BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DER PHILOSOPHIE DES MITTELALTERS

TEXTE UND UNTERSUCHUNGEN

BEGRÜNDET VON CLEMENS BAEUMKER

IN VERBINDUNG MIT

FRANZ KARDINAL EHRLE S. J.,
MATTHIAS BAUMGARTNER, LUDWIG BAUR,
JOSEPH GEYSER UND FRANZ PELSTER S. J.

HERAUSGEGEBEN VON

MARTIN GRABMANN

BAND XXI. HEFT 3.

DR. BERNHARD GEYER: PETER ABAELARDS PHILOSOPHISCHE SCHRIFTEN. I. DIE LOGICA ‚INGREDIENTIBUS'. 3. DIE GLOSSEN ZU *ΠΕΡΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ*.

MÜNSTER i. W. 1927

VERLAG DER ASCHENDORFFSCHEN VERLAGSBUCHHANDLUNG

PETER ABAELARDS PHILOSOPHISCHE SCHRIFTEN.

I. DIE LOGICA ‚INGREDIENTIBUS'.

3. DIE GLOSSEN ZU *ΠΕΡΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ*

ZUM ERSTEN MALE HERAUSGEGEBEN

VON

DR. BERNHARD GEYER,

O. Ö. PROFESSOR DER THEOLOGIE AN DER UNIVERSITÄT BRESLAU.

MÜNSTER i. W. 1927

VERLAG DER ASCHENDORFFSCHEN VERLAGSBUCHHANDLUNG

DRUCK DER ASCHENDORFFSCHEN BUCHDRUCKEREI, MÜNSTER i. W.

Incipiunt Glossae Magistri Petri Abaelardi super Peri ermenias.

f. 44r

Monstrat titulus operis, quae sit materia auctoris. Inscribitur enim liber Peri ermenias, hoc est tractatus de interpretatione. Interpretationis vocabulum duobus modis accipitur. Modo enim pro definitione tantum nominis ponitur, modo pro omni voce significativa ad placitum per se, sive illa vox sit dictio, ut nomen et verbum, sive oratio. Et in hac quidem posteriori significatione in inscriptione tituli accipitur. Quippe huius auctoris materia sunt partim dictiones, scilicet nomen et verbum, partim orationes. Unde a communi nomine tam dictionum quam orationum librum intitulavit dicens: ‚De interpretatione,' hoc est de voce significativa ad placitum per se. ‚Ad placitum' dicimus ad differentiam naturaliter significantium. ‚Per se' vero adponimus ad differentiam coniunctionum et praepositionum, quae consignificare tantum habent et non per se significare. Sed hoc postmodum convenientius ostendemus.

Cum a generali nomine, quae est interpretatio, materiam assignet, ipse tamen tantum de interpretatione enuntiativa simplici et de eius elementis intendit, hoc est de propositione categorica et de primis et principalibus partibus eius, nomine scilicet et verbo, quae et ipsae prolatae significationem habent et per se iunctae propositionem huiusmodi reddere sufficiunt. De nomine quidem et verbo gratia ipsius propositionis agit, quae ex eis constat.

Primo itaque loco quantum ad intentionem de propositione categorica agitur, secundo de partibus eius, scilicet nomine et verbo secundum hoc quod intellectus designant. Nomina enim et verba duplicem significationem habent, unam quidem de rebus, alteram de intellectibus. Res enim significant constituendo intellectum ad eas pertinentem, hoc est naturam aliquam earum vel proprietatem attendentem. Intellectum quoque designare dicuntur, sive is sit intellectus proferentis vocem sive audientis eam. Nam intellectum proferentis in eo significare vox dicitur, quod ipsum audi-

---

4 peryerm. *A* 13 *ante* dicimus *quaedam rasura deleta sunt*; d *in* dicimus *postea corr. A* 14 de intentione *in marg.* 14—15 *post* propositionem *in A verba*: faciunt idest *deleta sunt* 24 ad int. *in marg.*

tori manifestat, dum consimilem in auditore generat. Unde Priscianus[1] articulatam, id est significativam, vocem dicit esse, quae coartatur cum sensu proferentis, id est quam ipse proferens intendit proferre manifestando intellectum suum. In quo quidem vocem articulatam, id est significativam eum accipere dicunt quantum ad intellectum proferentis quem manifestat, non ad intellectum auditoris, quem generat. Secundum quam acceptionem nec latratus canis nec ullam vocem bestiarum significativam possumus appellare, si videlicet ad intentionem proferentis respiciamus, cum scilicet irrationalia nulla ex intentione vocem proferant. At vero Aristoteles, qui ad intellectum, qui in auditore constituitur, respexit — unde in Verbo[2] dicit: ‚Constituit enim qui dicit, intellectum, et qui audit, quiescit — in significativo voces quoque irrationabilium includit, quia ipsae quoque intellectum auditori manifestant. Hoc non est inconveniens, si iste largius, ille strictius nomen hoc ‚significativum' accipit. Sed nec nominis est diversa acceptio, cum Priscianus hoc nomine ‚significativo' non utatur, sed ‚articulato', quod est species significativi. Unde significativum tantum iuxta Aristotelem accipimus quantum ad intellectum audientis, non proferentis.

Cum autem nomina et verba tam res quam intellectum significent, sicut diximus, recte hic de eis agitur non secundum significationem rerum, sed intellectuum, ubi videlicet de eis intenditur propter constitutionem propositionis. Quod tribus de causis factum esse videtur. Nam quia partes orationis distinguere debebat, quas tractabat propter constitutionem propositionis enuntiativae simplicis, nomen scilicet et verbum, recte de significatione intellectus intendit. Quippe haec distinctio partium orationis fieri non potest secundum diversitatem rerum, sed intellectum. Res enim eaedem a nomine et a verbo significantur, ut ‚currit' et ‚cursus' eandem rem significant. Sed diversus modus concipiendi variat intellectum, quia hic in essentia cursus ostenditur, ibi in adiacentia, hic cum discretione temporis, ibi sine. Unde merito hic de nomine et verbo secundum significationem intellectus agitur, ubi scilicet discretio partium orationis fit, quae magis ad diversitatem intellectuum quam rerum attinet.

Praeterea cum de nomine et verbo gratia constitutionis orationum intenderet, maxime significationem intellectum, non rerum attendere debuit, quia haec sola significatio ad constitutionem pertinet. Quippe sicut propositio materialiter constat ex nomine et verbo, ita intellectus illius materialiter iungitur ex intellectibus partium. Res autem propositionis, cum nullam habeat rem subiectam, ex rebus vocabulorum non constat.

---

8 Si *A* 9 cum] c̄ *A* 22 prima causa *in marg. A* 34 II *in marg. A* 37 constet *A*

[1] Prisc., *Inst. gramm.*, L. I. ed. Hertz I, p. 5[6].

[2] Boeth., *In libr. Περὶ ἑρμ.*, ed. Meiser I, 5[6].

Denique haec significatio, quae est de intellectibus, eo quoque maxime ad constitutionem orationis attinere monstratur, quod ex ea semper ad constitutionem orationis dictiones sufficiunt, sed non ita ex rerum significatione. Rerum quippe significatio transitoria est, intellectus vero permanens. Destructis enim rebus subiectis, si quis hoc nomen proferat ‚rosa' vel ‚lilium', licet rerum quas nominabat, significationem iam non teneant, significatio intellectuum non vacuatur, quia sive res sit, sive non, intellectus semper constituuntur. Unde semper propositionem reddere possunt et semper quantum ad animi conceptionem, non quantum ad nominationem rerum significativa dici possunt. Unde bene Aristoteles, ubi de nomine et verbo agit propter constitutionem orationis, eam maxime significationem attendit in eis, ex qua maxime orationem constituere valent.

Ex quo aperte intentio huius operis ab intentione Praedicamentorum distare ostenditur, cum ibi quoque de partibus orationis, id est de simplicibus sermonibus agatur secundum significationem rerum, hic secundum significationem intellectuum, quae principalior est illa secundum causam inventionis vocis, quae ad nil aliud facta est, nisi propter intellectum constituendum. Nil quippe voces in substantia rerum faciunt, sed tantum de eis intellectum excitant. Officium itaque earum, ad quod institutae sunt, significare est, hoc est intellectum constituere. Unde bene secundum causam inventionis et officii vocum intellectus principalis est eorum significatio, res vero secundaria, quippe et haec quae de re est, non semper permanet, sicut illa de intellectu, ut supra meminimus.

Cum autem hic secundum significationem intellectus tantum de vocibus intendat, recte eas interpretationes nominat, quia interpretari vocem non est rem assignare, sed intellectum aperire. Ubi vero de vocibus secundum significationem rerum tractat, merito secundum decem naturas rerum voces incomplexas dividit dicens[1]: Singulum aut significat substantiam aut quantitatem etc. Hic vero satis est eas dividere in nomine et verbo, quibus simplicibus sive coniunctis cuiuslibet etiam intellectus exprimi potest.

Haec insuper divisio in nomine et verbo iuxta diversitatem intellectuum magis fieri potest quam rerum, ut supra quoque docuimus.

Utilitas vero huius operis multifaria est. Ut enim Herminius[2] perhibet, cum docet Aristoteles voces esse notas intellectuum, propositi operis utilitatem inculcat. Nam cum naturaliter unusquisque perceptibilis sit intellectuum, utile fuit cognoscere, quibus instrumentis

---

1 III *in marg. A* ex quo *A* 21 *post* excitant *litera quaedam superscripta, est, fortasse:* tur 25 ille *A* 28 ubi] ibi *A*

[1] Boeth., *In Cat. Arist. PL* 64, 180 *A.*

[2] Boeth., *In libr. Περὶ ἑρμ.*, ed. Meiser II, 25[22].

ipse posset vel suos intellectus manifestare vel alios concipere. Quod Aristoteles aperte insinuat, ubi in hoc opere[1] voces intellectuum notas esse demonstrat. Est itaque utilitas totius operis quasi generalis et communis docere nos in hoc opere per voces intellectus generare posse vel concipere.

Plures etiam aliae utilitates sunt quae per singula distinguuntur, cum scilicet docemur, quid sit nomen et verbum, quid oratio, quid enuntiatio vel affirmatio vel negatio, quae unaquaeque multiplex vel composita vel simplex, quid sit contradictio, quid non, et cetera quae de naturis propositionum categoricarum diligenter exequitur.

Videtur autem haec scientia propositionum pars constitutiva utriusque partis logicae, tam scilicet scientiae inveniendi quam iudicandi. Nam et secundum naturam totarum propositionum argumenta possumus invenire et secundum eandem inventa confirmare. Quippe et natura contrariarum propositionum et contradictoriarum, quas aperit, et insuper aequipollentiae propositionum secundum variationem finiti et infiniti et proprietates modalium propositionum copiam argumentandi praestant, eaedem etiam argumenta resolutione iudicant, sive illa
f. 44v sit per conversionem propositionum sive per | impossibile. Unde haec scientia propositionum tam scientiae inveniendi quam iudicandi pars esse potest.

Modus vero tractandi huiusmodi est, quod assignata communione vocum de quibus agit secundum significationem intellectus de qua intendit, et insuper eisdem vocibus variatis secundum diversitatem intellectuum significatorum, quod videlicet aliae verae vel falsae, aliae non, prius nomen et verbum definit et tractat, postea orationem, enuntiationem, affirmationem, negationem, ac demum distinctis simplicibus propositionibus incompositis, id est cathegoricis, ab hypotheticis diligenter aperit naturas simplicium propositionum, de quibus intendit, quas enumerare longum est.

His praelibatis litteram insistamus, quae quidem nimia brevitate constricta et subtilitate sententiarum abundans inter omnia Aristotelis scripta excellentissimum opus efficit. Unde Boethius[2]: ‚Quamquam inquam multa sint Aristotelis quae subtilissima philosophica arte celata sunt, hic tamen ante omnia liber nimis acumine sententiarum et verborum brevitate constrictus est. Quocirca plus hic quam in decem praedicamentorum expositione sudabitur.' Quia itaque teste Boethio nimia subtilitas nimia brevitate constricta est, diligentem nimium exposi-

---

11 cui parti logicae *in marg. A* 22 De modo tractandi *in marg. A*

[1] Boeth. *l. c.*, I 3^{9}. [2]) Boeth. *l. c.*, II 4^{10}.

torem exigit, qui nec brevitate lectorem nec prolixitate confundat. Unde nos de commentariis Boethii necessaria tantum ad exponendum mutuantes, si qua ex nobis addere possumus, breviter et dilucide ponamus.

Boeth. p. 13[25]

Primum oportet. Quasi prooemium breviloquus ponit brevissimum, in quo quidem, de quibus in tota serie tractaturus sit, summatim tangit eorum definitiones promittens, quarum quidem promissio maxime attentum lectorem reddit. Nil est enim quod ad demonstrationem alicuius tantum proficiat quantum definitio, quae explicite et integre ignoti nominis significationem aperit. Sic lege: *Primum oportet constituere,* id est ponere in notitia lectoris, *quid sit nomen, quid verbum,* hoc est declarare per definitiones proprietatem nominis et verbi. Simul et docilem et attentum lectorem reddit. Et postea: *Quid negatio* etc. Et attende illud ‚quid' non esse ad demonstrationem substantiae, sed proprietatis. Sicut enim haec nomina ‚nomen' et ‚verbum' sumpta sunt a quibusdam proprietatibus non substantialibus, ita nec eorum definitiones secundum substantiam facta sunt, sed secundum quasdam proprietates accidentales. Unde tale est, quod ait: Quid sit nomen et verbum, ac si diceret: cuius proprietatis sit.

Quaeritur, quare Aristoteles duas tantum orationis partes, nomen et verbum, se definire promittat, cum plures partes orationis esse videantur. Ad quod respondetur, quod hae duae ad constituendam simplicem propositionem, de qua intendit, sufficiunt. Praeterea ipse nomen et verbum secundum dialecticos large accipiens omnes dictiones in eis includit, quae proprie partes orationis dici possunt, quaecumque non solum habent consignificare aliis, verum per se significare. Nam coniunctiones vel propositiones nec significare proprie dicuntur nec partes orationis, sed quaedam supplementa a dialecticis appellantur nec interpretationis nomine continentur.

Illud quoque quaeritur, cum nomen et verbum eo ordine ponat, quo exsecuturus est definiendo, cur in ceteris penitus adversum ordinem servet. Prius enim orationem definiet, demum enuntiationem, postea affirmationem, tandem negationem, cum hic e converso ea ponat. Sed videtur hoc ab Aristotele provide et artificiose factum. Quae enim priora sunt cognitione agnoscenda, etiam priora sunt dispositione. Nomen quippe et verbum prius oportet cognosci, quam orationes, quae ex eis constitutionem et significationem contrahunt. Sicut enim nomen et verbum priora sunt natura, ita etiam cognitione, atque ideo recte nomen et verbum prius ceteris hic quoque ponit, sicut exsecuturus est in tractatu. Quod vero species generibus hic praeponit, ideo factum puto, quod unaquaeque vox quae secundum significationem nomina-

---

9 Primum o. con. *A* 12 simul ... reddlt *A in marg.* 15 substantialia *A* 31 servat *A*

torum alicuius species est, id est inferius, tanto certior est in nominatione rerum, quanto pauciora nominat. Unde Aristoteles[1] unamquamque speciem substantiae magis substantiam appellat quam genus.

Negationem vero affirmationi ideo praeponi astruit Boethius[2], quod naturaliter quantum ad veritatem sensus negatio prior est affirmatione in omnibus his rebus in quibus quandoque affirmationem veram contingit, quandoque negationem, hoc est circa res commutabiles, ut sunt creaturae. Prius quippe contingit Socratem non esse quam esse vel non videre quam videre. Si quis autem requirit causas conversi ordinis quem habet in tractatu, in sequentibus exponemus, cum ad tractatum ventum fuerit.

Boeth. p. 25[6] *Sunt ergo.* Postquam praelibavit materiam promittendo definitiones propositorum, in quibus singulorum proprietates distinguet, differens eas adhuc ponere communem omnium proprietatem assignat, ostendens scilicet ea in eo convenire, quod animi passiones, id est intellectus, designant, secundum quam quidem assignationem, quae videlicet est de intellectus communi nomine, ut dictum est, ea vocat interpretationes. Huius quidem interpositionis teste Boethio[3] Herminius et Alexander et Porphyrius causas reddiderunt. Herminius namque ideo hanc interpositionem ab Aristotele factam esse dicit, ut utilitatem propositi operis inculcaret. Cum enim dicit voces esse notas passionum animae, id est intellectuum, id quod valde necessarium erat, nos scire facit, quod videlicet per voces nostros intellectus manifestare possimus et aliorum percipere, ut supra[4] quoque meminimus. Alexander vero ait significantia ex significatis suas contrahere proprietates, sicut et ipse ostendit Aristoteles, qui statim voces variabit secundum diversitatem intellectuum quos significant. Unde bene voces significare intellectus ostendit, ut ex proprietate significatorum proprietatem insinuet significationum. Porphyrii autem haec est causa. Ait enim dubium constitisse apud antiquos philosophos, quid esset proprie quod a vocibus significaretur. Alii namque putabant res proprie et principaliter a vocibus significari, alii incorporeas quasdam naturas quas Plato meditatus est, alii sensus vel imaginationes. At vero ut plenius distinguamus proprietatem intellectus quae ad vim orationis pertinet, de vi rationalis animae pauca consideremus.

Sunt autem animae diversae vires secundum diversas ipsius potentias. Nam eadem et vegetabilis est et sensibilis et rationalis.

---

12 praemittendo *A* 18 interpos.] interpretationis *A* 19 porfilius *A*

[1] Boeth., *In Categ. PL* 64, 186 B.
[2] Boeth., *In libr. Arist. Περὶ ἑρμ., l. c.* II, 18[32] sq.
[3] Boeth. *l. c.*, p. 25[19] sqq.
[4] *Cf. supra* p. 310[1].

Quod autem vegetabilis est, hoc est quod corpus animare potest et incrementum promovere, commune habet cum animabus plantarum vel bestiarum. In sensu cum animabus bestiarum tantum convenit. Sensus vis quaedam ānimae est, quae nunquam in exercitium ducitur nisi per instrumenta corporea[1], ut tactus qui communis est omni animalis animae, per manum vel per ceteras corporis partes, ut visus per oculos et ceteri per alias partes corporis quasi per quasdam fenestras. Ubi vero sensus est et nondum sit ratio, potest imaginatio esse, non intellectus. Quippe intellectus quasi effectus rationis est[2]. Est autem ratio potentia discernendi, id est attendendi et deliberandi, apud se aliquid quasi in aliqua natura vel proprietate consistens[3], veluti si aliquis rem aliquam vel in eo quod est res, vel in eo quod est substantia vel corporea vel sensibilis vel colorata penset vel quasi in aliqua natura vel proprietate excogitet ipsam, etsi ipsa non sit, sicut hircocervus vel dies crastina vel lapis risibilis.

Differt autem intellectus a sensu sive a imaginatione, quia intellectus irrationalium non est, sicut sunt illa[4]. Praeterea sensus, quem Aristoteles[5] perhibet semper cum sensato in animali consistere, quaedam vis est et potentia animae, intellectus vero actio est. Unde intelligere dicimur, dum aliquid cogitamus. Denique sensus, ut exerceri valeant, corporeis indigent instrumentis et corpora tantum percipiunt sive corporum propria accidentia, ut visus colorem vel longitudinem, auditus sonum, qui in aëre fit, gustus saporem, olfactus foetorem, tactus calorem vel asperum vel durum. Unde Aristoteles in Ad aliquid[6], ‚sensus inquit, circa corpus et in corpore sunt', circa corpus quidem, quia corpora tantum cum permixtis accidentibus percipiunt; in corpore vero sunt, corporis enim instrumentis | exercentur. *f. 45r*
Unde etiam eos corporeos appellamus, non videlicet, quia corpus per eos quicquam percipere possit, sed quia per corporea instrumenta eos exercet et corporalia tantum per eos percipit atque in remotis corporibus in quae agebat ipsa vis sensuum, exercitium tollitur, veluti absente Roma ipsam videre non possum, imaginari vero sive intelligere eam possum. Quippe imaginatio sive intellectus corporea instrumenta non exigunt, ut sint, nec tantum sensibilia, verum insensibilia et incorporalia percipiunt, ut animam vel paternitatem, quia per formas quasdam imaginarias quas sibi animus fingit, prout vult, rerum naturam contemplatur, imaginationem sive intellectum saepe retinens. Ut si quis

---

6 vel] et *A* vel *superscriptum* 9 de ratione int. *in marg. A* 16-17 quomodo intellectus diff. a se *in marg. A*. 31 ratio *A superscriptum*: exercitium

[1] *Tract. de intell.* ed. Cousin. Petri Abaelardi opera t. II. Paris 1859, p. 734[10]. [2] *l. c.*, p. 735[11]. [3] *l. c.*, p. 734[22].
[4] *l. c.*, p. 784[21]; *cf. supra* p. 20[20] sqq.
[5] Boeth., *In Categ. PL* 64, 232 C. [6] Boeth. *l. c.*, p. 231 D.

recedens Roma iam eam propter remotionem videre non sufficit, instar tamen quoddam civitatis in anima retinet, in quo absentem quoque civitatem speculatur. Sensus itaque perceptio quae per ipsam rem habetur, non per similitudinem rei, necessario tollitur re sublata, imaginatio vero vel intellectus per quandam rei effigiem, quam animus confingit, sublata quoque re sive penitus destructa retinetur.

Has autem rerum effigies quas sibi pro rebus ipsis animus confingit, ut in istis illas speculetur, Tullius in tertio Rhetoricorum ad Herminium de memoria scribens imagines, formas, notas, simulacra rerum appellat dicens[1]: ‚Imagines sunt formae quaedem et notae et simulacra eius rei, quam meminisse volumus, quod est genus equi, leonis, aquilae.'

Quidam vero ideas sive exemplares formas ipsas nominant. Quas etiam Plato res incorporeas appellat et divinae menti adscribit, sicut architypum mundum formasque exemplares rerum, quas Priscianus[2] in primo Constructionum dicit intelligibiliter et in mente divina constitisse, antequam in corpora prodirent, quia videlicet sicut aliquis artifex domum compositurus, priusquam operetur, domum imaginariam quandam in animo concipit, ad instar cuius operetur, ita more humano de providentia Dei Plato locutus est eum ostendens non improvide, sed consulte et praemeditate mundum hunc composuisse, cuius primum quasi instar modo mente concepit, dum videlicet praescivit ab aeterno, in effectum qualem operis praescientia sua prodiret, dum secundum hoc quod praescisset, operaretur.

Si quis autem quaerat, utrum ipsae imaginariae formae, secundum quas imaginatio sive intellectus habentur, aliquid sint, negamus. Non enim vel substantiae sunt vel formae a substantiis sustentatae. Cum enim visa aliqua turre eius absentis vel penitus destructae recordor, illud immensum et longum et quadratum instar quod confingit animus et quasi ante oculos mentis constituitur, nec substantia est nec forma[3].

Sunt tamen qui velint ipsam animam illud esse, quae ita se formare potest, ut singularum rerum similitudines exprimat et in se ipsa possit singula speculari, in similitudinem quorum quoque se transformat. Sed cum anima omnino indivisibilis sit, quomodo longitudinem vel latitudinem vel quantitatem totius turris in se repraesentare potest, cum ipsa in longum vel latum se non possit porrigere vel in formam totius mundi, cum ipsum cogitat. Praeterea ipsa saepe eodem tempore diversa cogitat, ad quorum similitudinem non potest se habere, ut si fixum vel

---

15 architipum *A* 32 quod non sit anima *A in marg.*

[1] [Ciceronis] *ad Herennium ll. IV de arte rhet. III 16,* ed. G. Friedrich, Lipsiae 1908, p. 59[2]. [2] *Cf. supra* p. 22[28]. [3] *Cf. supra* p. 20[35]. Boeth., *In libr. Arist. Περὶ ἑρμ. l. c.,* p. 35[1].

mobile simul attendat vel compositum et simplex simul excogitet. Unde eam oportet simul et in modum fixi et in modum mobilis consistere, ut scilicet et motum habeat ex quo mobile praesentet, et contrarium, alioquin non erit transformatio animae, si et in uno statu semper consistat. Unde nullo modo animam illud instar esse concedimus nec aliquam substantiam, sed nec formam aliquam.

Sed fortasse dicetur illud instar ipse intellectus[1] esse iuxta illud Aristotelis[2]: ‚et quorum hae similitudines, res etiam eaedem'. Sed nec id recipimus. Ipse enim intellectus qui forma est animae indivisibilis, subiectum suum non potest excedere, ut sese ad quantitatem omnium rerum possit accommodare vel in omnes formas transfigurare, sicut nec anima. Unde nil penitus esse concedimus huiusmodi imagines vel simulacra rerum, quas sibi animus fingit, ut in eis res absentes contemplari queat. Nam dum res praesens est, quae attractatur sensu, imagine non egemus, sed ipsa rei veritas et sensu et cogitatione percipitur nulla intercedente imagine[3]. Quippe similitudo non nisi pro re concepta erat. Ubi vero res tenetur, non est opus similitudine.

Has autem similitudines sive imagines rerum, quae figmenta quaedam sunt animi et non existentiae verae, sicut sunt castella illa phantastica vel civitates quas somniamus, incorporeas naturas, id est insensibiles similitudines, Plato nominat. Naturam quippe Boethius[4] dicit similitudinem nascentium rerum. Sunt autem similitudines in quibus aliquid figurantes intelligimus, quaedam sensibiles, quae videlicet sensu quoque percipiuntur, sicut statua Achillis, quaedam insensibiles, sicut ista rerum simulacra, quae finguntur et cogitationi tantum, non etiam sensui subiacent. Unde incorporeas eas, id est non tractabiles corporeis sensibus, Plato[5] nominat. Quas quidam volebant a vocibus designari et in primo loco, quod Aristoteles omnino reprobat. Non enim propter similitudines rerum vel propter intellectus similitudinem voces repertae sunt, sed magis propter ipsas res et earum intellectus, ut videlicet de rerum naturis doctrinam facerent, non de huiusmodi figmentis, et intellectus de rebus constituerent, non de figmentis, sed tantum per figmenta, quando pro rebus absentibus ipsa constituimus quasi quaedam intersigna rerum. Unde potius voces per ea quibus quasi intersignis utimur, intellectus de rebus, non de ipsis constituunt, cum videlicet voces animum audientis ad similitudinem rei applicant, ut in ea non ipsam, sed rem pro qua ponitur, attendat. Veluti si quis cernens statuam Achillis ea non pro se, sed pro Achille utitur, in ea non ipsam, sed Achillem

---

8 *A in marg.*: Quod non sint intellectus

1 *Cf. supra* p. 21[1] 2 Boeth., *In libri Arist. Περὶ ἑρμ. l. c.*, II 25[12].
3 *Cf. supra* p. 21[21. 22].
4 Boeth., *In Categ. PL* 64, 166 A. *Cf. supra* p. 57[29].
5 Cf. Boeth., *In libri Arist. Περὶ ἑρμ. l. c.*, p. 26[25].

attendens, utens ea scilicet tanquam similitudine, non tanquam re, ut videlicet non se intellectui praesentet, sed Achillem figuret, et dum eam sensus percipit, ad Achilleam rem dirigat intellectum. Si vero eandem statuam tanquam rem ponerem, in ea aliud non attenderem et tunc sensus et intellectus eiusdem esset. Quod in ficta imaginatione contingere potest, ut videlicet aliquando pro imagine utar, aliquando pro re. Cum autem ea pro imagine utar, aliud in ipsa attendo, cuius est intellectus. Cum vero nil in ipsa attendo nisi ipsam, eius est intellectus, qui nomine ipsius imaginis, non nomine rei exprimendus est, ac si dicerem: hoc simulacrum vel imago. Si vero nomen rei ponam, eius intellectum oportet esse, cuius est nomen etiam, quando per imaginem rei habetur. Hae vero imagines, sicut super Porphyrium diximus[1], quaedam propriae sunt et pro una certa substantia constitutae, quadam communes, ad plura scilicet se habentes aequaliter. Nam per „Socrates", hoc nomen, ad propriam applicamus, per homo ad communem omnium hominum et quasi vagam. Visa autem differentia intellectus ad sensum sive ad res incorporeas eius differentiam ad imaginationem annotemus. Quae quidem differentia in eo consistit, quod imaginatio confusa est animi conceptio[2] et ex sensualitate bestiis quoque communis. Et cum ipsa sine intellectu haberi possit, intellectus sine ipsa non haberi Aristoteles astruit, ubi videlicet ipse in libro de anima differentiam imaginationis ostenderet ad compositos intellectus affirmationis et negationis <et> ad simplices qui sunt dictionum, quos primos appellat, dicens[3]: ‚Est autem imaginatio diversa affirmatione et negatione; complexio namque intellectuum est veritas et falsitas. Primi vero intellectus aliquid discrepabunt, ut non sint
f. 45v imaginationes, sed sine imaginationibus | non sunt.' Quam etiam sententiam Boethius plenius exsequens et diligentius distinguens intellectum simplicem ab imaginatione, sine qua tamen non est, ait sic[4]: ‚Qui intellectus praeter imaginationem fieri non potest. Sensus enim atque imaginatio quaedam primae figurae sunt, super quas velut fundamento quodam superveniens intelligentia nitatur. Nam sicut pictores solent designare lineatim corpus atque substernere, ubi coloribus cuiuslibet exprimant vultum, sic sensus atque imaginatio naturaliter in animae perceptione substernitur. Nam cum res aliqua sub sensum vel sub cogitationem cadit, prius eius quaedam mentis

---

1 eam *A* 25 complexio nam *A* 26 primi *scripsi secundum Boethium* primum *A* aliquid] quid *Boethius, sed cf. lect. var. edit. laudatae* 27 imaginibus *A* 35 subsistunt *A superscriptum*: vel ternitur 36 sensu . . . cogitatione *A*

[1] *Cf. supra* p. 21[28] [2] *Cf. supra* p. 27[24]. *Tract. de intell.* p. 735[26].
[3] Boeth., *Comm. in libr. Arist. Περὶ ἑρμ., l. c.* p. 28[8].
[4] Boeth. *l. c.*, p. 28[27].

imaginatio innascitur, post plenior superveniat intellectus cunctas eius explicans partes quae confuse fuerant imaginatione praesumptae. Quocirca imperfectum quiddam est imaginatio, nomina vero et verba non curta quaedam, sed perfecta significant. Quare recta est Aristotelis sententia: quaecumque in verbis nominibusque versantur, ea neque sensus neque imaginationes, sed solam significare intellectus qualitatem.'

Ex utriusque itaque verbis aperte monstratur intellectus humanos sine imaginationibus non haberi. Cum enim ad intelligendum primum se animus applicat, ipsa applicatio atque inchoatio cogitandi, antequam distinguat naturam aliquam rei vel proprietatem, imaginatio dicitur. Ubi vero attendit naturam aliquam rei vel in eo quod res est vel ens vel substantia vel corpus vel alba vel Socrates, intellectus dicitur, cum quidem de confusione quae imaginationis erat, ad intellectum per rationem ducitur. Per imaginationem rem simpliciter accipimus, nondum aliquam eius naturam vel proprietatem attendendo, per intellectum vero supervenientem rei naturam aliquam vel proprietatem distinguimus atque attendimus, ut quod imaginatio confuse et quasi infirme capit, superveniens intellectus per rationem formae et quasi quodammodo depingat, aliquam scilicet eius naturam vel proprietatem attendens, ut dictum est. Sed haec perfectius distinguemus, si ubi re praesente tria simul concurrunt, sensus scilicet imaginatio, intellectus, quid uniuscuiusque proprium sit, assignabimus.

Aliter autem sensus, aliter imaginatio, aliter intellectus rem eandem et in eodem tempore percipiunt. Sensu quidem rem leviter attingimus, ut videntes eam nec tamen ei inhaerentes illam vel imaginemur vel intelligamus, Unde saepe contingit, ut si quis de aliquo sollicitus illud studiose cogitet, si qua alia exterius videat vel quoquomodo sentiat, nullam ad ea cogitationem applicat, sed cum aliud sensus exterius capit, aliud intus animus meditatur[1]. Si vero ad id quod sentit, meditationem quoque applicet, ipsa applicatio, dum in re sentita haberi incipit, imaginatio est, quae communis est et bestiis. Si vero postquam in re haeserit figens in ea animum postpositis aliis rebus aliquam eius naturam vel proprietatem ex ratione deliberat, intellectus est. Imaginari itaque est figere animum in re, intelligere vero non est rem ipsam, sed aliquam ipsius naturam vel proprietatem attendere. Si vero non sit res praesens, quam sensus capere possit, facilius distingui possunt imaginatio et intellectus. Tunc enim imaginatio est ea perceptio animi per quam imaginem rei percipimus, nullam adhuc

---

14 quidem] quod *A* 20 depingant *A* 26 illam] aliam *A* 28 quomodo *A* 33, 35 fingens, fingerc *A* 35 re] vel *A*

[1] *Cf. super* p. 21[23], *Tract. de intell.* p. 735[31].

naturam eius vel proprietatem diiudicantes. Cum vero imaginem pro re constitutam eam depingimus, attendendo scilicet rei aliquam naturam vel proprietatem, intellectum habebimus. Per imaginationem ergo imaginem rei tantum capimus, unde fortasse imaginatio dicta est ex imagine quam capit; per intellectum vero ipsam imaginem, ut dictum est, quibusdam naturis vel proprietatibus depingimus, quam per imaginationem cepimus et tenemus, ut imaginatio tantum imaginem teneat confuse quidem quasi obstupescens et admirans et nil attendens in ea vel definiens, sicut facit intellectus. Sicut ergo una manu lignum tenemus et alia manu ipsum sculpimus et depingimus, ita quod per imaginationem capimus, per intellectum formamus. Unde bene Boethius hominis depingentis similitudinem inducit pro homine imaginante et intelligente. Quippe is qui depingit, in corpore in quo pingit, prius lineamentis quibusdam spatium definit adhuc informe et nudum a coloribus, postea colores substernens formare ac vestire incipit, quod ante ambitu spatii tantum circumscripserat. Sic etiam quod imago prius indiscrete perceperat nec ulla natura vel proprietate formaverat, intellectus superveniens quodammodo depingit, dum ipsum in aliqua natura vel proprietate attendit. Intellectus itaque sine imaginatione non est, quia ut perfectum sit, imperfectum aliquid oportet esse, quia ⟨si⟩ dimidia domus ⟨non⟩ fuerit, domus esse non potest.

Assignata nunc differentia intellectus ad sensum sive imaginationem facile est ostendere non propter |sensus sive imaginationes voces esse inventas, sed propter intellectus tantum, sicut Aristoteles ait. Si enim propter sensus essent inventae, ut scilicet per eas non sensus haberemus quos antea habebamus, sed in exercitium eos duceremus, profecto omnis vocum significatio ad sentiendum aliquid pertrahere nos deberet. Quod omnino falsum est, cum sint voces significativae in sensibilium rerum, ut animae, virtutis et aliorum. Sed neque propter imaginem quae communis est bestiis et indiscretae conceptionis, voces repertae sunt, alioquin nullam doctrinam excitarent, si in nulla natura vel proprietate nos rem attendere facerent. Unde bene ait Boethius[1] nominibus et verbis non curta significari, sed perfecta, hoc est non confusa, sed secundum aliquid concepta.

Nunc itaque data differentia intellectus ad cetera propter eam causam quam de hac interpositione Porphyrius reddit, literam persistamus usque illuc. *Est autem quemadmodum.* Ibi vero naturas intellectuum ab invicem convenientius cum ipso Aristotele distribuemus.

---

7 ut *in codice vix discerni potest* 26 per] propter *A* 27 sensus sensum *A* 29 falsum] factum *A* 31 propter] per *A* 34 significare *A*

[1] Boeth., *In libr. Arist. Περὶ ὁρμ. l. c.*, p. 29[12].

Quoniam ergo Aristoteles de vocibus intendebat, ut dictum est, secundum significationem intellectus, in ea significatione prius unit omnes voces, de quibus agit dicens eas animi passiones quae intellectus sunt, designare, deinde ipsas quoque voces per diversitatem intellectus ab invicem separat.

Sic continua: Definiendum est nomen et verbum et oratio et per hoc assignandae sunt differentiae earum inter se. Ergo prius assignemus eorum convenientiam ad invicem secundum eorum significationem, de qua intenditur. A causa. Et hoc est: Ea quae praemissa sunt, scilicet nomen, verbum, oratio, etc., *quae sunt in voce,* id est quae sunt voces, *sunt notae,* id est significativae earum *passionum, quae sunt in anima,* id est intellectuum. Quae ideo passiones dicuntur esse, quia dum aliquid intelligimus, quandam passionem animus habet, dum se ad rem coarctat et afficitur vel per ipsam rem vel per imaginem eius, ut dictum est.

Et attende, quod, ut ait Boethius[2], dum dicit passiones animae, ⟨intellectus⟩ a vocibus designari innuit. Videtur autem nobis expresse pro veritate intellectus assignasse, cum ait ‚passiones animae'. Nam sensus vel imaginatio leviter rem attingere videntur, dum nil ex ratione deliberant, intellectu vero quoddammodo utimur, ut naturam aliquam vel proprietatem discernamus. Quod autem ait: ‚quae sunt in voce', ad discretionem necessarium fuit in Graeco, quia videlicet haec omnia nomina: nomen et verbum, oratio etc. triplicem significationem habent apud Graecos. Significant enim voces sive etiam scripturam repraesentantem voces nec non et ipsius vocis intellectum. Apud Latinos vero haec determinatio necessaria non esset, quia tantum in designatione vocum his vocibus, id est nominibus, utimur.

Et attende, quod diligenter ait: ‚quae sunt in voce', non: quae sunt voces, ut scilicet has voces innueret tanquam partes includi sub hoc vocabulo quod est vox, non idem penitus esse cum hoc nomine quod est vox, quod quidem nomen non solum has voces continet quae significant ad placitum, verum etiam | naturales et insuper nil *f. 46r* significantes.

Et ea quae scribuntur. Postquam voces et intellectus coniunxit, ostendens scilicet hos ab illis significari, ne quis secundum proprietatem significatorum significantia iudicaret vel e converso, ut scilicet voces easdem esse apud gentes diversarum linguarum existimaret, sicut intellectus eidem sunt, vel intellectus non esse eosdem, sicut nec voces, hunc errorem aufert dicens voces non esse easdem, sicut nec litteras, a quibus voces repraesentando significantur, sed intel-

---

10 n. v. o. *A* 14 afficit *A* 17 intellectus *addidi sec. Boeth.*

[1] Boeth. *l. c.*, p. 27[24], [2] Boeth. *l. c.*, 406 B.

lectus eosdem esse sicut et res, ex quibus habentur. Inducit itaque convenienter litteras propter similitudinem vocum et res propter similitudinem intellectuum, et litteras et voces quarum est significare, ad invicem coniungit, in eo scilicet, quod non sunt eaedem et rursus res et intellectus, quorum est significari, unit inter se per contrarium. Sic iunge litteram: Nomina et verba et cetera, quae sunt in voce, significant intellectum et non solum habent significare, sed etiam significari, ab his nominibus et verbis et ceteris quae scribuntur. Et hoc est: ea scilicet nomina et verba et orationes, quae scribuntur, sunt notae, id est significativae eorum, scilicet nominum et verborum et orationum, quae sunt in voce.

Et quemadmodum. Ostenso quod voces significant intellectus et quod rursus ipsae a litteris significantur, demonstrat significationem vocum et litterarum non pertinere ad naturam, sed ad positionem hominum, cum videlicet dicit eas non esse easdem in officio significandi apud gentes diversarum linguarum. Si enim Graecus vocem Latini audiret vel in scriptura eius aspexerit, nullum officium significandi apud eum vel vox vel littera habebit; quippe diversis vocibus ad significandum et diversis litteris, id est figuris litterarum, diversae gentes utuntur. Voces ergo et litterae in eo quod voces sunt vel litterae, bene eaedem permanere in officio vocis vel litterae denegantur, et eaedem esse secundum essentiam suam tanquam res acceptae bene apud eos eaedem esse, sicut ceterae res conceduntur. Sicut enim haec substantia ‚homo', si sit apud gentes alterius linguae, propter linguae diversitatem essentiam suae substantiae non amittit, sic neque vox aliqua nec littera esse suum variat, quod natura condidit, sed officium significandi perdit, quod hominum voluntas instituit.

Continuatio. Dictum est voces significare intellectus. Quos scilicet intellectus eosdem apud omnes constat esse et tamen voces non sunt eaedem et hoc confirmat per similitudinem litterarum eas significantium, dicens videlicet, quod quemadmodum litterae in usu significandi non sunt eaedem omnibus, sic nec voces, quae ab eis significantur. *Quorum autem.* Ne forte alicui videretur, quod quia dixerat voces quae intellectus significant, non esse easdem omnibus, similiter contingeret intellectus non esse eosdem, dicit intellectus eosdem omnibus permanere et hoc per suprapositam rerum similitudinem ostendit, quia videlicet quemadmodum res de quibus habentur intellectus eaedem sunt, ita etiam intellectus.

Sic iunge: Voces quae intellectus significant, non sunt eaedem, sed passiones animae, hoc est intellectus sunt idem omnibus. *Quorum primorum.* Neutraliter dicit pro ‚quarum primarum', ac si diceret:

---

6 etc. *A* 41 primo *Boeth.*

quarum, scilicet passionum animae, hae, videlicet voces, sunt notae, id est significativae, primarum, id est in primo loco significatarum, pro eo videlicet quod cum a vocibus tam res quam intellectus designentur, principaliter intellectus, secundario res significantur secundum causam scilicet inventionis vocum, quae scilicet propter intellectus tantum facta est, ut supra[1] docuimus. Et attende, quod ubi intellectus [videlicet] principaliter significari dicit respectu scilicet rerum, aperte monstrat intellectus et res significari, sicut prius voces et litteras significare, ut maiorem inter bina convenientiam ostendat. Intellectus autem eosdem apud omnes in eo perhibet esse, quod per linguae diversitatem non est diversa animi conceptio. Si enim Graecus et Latinus simul equum viderint, nequaquam iste hominem esse, ille vero equum esse existimabit, sed uterque secundum naturam equi, quam viderit, eundem, hoc est consimilem de substantia equi habebit intellectum, sed cum uterque rem ipsam ostendere suumque intellectum manifestare voluerit, alia voce utetur, quam alius.

Et quorum. Per identitatem rerum ostendit a simili vel a causa identitatem intellectuum. Nam quia res apud diversas gentes eaedem permanent nec propter commutationem linguae suam substantiam commutant, intellectus qui ad naturam rei percipiendam applicantur, necesse est eosdem esse. Hoc enim loco passiones animae pro sanis intellectibus tantum ponit, qui videlicet cum statu rei concordant, non pro cassis opinionibus. Quippe cassae opiniones quae ad nullam rei naturam applicantur, nullam identitatem ex substantia rei habent, quia id quod non est, quoquo modo fingant, nil impedit. Praeterea intellectus similitudo rei dici non potest ipsa re non existente; quod enim non est, similitudinem non habet. Unde qui audit ‚hircocervus', hoc nomen, et cetera nomina non existentium, conceptionem quidem aliquam in animo sumit, sed cum nulla res huiusmodi existat, in rerum natura nullius rei similitudo est quae concipitur. Similiter si quis sedente Socrate eum ut sedentem imaginetur, rei similitudinem in animo tenet; si vero surgat et eadem animi conceptio retineatur, idem poterit esse percipiendi modus et eadem imaginatio, quae prius erat, sed non iam similitudinem Socratis gerens. Unde cassam oportebit opinionem esse quam [hic nullo modo nomine intellectus includit, sed sanas tantum, ut dictum est, animi conceptiones. Ipse etiam Boethius super hunc locum per hoc nomen intellectus sanas tantum animi conceptiones accipit, ubi scilicet in Commento[2] opinionem Aspasii refellit. Dicebat enim Aspasius: Quomodo fieri potest eosdem esse intellectus apud omnes, cum tam diversa sententia sit de bono ac iusto, quod unus arbitratur bonum esse, alius intelligit bonum non

7 intellectus *superscriptum* 28 existentia *A*

[1] *Cf. supra* p. 309[19]. [2] Boeth. *l. c.*, p. 41[13–20].

esse. Ad quod Boethius respondet eum qui fallitur, non intellexisse. In quo plane ostendit cassum intellectum hoc loco non appellari intellectum, cum tamen ipse statim Aristoteles in nomine intellectus largius accepto falsos quoque includat intellectus, quaslibet scilicet conceptiones, secundum quas voces inventae sunt, tam sanas quam falsas. Unde hircocervus, quod nomen est non existentis, simplicem intellectum habere astruit.

Continuatio. Intellectus sunt idem apud omnes et res eaedem sunt. *Quorum,* neutraliter, id est quarum rerum, hae, scilicet passiones animae, sunt similitudines, secundum hoc scilicet quod rerum similitudinem concipiunt, in quam agunt, non tamen semper etiam quando sunt sani intellectus, quia, ut supra[1] docuimus, quando res praesens est, non est opus imagine rei, sed rem ipsam in se ipsa speculamur, quae sensui ipsa se repraesentat. Sed et ipsam imaginem rei si cogitamus, per se ipsam, non per aliam imaginem accipere videmur, quia cum ipsa se praesentet intellectui, non est opus pro ea aliam supponere. Ceteras vero res insensibiles non nisi per imagines pro eis constitutas intelligere possumus nec etiam ipsos intellectus. Cum enim haec propositio: ‚Socrates est homo', quendam intellectum compositum et verum constituat, qui per imagines Socratis et hominis discurrit, si de ipso rursus intellectu cogitare coepero, eius imaginem unam ante animum pono, in quo totum intellectum contemplor et simplicem habeo intellectum, qui proprie nomine ipsius intellectus exprimi potest, alioquin per nomen quoque intellectus compositum intellectum haberemus de rebus. Ex quo liquidum est pro aliis rebus imagines constitui nec eas imagines idem esse cum intellectibus, pro quibus quidem imaginibus quando rei existentis similitudinem exprimunt, ipsi hoc loco intellectus similitudines vocantur, quia in eas diriguntur. Quod aperte Boethius in commento[2] declarat loquens de passionibus animae, scilicet intellectibus, hoc modo: ‚Sed hae passiones animarum ex rerum similitudine procreantur. Videns enim aliquis sphaeram vel quadratum vel quamlibet aliam rerum figuram, eam ⟨in⟩ animi intelligentia quadam vi ac similitudine capit. Nam qui sphaeram viderit, eius similitudinem in animo perpendit et cogitat atque eius in animo quandam passus imaginem id cuius imaginem patitur, agnoscit. Omnis vero imago rei cuius imago est, similitudinem tenet. Mens igitur cum intelligit, rerum comprehendit similitudinem.' Ubi itaque dicit, quod mens cum intelligit, rerum similitudinem comprehendit, profecto ad sanos intellectus nos mittit, quando scilicet ita est in statu rerum, sicut ⟨in⟩ exemplari cernitur.

8 sunt e idem *A* 13 ipsa] ipsum *A* 14 quae] de *A* si *posteu correctum in* sic *A* 15 videmus *A* 33 in *addidi sec. Boeth.* intelligentia *Boeth.,* intelligentiam *A* 37-38 comprehendit . . . similit. *A in marg.*

[1] *Cf. supra* p. 315[14]. [2] Boeth. *l. c.* II, p. 34[24]—35[8].

Dictum est autem. Ne quis de passionibus animae plura hic requireret, invitat nos || ad librum de anima, in quo de his plura *f. 46v* dicta sunt, dicens ita: *De his,* hoc est de passionibus animae, *dictum est* et diligenter tractatur *inter ea quae dicta sunt de anima.* Notandum vero, quod Andronicus ex hoc loco confirmare nititur hunc librum Peri ermenias non esse Aristotelis[1]. Ait enim eum qui hunc librum composuit, dicere se tractasse de passionibus animae in libro quem de anima composuit. At vero Aristoteles in eo libro quem de anima fecit, de passionibus animae nil dixisse teste Andronico reperitur. Quippe Andronicus in hoc nomine quod est passiones animae, deceptus erat et cum videret Aristotelem ibi agere de intellectibus quos ipse Aristoteles hic vocat passiones animae, negabat tamen eum agere de passionibus animae, quia scilicet ignorabat quod intellectus passiones animae dicerentur et potius passiones animae existimabat dici affectiones vel commotiones animi ex tristitia vel gaudio, de quibus ibi nil conscriptum reperiebat.

Occurrit autem hoc loco quaestio, quare magis intellectus eosdem esse perhibeat apud gentes diversarum linguarum quam voces. Quippe sicut intellectus eosdem iudicamus non secundum identitatem suae essentiae, sed secundum consimilem modum conceptionis, ita etiam voces diversarum linguarum easdem esse contingit secundum eundem significationis modum de eadem re. Eandem namque rem significat anthropos quam significat homo et eodem modo, secundum hoc scilicet quod est animal rationale mortale. Unde quemadmodum intellectus Graeci et Latini eidem dicuntur non essentialiter quidem, sed secundum consimilem modum concipiendi, ita etiam voces earum easdem esse contingit quantum ad consimilem modum significationis. Quare non bene ad differentiam dicit Aristoteles intellectus eosdem permanere et non voces, quia sicut intellectus eidem sunt ita et voces.

Ad quod quidam respondent revera non esse id dictum ad differentiam dandam inter voces et intellectus, sed ad naturam intellectuum et vocum ostendendam, quia verum est intellectus hoc modo eosdem esse et voces illo modo quo dicit, non esse easdem, licet etiam voces quodammodo dici eaedem possint sicut intellectus.

At vero si diligentius inspicimus, possumus dicere hoc etiam dictum esse ad differentiam. Quod enim ait intellectus et res eosdem permanere apud gentes diversarum linguarum, ita intellexit negative, ac si dicat nullo modo eos variari ex diversitate linguarum nec quantum ad essentiam nec quantum ad officium. Non enim intellectus Graeci et Latini propter diversitatem linguae diversi sunt essentialiter, sed

---

6 enim *scripsi, litterae in A vix discerni possunt* 23 antropos *A* 32 et vocum *bis ponit A*

[1] Boeth. *l. c.* II 11[26].

propter diversitatem fundamentorum, alioquin nunquam homo peritus diversarum linguarum eundem essentialiter intellectum haberet, si videlicet diversitas linguae diversitatem intellectuum exigeret, nec solum intellectus non est diversus essentialiter propter diversitatem linguae, sed nec diversus est in officio concipiendi rem, quia non ideo diversam rem vel diverso modo concipit. Nullam itaque identitatem sui amittunt res vel intellectus propter diversitatem linguarum sive scilicet quantum ad essentiam sive quantum ad officium. At vero voces et litterae secundum linguae diversitatem et diversae sunt essentialiter secundum propriam formam soni vel scriptionis et diversae sunt in officio significandi, hoc est impeditur ex diversitate linguarum, ne eadem sit forma vocis vel litterae et ne sit idem officium significandi. Quippe linguae diversitas hic attenditur aeque secundum diversitatem vocis et secundum diversitatem scripturae.

Sic ergo intellige: Nec rerum essentia nec intellectuum vel essentia vel modus concipiendi variatur vel permutatur apud diversarum linguarum gentes propter diversitatem linguae, sed tam vocum quam litterarum forma vel officium significandi, secundum quod ut litterae vel voces accipiuntur, permutatur ex diversitate linguae. Nisi enim subintelligamus ‚ex diversitate linguae', magis diversos intellectus possumus dicere quam eosdem, quia et diversi sunt essentialiter et eandem saepe rem diversi homines diversis modis sane intelligunt.

Potest etiam sic dici: intellectus et res sunt eaedem apud omnes, id est ad naturam pertinent, quod negative intellige, ac si diceret: non variantur ex institutione hominum sicut voces et litterae quae pro voluntate hominum factae sunt et impositae. Unde illa ad naturam, haec ad hominum positionem pertinent, quod hoc loco notare voluit.

Notandum vero, quod ex his quattuor quae hic ponuntur, vocibus scilicet, litteris, intellectibus, rebus, separatis litteris quae tantum ad scripturam pertinent, in tribus reliquis teste Boethio[1] omnis ordo collocutionis perficitur. Sive enim eorum inter quos sermo est, alter interroget et alter respondeat sive alter doceat et alter discat sive alter continua oratione aliquid narret et alter audiat, in his tribus semper eorum collocutio versatur, sed tamen interrogans et docens et continua oratione loquens haec tria alio ordine sumunt quam respondens et audiens et dicens. Illi enim tres prius rem inspiciunt, deinde naturam eius vel proprii attendentes intellectum concipiunt, tandem ad manifestandum intellectum vocem proferunt. Hi itaque de rebus ad intellectum, de intellectu ad voces proficisci videntur. Alii vero tres e converso agunt Prius enim audiunt vocem ex qua

[1] Boeth. *l. c.*, p. 20[16–21].

concipiunt intellectum, quo, scilicet intellectu, ad rem attendendam perducuntur.

Est autem. Ostensa communi significatione vocum quae est intellectuum, secundum quam videlicet de vocibus intendit, ac per hoc assignata communi convenientia omnium interpretationum assignat etiam differentiam earundem vocum secundum diversitatem intellectuum, dicens scilicet quod quemadmodum intellectus qui in anima sunt, alii veri, alii falsi, alii neque veri neque falsi, ita etiam voces secundum significationem intellectuum contingit quasdam esse veras, quasdam falsas, quasdam neque veras neque falsas, et quae prius passiones animae vocaverat, hic apertiori nomine intellectus appellat. Boeth. p. 43[26]

Quorum nunc proprietates et differentias diligenter sicut promisimus, exsequamur, ostendendo scilicet, quis sit intellectus simplex, quis compositus, et rursus quis unus sit, quis multiplex vel quis sanus, quis vanus, quis etiam verus vel falsus, quis coniungens, quis coniunctorum, quis dividens, quis divisorum vel quis abstrahens[1]. Ac primum de simplici et composito tractemus. Est autem simplex intellectus qui nullas habet partes, sicut sunt intellectus singularum dictionum. Nam licet cum audio hoc nomen ‚homo', plura simul attendam, materiam scilicet et formas pluresque rerum imagines omnino comprehendam, substantiam scilicet et qualitatem substantialem, una tamen est simplex actio quae intellectus dicitur, per quam omnia simul contemplor, substantiam scilicet animalis et differentias eam informantes. Si vero audiam: ‚animal rationale mortale', quod est oratio, ea quae prius per unam actionem intellectus concipiebam, per plures accipio. Quippe singulae dictiones proprias significationes habent in oratione et ex singulis suum intellectum habeo et, licet hoc nomen ‚homo' et definitio eius idem ostendant, nominis tamen intellectus simplex est, definitionis vero compositus. Quippe nomen totaliter et non per partes significat, unde una est actio intellectus ipsius plura simul comprehendens, definitio vero per plures actiones intellectus comprehendit, quae nomen per unam. Nam et plures lapides modo uno intuitu simul comprehendo, modo eosdem singillatim pluribus intuitibus accipio[2], sic etiam per nomen auditum plura simul accipio per indivisibilem intelligentiae actionem, per orationem vero eadem per plures actiones separatim intelligo. Unde semper et simplex intellectus dictionis, orationis vero compositus, etiamsi eadem comprehendant[3].

Et intellectus quidem dictionis coniunctorum vel divisorum esse potest, nunquam coniungens vel dividens[4]. Qui enim audit ‚homo'

8 alii neque veri neque falsi *A in marg.* 9 quasdam neque — falsas *A in marg.* 14 et rursus — multiplex *A in marg.* 21 substantialium *A*

[1] *Tract. de intell.* p. 738[24]. [2] *l. c.* p. 739[24]. [3] *l. c.* p. 739[28]. [4] *l. c.* p. 739[28]—740[17].

vel ‚non-homo', ut coniuncta vel disiuncta capit; qui vero audit ‚animal rationale mortale', secundum aliquid quod est homo, in oratione coniungit vel disiungit; coniungere enim vel disiungere intellectus non potest nisi compositus, quando videlicet aliquo prius intellecto aliquid ei coniungimus. Veluti cum audimus hanc orationem ‚animal rationale mortale', ⟨per⟩ animal non-rationale aliquid quod non est homo intelligimus, quia per diversas dictiones diversa coniungere vel disiungere in oratione possumus. At vero in dictione quae partes significativas non habet, sed totam eius significationem simul accipimus, per successionem intellectus aliquid alicui coniungere vel disiungere non possumus, sed ut coniuncta iam vel disiuncta simul accipere. Ut cum audio ‚homo' materiam et formas tanquam iam coniuncta simul accipio, non etiam coniungo, sicut dum audio ‚animal rationale mortale'. Dictionis itaque intellectus coniunctorum vel disiunctorum esse potest, orationis vero coniungens vel disiungens.

Unus autem intellectus[1] tam simplex quam compositus dici potest, sicut unam substantiam dicimus non solum indivisibilem, verum etiam plura membra hominis in unam personam convenientia. Sic etiam unus intellectus dicitur non solum simplex, qui scilicet nullas habet partes, verum etiam compositus, quando videlicet actio intelligendi per imagines discurrens unam earum coniunctionem vel disiunc-
f. 47r tionem facit. Sicut enim multiplex intellectus | potest esse de eadem re, si eam plures intelligant, ita idem esse poterit de pluribus rebus, si ea vel uno intuitu simul comprehendam vel simul ad invicem coniungam vel disiungam. Aeque ergo unus est intellectus et qui simplex est et qui compositus in una coniunctione vel disiunctione rerum consistens. Veluti cum dicitur: ‚Socrates est homo vel non est homo' per totam propositionem unam coniunctionem hominis ad Socratem vel disiunctionem facio.

Sanus autem est omnis intellectus tam simplex quam compositus per quem attendimus, uti res se habent[2]. Simplex quidem intellectus sanus est qui ita attendit coniuncta, uti sunt coniuncta vel disiuncta, ut homo quamdiu homo subsistit, sanum intellectum generat, destructo vero homine cassam opinionem faceret sicut chimaera vel hircocervus. Compositus vero intellectus sanus est, ut ille qui ita res coniungit vel disiungit, ut sunt coniuncta vel disiuncta; cassus autem qui aliter. Nam omnis intellectus sanus verus proprie dicitur nec omnis cassus falsus. Verus enim vel falsus esse non potest intellectus, nisi sit compositus[3], ut sunt propositionum intellectus vel fortasse quarundam

6 animal non ratio vel aliquid quod non est homo quia per diversas dictiones diversa intelligimus coniungere vel disiungere in oratione possimus *A* possimus *deletum in A*

[1] *Tract. de intell. l. c.*, p. 741. [2] *Tract. de intell. l. c.*, p. 742[34].
[3] *l. c.* p. 743[18].

aliarum orationum etiam imperfectarum. Nam ‚homo currens' vel ‚homo non currens' nil intellectu discrepare videtur ab ‚homo currit' vel ‚non currit', quia eadem est animi conceptio hic et ibi, coniunctione scilicet cursus ad hominem vel disiunctione. Unde Priscianus[1] participia quantum ad intellectum vim verborum habere dicit, veluti cum dicitur: ‚ego legens perficio' pro ‚ego lego et perficio'. Similiter ‚homo albus' vel ‚homo non albus' ab ‚homo est albus vel non' nihil quantum ad intellectum discrepare videtur, nisi forte in verbo temporis significatio attendatur, quam non potest albus habere, cum nomen sit. At vero si verbum simpliciter accipiatur secundum copulationem albedinis, non secundum nominationem temporis, unde dicetur in sequentibus vel simpliciter vel ⟨secundum⟩ tempus, eundem intellectum habet ‚homo albus' quam habet ‚homo est albus'.

Sed opponitur, quod si ‚homo currens' vel ‚homo albus' intellectum verum vel falsum significant sicut propositio, tota eis definitio propositionis convenit, quod sit scilicet oratio verum falsumve significans, unde ea oportet esse propositiones, cum tamen sint imperfectae orationes.

Ad quod respondemus quod in definitione propositionis significare verum vel falsum non secundum intellectum accipiendum est, sed secundum dicta propositionum, id est enuntiando proponere id quod in re est vel non est in re. Enuntiare autem non possumus nisi affirmando vel negando, nulla autem imperfecta oratio affirmat vel negat atque ideo nil enuntiando proponit. Similiter et cum dicimus: ‚verum est Socratem sedere', oratio subiecta quae est ‚Socratem sedere, eundem intellectum constituit quem ‚Socrates sedet', nec tamen modum enuntiandi habet affirmando vel negando, ut propositio dici possit. Sed nec a ceteris perfectis orationibus enuntiatio diversa est intellectu. Cum enim audio ‚o Petre', intelligo me vocari ab illo, sicut si dicerem: ‚ego vocor ab illo' vel cum dico: ‚utinam rex veniret', idem est intellectus, ac si dicerem: ‚volo regem venire' et cum dico imperando vel deprecando: ‚adesto, Petre', innuitur quod impero vel deprecor eum adesse. Similiter cum dicitur interrogando: ‚Socrates venit?', ostendo me interrogare quod venit, et eundem intellectum semper tenet ‚Socrates venit' sive interrogative dicatur sive non, sicut in Topicis ostendemus. Simplices quoque dictiones tantundem saepe ostendunt quantum perfectae orationes. Si enim dicam ‚papae' vel ‚heu', ostendo me admirari vel dolere, sicut si dicerem: ‚admiror' vel ‚doleo', iste tamen simplex est intellectus qui dictionis est, ille compositus qui est orationis, et cum orationes enuntiant, interiectiones vel quaelibet simplices dictiones enuntiando nil pronuntiant. Unde ex modo pronuntiandi enuntiationes sive propositiones maxime dicuntur.

---

6 perficio *corr. A ex* percipio

[1] Priscianus, *Inst. gramm.* ed. Hertz I, 159[15], 304[19].

Quaeritur autem, utrum nulla propositio vera falsum intellectum generet. Sed si propositionem veram dicimus ex intellectu vero quem habeat, sicut Aristoteles hoc loco accipit, verum est nullam propositionem veram falsum intellectum significare; sin autem veram propositionem dicimus pro eo quod verum proponit, id est ita dicit, sicut in re est, videtur vera propositio falsum intellectum habere, sicut omnes de futuro vel praeterito. Cum enim Socrate sedente audio: ‚Socrates stetit' vel ‚stabit', verum quidem est quod dicitur, sed falsa videtur animi conceptio. Coniungo enim stationem Socrati et ut stantem in praeterito vel futuro tempore ipsum praesentialiter attendo et cum nec ipsa statio sit modo vel tempora illa quae simul attendo, non concordat cum statu rei ipsa animi conceptio quam nunc praesentialiter habeo. Quod si quis dicat ideo conceptionem animi non esse cassam, quia sicut nunc considero, ita iam contigit vel continget, similiter dici poterit quod defuncto hoc corpore, si ipsum attendam vivum, non est cassus intellectus, quia scilicet propositiones quae verae dicuntur propter dicta, falsos generant intellectus.

Illud etiam fortasse convenientius dicetur intellectum neque verum neque falsum iudicari secundum conceptionem vel dispositionem imaginum, sed secundum attentionem animi, quod videlicet ita attendit esse vel non esse, uti est vel non est, vel fuisse vel non, uti fuit vel non, vel fore vel non, uti erit vel non. Non enim ad hoc imagines in animo colligo praesentialiter ut praesentialiter sic esse attendam, sed sic antea contigisse vel contingendum esse. Magis enim vis intellectus qui rationis est, ad discretionem pertinet quam ad conceptionem imaginum quae est imaginationis. Quibuscumque ergo imaginibus utamur vel quomodo eas disponamus, nil refert ad veritatem intellectus, dummodo attentio discretionis sit. Alioquin nunquam memoria de praeteritis vel providentia de futuris sanae conceptionis essent. Cum ergo futurum vel praeteritum praesentialiter concipimus, sed praesentialiter esse non attendimus, sana est vis conceptionis quae ad intellectum pertinet, quia qui considerat praesentialiter, non attendit praesens esse, sed sic vel fuisse iam vel adhuc futurum esse. Ideo autem non ad conceptionem imaginum, sed ad attentionem rerum per imagines veritas intellectus vel falsitas pertinet, quia imagines tantum pro signis constituimus non eas quidem significantes, sed in eis res attendentes. Si enim ⟨cum⟩ diversas coniungimus, in eis ipsas tantum attenderemus, profecto, dum hoc illud esse attendimus, imagines quae nil sunt, sibi essentialiter copularemus et ita nunquam verus esset huiusmodi intellectus affirmationis, sed quia imagines collocantes pro rebus non ipsas, sed in ipsis res attendimus secundum attentionem rerum, non

---

1 vera *in A deletum est* 14 cassam] causam *A* contingit *A* 16 *post* scilicet *addit A* fi 36 constituimus] *superscriptum in A:* ostendimus.

secundum discretionem imaginum veritas intellectus tantum consistit. Unde si sana est attentio rationis, qualiscumque sit dispositio imaginum vel forma, sanus est intellectus. Cum enim vim et naturam rerum insensibilium attendimus sicut spirituum vel qualitatum quas non sentimus, alius aliam fingit imaginem et alius aliam, cum tamen utraque vim naturae recte attendat. Cum enim de rationalitate ego et alius cogitamus eamque in eo attendimus quod animam potentem discernere faciat, vera est utriusque attentio et eadem, licet diversas imagines pro eadem constituamus ⟨et⟩, prout quisque aliquo signo utetur, ipsum ad voluntatem suam instituere debet. Et saepe in eadem imagine diversae attentiones variant intellectus, veluti si eam simpliciter ad naturam qualitatis excogitandam instituam vel ad naturam etiam albedinis. Videns enim lignum, diversa de eo per rationem attendo, quia modo ipsum in eo quod lignum est, cogito non in eo simpliciter quod corpus, modo in eo sipliciter quod corpus, modo in eo quod quercus non est vel ficus. Similiter eadem imagine ante mentis oculos constituta ⟨in⟩ ipsa et qualitatis et albedinis naturam considero et licet sit eadem imago, plures sunt de ea concipiendi modi, quod modo in eo quod qualitas est, modo in eo quod est album. Vis itaque intellectus non in modo significandi [modo] consistit, quod et bestiae faciunt per imaginem, sed in discretione attendendi, quod ad rationem solum pertinet, cuius omnino bestiae expertes sunt. Nam cum simia vel canis domino suo quasi cognito occurrit vel supplicat vel blanditur, non ex discretione facit, sed ex notitia vel dilectione vel timore vel aliquo motu animi compellente eum ad hoc. Est enim discretio vis deliberandi et attendendi rerum naturas vel proprietates. At vero canis cum facit id quod sibi prodest, sic facit, ut quod facit, non diiudicet et voluntate ad hoc, non discretione perducitur.

Illud quoque non est praetereundum, cum intellectus orationum ex intellectibus partium constitui materialiter dicamus, utrum nil aliud sit intellectus orationis quam intellectus partium, an etiam alias partes quam orationes habeat. Sed nullas alias habet. Profecto intellectus huius consequentiae: ‚si Socrates est margarita, Socrates est lapis' videntur esse duo falsi intellectus, cum tamen ipse sit verus et intellectus huius: ‚si Socrates est homo, brunellus[1] est asinus' cum sit falsus, videntur esse duo veri, nisi forte quis dicat ‚si' coniunctionem aliquam partem intellectus continere, ut sicut duae falsae propositiones cum ‚si' coniunctione sint vera una propositio vel duae verae una

---

5 alius *in A deletum* 9 utetur] continuetur *A* 13—19 Videns ... album *A in marg.* 13 orationem *A* 17 in ipsa] ipsam *A* 19 per album *A* 21 discretio vis] discretionis *A* 27 quod ... ut quod *A in marg.* 35 bru *A*

[1] *Cf. supra* p. 11[4].

falsa, ita intellectus earum cum intellectu ‚si' coniunctionis unum intellectum verum vel falsum componant. Sed quid dicemus, cum dicitur ‚homo rudibilis'? Numquid enim ⟨homo⟩ et ‚rudibilis' sanos constituat intellectus et tamen ‚homo rudibilis' cassum? Et nil tamen est compositum illis duobus nominibus quod aliquam partem intellectus compositi teneat. Et fortasse dicetur non esse incongruum, si plures intellectus, quorum
f. 47v singuli non sint veri, sint unus verus | vel plures etiam veri non sint unus verus, quia quod a partibus singillatim removetur, potest eis simul acceptis convenire et e converso, ut cum simplices intellectus singuli simplices sint et non veri, constitutus tamen ex eis compositus est et verus, sicut intellectus ‚homo currit'. Volumus insuper in ‚homo rudibilis' quandam intellectus partem ex coniunctione constructionis nasci, quando videlicet, cum et hominem et rudibilitatem attendimus, insuper ea in unam substantiam coniungimus, quae coniunctio cassat intellectum. Tres itaque sunt attentiones, duae ad percipienda vera quae ad actiones pertinent, tertia ad coniungenda illa duo in unum, quod adiectivi et substantivi iunctura facit. Ex iunctura itaque totius orationis una est attentio quae est tertia pars intellectus. Similiter et in: ‚si Socrates est margarita, Socrates est lapis' vis coniunctionis ‚si' tota consequentiae confertur ⟨per⟩ attentionem quandam partem intellectus, quae scilicet necessario coniungit hoc illi, quae videlicet attentio tertia est actio et cum actionibus duarum propositionum componit unius intellectus actionem, et cum per ‚si' coniunctio animi habeatur, eam tamen ‚si' in se non habet facere, sed totum compositum per ipsum, ut postmodum ostendemus[1], cum de significatione praepositionum et coniunctionum egerimus.

Quaeritur etiam, cum intellectus compositus verus falsas habet partes, sicuti: ‚si Socrates est margarita, Socrates est lapis', utrum dum ipse in anima est, simul cum ea falsae partes ipsius in eadem sint anima. Quod si est, iam profecto veritas et falsitas quae contrariae formae sunt, in eodem erunt indivisibili. Sed sciendum est, quod contrariae formae in eodem possunt esse per sustentationem, non per informationem, ut per avaritiam et castitatem insunt eidem animae bonum et malum tanquam sustentata, non informantia. Praeterea intellectus compositus, quia composita est actio, per successionem inest et dum una pars inest, altera deest.

Notandum vero quod Boethius[2] intelligentiam eum tantum intellectum hoc loco vocat qui simpliciter et pure absque animi forma

---

1-2 intellectum *A in marg.* 7 veri sint unus verus non quod quia *A* 13 quando] quandam *A* 15 vera] v[e] *A* 20 confert 31 in eodem ... formae *A in marg.*

[1] Cf. *infra* p. 337. [2] Boeth., *In libr. Arist. Περὶ ἑρμ., l. c.*, p. 46[16]. *Tract. de intell. l. c.*, p. 737[20].

rem capit, veluti cum simplicem Dei substantiam circumscriptam etiam absque omni similitudine formae attendimus, quae quidem intelligentia solius Dei est et valde paucorum hominum. Nam quia homines sensibus degunt et per sensus res maxime cognoscunt, vix aliquid attendere sufficiunt, si non informantur, sicut sensus offert.

Illud etiam sciendum, quod non est idem intellectus dividens quod abstrahens[1]. Nam dividens dicitur, qui plura sic attendit, ut alterum ab altero separet, sicut facit intellectus negationis. Abstrahens vero dicitur, qui unum sic attendit, quod alterum non capit. Ille utrumque accipit vel attendit, sed ab invicem dividit, iste alterum tantum accipit nec ullo modo alterum attendit.

Continuatio. In hoc conveniunt omnes voces de quibus intenditur, quod intellectus significant, sed in hoc differunt quod variantur per verum et falsum, quemadmodum intellectus. Et hoc est: *Quemadmodum in anima aliquotiens est intellectus sine vero et falso,* hoc est sine veritate et falsitate, *aliquotiens cum, iam necesse est horum alterum inesse,* hoc est: determinatum est et certum vel veritatem inesse ei vel falsitatem. Sic etiam contingit in voce, quod scilicet ipsae voces gratia intellectuum quos significant, quaedam verae dicuntur, quaedam falsae, quaedam neutrum. Boeth p. 43[26]

Et attende, quod hoc loco nomen intellectus largius sumit, quam superius acceperat passiones animae, quas secundum naturam rerum easdem dixit esse omnibus. Ibi enim tantum egit de sanis conceptionibus, ut supra[2] determinavimus, hic de cassis etiam et omnino falsis intellectibus commemorat, omnes aequaliter conceptiones humani animi, sive veras sive non, nomine intellectus includens. *Circa compositionem enim.* Hic distinguit circa quae veritas et falsitas reperiantur, circa quae non, et tam de intellectibus quam de vocibus hoc legi potest. De intellectibus quidem sic: Vere circa intellectus veritas et falsitas consistit, quia circa componentem intellectum et circa dividentem. A partibus. Componens dicitur intellectus affirmationis, hoc est qui ab affirmatione significatur, dividens vero intellectus negationis. Qui enim intelligit Socratem esse philosophum, intellectu suo philosophiam Socrati componit, id est copulat et coniungit. Qui vero intelligit Socratem non esse philosophum, in intellectu suo philosophiam a Socrate separat et dividit, et ita intellectus affirmationis componens, negans dividens appellatur. De vocibus quoque sic continuatur et legitur. Vere circa voces veritas et falsitas est, id est significatio veri et falsi intellectus, qui circa componentem

---

5 si] sed *A* informatur *A* 10 accipit vel *in A superscriptum* 22 acciperet *A*

[1] *Tract. de intell. l. c.*, 745[12] [2] *Cf. supra* p. 321[21].

vocem et dividentem. Componens vox est affirmatio, quae componentem intellectum significat, dividens autem vox est negatio, quae dividentem designat. Quod autem de vocibus hoc sit intelligendum, videtur sequens littera innuere, ubi aperte de vocibus per nomen et verbum agit ostendens nomen et verbum neque verum neque falsum significare, quippe intellectus eorum, quia simplices sunt, non compositi, neque veri neque falsi neque componentes neque dividentes sunt. *Nomina igitur.* Infert a toto sic: quandoquidem omnes interpretationes sequuntur suos intellectus in proprietate veri et falsi, quod est ibi: *Est autem quemadmodum in anima* etc., ergo nomina et verba sequuntur suos intellectus. Et hoc est: *consimilia sunt* simplici *intellectui,* qui neque est componens neque dividens, in eo scilicet consimilia sunt, quod quemadmodum intellectus eorum neque verus dicitur neque falsus, ita etiam nomina et verba neque vera neque falsa dicuntur gratia intellectus. In quo quidem manifeste confundit eos qui verba certarum personarum, sicut lego, legis, legit, et impersonalia, sicut curritur vel diescit, verum intellectum et falsum designare volunt, cum potius simplicis vocis simplex sit intellectus atque ideo nec falsus nec verus. Attende autem hanc similitudinem intellectuum et vocum, quod vicelicet aliae sint verae, aliae falsae, aliae neque verae neque falsae, assignari secundum nomina, non secundum proprietates. Aliud enim ‚verum' vel ‚falsum' significant, quando de intellectibus dicuntur, aliud denominative nominant, quando de vocibus praedicantur. Quippe intellectus verus vel falsus dicitur ex conceptione rerum, vox vero ex significatione intellectus. Sed tamen vox et intellectus, si proprietatibus distant, vocabulis conveniunt, quia et vox vera dicitur sicut intellectus, licet sub alia significatione. *Ipsa* dicit, id est per se simpliciter prolata. *Ut homo vel album.* De nominibus exemplificat tam per substantiale vocabulum, quam per accidentale, tam per simplex, quam per compositum. Hircocervus enim quod supponit, compositum est. *Quando non additur,* id est quando per se proferuntur, quia cum aliis prolata, hoc est ipsa et alia simul accepta, componentem vel dividentem intellectum significant. *Neque enim.* Commendatio exemplorum per ‚homo' et ‚album' de vocibus, quia neque verae sunt neque falsae, quia videlicet istae sunt huiusmodi. A causa. Quod dicit ‚adhuc' tale est, ac si diceret: ‚per se prolata'. *Huius autem.* Ostendit a maiori per compositum nomen quod magis videtur significare verum vel falsum, quam simplex nomen, nullum nomen secundum significationem verum esse vel falsum. Et hoc est: *huius,* quod ego dico, scilicet nomina et verba quantum ad intellectus suos neque vera neque falsa, hoc nomen, ‚hircocervus' est signum, hoc est ostensio. *Hircocervus enim.* Commendatio exempli a causa. Et

39 esse] est *A*

attende quod teste Boethio[1] magnam vim habet exempli novitas et exquisita subtilitas. Ad ostendendum enim, quod nomen per se dictum neque verum significat neque falsum, posuit compositum de quo magis videretur et insuper tale quod rem non exsistentem significaret. Unde magis videtur falsum significare. Praeterea vocem elegit significativam, licet non exsistentis rei, ne si vocem significatione omnino carentem poneret, ipsa non-significatio videretur auferre significationem veri vel falsi, non simplicitas vocis. Et nota quod cum dicimus: hircocervus significat aliquid, si de re significata agimus, tunc aliquod nomen rei non exsistentis, si vero de intellectu dicamus, potest esse nomen exsistentis. Et hoc magis littera vult, cum subditur: *Sed quod nondum verum vel falsum est,* hoc est non talem intellectum qui sit attendens verum vel falsum. *Si non additur vel esse vel non esse,* id est vox aliqua et iungens intellectus et disiungens. *Vel simpliciter vel secundum tempus,* hoc est vel quae non designet tempus, ut cum dicitur: ‚hircocervus non album' vel quae tempus designet, ut ‚hircocervus currens vel non, hircocervus currit vel non'. Boethius[2] vero ‚esse et non esse' de verbo tantum accipit, et tripliciter exponit, primum sic: quod verba posita in enuntiationibus aliquando simpliciter accipiuntur, sine ulla scilicet discretione temporis, aliquando cum discretione temporis. Cum enim dicimus: ‚Deum necesse est esse' vel ‚Deus fuit ante tempora', nullum tempus in verbis accipimus, quia falsae essent enuntiationes, si diceremus Deum fuisse temporaliter ante tempora vel si diceremus quod Deus est | ex necessitate *f. 48r* praesenti tempore exsistente, alioquin ipsum praesens tempus ex necessitate esse contingeret. Cum itaque esse de Deo praedicamus, non ad discretionem temporis ipso utimur, sed potius id secundum proprium et incommutabile esse eius dicimus. Cum vero Socratem esse ⟨dicimus⟩ vel ceteras creaturas quas sub tempore concludimus, secundum tempus, id est secundum significationem temporis verbum accipimus, et ita modo secundum tempus accipitur verbum, modo simpliciter, id est sine significatione temporis. Secundo autem sic exponit: praesens tempus quod continuat praeteritum et futurum, terminus et confinium temporum dicitur, non tempus appellatur. Tunc autem verbum simpliciter accipitur et quasi sine tempore, quando praesentis temporis designativum, quod scilicet praesens hic, ut dictum est, non vocatur tempus. Tunc vero secundum tempus verbum ponitur, quando designat praeteritum vel futurum. Tertio vero sic exponit, quod verbum aliquando ponitur simpliciter, id est sine determinatione temporali, veluti cum dicitur: ‚Socrates legit vel leget', aliquando

18 dum verbum *A*

[1] Boeth., *In libr. Arist. Περὶ ἑρμ. l. c.,* p. 49[32].

[2] Boeth. *l. c.,* p. 51[3]—52[9].

cum determinatione temporali hoc modo: ‚Socrates legit nunc vel leget cras'.

Sed opponitur secundum hoc quod Boethius esse et non esse ad verba tantum refert affirmativa vel negativa, quod falsum est quod Aristoteles dicit hircocervum non significare verum vel falsum sine verbo. Si enim verum et falsum in designatione intellectuum accipit, sicut superius, mentitur, cum hoc etiam habeat hircocervus albus, sicut diximus. Si autem verum et falsum accipiat in designatione dictorum propositionum, verum est nec fortasse est inconveniens, si mutet priorem acceptionem et ita dicatur quod hircocervus non significat verum vel falsum, id est dicit, quod est in re vel quod non est in re sine verbo. Poterimus etiam vero et falso in designatione intellectuum retentis quodammodo absolvere Boethium, ut videlicet, cum ait Aristoteles: ‚si non addatur esse vel non esse', affirmative potius intelligamus quam negative, ac si dicat: sed significabit verum vel falsum intellectum, si addatur ei vel esse vel non esse, sed prior nostra expositio plenior est.

Boeth. p. 52[28] *Nomen ergo.* Promisit definire nomen et verbum etc., quibus intermissis quaedam interposuit de significatione vocum, secundum quam de vocibus intendit, scilicet de intellectibus. Quibus explicatis ad proposita definienda redit inferens a causa sic: Quandoquidem definiendum est, quid sit nomen etc., ergo dicamus: nomen est vox etc. Notandum vero, quod nomen et verbum definit secundum illam significationem, id est acceptionem largam, in qua dialectici per nomen et verbum omnes voces, quas orationis partes proprie vocant, accipiunt, hoc est omnes dictiones quae per se quoque significationem habentes interpretationis vocabulo continentur. Nam et pronomina, ut ait Boethius[1], nec non adverbia definitae significationis sive interiectiones, quae naturales non sunt, loco nominis ponenda sunt. Si enim interiectio naturalis sit, cum non sit ad placitum significativa, nomen esse non potest nec pars orationis proprie dicitur. Adverbia quoque quaedam, quia definitae significationis non sunt, sicut ‚non, falso', nomina esse non possunt nec pars orationis secundum dialecticam, quemadmodum nec coniunctiones vel praepositiones, quae per se nil desiignant, quas potius dialectici quaedam colligamenta et supplementa partium orationis appellant quam partes. In verbo autem participia quoque comprehenduntur, vel quia, ut dicit Boethius[2] cum gerundivo modo veniunt vel quia tempus sicut et verba significant.

Nunc autem singula definitionis verba considerantes a voce

---

26 quas] quasi *A*

[1] Boeth., *In libr. Arist. Περὶ ἑρμ.* II 15[2].

[2] Boeth. *l. c.*, II 14[34]: a gerundivo modo.

incipiamus. Vox praemittitur, quia genus est nominis, id est superius, et insuper differentiam a ceteris sonis facit. Est autem vox Boethio[1] teste ‚aëris per linguam percussio, quae per quasdam gutturis venas, quae arteriae vocantur, ab animali profertur.' Quod autem dixit ‚percussio aëris', est tale, ac si diceret exsistere per aëris percussionem, et est definitio data per causam sicut illa quam ponit Victorinus[2]: dies est sol lucens super terram, hoc est quod exsistit gratia solis lucentis. Et similiter ⟨vox⟩ gratia percussionis aëris, id est sonantis ex percussione per linguam. Nam et tussis licet per easdem arterias procedat, quia tamen nulla impressione linguae formatur, vox non est. Quod autem supponitur: quae per quasdam etc., non ad differentiam necessarium est, sed ad proprietatem vocis ostendendam supponitur definitioni.

Et nota quod sive exterior aër qui sonat ex collisione interioris aëris emissi, dicatur vox sive interior, nil refert, quia secundum hoc quod definitionem exponimus per causam, utrumque vox est per aëris emissi percussionem.

Et attende illud ‚quae', cum non sit de definitione, sive ad vocem quae subiectum est, sive ad percussionem, id est ad aërem percussum, referri posse, ac si ita dicatur: percussio aëris, id est exsistens per aëris percussionem, qui scilicet aër per quasdam etc. Quod si vocem in substantiam tantum accipiamus, dicamus esse percussionem aëris per linguam, id est aërem ex percussione linguae sonantem, quae scilicet percussio, id est qui aër percussus, per quasdam etc. Poterit haec etiam definitio quodammodo ad exteriores aëres applicari. Sicut enim omnes homines in Adam fuisse dicimus, quia videlicet causam sui in eo habuerunt, ita exteriores quoque aëres et lingua percuti et proferri dicimus, quia causam sui soni in percusso et prolato habuerunt. *Significativa.* Significare Aristoteles accipit per se intellectum constituere, significativum autem dicitur, quidquid habile est ad significandum ex institutione aliqua sive ab homine facta sive natura. Nam latratus natura artifex, id est Deus, ea intentione cani contulit, ut iram eius repraesentaret; et voluntas hominum nomina et verba ad significandum instituit nec non etiam res quasdam, ut circulum vel signa quibus monachi utuntur. Non enim significare vocum tantum, verum etiam rerum. Unde scriptum est[3]: nutu signisque loquentur. Per significativum separat a nomine voces non significativas, quae neque ab homine neque a natura institutae sunt ad significandum. Nam licet unaquaeque vox certificare

3 venas] partes *Boeth.*

[1] Boeth. *l. c.*, II 4[18].

[2] Marius Victorinus, *Liber de definitione* PL 64, p. 907 C (*inter opera Boethii*).

[3] *Cf.* Ovid. II *Trist.* 453.

possit suum prolatorem animal esse, sicut latratus canis ipsum esse iratum, non tamen omnes ad hoc institutae sunt ostendendum, sicut latratus est ad significationem irae institutus. Similiter unaquaeque vox, cum se per auditum praesentans se subgerat intellectui, non ideo significativa dicenda est, quia per nullam institutionem hoc habet, sicut nec aliquis homo se praesentans nobis qui per hoc quod sensui subiacet, de se dat intellectum, sui significativum dicitur, quia licet ita sit a natura creatus, ut hoc facere possit, non est ideo creatus, ut hoc faciat. Significativum vero magis ad causam quam ad actum significandi pertinet, ut sicut non omnia significativa actualiter significant, ita non omnia actu significantia sint significativa, sed ea sola quae ad significandum sunt instituta. Contingit autem aliquando ipsam vocem quasi sui ipsius nomen accipi et tunc eam significativam ⟨sui⟩ esse, veluti si dicatur: homo est nomen. At vero non omnes voces id habent, cum non omnibus vocibus loqui possumus. Illud etiam fortasse rationabilius dicemus, cum aliquam vocem in designatione sui accipimus, per translationem, non per aliquam institutionem id fieri, et in quibusdam orationibus tantum, non omnibus, quando videlicet nominibus vocum ipsa coniungitur, veluti si dicam ‚homo est vox' vel ‚homo est nomen'. Sicut enim ‚rident' per adiunctionem ‚prata' mittit ad florere, cum dicitur: ‚prata rident', sed non ita, cum dicitur: ‚homo ridet', ita cum dicitur ‚homo est vox vel nomen', per adiunctionem praedicatorum significantium voces tantum mittit ‚homo', haec vox, ad se ipsam, sed quia translatio huiusmodi nullius est proprietatis nec per inventionem aliquam vel per institutionem vocis id contingit, non est inde hoc significativum iudicandum, quia hoc per accidens habet, non ex propria accomodatione. ‚Per se' autem ideo supposuimus, quia apud dialecticos solae illae ipsae voces significare dicuntur quae id per se habent, sicut interpretationes omnes, praepositiones vero vel interiectiones vel coniunctiones consignificare magis dicimus quam significare, quia videlicet ita fuerunt inventae, ut si quam significationem habent, tantum cum aliis positae eam exerceant et non dum per se sine aliis proferuntur, ut videlicet si dicam ‚de' vel ‚pro' vel ‚quia' vel ‚ergo', sine aliis vocibus nil penitus in eis intelligam. Unde Priscianus in primo Constructionum[1]: Praeterea, inquit, quemadmodum elementorum alia sunt vocalia quae per se vocem perficiunt, alia consonantia quae sine vocalibus vocem perficere nequeunt, sic etiam in dictionibus animadvertimus quasdam ad similitudinem vocalium per se esse dicendas, ut in verbis maxime imperativis vel nominibus vel pro-

1-3 canis ... latratus *A in marg.* 6 qui] de *A* 11 s̄ significativa *A in marg.* 25-26 aliquam—significativum *A in marg.* 32 dum *superscriptum in A* 34 vocibus] proferam *superscriptum in A*

[1] Priscian., *Instit. gramm. l. c.* II 114[10].

nominibus saepe vocativis vel adverbiis, quae adiciuntur antecedentibus actionibus vel orationibus, cum clamamus ‚bene, recte, diserte' ad illos qui opportune aliquid agunt vel dicunt, aliae vero dictiones sunt quae ad similitudinem consonantium sine adiumento aliarum partium orationis, quae imitantur in hoc vocales, proferri ad perfectionem sensus non possunt, ut praepositiones | vel coniunctiones; ea etenim *f. 48v* semper consignificant, id est coniunctae aliis significant, per se autem non. Itaque variatur eorum significatio ad vim coniunctorum eis, ut ‚in' aliud significat, cum accusativo iungitur, aliud cum ablativo: in urbem et in urbe et in locum et in loco.'

Sed quia diversae sunt opiniones de coniunctionum vel praepositionum significatione, eas cum rationibus suis ponamus. Volunt autem quidam eas per se dictas quoque significationem habere, sed incertam, ut ‚de' per se dictum omnia significat, secundum hoc quod aliquid est de illis; cum vero dicitur ‚de homine', per hominem suppositum sua significatio certificatur et ad hominem reducitur, unde eas per se dictas non significare dicunt, non quod omnino significatione careant, sed quia per se prolatae certam non habent significationem, donec supponatur aliquid. Alioquin, inquiunt, non magis dictiones dicerentur quam litterae vel syllabae, quae cum aliis simul acceptae significant. Quibus etiam ipse Priscianus in Participio[1] plane videtur consentire, cum praepositiones et coniunctiones per se etiam prolatas partes orationis se ostendere convincit dicens: ‚Quid est enim aliud pars orationis, nisi vox indicans mentis conceptum, id est cogitationem? Quaecumque vox literata proferatur significans aliquid, iure pars orationis est dicenda. Quod si non essent partes, nunquam loco eorum nomina ponerentur, cum loco cerae vel stuppae in navi tabula fungi non potest. Invenimus enim loco adverbii nomen, ut „una, multum, falso, qua" et pronomen similiter: „eo", et loco coniunctionis tam nomen quam pronomen: „quare ideo", et adverbium loco nominis, ut „mane novum" et „sponte sua" et „euge tuum" et „belle" et „cras alterum"'.

Aliorum vero sententia est, ut coniunctiones vel praepositiones per se dictae nullam penitus habeant significationem, sed ita inventae sunt, ut aliis iunctae tantum significent et ita consignificent, ut etiam in se significationem habeant, quod non habent purae syllabae vel litterae. Unde induxit Prisciamus bonam similitudinem de consonantibus elementis quae sic consonare habent, ut etiam in se singula sonum habeant, cum sint voces, sed talem sonum qui sine vocalibus proferri non possit. Ad hos vero magis sententia nostra accedit. Si enim, ut alii dicunt, coniunctiones et praepositiones ideo non signi-

15 per hominem suppositum hominem *A* 31 novum *Prisc.*, nomen *A*

[1] Priscian. *l. c.* I 552 1–9.

ficare concedimus, quia per se dicta incertam habent significationem, quae in oratione per aliquod appositum determinatur, similiter et de nominibus et verbis dicere possumus. Cum enim dicimus ‚res' vel ‚homo' vel ‚diligo', indeterminatae sunt significationis, cum vero in oratione ponuntur ita: ‚res corporea', ‚homo albus', ‚diligo Ricardum', per determinationem certificant, sicut et de praepositionibus vel coniunctionibus concedunt. Nam si coniunctio, ut aiunt, per se dicta ad iuncturam quarumlibet propositionum, indifferenter se habet, cum vero dicimus: ‚si est homo, est animal', per propositiones appositas ad ipsas determinatae vis coniunctionis reducitur, similiter ‚coniunctio' vel ‚iunctura', hoc nomen, per se dicitur indeterminatum et confusum, cum vero dicitur ‚coniunctio harum propositionum' per determinationem restringitur et certificatur. Unde similiter nomina et verba possunt dici non significare quantum ad indeterminationem in significatione per se prolata, sicut praepositiones vel coniunctiones, si videlicet praepositiones vel coniunctiones per se quoque dictae significationem haberent, sed incertam, certam autem in oratione. Unde eas sine aliis prolatas vocibus nullam penitus significationem habere volumus, sed cum aliis tantum ita tamen, ut in se etiam significationem singillatim habent in contextu orationis.

Sed utrum omnes praepositiones vel coniunctiones significationem habeant et quam, perquiramus. Et de quibusdam facile est assignare, ut cum dicitur ‚de ferro, pro homine, in domo, ad domum, apud patrem, sine patre'. Nam cum dicitur ‚de ferro' et accipitur ‚de' materialiter, proprietatem materiae circa ferrum determinare videtur et ‚de' ferro appositum proprietatem materiae circa ipsum determinat. Ipsum quoque ferrum significare dicitur sicut et nomen adiectivum, si apponeretur et diceretur ‚ferrum materiale' et ita praepositiones casibus quos regunt, etiam consignificare volunt. Cum vero dicitur ‚pro homine', ‚pro' causae proprietatem in homine determinat, ac si diceretur: ‚causa hominis', cum vero ‚in domo' ‚in' continentiae proprietatem in domo denotat, quia videlicet domus aliquid continet, ad domum vero, ‚ad' accessum vel proximitatem innuit, cum vero dicitur ‚apud patrem', ‚apud' possessionem domus circa patrem determinat. ‚Sine' vero absentiam indicat, id est illud nomen, cui adiungitur, non adesse. Coniunctionum vero quarundam significationem facilius est assignare. Nam ‚quia' causam sicut ‚pro' significat, ‚ergo' vero probationem ostendit sive in probantibus propositionibus sive in probatis quibus interponitur. ‚Si' vero vel ‚et' sive aliae multae, quid significant, non est promptum assignare vel cuius rei imaginem eorum intellectus habeat subiectam. Si enim significat, utique intellectum constituit, ad quem necesse est

11 confusum] est *superscriptum* 35 nomini *A* cuius *A* adiungitur *superscriptum;* videtur *A.*

esse vel rem aliquam vel imaginem rei, in qua nitatur intellectus. Sed cuiusmodi rem vel cuiusmodi figmentum imaginis per ‚si' sive per ‚et' concipimus, numquid ad modum substantiae vel qualitatis vel ad quem modum, ut sanus consistat intellectus?

Illud etiam quaerendum videtur, cum negationem facimus dicentes: ‚⟨non⟩ si est homo, est animal', quid videlicet negativum adverbium designet, quod totam negationem constituit. Ac fortasse de coniunctione affirmante categorice vel divisione negationis ipsius si prius deliberemus, facilius erit absolvere de hypothetica propositione, ut quae prior naturaliter est tam constitutione quam sensu, prius secundum sensum tractetur. Cum itaque dicimus: animal rationale est animal irrationale, per terminos huius propositionis sanos habemus intellectus, per verbum vero interpositum fit totius orationis unus falsus et per negationem rursus additam alius verus. Videtur itaque et verbum aliquam vim significationis habere, per quam ex duobus veris intellectibus unus falsus componitur, et negatio, id est negativum adverbium. Si enim negatio nil intellectus continet, nullum intellectum habet negatio, quem non habeat affirmatio, sed idem penitus est utriusque intellectus, quod nequit esse, cum ille falsus sit, iste verus.

Unde nostram ponamus sententiam. ‚Est' verbum interpositum ad coniunctionem terminorum, unde scilicet est tertium adiacens, nullius rei significationem ibi exercet, plus tamen ad vim affirmationis proficit coniungendo terminos significantes quam ipsi termini, similiter ‚non est' ad vim negationis, et licet intellectus non constituant, quandam coniunctionem vel disiunctionem intellectarum rerum in anima haberi faciunt, quam tamen coniunctionem vel disiunctionem non significant, licet haberi faciant, quia intellectum non dant in se, sed intellectorum coadiunctionem vel separationem habere nos faciunt. Sunt itaque tres actiones ⟨in⟩ intellectu propositionis, intellectus scilicet partium, coniunctio vel disiunctio intellectarum rerum. Nec est incongruum, si ea actio quae intellectus non est, sit pars intellectus totius propositionis. Quod si quis dicat ipsam verbi interpositi actionem esse intellectum coniungentem, scilicet res intellectas per terminos, is utique esset totius propositionis intellectus, qui cum per totam propositionem habeatur, iterum per verbum superflue haberetur. Non enim quia ⟨sine⟩ verbo haberi non potest quod copulat, ideo verbum ipsum designat, quia similiter nec sine copulato haberi potest vel eo cui copulatur, nec tamen ideo vel praedicatum secundum id quod copulatur subiecto, vel subiectum secundum id quod ei copulatur, intellectum propositionis inplent, quod aeque dici posset, ut videlicet sicut verbum eo quod praedicatum subiecto copulat, sensum propositionis haberet,

3 modum] m̄ *A* 6 non *addidi, cf.* p. 340[3] quid] si quidem *A* 29 intellectus *deletum in A.*

ita praedicatum in eo quod subiecto copulatur, vel subiectum in eo quod ei copulatur praedicatum. Sicut autem ‚est' vel ‚non est' coniunctiva vel disiunctiva sunt, non significativa, ita ‚si' vel ‚non si' significativas voces copulant vel separant, ut ipsa tamen non significent, cum nullius rei in se conceptionem teneant sive fictae sive verae, sed animum inclinant ad quendam concipiendi modum.

Quod autem Priscianus[1] de octo orationis partibus loquens omnes eas dicit significare, non ita est accipiendum, ut singulis dictionibus conveniat sub unaquaque parte illarum octo, sed unicuique illarum octo per aliquas dictiones. Et fortasse largius ipse Priscianus significationem accipit quam dialectici, non tantum secundum intellectum, sed iuxta quamlibet mentis conceptam actionem, quae in intellectus compositionem venit. Unde supra[2] meminimus eius dicentis: ‚quid est aliud etc.'

Ut itaque a definitione nominis coniunctiones sive praepositiones separemus, bene per ‚significativum' subintelligendum esse ‚per se' distinximus, quia tantum in oratione positae coniunctiones vel praepositiones significationem habent, si quam habent.

Secundum placitum. Voces naturaliter significantes excludit, ut est latratus canis, qui et naturalis vox est, sive quia eadem est apud omnes sive quia eos sola natura docet vocem hanc emittere quam ipsa dedit, et naturaliter agit in significando, quia naturaliter
f. 49r eam | proferre cogitur ex motu irae et ad significandam iram canis natura latratum irae canis sic coniunxit, ut nunquam canis eum emitteret nisi ex motu irae. Quod autem ait ‚secundum placitum' voluntatem hominum tantum, non naturae accipit, quia fortasse et naturae voluntate latratus institutus est ad significandum nec plus valet ‚secundum placitum', quam si diceret: ‚non naturaliter', hoc est non institutione naturae, sed hominum imponentium voluntate.

Et attende quod ‚significativum', hoc nomen, determinatur vel restringitur per ‚ad placitum' secundum significationem nominatorum, quia illa quae nominantur a significativo, ab ista voce, alia naturaliter significant, alia per institutionem hominum. Istud tamen nomen quod est ‚ad placitum', quia nomen est, semper significativum est ad placitum, non natura, et licet ‚ad placitum' quasi nomen semper contineat hanc vocem ‚significativum' tanquam inferius suum sicut et alia nomina, in significatione tamen ab ipso continetur et exceditur tanquam inferius ipsius, quia omne ad placitum significativum est, sed non convertitur. Unde secundum significationem bene significativum potest

---

7 octo] VI *A, sed rasura quaedam deleta sunt* 10 pro VIII aliquas *A* 16 per signif. *A in marg.* 21 eas *A* 30-31 vel restringitur *super lineam scriptum in A* 33-34 quod est ... nomen *in marg. A*

[1] Prisc., *Instit. gramm., l. c.* I 55[21]. [2] *Cf. supra* p. 337[23].

determinari per ‚ad placitum', sicut et substantia, hoc nomen, cum sit in se corporea secundum hoc quod aer dicitur, tamen per corporeum secundum significationem bene determinatur, cum dicitur: ‚substantia corporea'.

Sine tempore, hoc ad exclusionem verborum ponitur, quae, ⟨ut⟩ in sequentibus[1] dicet, tempus consignificant, id est aliquid principaliter notant ut permanens tempore exsistente vel ut permansurum vel ut hoc quod permanebit. Sed hoc ‚hodiernum' habere videtur. Nam sicut iste dicitur legens eo quod legat praesenti tempore exsistente, ita lectio dicitur hodierna, quod sit hac die permanente.

Ad quod respondemus quod ‚hodiernum' principalem habet significationem, a qua sumptum est, sive tempus sive magis quando, sed neutrum sicut cetera nomina sumpta ponit cum discretione temporis, ut videlicet ipsum tempus vel ipsum quando significet tanquam exsistens tempore permanente, sed tantum quasi afficiens subiectum.

Cuius nulla etc. Hoc ad conclusionem ponitur. Nam separata pars orationis separata significat, id est in se ipsa significationem habet in oratione et ibi agit, nulla vero pars nominis in nomine significando agit. Quod ait ergo ‚separata', tale est, ac si diceret: per se ibi agens, id est in se significationem tenens in compositione illa. Unde statim ‚per se' supponet dicens: *ferus per se*[2] etc. In hac autem definitione nominis non solum nomina grammaticorum, verum etiam pronomina et adverbia significativa, id est quae per nomen determinamus, et interiectiones quae naturales non sunt, continentur, ut ‚papae' quod admirationem significat in proferente suo, ‚attat' metum[3]. Nam ‚heu, vah' et ‚ah', quae apud omnes sunt, naturaliter magis, quam ad placitum significant; partes tamen orationis sive dictiones non absurde dicuntur; quippe ‚heu mihi' definitionem orationis habet, quam in sequentibus tractabimus, et totaliter ipsa significativa est ad placitum, licet ⟨non⟩ utraque pars eius, de quo in sequentibus.

Sunt autem nonnulli qui ⟨ad⟩ hanc definitionem, ut sit perfecta, subintelligendum putant ‚finita recta', quia scilicet in sequentibus[4] ipse Aristoteles a nomine separabit infinita nomina et obliqua, simul in definitione verbi. Qui profecto errant, quia duas nominis significationes sive verbi Aristoteles distinguit in tractatu utriusque, unam scilicet largam, quae omnia continet tam infinita quoque quam obliqua, et aliam strictiorem. Secundum largas autem acceptiones defini-

---

5 ad] est *A* 6 consignificat *A* 11 hodiernum] hocū *A* 15 quasi] quas *A* 16 ad] est *cf.* v. 6 16 separata semper a qua *A* 23 quod propter ñ *A* 26 heu valet ab *A* 28 quippe heu mihi] per heu modo *A* 36-37 obliqua] ab aliqua *A*

[1] Boeth. *l. c.* I 4[26] [2] Boeth. *l. c.* II 58[21].
[3] P. Abaelardi, *Dialect.* ed. Cousin, p. 218[7]. [4] Boeth. *l. c.* I 4[19].

tiones praemittit nominis et verbi, quae omnes partes orationis secundum dialecticos includant, post quas strictius nomina eadem accipit. Nam et Boethius in Divisionibus[1] nomen large sumptum eadem definitione terminavit dicens: ‚Unde fit ⟨ut⟩ quodcunque nomen fuerit, illa definitione claudatur, et ubicunque haec oratio definitionis aptabitur, illud nomen esse non dubites'. Ac nec ipse Aristoteles in secundo libro absolvi posset, nisi hic verbum large, ut dictum est, describeret. Inquiet enim[2]: ‚Praeter verbum autem nulla est affirmatio vel negatio. Est enim et fuit etc.' Nisi enim ita superius verbum acceperit, quod ex superioribus liqueat ‚fuit' et ‚erit' esse verba, mentitur, quia id non potest ostendi, nisi verbum ita acceperit, quod casus etiam verborum contineat, ideoque recte diximus eum duas significationes nominis quam verbi distinguere.

Boeth. p. 58[5] *In nomine enim.* Posita definitione nominis large accepti duas differentias quas in ea posuit, scilicet ‚secundum placitum' et ‚cuius nulla etc.' prosequitur aptando eas nomini eo fortasse quod minus cognitae erant. Quippe partes compositi nominis significativa nomina videbantur et quaelibet voces significativae, quia sunt instrumenta naturalium rerum, scilicet intellectuum, videbantur quantum ad intellectum naturales esse significationes intellectuum, non per inventorem. Continuatio. Vere nominis partes non significant, quia partes compositi, de quibus magis videretur. A parte nominis, quod magis significationem habere videbatur in partibus. Et hoc est: in hoc nomine ‚equiferus' ‚ferus' per se, id est in se, significationem non habet, sicut in oratione significat.

Quaeritur, quare equiferus magis dicatur compositus quam virtus, si significationem in partibus non habet. Si enim ad materiam respiciamus, non ad significationem, similiter duae dictiones integrae recipiuntur in ‚virtus' vel ‚vires'.

Ad quod respondetur, quod nomen compositum est illud quod de ⟨pluribus⟩ componitur et in quo ipse compositor significationem partium, quam habebant per se, attendit et secundum hoc quod eas audit aliquantulum pertinere ad rem quam designare volebat nomine composito, ipsum nomen hoc attendendo composuit, ita tamen ut totaliter ipsum nomen, non partes ageret. At vero qui invenit vel composuit hoc nomen ‚virtus' vel ‚vires', nullam attendit partium significationem ad faciendum nomen nec secundum aliquam affinitatem significationis partium ad significationem quam volebat ostendere, ipsum

2 postquam *A* 4 ut *addidi sec. Boeth.* 6 dubitē *A* 10-11 mentitur] nr̃tur *A* 11 quia id non] qū *A* quod] qui *A* 16 significative nomine *A* 31 in quo] inpo *A* impositarum *A* 32 quas *A*

[1] Boeth., *Liber de divis. PL* 64, p. 887 B.

[2] Boeth., *In libr. Περὶ ἑρμ. l. c.* I, p. 13[9–10]; 128[5].

nomen constituit. Unde compositum nomen non est, quia non est factum ex talibus quarum sensus prius attenderetur, dum componeretur. *At vero.* Dixi aequaliter nomina composita non habere significationem in partibus sicut nec simplicia, at vero non aequaliter in compositis sicut in simplicibus, quod ostendit ab oppositis dicens: *In illis enim,* id est in simplicibus, *nullo modo pars significativa est* neque scilicet quantum ad rei veritatem neque quantum ad visum. *In his autem,* id est in compositis, *vult quidem* significare ipsa pars, id est vultum et similitudinem significantis habet, id est videtur significare, pro eo scilicet quod ille qui nomen composuit, significationem eius attendit. *Sed* tamen *nullius separati,* neutraliter, id est nullius partis nominis, est significare per se, id est nulla in ipso nomine significatio est in se. *Secundum placitum vero.* Aliam differentiam prosequitur duobis modis, ostendendo scilicet eam omni nomini convenire et differentiam facere cum naturaliter significantibus. *Nil est nomen naturaliter,* id est nil est in numero nominum per naturam, sed per hominum impositionem. Et hoc est: *Sed quando fit nota,* id est tunc primum est nomen, quando est impositum. *Nam designant.* Iterum: bene apposui ‚secundum placitum' non tantum propter naturam nominis ostendendam, quia scilicet omni nomini convenit, verum etiam propter differentiam ab illitteratis sonis qui naturaliter significant. A causa. Et hoc est: *Nam designant* etc. Bene dicit sonos, ut ait Boethius[1], et non voces, quia cicada, ut ait Porphyrius, sonitus per pectus emittit. Boeth. p. 58[3]

Boeth. p. 61[4]

Non-homo vero. Post largam acceptionem nominis qua videlicet includebat infinita et obliqua nomina, aliam significationem distinguit strictiorem. Continuatio. Praemissa definitio convenit huic infinito nomini quod est ‚non-homo', unde nomen dici quodammodo potest, sed tamen non-homo alio modo non dico nomen, scilicet finitum rectum. *At vero.* Non solum non vocatur hoc nomine, stricte videlicet accepto, verum etiam nondum habet nomen per quod differat ab aliis nominibus, quia videlicet ei datum hoc infinitum, quod Aristoteles postea imposuit ei. Et hoc est: *non est impositum aliquod nomen quo illud oporteat appellari,* ad differentiam scilicet finitorum. Et attende quod sicut hic determinamus verum vel falsum dicentes ‚ad differentiam aliorum', quia videlicet aliter falsum esset, cum multa nomina haberet, quia videlicet et vox erat et significans, ita etiam determinandum fuit, cum ipsum negavit dici nomen. *Neque enim.* Vere non habet nomen differentiae, quia neque hoc quod est oratio neque hoc quod est negatio. A partibus de quibus magis videretur. *Sed sit,* id est vocetur, amplius infinitum ad differentiam scilicet aliorum. *Catonis autem.* Similiter obliquos casus separat a nomine stricte accepto.

---

18 prius *A* 23 per pectus *Boeth.*, perfectus *A*

[1] Boeth. *l. c.* II 60[17].

Continuatio. Non solum infinita non dico nomina stricte, sed etiam obliqua. *Talia,* id est non coniungibilia *cum est vel fuit vel erit. Ratio autem.* Hoc est: Sed tamen ratio, id est definitio, nominis recti scilicet, quam modo accepit, cum ait ‚casus nominis', est eadem in ipsis casibus in aliis quae praedicta sunt superius, quia obliqui etiam casus sicut et recti et voces sunt et significativae ad placitum etc. *Sed differt,* casus scilicet a nomine, *quoniam* ipse *coniunctus* etc. Attende, quod non omnem nominativum nominis hic vocat rectum, sicut est ‚quis' vel ‚qui' vel ‚quid', sed tantundem hic nomen quam pronomen coniungibile cum ‚est' secundum proprietatem constructionis ita, ut verum vel falsum significet. Quidam tamen nituntur etiam ‚quis' hic includere dicentes ‚quis' et ‚aliquis' idem esse nomen in significatione et si ‚quis' hoc non habet in hac materia quae est ‚quis', habet in ista quae est ‚aliquis'. Sed profecto si ad identitatem significationis respiciant, non ad naturam constructionis, similiter possent dicere ‚Catonis'
f. 49v et ‚Cato' idem nomen esse et ‚Taedet me Catonis' reddere | propositionem in materia ista quae est Cato.

Nota etiam, quod ex hoc loco illi maxime convincuntur qui dicunt affirmationes categoricas quasdam inter significativas et significatum consistere, non inter consignificativa, veluti cum vox aliqua per se ipsam subicitur nomini suo, ut: ‚homo est nomen'. Hic enim non dicunt sui designativum esse, sed rei suae, quod etiam concedere eos oportet, cum dicitur: ‚Catonis est genetivus'. Sed si rei nomen est, ab aliqua est nec verum nec falsum iunctum cum ‚est' significat, verum oportet ipsum tanquam nominativum accipi et quasi sui nomen, non rei, quia intransitive, cum per ‚est' oportet copulari. Praeterea cum dicitur ‚Catonis est genetivus casus', per ‚Catonis' de nomine, non de re agimus. Unde ipsum oportet se ipsum significare et ita consignificat praedicato suo quod est genetivus. *Nomen vero* id est *semper,* id est esse nomen rectum, ut diximus, verum est vel falsum est. Et hoc est: ipsum et ‚est' simul verum sunt et falsum. *Nondum enim.* Commendatio exemplorum a causa. Bene dicit ‚nondum', quia si ponatur capa vel caput, ut dicatur: ‚Catonis caput est', verum erit.

Boeth. p. 65[29] *Verbum autem.* Definito nomine et tractato definit verbum et tractat et sicut prius in nomine duas acceptiones distinxit huius vocis quae est ‚nomen', largam scilicet et strictam, ita et hic de verbo facit, et prius verbum definit secundum largam acceptionem, quod videlicet includit tam finita verba quam infinita, tam recta quam obliqua. Sed quoniam verbo commune est cum nomine quod vox est significativa ad placitum, ab ea differentia incipit, per quam differt a nomine, quod

---

8 attendit *A* 9 quid] quis *A* 16 Taedet me *ponit A post* Nota etiam quod 17 materia] m̊ *A* ista *A* 32 si quia *A* 33 ut] non *A*. 39 significat et *A*.

est consignificare tempus, id est suam principalem significationem quam in sua sententia tenet, significare ut comitantem tempus, id est ut permanentem tempore exsistente. Fortasse etiam necessarium non fuit ad definiendum verbum, ut ceteras differentias praemitteret, quia id quod ponit, sufficit, scilicet consignificare tempus, ut expositum est, per quod differt a nomine, et non habere significationem in partibus, per quod differt ab oratione. Si tamen altius inspiciamus, nec ipsa secunda differentia ad definiendum est necessaria et per ‚significare tempus' ab oratione quoque verbum differt. Nam ‚homo ambulat', haec tota oratio, tempus non significat, sed pars tantum ipsius, quae est ‚ambulat', sicut nec hominem ipsa etiam significat vel intellectum simplicem hominis, sed pars ipsius, quae est homo. Quod vero ‚consignificat tempus' ad definiendum sufficiat verbum quasi conveniens, ipse satis indicat in sequentibus[1], ubi ‚erit' vel ‚fuit' verba esse probat, quia tempus consignificant. Sed cum non sit de definitione, post definitionem supposuit, sicut et illud: *et est semper* etc., ad proprietatem verbi demonstrandam. Postquam praemisit ‚consignificare tempus', per quod verba a nomine differre ostendit, voluit convenientiam quoque supponere ipsius ad nomen, cum ait: ‚cuius partium' etc. Alia etiam de causa hoc fecisse videtur, quia videlicet consideravit, quod in definitionibus saepe contingit largiores praemitti differentias et eas per minores restringi et determinari, sicut in hac definitione: rationalis substantia sensibilis; minus est enim sensibilis quam rationalis. Similiter incipientibus posita definitione nominis videri posset ‚sine tempore' largius esse quam sequens differentia. Unde ea remota in definitione verbi, cum scilicet ait verbum esse cum tempore, intelligeretur fortasse removeri sequens differentia, scilicet ‚cuius nulla' etc. ideoque eam post definitionem supposuit. Vel etiam fortasse, ut satisfaceret his qui orationes quoque ita consignificare tempus, sicut et verba, volebant.

Notandum vero quod licet omnia verba ex propria inventione semper sint designativa temporum, non semper tamen in ea significatione accipiuntur, ut supra[2] diximus iuxta quandam expositionem Boethii[3] supra illum locum ‚vel simpliciter vel secundum tempus' nec ideo tamen minus est verbum propter accidentalem abusionem, quia naturaliter ex propria inventione tempus habet.

Nunc autem de significatione verbi diligentius tractantes ad proprietatem verbi quae est consignificare tempus, revertamur et cum dictum sit verbum consignificare tempus, quid illud ‚cum tempore'

---

4 ceteras] cacicas *A* 7 altius] huius *A* 11 etiam] et *A* 20 etiam] et *A* 23 sensibilis] a. *A* quam rat.] quantum terminatum *A* 24 incipit *A* 32 temporum] tm̄ *A* 34 illum] alium *A* 35 est] et *A* 39 illud] aliud *A*

[1] Boeth. *l. c.* I 5[32]. [2] *Cf. supra* p. 333[17]. [3] Boeth. *l. c.* II 51.

principaliter, ut dictum est, significat, perquiramus. Quidam autem Prisciano[1] adhaerentes, qui verbum definiens dicit ipsum agendi vel patiendi significativum, volunt ostendere verbum principaliter actionem vel passionem designare. Unde sedeo, iaceo, vivo, habeo sicut etiam quod dicitur substantivum verbum, volunt actionis vel passionis designativa esse, quando in vi verbi sumuntur; dicunt ‚sedere' aequivoce dici aliquando in designatione sessionis quae est actio, et tunc est verbum et temporis designativum, et aliquando in designatione sessionis quae situs est, et tunc est nomen nullius temporis designativum. Similiter ‚habere' dicunt et designativum esse rerum praedicamenti habere, ⟨et⟩ tunc est nomen, et designativum esse cuiusdam actionis cuius passionem ‚haberi' designat, et tunc in vi verbi accipi. Verbum etiam substantivum ‚sum, es, est' dupliciter accipi dicunt, cum modo in vi verbi sumitur, modo in vi substantivi; in vi quidem verbi sumitur, cum aequivoce pro quibuslibet verbis sumitur tam actionem quam passionem significantibus, ut hic tantundem valeat quantum amo vel lego vel curro vel amor vel legor etc. Cum vero in ea significatione sumitur in qua est substantivum, tunc omnia in essentia significat. Unde secundum aliam significationem est verbum, cum videlicet quaslibet actiones vel passiones ut adiacentes significat, et secundum aliam substantivum, cum quaelibet in essentia significat tam actiones vel passiones quam res alias, et tunc quoque aequivoce sumitur, ut tantundem valeat quantum vel substantia vel qualitas vel quantitas et tunc in essentia significat res.

Nobis autem placet omnia verba dici ab Aristotele quaecumque cum aliquo tempus habent significare, et sicut nomina quaedam res in essentia significant, quaedam ex adiacenti proprietate, ita etiam verba. In nullo enim Aristoteles differentiam verbi a nomine accipit, nisi in significatione temporis. Unde concedimus verba posse sumi secundum significationem singulorum nominum, ut scilicet id quod nomina sine descriptione temporis significant, a verbis cum discretione temporis notetur. Nam ‚amans' in designatione eiusdem actionis et nomen est et participium, nec differt nisi in significatione tantum temporis, quando nomen est et participium. Similiter ens nomen et participium esse potest in eadem significatione essentiae, si modo ⟨sine, modo⟩ cum tempore sumetur. Et ipsi quidem cum ens aequivoce volunt accipi ad decem praedicamenta, volunt ipsum idem esse in sensu cum singulis generalissimis. Unde secundum eorum sententiam cum tantundem valeant quantum singula generalissima, oportet, ut non

---

11 habere] habeo *A* esse] est *A* 14 sumere *A* 16 his *A* 22 quam] quasdam *A* 24 et tunc] et c̄ *A* 28 nulla *A* verba nomine *A* 30 quod] quam *A* 31 ad verba *A* 32 notatur *A*

[1] Prisc., *Instit. gramm.*, *l. c.* I 55[8], II 116[26].

sit designativum temporis, sicut nec illa nomina cum quibus idem est penitus in significatione. Unde sicut ‚amans' participium et nomen tantum in significatione temporis differt, ita ens nomen et ens participium, ut videlicet quando etiam participium sumitur, omnia in essentia significet et similiter, quando in vi verbi ponitur, sed tunc tantum ex temporis significatione verbum dicatur. Quippe Aristoteles nil ad differentiam nominis nisi significationem temporis ponit. Praeterea si in alia significatione substantivum et in alia verbum esset, non magis dici posset verbum substantivum quam verbum nomen, sicut canis, quod in alia significatione est nomen et in alia verbum, vel proprium appellativum, ut magnus, et cum Aristoteles dicit in sequentibus[1] aliquando orationem sine nomine finito esse, sed nunquam sine verbo, nisi verbum accipiat in ea significatione in qua vox ipsa est inventa ‚verbum', similiter posset dici nullam significationem esse sine nomine, quia etiam omne infinitum nomen accipi potest in designatione sui ipsius, ut per ‚non-homo' agamus de ipsa voce quae est ‚non-homo'. Praeterea cum dico: ‚ego sum', si in vi nominis accipio ‚sum' quasi substantivum nomen, propositionem non redderet, quia copulare non habet sicut nec haec nomina: substantia, qualitas, pro quibus ponitur. Quod si in vi verbi ponitur, oportet in ipso intelligi vel lego vel audio vel amor etc. Sed quid magis ridendum, quam intelligatur in ‚ego sum' vel ‚ego audio' vel ‚ego amor' etc.?

Volumus itaque verbum substantivum in eadem significatione retentum, scilicet qua omnia significat in essentia, et substantivum esse et verbum et idem semper notari ipso, veluti cum dicitur: ‚homo est' et ‚albedo est', eundem ubique sensum ‚est' verbum tenet. ⟨Quod autem⟩ Alexander[2] dicit ens aequivoce praedicari, ita accipiendum est, quod ens non habet rationem cum qua ens in substantia conveniat, sicut et album dicit de primis substantiis aequivoce dici. Sicut ergo album de primis substantiis aequivoce dici Alexander vult, non quod diversa notet, sed ⟨quod⟩ rationem substantiae non habet, id est definitionem unam, cum qua illud in substantia conveniat, ita etiam ens, cum idem semper dicat, de praedicamentis aequivoce dicitur et in eadem significatione simul et substantivum est et verbum, substantivum quidem in eo quod personas suas in essentia continet, non ex adiacenti significat, verbum autem in eo quod vel tempus significat vel copulare habet, per quod perfectionem orationis reddit. Sicut ergo nomina substantialia inveniuntur, ita et verba ⟨et⟩ sicut quaedam nomina ⟨sumpta⟩ sunt, ita etiam verba non solum ab actio-

---

12 oratione *A* homine *A* 18 reddetur *A* 23 ita *A* 25 notari] + vel *A* 27 ens] eas *A* 28 ens] eis *A* 30-31 non quod] nunquam *A* 36 significat *bes. in A*

[1] Boeth. *l. c.* I 13[8–9]. [2] Boeth. *l. c.* II 77[3].

f. 50r nibus vel passionibus, verum etiam ab aliis formis, ut | sedeo a sessione quae situs est. Nam quam actionem in ‚sedeo' vel ‚iaceo' intelligam, non video, nisi forte accipiam ‚sedeo' vel ‚iaceo' pro ‚cubo', dum me videlicet inclino, sed hoc nunquam inveni. ‚Vivo' quoque nullam actionem continet, sed tantum est vivere quantum animatum esse; diescit etiam vel contingit vel piget et cetera inpersonaliter accepta a nullis videntur actionibus sumi. Cum enim ⟨dico⟩: contingit Socratem non esse asinum, nullam proprietatem per ‚contingit' determino circa ipsum, quia eo quoque destructo aeque verum est quod dicitur. Diescit quoque nullum actum continet vel taedere quod taedium notat. Similiter in ‚habere' quam actionem intelligam, non video neque in ‚haberi' passionem, sed praedicatum hoc quod est ‚habere', aeque nomen proprietatis [quod] in habente est et in re habita ut in homine habente arma vel cum armis habitis.

In sola ergo significatione temporis verba a nominibus Aristoteles dividit sive in copulatione, cum supposuit: ‚Et est semper' etc., quia si in significatione principali ubique cum nominibus convenire possunt, ut secundum singulas significationes singula verba inveniri queant, ut videlicet sicut amans nomen habet verbum in designatione eiusdem actionis et ens nomen substantivum ‚est' verbum in eadem significatione, singula nomina secundum proprias significationes verba requirent, si essent, qui imponerent, substantiva quidem, ut esse substantiam, fuisse, fore, vel quantitatem vel qualitatem vel corpus vel colorem vel hominem vel albedinem, substantivi modo verba, ut esse quale vel fuisse vel fore vel coloratum vel album, sicut albere, albuisse, sedere, sedisse dicimus pro esse vel fuisse albentem vel sedentem. Nil enim, inquit Aristoteles[1], differre hominem ambulare et ambulantem esse. Cum autem impositio verborum deficit in significationibus nominum, subeunt quandoque pro illis verbis, quae inventa non sunt, nomen ipsum et verbum substantivum, sicut ubi passivum verbum deficit, ut in praeteritis perfectis et plusquamperfectis, subeunt loco unius verbi nomen et verbum substantivum, ut doctus sum vel fui, doctus eram vel fueram; ubi vero participia deficiunt, teste Prisciano[2] subeunt loco eorum ‚qui', nomen infinitum substantivum, et verbum, ut pro participio praeterito activo quo caremus, dicimus ‚qui amavi', vel praesenti participio passivo dicimus ‚qui amatur', ita enuntiantes: Socrates qui amavit vel Socrates qui amatur. Similiter cum apud nos in significatione nomina deficiunt, pro eis ponimuus nomen ipsum cum

---

2 namq uam] Nunquam *A* intelligo *A cf.* v. 11 12 aequi *A* 22 innerent *A* 30 sicut passio verbi verbum deficit *A* 32 nomen] potest *A* 36 praesenti] praeterito *A* 38 nominum *A* diffiniunt *A*

[1] Boeth. *l. c.* I 19[11] [2] Prisc. *l. c.* I 565[2].

verbo substantivo et in vi unius verbi vel dictionis ea coniuncta accipimus maxime in propositionibus de praeterito et futuro et earum veritatem servamus, veluti cum dicimus: ‚hic senex fuit puer' vel ‚hoc vivum erit mortuum' vel ‚hoc cadaver fuit homo'. Hic enim ‚fuit homo' in vi unius partis accipi aiunt et convenit, ut vera sit propositio, sicut et quando dicimus de isto non ambulante quod erit ambulans vel fuit [non] ambulans, oportet ‚erit ambulans' vel ‚fuit ambulans' non in vi duarum partium teneri, sed in vi unius partis, id est unius verbi accipi, pro ‚ambulabit' scilicet vel ‚ambulavit'. Si enim ‚erit ambulans' in vi duarum dictionum acciperetur, ut videlicet ‚erit' suum tempus significaret quod est futurum, et ‚ambulans' suum quod est praesens, tale esset, ac si diceretur: ‚hic non ambulans erit ambulans in praesenti'. Nam ambulans per se sumptum, quod praesentis tantum temporis designativum est, tantum eos continet qui in praesenti ambulant. At vero hic non ambulans nullus eorum erit qui in praesenti ambulant. Oportet ergo ‚erit ambulans' in vi unius verbi accipi, ac si diceretur: ‚ambulabit', quod tantum futuri temporis designativum est et omnes continet quicumque in praesenti non ambulant, et nil praesentis temporis continebit, sed tantum futurum, sicut ‚ambulabit'. Similiter cum dicitur: ‚hic homo erit cadaver' vel ‚hoc cadaver fuit homo' vel ‚hic senex fuit ‚puer', oportet propter veritatem propositionis ‚erit cadaver' vel ‚hic fuit homo' vel ‚fuit puer' in vi unius dictionis accipi. Quippe ⟨homo⟩ tantum nomen est vivorum et cadaver mortuorum et puer eorum qui in praesenti pueritiam habent, licet tempus non notet. Quod si quis dicat ‚homo' nomen esse hominum aequaliter tam praesentium quam futurorum quam praeteritorum, iam profecto mortuum et homo opposita non sunt, sicut ait Aristoteles[1]; et sicut vere dicitur: ‚cadaver fuit homo', [et] ita etiam vere potest dici hoc ‚cadaver est homo', qui cum ipsum cadaver sit, etiam unum est eorum quae ab ‚homine' nominantur, et verum est cadaver esse id quod est vel fuit vel erit homo. Si quis autem ‚homo' per adiunctionem ‚fuit' ⟨facit⟩ transire ad significationem futurorum, quia verbum adiunctum tempus praeteritum significat, non videtur rectum, quia cum dico ‚homo ambulavit' et ‚ambulans ambulavit' vel ‚amans est vel erit vel fuit amaturus vel amatus', non est necesse propter tempora composita significationem aliorum commutari. Aliud enim est ‚est amaturus' aliud ‚erit amaturus' et aliud ‚fuit amaturus' quam ‚erit amaturus', nec cum dicitur ‚fuit amaturus', ‚amaturus' propter ‚fuit' significationem commutat nec ‚fuit' propter ‚amaturus'. Sic itaque nec nomina propter verba composita

9 ambulavit] ambulabit *A* 18 continet in praesenti ambulant quicunque ambulant *A* 25 nomen] non *A* 26 homo] huius *A* 28 hoc] homo *A* 33 rectum] rō *A* 35 composita] oppositorum *A*

[1] Boeth. *l. c.*, II 370[13].

necesse est significationem variare, sed sicuti quando queparticipia cum verbis, ita nomina cum verbis in vi unius dictionis accipi volumus, ut videlicet non attendatur significatio singulorum secundum propriam inventionem, sed ‚homo' cum ‚fuit' ⟨ad⟩ compositos tantum significandos transferatur, non ut eos ‚homo' significet, sed, fuit homo' simul. Si tamen per translationem ad hominem significari dicantur, non est fortasse incongruum, quia translatio nullius est proprietatis, nec ideo ‚homo' secundum propriam inventionem minus erit oppositum mortuo, quia non iudicamus opposita nisi secundum propriam inventionem. Similiter cum dicitur: ‚homo fuit missus a Deo[1], ‚homo' in designatione praeteritae rei per translationem retinetur. Sed sive per translationem ‚homo' cadaver significet sive ‚fuit homo' in vi ⟨unius⟩ dictionis transeat, idem permanet sensus eorum. Si vero in vi dictionum duarum secundum propriam inventionem sumatur, falsus est sensus. Quippe cum cadaver nunquam fuit aliquid eorum quae significantur ab ‚homine', neque hic homo neque ille. Similiter et cum dicimus: ‚iste comedit pomum' et pomus non est nomen nisi exsistentium, ‚comedit' vel ⟨per⟩ translationem vel per vim unius partis veritatem propositionis servat.

Et attende hanc discretionem, quando videlicet singularum dictionum propriam significationem servamus, quando non, maximam vim habere in determinandis propositionibus. Si enim de legente modo qui nunquam in crastino leget, dicam: ‚iste legens cras erit legens', verum est, si ‚erit legens' in vi duarum dictionum secundum propriam significationem sumatur, quia tale est, ac si diceretur: ‚erit is qui modo praesentialiter legit', si vero ‚erit legens' in vi unius partis sumatur pro ‚leget' falsum est, ac si dicatur: ‚iste cras leget'. Similiter si dicamus: ‚iste erit legens, dum non erit legens', determinandum est secundum hoc quod modo ‚erit legens' in vi duarum partium accipitur secundum proprias significationes eorum, modo non. Et secundum hanc distinctionem conversiones quoque propositionum vel formae syllogismorum conservabuntur in praeterito quoque ⟨et⟩ futuro, sicut in praesenti. Si enim dicam: ‚nullus puer erit senex' et ‚senex' per se accipiatur praedicatum, vera est propositio, quia scilicet nullus puer erit aliquis senex, et similiter conversio eius: ‚nullus senex erit puer'. Si vero pro una dictione ponatur ‚erit senex', sic erit convertendum: ‚nullus qui erit senex, est puer', sicut ⟨cum⟩ dicam: ‚nullum mortuum moritur vel morietur, nullus qui moritur vel morietur, est mortuus'. Similiter formae omnes syllogismorum servabuntur in praeterito quoque et futuro, si eadem vocum acceptio custodiatur.

Volumus itaque verba secundum significationes [syllogismorum]

4 homo cum fuit] hoc cum fuit *A* 9 nisi] non *A* 12 unius *addidi cf.* v. 18 30 formas *A* 31 conservabunt *A cf.* v. 38 35 sicut *A*

[1] *Cf.* Joh. 1, 6.

nominum sumi posse, quia causa non deficit inventionis, sed placitum inventionis[1].

Si quis autem opponat, quod Priscianus[2] verbum definiens dicit agendi vel patiendi significativum, unde omne verbum aut actionem aut passionem significare convenit, dicimus eum stricte verbum accepisse ibi sicut et nomen, in quo includit tantum ea quae quale significant, postea vero largius accepisse, cum substantivum quoque includit. Nam et Aristoteles tam verbum quam nomen modo large, modo stricte accipit.

| Notandum praeterea, quod sicut adiunctio aliarum vocum ad aliam significationem rerum voces adiunctas trahit, ita etiam verba aliis verbis adiuncta significationem temporis mutant. Cum enim verbum praesens ita sit inventum, ut quandocunque proferatur, tempus denotet in quo dicitur, si hoc servemus ubique, inconvenientia incurrimus. Cum enim dicimus: ‚si Socrates sedet', in extrema positione temporis prioris accipiendum est, alioquin falsa esset consequentia, quia non est verum, quod si Socrates sedeat exsistente tempore illo, sedeat hoc alio permanente, quia et antequam dicatur sequens propositio, surgere potest. Similiter si dicam: ‚Socrates sedet' eo sedente et statim eo surgente dicam: ‚non videlicet sedens est Socrates', deinde concludam Socrates non est Socrates', circa idem tempus praecedentes propositiones accipi convenit, alioquin ex vero falsum procederet. *f. 50v*

Et est semper. Data definitione, qua omne verbum includit tam copulativum praedicati quam non, tam rectum quam casuale, tam finitum quam infinitum, quandam proprietatem verbi supponit, ex qua vim maximam in propositione praedicativa de qua intendit, verbum habere monstrat. Unde in sequentibus[3] dicet nullam enuntiationem absque verbo consistere. Haec autem proprietas, quod verbum semper est nota, id est copula praedicatorum de altero, id est copulatorum praedicatorum, quae praedicata ⟨tam⟩ de altero quam de ipsis verbis copulantibus necesse est praedicari. Nunquam verbum copulativum praedicati subici potest, ut ‚lego' vel ‚legis' vel ‚legit' nunquam alicui potest in propositione subici, sed praedicari, quando scilicet gemina vi fungitur copulantis scilicet ⟨et⟩ praedicantis. Quod ait ‚semper', potest sic accipi, non quod omne verbum hoc habeat quod praedicatum copulat, sed solum. Et hoc est: ‚semper', scilicet ita quod nil aliud id facit, vel ita quod verbum copulativum positum in propositione semper est nota, id est copulans praedicatum, sive se ipsum sive aliud copulet. Sed non semper est copulatum, quia secundo loco praedicatum copulat tantum et non copulatur. Vel ita: verbum, non scilicet

3 verbum] ut haec *A* 12 significatione *A* mutatur *A* 20 est] et *A* 36 copulari *A* 37 ponitur *A*

[1] *Cf. supra* p. 335[29]. [2] *Cf. supra* p. 346[1]. [3] Boeth. *l. c.* I 5[30].

omne, est copulativum semper non actualiter, sed aptitudine secundum propriam inventionem. Vel ‚semper' refertur ad ‚de altero', ut scilicet verbum sit copulativum praedicati de altero semper a verbo copulativo, id est de tali, quod nunquam de verbo copulativo dicatur. In quo innuit verba maxime propter praedicationem inventa, nomina vero propter subiectionem, ut ex his integram propositionis constitutionem doceat. Quod si verbum praedicativum tantum suum praesens accipiamus, a quo, scilicet praesenti, statim separabit casualia verba, possumus ‚semper' pro ‚universaliter' sumere, ac si diceret: et semper, id est omne quod videlicet est rectum, sicut praesens, vel copulativum, sicut etiam praeteritum, cum scilicet in sequentibus ‚fuit' quoque et ‚erit' verba vocat.

Quod autem in sequentibus[1] addit: ‚ut eorum quae de praedicato dicuntur vel in subiecto sunt', tale est quod verba copulativa aliquando sunt nota, id est copula, earum vocum quae dicuntur de subiecto, id est praedicantur in substantia vel ⟨ut⟩ differentiae, aliquando vocum quae secundum significationem suam accidentales sunt. Nam ‚est' verbum impositum aliquando substantialia copulat sicut: ‚Socrates est animal, homo', aliquando sumpta ut: ‚Socrates est rationalis, albus', aliquando se ipsum sicut: ‚legit et docet' et cetera talia, quia sunt accidentalia verba, id est sumpta a lectione et a doctrina quae sunt accidentia.

Aliter *et est semper*[2]: Postquam verbum large definivit, vult distinguere diversas significationes huius vocis verbi, quae videlicet modo large accipitur, modo in designatione copulativorum tantum praesentium et non remotivorum, ut sunt finita vel casualia. Ideoque revertens ad hanc vocem ⟨dicit⟩ verbum semper esse notam praedicabilium verborum, quia sive large accipiatur, ut definitum est, sive stricte, ut in sequentibus in designatione copulativorum praesentium, semper nomen est copulativorum, quia scilicet de altero tantum et non ⟨de se⟩ praedicari possunt, et cum cetera verba sicut participia possunt de se ipsis praedicari, hoc nunquam de se, sed semper de altera voce praedicatur, ut supra[3] diximus, quod videlicet copulativum ⟨non⟩ subditur, sed tantum praedicari potest. Quod autem postea supponit, explanatio est. *Ut eorum* etc. Sic expone: ita scilicet ut verbum, hoc [est] nomen, aliquando sit nota, id est nomen earum vocum quae praedicantur tantum de subiecto, ita scilicet quod non sint in subiecto, sicut ens, hoc verbum, quod de hoc ente et de hoc praedicatur et non est accidentalis vox secundum significationem, vel

---

9 universaliter] $\overset{t}{u}$ *A* et] ut *A* 11 cum] vel *A* 22 a doctrina] ab $\bar{c}$ *A* 25 copulatorum *A*; *cf.* v. 29 26 et praesentium non *A* 30 copulatorum *A* 37-38 ita ... subiecto *superscriptum in A*

[1] Boeth. *l. c.* I 4[32] [2] *Suppl.:* exponi potest. [3] *Cf. supra* 351[31—32].

earum vocum quae sunt in subiecto secundum significationem, ut ‚legit' quod sumptum est a lectione et similia. Aliter *et est semper*[1]. Quia dixerat ‚verba consignificant', ne ideo videretur quod tantum consignificarent et per se non haberent significationem, ideo dicit ea semper notam esse, id est significativa, sive scilicet per se proferantur sive cum aliis vocibus. Et hoc est: Verbum, quod videlicet semper est nota, id est significativum, sive scilicet per se dictum, sive cum aliis vocibus prolatum, verbum dico eorum, id est de numero earum vocum quae praedicantur de altero tantum et nunquam de se, ut dictum est. Hic tantum de copulativis praesentibus agit, sicut et supra meminimus. Quod autem supponit: ‚et semper est nota ut eorum' etc., sic lege: semper est nota, id est significativum ipsum dico eorum, id est de numero eorum quae dicuntur de subiecto tantum, sicut ens, vel sunt in subiecto, ut legit, amat, ut iam determinavimus. Boethius[2] vero aliter exponit ‚et est semper', quia cum Aristoteles dixisset ‚verbum consignificat tempus', id est cum alio significat, voluit assignare in maiori scilicet parte verborum, cum quo alio tempus significaret, cum actionibus scilicet. Et hoc est quod ait: verbum semper est nota eorum quae de altero praedicantur, hoc est semper, sive per se dictum sive cum aliis accidentium designativum est, quae videlicet accidentia praedicantur de altero et inhaerent suo subiecto, quod necesse est aliud esse ab ipsis, et insuper ipsa accidentia designat non in essentia, sed ut praedicata, id est ut inhaerentia subiecto. Quod autem supponit: ‚Ut eorum' etc., sic lege: ita scilicet, ut ipsum verbum sit aliquando de numero verborum generalium, quae videlicet alia tanquam subiecta habent, id est inferiora, aliquando de numero talium verborum, quae tantum sunt in subiecto, ita scilicet quod non habent verba inferiora. Nam ‚facere, deambulare' ‚currere' continent sicut inferius. Unde quasi generalia verba dicuntur, currere vero speciale.

Dico autem. Data communi definitione verborum et supposita proprietate prosequitur utrumque [et] prius definitione ostendens verbum significare tempus et in hoc solum differentiam eius a nomine assignans. Unde proprium cum ipso verbo tale posuit nomen quod eius accidentis designativum est. Quippe ‚currit' et ‚cursus' eundem cursum significant, sed verbum cum discretione temporis, nomen vero non. Et hoc est: dico quoniam verbum consignificat tempus, ut ‚currit' quod est verbum, et ‚cursus' nomen et sine tempore, licet eandem actionem significat, quod est subintelligendum. *Consignificat enim.*

---

2 Aliter et] *superscriptum* rem *A* 4 consignificarent] significarent *A* 5 nota *A* 17-18 significare *A* 21 et inhaerent] iam h're't *A* 32 et] ut *A* 38 tempore] + tum *A*

[1] *Cf. supra* 352[23]. [2] Boeth. *l. c.* II 68, 69.

Vere ‚currit' significat tempus, quia praesens tempus. A partibus. Et hoc est: consignificat enim nunc esse, id est rem suam ut exsistentem in cursu scilicet praesentialiter. *Et semper.* Expedita definitione redit ad proprietatem quam supposuit definitione, ut eam explanet, quem locum iam exposuimus[1] secundum quatuor sententias.

Boeth. p. 69[23] *Non currit vero.* Sicut superius in nomine duas significationes huius vocis ‚nomen' distinxit, unam scilicet largam, aliam strictam, ita hic in verbo facit, ostendens scilicet verbum, cum strictius accipitur, quam supra sit definitum, neque infinitum neque casualia continere. Sic continua: Dictum est: ‚verbum consignificat tempus', quod convenit ‚non currit' et ‚non laborat', sed tamen ea non dico verba, hoc est finita praesentia, sed tamen significant tempus. *Et semper de aliquo est,* id est omni tempore tam re exsistente quam non exsistente nota est, id est significativum de aliquo, quia aliquid est quod aeque continet, et dum illud exsistit et dum non exsistit, ut album sive exsistat vel non, verum est eam non laborare vel non currere, et ‚non laborat' aeque dicitur de ea exsistente vel non exsistente, non tamen ut una dictio, quia ut Boethius dicet in sequentibus[2], verbum infinitum positum in propositione statim in verbum finitum et negativum adverbium dividitur. Unde cum negationem tantum faciat, re etiam non exsistente
f. 51r veram enuntiationem reddit, | sed non ita infinitum nomen semper, quia, cum affirmationem facit, de non exsistente dici non potest. Vel aliter *et semper est de aliquo,* id est semper infinitum, quodcumque sit tam verbum quam nomen, est nota, scilicet significativum de aliquo, quia suam significationem ex alio trahit, ex suo scilicet finito. Unde Boethius in Divisionibus[3] praecipit, ut quotiens divisio fuit per affirmationem et negationem sive per finitum et infinitum, prius affirmatio vel finitum vocabulum ponatur, eo videlicet quod significatio negationis vel infiniti pendet ex significatione affirmativi vel finiti, et sicut illa priora sunt in constitutione, ita et in significationis discretione, quia significatio horum cognosci non potest, nisi discussa significatione illorum.

Nota, quod cum infinitum verbi copulativi positum in oratione non remaneat infinitum, sed in duas partes, ut dictum est, separetur, nullum usum habere videtur inventio huiusmodi infinitorum verborum, quod cum per se tantum prolata sunt et ad nullam tendunt perfectionem, infinita sunt, cum vero orationis perfectionem reddunt, tunc duae sunt partes. Sed profecto si in se parum vel nil habeant fructus, per participia sua prosunt ad constructionem, quae etiam in constructione posita, sicut et nomina, una manent dictio, ‚non currens' scilicet sicut ‚non homo'. Quae quidem participia oportuit verba habere composita, sicut ipsa sunt a quibus nascuntur. *Differentiae autem.* Non

---

[1] *Cf. supra* p. 351[23] sqq. [2] Boeth. *l. c.* II 262[17].
[3] Boeth., *Liber de div. PL* 64, 889 A.

solum infinitum verbum non vocatur hoc nomine stricte accepto, verum etiam nec nomen differentiae a ceteris verbis. Et hoc est: huic, scilicet voci ‚non currit' et ‚non laborat' nondum est positum nomen differentiae, per quod scilicet differat ab aliis verbis. *Sed sit infinitum verbum. Quoniam similiter.* Causam assignat de infinito simpliciter, quare videlicet huiusmodi voces vocentur infinitae, eo videlicet quod infinite significent, id est remotive, non positive; haec nempe rebus subiectis conveniunt non secundum quod sint aliquid, sed quod non sunt. Quod vero non exsistens aliquid significant infinitae, ipsum denotat non esse constituens, sed removens. Hanc autem sententiam munit, cum ait hoc infinitum similiter, id est aequaliter, dici de quolibet cui conveniunt, dum res illa est et dum non est, quantum videlicet in ipsis est infinitis, quia videlicet, etsi rem illam [non] contingat non esse, inventione tamen infinitorum non removetur, quin de ea etiam non exsistente vere enuntiari possint. Quod ergo ait ista de quolibet quod continent, tam exsistente quam non exsistente, posse dici vere, quantum in ipsis est, nil aliud ostendit, quam ea infinite significare, id est non ponendo esse, sed magis removendo. Quod dum istis infinitis adscribit, omnibus attribuit in istis, remotive scilicet significare, quod etiam habet non-ens et non-res, ⟨cum⟩ finitum in designatione exsistentium tantum ponatur. Nam si res tam exsistentia quam non contineat, infinitari posse non videtur, cum eius infinitum non habeat, quid comprehendat. Boethius autem in primo Categoricorum[1] huius modi voces infinitas appellari ideo dicit, quia infinita significant, his verbis: ‚quoniam non homo haec vox etc.' usque illuc: ‚et quoniam possunt'. At vero Boethius magis ad causam transitionis huius modi quod est infinitum, respexit quam ad vim significationis eius et ad proprietatem ex qua ipsum convenit vocibus. Non enim secundum hoc datum est vocibus quod infinita significant, sed quod infinite, id est remotive, ut diximus. Alioquin res quae omnia continet, esset infinitum. Sed licet non sit datum vocibus ad notandum ens secundum hoc quod innumerabilia continet, ille tamen qui transtulit hoc nomen infinitum ad voces significandas, hoc attendit, quod infinita ad innumerabilia se habent et propter hoc, sed non ad hoc notandum nomen hoc quod est infinitum, vocibus dedit. Nam homo sic nominatus, quia ex humo factus est, non tantum secundum hoc quod ex humo factus est, sed secundum hoc quod est animal rationale mortale.

---

2 hoc est] + hoc *A* 4 Sed] + non *A* sit *Boeth.*, fit *A* 7 positive] pos. *A* haec] hoc *A* 8 sit *A* 9 existentes *A* 10 denotet *A* 14 removetur] remanet *A* 15 ait] cat *A* 27 modis *A* 29 infinit *A*

[1] Boeth. *De syll. cat. PL* 64, 795C.

Multae sunt itaque causae impositionis nominis quae non notantur in ipso.

Quidam autem sic accipiunt, quod infinita dicunt esse in omni re tam exsistente quam non exsistente, ut videlicet omnia significent, ut ‚non-homo' et hominem perimendo significat et omnes non-homines vocando et ‚non-currit' currentes omnes denotat removendo et non currentes personaliter continet.

Similiter autem. Sicut a verbo stricte accepto separavit verba infinita, ita etiam facit casualia. Casualia vero sive obliqua omnia dicimus quaecumque sequuntur post praesens indicativi modi, et casus dicuntur secundum hoc, quod ex ipsis qui primae positionis sunt, inflexa sunt ista et ceciderunt. Differt ‚curret' vel ‚currebat' a verbo, scilicet praesenti, quod hoc, scilicet primum, significat praesens tempus, illa vero alia significant illud tempus quod complectitur praesens tempus[1]. Illud ita legi potest, ut illud ‚quod' nominativus sit et ‚praesens tempus' accusativus, vel e converso, ut scilicet vel ita dicamus: quod, id est quae res, complectitur, id est includit, ipsum praesens intra se et aliud tempus, quia videlicet praesens tempus est medium inter praeteritum et futurum; vel: quod, id est quam rem, complectitur, id est copulat alteri tempori praesens tempus, quia scilicet praesens medium terminus est inter praeteritum et futurum. Potest etiam sic dici quod praesens tempus quasi simplex est, praeteritum vero et futurum complectuntur, id est complexa sunt tempora. Qui enim dicit ‚fuit' vel ‚erit', infinitam multitudinem praeteritorum vel futurorum denotat. Unde secundum diversas partes praeteriti vel futuri possumus dicere et ‚fuit sedens' et ‚fuit stans' et ‚erit sedens' et ‚erit stans', sed non ita in praesenti vere dici contingit quod est stans et quod est sedens. Nam licet Priscianus[2] praesens quoque totum velit significare compositum ex praeterito et instanti et futuro, quod etiam compositum appellat praesens, maxime tamen profertur praesens verbum propter praesens instans designatum. Unde totum compositum praesens dicitur et verbum praesens appellatur, quia maxime in designatione illius instantis profertur in quo verbum fuerit auditum. Si enim aeque vis fiat et in praeterito et in futuro sicut in praesenti, cur non possit vere dici et ‚Socrates sedet' et ‚Socrates non sedet' eodem tempore composito permanente? Quippe in eadem die praesenti sive in eadem hora contingit ipsum sedere statim et statim non. Unde recte praesens verbum simplex praesens significare dicitur, quia maxime in vi eius accipitur.

12 cecidit utrum *A* 13 *post* praesenti *add. A* prae merito *quod delendum esse videtur* 28 totum] nondum *A* 32-33 stantis *A*

[1] Boeth. *l. c.* II 70[21]. [2] Prisc. *l. c.* I 414[21] sqq.

Notandum quoque, quod verba quae temporibus differunt, semper in principali significatione uniuntur, ut ‚currit' et ‚curret' et ‚currebat' cursum significant, a quo sumpta sunt. Saepe etiam eandem personam continent, quia videlicet contingit eandem rem et currere modo et cucurrisse ante et cursuram esse postea. Multa etiam personaliter continentur ab uno quae non continentur ab altero, ut ‚curret' omnia continet quaecunque cursura, sive etiam currant vel cucurrerint sive non.

Sed sciendum est, quod cum ‚curret' significet eos in quibus nondum cursus est vel fuit, et cursum determinet tamquam in futuro adhaerentem eis, imago tamen sive cursus sive fundamenti quae per ‚curret' accipimus, nondum similitudo est quae conveniat cursuris, sed quae in futuro eis conveniat. Sed nunc similitudo quae tenetur, tantum ad exsistentia pertinet, quae tamen pro nondum exsistentibus attenditur, ut in ea futurum statum eorum speculemur.

Ipsa quidem. Dixit in definitione verbi ipsa verba consignificare tempus, ostendit in supposita proprietate in ipsis consistere vim praedicationis et copulationis inhaerentiae. Unde ne forte alicui aut non ipsa per se dicta significare viderentur, quia dicta sunt consignificare, aut si significarent, sensum propositionis habere per vim pradicationis quam habent, ideo dicit et ea per se dicta significationem habere et tamen sensum propositionis non implere. Nam licet praedicatio sine subiectione non possit esse, vim tamen praedicandi verbum habere potest, non etiam subiciendi. Boeth. p. 71[4]

Continuatio. Dictum est verba consignificare et vim praedicationis habere, sed tamen ipsa secundum se, id est per se, etiam dicta sine aliis vocibus nomina sunt, id est significantia. Quod statim exponit dicens: *Et significant aliquid*, et quod significent, probat a descriptione significandi, quia scilicet constituunt intellectum in audi- tore. Et hoc est: *Constituit enim intellectum ille qui dicit,* id est profert verbum. Quod ab effectu monstrat, quia scilicet is qui audit verbum, quiescit, haerendo scilicet et figendo animum in intellectu quodammodo per verbum. *Sed si est,* hoc est, licet | verbum per se *f. 51v* etiam prolatum significet et copulativum etiam sit, tamen ⟨non⟩ implet sensum affirmationis et negationis, quia non est signum rei esse vel non esse. A descriptione significandi, quod est signum esse. *Nec si hoc.* Ostendit verbum non implere sensum affirmationis vel negationis per substantivum, quod dignius ceteris videtur, quod vim maximam copulationis habet, quia non solum se, verum etiam alias voces copulat tertium adiacens. Secundum verba etiam quae posuerat, esse scilicet rem vel non esse, magis illud pertinere videbatur ad verbum substantivum cuius infini-

11 adesert *A* 23 verbum] ut hoc *A* 33 quemadmodum *A*

tum posuerat ante. Quod ait est per se nil esse, tale est, quod per se dictum perfectum non habet sensum, sicut omnis enuntiatio habet, sed aliis coniunctum vocibus perfectam reddit sententiam. *Non est intelligere* per ipsum, hoc est: etiam oportet nos accipere per ipsum ‚est' sine compositis, id est sine aliis vocibus simul in eo compositis. Et hoc est: Sed tamen consignificat, id est cum aliis significat quandam compositionem, id est quendam compositum intellectum sive affirmativum sive negativum, et per compositionem tantum compositionem intellectus accipimus, sicut supra[1], cum ait: ‚circa compositionem enim et divisionem.' Si quis autem hoc non de intellectu propositionum accipiat, sed de dictis, potest etiam sane dici, sed tunc compositio nomen erit commune omnium dictorum affirmationum, sicut et quando dicimus unamquamque categoricam affirmativam dicere aliquid praedicari de aliquo, istud ‚aliquid praedicari de aliquo' quasi commune nomen omnium dictorum affirmationum sumitur. Si enim ad sensum istius propositionis tantum reducemus, aliquid praedicari de aliquo' et dicemus, quod unaquaeque affirmatio dicit hoc quod aliquid praedicatur de aliquo, profecto unaquaeque verum diceret et ita Socrates est asinus.

Opponitur fortasse, quod si de dictis propositionum id dicamus, non ab omnibns verbum removeri videtur. Nam verba quaedam certarum personarum, sicut ‚curro, curris' et impersonalia ut ‚curritur' sensum propositionis implere videntur, quia tantundem ‚curro' valet quantum ‚ego curro' et ‚curris' quantum ‚tu curris'. Unde Priscianus[2] superflue addi pronomina nisi propter discretionem dicit. Ipse etiam ‚curritur' impersonale resolvit in: cursus fit. Unde tantundem verba quandoque proponere videntur quantum propositiones. Sed quicquid de dictis propositionum dicamus, compositos intellectus simplices voces habere non possunt, quia simul una actione per ea totum quod significant, accipimus. Aut fortasse non de quibuslibet verbis negat Aristoteles, sed de quibusdam copulativis quae sunt tertiae personae quae confusa est. Nostra tamen sententia est in nullo verbo vel intellectum propositionis ex vi vocis includi vel dictum propositionum, de quo ‹in› expositione praedictorum satis egimus. Porphyrius autem hoc loco perversam multum expositionem habere videtur, quod teste Boethio[3] ‚est' substantivum verbum per se sine aliis vocibus prolatum vult omni significatione carere et tamen cum aliis positum significare faciendo quandam coniunctionem, pro qua coniunctione et significatione eius statim supponitur ‚consignificat autem quandam compositionem' et rursus: ‚quam sine compositis non est intelligere', et est solutio.

10 de] dum *A* 17 dicere *A* 21-22 curtarum *A* 22 ut] non *A* 25 addit *A*

[1] Boeth. *l. c.* I 3[16]. [2] Prisc. *l. c.* II 118[15–17]. [3] Boeth. *l. c.* II 77[13].

quod Porphyrius verbum hoc loco accipit in vi copulationis tantum, in qua quidem vi modum tantum concipiendi facit, non alicuius rei intellectum habet. Unde Boethius[1] iuxta etiam expositionem ait: si dicam: ‚Socrates philosophus est', id quod est Socrates, philosophia participat. Rursus hic quoque Socratem philosophiamque coniungo. ‚Ergo hoc quod dico ‚est', vim cuiusdam coniunctionis obtinet, non rei', ac si diceret: licet ex vi copulationis ad propositionem faciendam verbum vim maximam habeat, non tamen ex ea significativum est.

Nunc diligenter intueri libet vim praedicationis, quam habet verbum in propositione. Sunt autem verba quae praedicari videntur, quaedam personalia, ut: ‚sum, es, est, curro, curris, currit', quaedam impersonalia, ut: ‚curritur, taedet, contingit.' Cum enim dicitur ‚curritur ab illo', id est ‚ille currit' vel ‚taedet illum vivere' vel ‚contingit', propositiones praedicativas facimus, non impraedicativas. Unde eas ⟨oppositas⟩ oportet habere. ‚Contingere' autem vel ‚possibile' in modalibus praedicari Aristoteles[2] docet, ‚esse' et ‚non esse' subici, ut: contingit esse et non esse, possibile est esse et possibile est non esse. Unde et Priscianus in secundo Constructionum[3] huiusmodi impersonalia quae activam vim habent, non passivam, infinitivo modo coniungi perhibet, ut placet dicere vel licet vel oportet vel contingit vel evenit vel iuvat.

Sed primum de copulatione praedicationis personalium agamus. Et sciendum, quod personalia verba quae praedicari possunt, cuiuscumque significationis sint, omnia sese copulare possunt, ut si dicatur: ‚Socrates est, Socrates legit', ‚esse' et ‚legere' per se ipsa praedicantur et geminatim funguntur, quia vim praedicati habent et copulantis, ut simul et praedicentur et se ipsa copulent. Sic enim dicitur ‚currit', quasi diceretur ‚est currens'. Duo vero verba esse dicuntur, quae sola possunt copulare voces diversas a se: substantivum scilicet et nuncupativum, veluti cum dicitur ‚iste est Socrates', ‚iste nuncupatur Socrates'. Si vero dicatur: ‚iste currit Socrates' et per ‚currit' intendamus ‚Socrates', hoc nomen, copulare, nullus est sensus. Si quis vero dicat, dum dicitur: ‚iste fit bonus vel videtur bonus', quod similiter haec verba praedicant alias voces, respondetur, quia fieri tantum et videri praedicantur ⟨id est⟩ quasi proprietas subiecto copulantur, bonus vero in determinatione ponitur, vel potius tota oratio ‚fit bonus' praedicata est. sicut

---

1-8 Porphyrius — signif. est *A in marg.* 15 oppositas *scripsi sec. Boeth* I 21[2]; post *A* 16 esse] + non *A* 17 ut] et *A* 20 prohibet *A* ut] id est non A 26 geminatum vim] ūū *A* 29 scil.] sed *A*

[1] Boeth. *l. c.* II 77[20–24].

[2] Boeth. *l. c.* I 20[28].

[3] Prisc. *Instit. gramm., l. c.* II 229[21]: ‚Impersonalia activam terminationem habentia infinitis coniunguntur, ut placet discere, licet dicere . . .'

‚videre Socratem', cum dicitur: ‚iste videt Socrates', unde in conversione propositionis totam orationem subicimus.

Nunc ad substantivum et nuncupativum redeamus. Haec autem duo eandem vim habere Priscianus[1] vult, quia eisdem terminis opponuntur, ut scilicet tantundem valeat: ‚ego nuncupor Petrus'[2] quantum ‚ego sum Petrus', pluribus tamen substantivum construitur quam nuncupativum, quia ‚nuncupor' tantum coniungitur nominibus, substantivum vero etiam pronominibus vel participiis vel orationibus, ut dicam ‚sum ille, noster' et ‚sum currens' vel ‚homo currens'. Quippe nuncupativum verbum ex nominatione tantum convenit, quae, scilicet nominatio, quod ⟨ad⟩ sola nomina pertinet, id ex causa propriae inventionis habet, ut solis nominibus coniungatur ipsum sequentibus, substantivum vero quod non convenit ex appellatione, sed ex ipsa rei essentia, omnibus praedicatis coniungi potest, tam scilicet nominibus quam pronominibus vel participiis sive etiam orationibus, et cum in essentia quaelibet significet, numquam ei copulatio essentiae deest, quia ubique per ipsum proponitur aliquid aliud esse, etiam quando adiectivis adiungitur, veluti cum dicitur: ‚iste est albus.' Nam licet quantum ad intentionem facientis propositionem sola albedo copulatur, unde ipsa sola praedicari potest, ex vi tamen substantivi verbi ipsum substantivum album essentialiter Socrati coniungitur, quia ipse Socrates esse ponitur vi substantivi verbi, quia significationem essentiae tenet. Duo itaque coniunguntur Socrati per album praedicatum, albedo scilicet in adiacentia et album, id est ipsum affectum albedine, in essentia, sola tamen albedo praedicatur, quia sola coniungi intenditur. Non enim quicquid coniungitur, praedicatur, sed id solum quod propositione coniungi intenditur. Qui enim propositionem facit ‚Socrates est albus', solam albedinem inesse Socrati ostendit, et si haberet verbum per quod posset simpliciter album copulare Socrati, ita quod nil substantivi attingeret, profecto sic faceret, sed quia non est verbum per quod id fiat, venit ad substantivum, quod quia essentiae tantum significationem habet, non potest ipsum proferri sine coniunctione essentiae; in essentia vero non potest vere album Socrati copulari, ut scilicet dicatur ‚Socrates est albedo'. Unde ut et album copuletur in adiacentia et secundum substantivum ‚album' coniunctio essentiae vere ponatur, adiectivum quod est album, coniungitur verbo quod et

5 Petrus] *superscriptum a manu eadem:* rogerus 10 conveniat *A* 17 proponatur *A* 24 affectum] effectum *A* 25 tamen] tantum *A* 33 in] Ine *A* 36 adiective *A* album] ad bu *A*

[1] Prisc. *l. c.* I 414[19]: Similem huic vim habent etiam vocativa, ut ‚Priscianus vocor, nominor, nuncupor, appellor'.

[2] Petrus Abaelardus nomen suum hic ponit; ‚Rogerus', quod superscriptum est, fortasse nomen scriptoris est.

formam quam significat adiacentem praedicet et fundamentum quod nominat, essentialiter secundum albedinem tantum praedicet, quod in ea tantum vi, ut dictum est, poni intenditur. Cum vero subicitur hoc modo: ‚album est Socrates', ‚album currit', in vi substantivi tantum accipitur. Cum enim dicimus: ‚album currit', tale est ‚album est affectum cursu', sicut ‚album est Socrates'. Nec est mirum, si eandem significationem semper retinens album, de albedine scilicet et de subiecto, modo in altera praedicatione praedicetur, modo in altera subiciatur. Unde recte ⟨dicitur⟩ accidens praedicari, sed non accidens subici, quia accidentale nomen in vi accidentis, ut dictum, praedicatur, sed in vi fundamenti subicitur.

At vero si coniunctio essentiae numquam desit substantivo verbo, quomodo vere coniungitur nominibus non exsistentium, ut dicatur: ‚chimaera est chimaera vel est non homo'? Nam quia oratio non est, quomodo vere aliquid dicitur? Praeterea intransitive coniunguntur verbo substantivo eaque copulat. Unde oportet, si vera sit propositio, ‚est' et ‚chimaeram' idem significare. At vero ‚est' tantum exsistentia continet.

Dicimus itaque si veritatem propositionis volumus servare, ‚est' verbum hoc loco in sensu nuncupativo transferri, ac si dicamus: ‚chimaera vocatur | chimaera vel non-homo', hoc est: haec sunt eius *f. 52r* nomina. Sicut enim significantem dicimus ‚chimaera est opinabilis' vel ‚chimaera excogitatur', non videlicet aliquid attribuentes chimaerae, sed magis intelligentes aliquem opinari eam, ita nil impedit et haec significantem ad alium sensum transferri.

Quaeritur etiam, cum dicitur: ‚verum est vel possibile est chimaeram non esse', quid cui copulemus essentialiter, ut vera sit coniunctio. Et fortasse solvetur sicut prius, ut videlicet dicamus ‚Socratem non esse', quod scilicet negatio dicit, vocari hoc nomine ‚verum' vel ‚possibile'; sed profecto convenientius est impersonalem accipi sensum, sicut et quando dicimus: ‚ventum est ad ecclesiam,' non est dicendum aliquid ventum esse, quod impersonalitas iam non esset, velut cum dicimus: ‚placet mihi vel placitum est venire ad ecclesiam vel non venire' vel ‚volo vel studeo componere versus'. Sed de hac impersonalitate postmodum[1] convenientius agemus, cum scilicet ostendemus ea quae a propositionibus dicuntur, non esse aliquid. Duobus enim modis verbum substantivum praedicari Aristoteles[2] dicit, vel dum est appositum subiecto ut: ‚homo est', vel interpositum tertium, ut: ‚homo est animal', et tunc tertium adiacens ipsum copulat verbum videlicet ei. Ad copulandum principale praedicatum, id

23 attribuens *A* 24 intelligimus *A* 32 quod] quam *A* 38 sum ut *A* 39 adiacens ipsum *bis ponit A* 40 copulat] appellat *A* verbum] verum *A*

[1] *Cf. infra* p. 370[4]. [2] Boeth. *l. c.* I 13[19].

est animal, quod scilicet coniungere intendimus, ei verbum interpositum adicitur, ut ipsum subiecto copulet, et cum tam verbum quam animal homini subiecto coniungatur, alterum propter se, id est animal, alterum vero propter aliud copulandum interponitur. Iterum animal principaliter, verbum vero quasi per accidens, id est secundo loco, praedicatur, quod tantum propter aliud inseritur, habens tantum hic officium copulandi; cum vero propter se ponitur et proprie praedicatur, tunc simul et copula est et praedicatum, et hoc cum ceteris verbis commune habet. Nam sicut ‚homo est', ita et ‚homo currit' dicitur. Quod autem adiacet, solum habere dicitur ipsum et nuncupativum. Sicut enim dicimus: ‚ego sum Socrates', ‚ita ego nuncupor Socrates'.

Sed nunc omnium rationes audiamus et primum, quare cetera verba non valeant copulare praedicatum. Cum dicimus: ‚ego curro', si apponam ‚Socrates', ut ipsum per ‚curro' copulem, non licet, quia ‚curro' propriam significationem habet, cursum videlicet, quem copulat, sine copulatione cuius proferri non potest, et maxime cum tribuatur cursus ut forma ipso iam coniuncto, nil super apponi potest. Non enim materia formae superinducitur vel forma formae sicut forma materiae; haec in intellectum vel in verbum coniunguntur. At vero ‚est' verbum, quod omnia in essentia continet, primo loco praedicatum ens coniungit, cum dicitur: ‚ego sum', ac si dicerem: ‚ego sum aliquid de exsistentibus', et secundo praedicatum id ex propria inventione tenet, ut tam exsistentia quam non exsistentia copulet, quod intelligitur tantum ex supposita voce. Si enim iam per ‚est' aliquid sit copulatum, utique aliud non copularet, sicut nec cetera verba, ut si ita dicerem: ‚Socrates est aliquid exsistens' et postea supponerem ‚homo', non melius dici videretur, quam si dicerem: ‚Socrates currit', id est ‚est currens', et postea supponerem ‚homo'. Si enim iam facta sit una copulatio, prorsus verbum secundum substantiam, scilicet litteram substantiae, in ipso minime faciet magis quam si dicerem: ‚ego sum res, homo vel animal homo'. Unde interpositum tertium nil significationis in se tenet, quod intellectus copulet, sed tantum rem praedicati suppositi. Unde etiam ‚ego sum ens' ‚sum' superflue dicitur, quia ens suppositum significationem essentiae tenet, quae coniungitur, ‚est' vero tantum copulat.

Eandem quandoque vim copulandi vel praedicandi quam habet substantivum verbum, attribuunt etiam nuncupativo, ut videlicet dicatur: [et] ‚iste nuncupatur Socrates'; et sicut quando dicitur: ‚iste est Socrates', intransitive coniungi volunt ‚iste' et ‚Socrates', ita et quando dicitur: ‚iste nuncupatur Socrates', ut videlicet ‚iste' et ‚Socrates'

---

9 ita] + est *A* 20 hic] h̄ *A* 24 copulet] + inquiam *A* 27 oponerem *A* 29 una] + sit *A* 30 scil] Sl? *A* litera *A* 41 ut] n̄ *A*

in designatione eiusdem personae accipiantur. Et tunc concedunt nuncupativum verbum in vi substantivi transferri, ut videlicet tantundem valeat in sensu ‹‚iste‘› quam ‚Socrates‘. Unde Boethius in primo Hypotheticorum: ‚In praedicativa‘, inquit, propositione id spectabimus, utrum ipse homo animal sit, id est in se suscipiat nomen animalis, ac si poneretur ‚vocetur animal‘ pro ‚sit animal‘. Cum enim nuncupativum verbum sumptum esse a nuncupatione, ‹id est› sumptum in significatione nuncupationis, ponant, cum dicitur: ‚iste nuncupatur Socrates‘, oportet per ipsam nuncupationem copulari, sicut et per ‚currit‘ cursum. Unde iam aliud copulare non poterit. Praeterea si nuncupationem ponat et ‚Socrates‘ appositum ostendat, respectu cuius nuncupatio isti conveniat, ac si dicatur: ‚iste nuncupatur hoc nomine Socrates‘, iam profecto ‚Socrates‘ quod supponitur, non in designatione rei est, sed nominis, quia non dicitur, quid vocetur illa res, sed illo nomine. Unde intransitionem non servarent ideoque in substantivum verbum secundum sensum nuncupativum quandoque transferunt, sicut et Boethius in resolutione propositionis. Quod Priscianus[1] ait nuncupativum verbum in constructionibus huiusmodi aequam vim habere substantivo, non necesse est ideo in sensum substantivi ipsum transferri, quia etiam dum nuncupationem praedicans in vi nuncupativi tenetur, sensum aequipollentem, non eundem reddit. Tantundem enim valet haec propositio: ‚iste nuncupatur hoc nomine Socrates‘ quantum ‚iste est Socrates‘. Is enim solus est Socrates cuius nomen est Socrates vel quilibet obliquus eius.

Boeth. p. 80[18]

Oratio est vox. Definitis et tractatis partibus orationis congruo ordine definit et tractat orationem, quippe oratio ex eis tam constitutionem suam quam significationem contrahit. ‚Ad placitum‘ vero sub intellige in definitione orationis et partium, alioquin tota definitio conveniret latratui canis, qui pluribus partibus constat, quarum unaquaeque iram canis designat. Ipse vero in sequentibus[2] separatim ponit ‚ad placitum‘, quia in eo aliquantulum immorandum erat propter quorundam Platonicorum sententiam, qui volebant omnes quoque voces significativas ad placitum significare naturaliter, quia scilicet instrumenta erant intellectuum, qui sunt naturales. Quam sententiam prius auferre voluit, quam ‚ad placitum‘ orationi tribueret.

Et nota aliud ‚ad placitum‘ esse partium, aliud esse totius orationis, quia ‹sicut› nomen et verbum habent per se suam institutionem, ita oratio propriam. Cum enim nomina et verba iam inventa essent et instituta ad significandum, postea secundum singulos constructio-

---

3 in so. *A* 14 sed] so. *A* ille *A* 24 olblicus *A* eis *A*

[1] *Cf. supra* p. 360[4]. [2] Boeth. *l. c.* I 5[22].

num modos coniuncta sunt in oratione et ipsa oratio taliter instituta est ad aliquem sensum. Unde facta est discretio casuum vel generum vel personarum, ut convenienter genus generi vel casus casui vel persona personae coniuncta sensum aliquem exprimant, et cum ‚Socrates est homo' sit instituta ad sensum, ‚Socrates est hominem' ad nullum. Licet enim ‚hominem' et ‚homo' eiusdem penitus significationis, non eiusdem sunt constructionis et haec constructionum est inventa, ut certum sensum ex ea habeamus, illa vero ad nullum. Unde non quaelibet dictiones collectae oratio dici potest, nisi sit competens coniunctio, ut aliquem sensum exprimere queat, ut si dicam ‚homo, lapis' vel ‚albus, crispus' vel ‚hominem venit', multae sunt quidem dictiones, sed non ad unum sensum institutae. Unde Priscianus in primo Constructionum[1] docet orationem non posse dici nisi comprehensionem dictionum aptissime ordinatarum: ‚quemadmodum, inquit, ‚litterae apte coeuntes' etc., et rursus: ‚Est enim', inquit, ‚oratio comprehensio dictionum aptissime ordinatarum', ut videlicet secundum regulas iuncturae aliquem sensum proferre possint.

Nota quod diligenter ait: *aliquid partium*, et non ‚partes', quia ‚de homine' oratio est et unam tantum partem significativam habet, id est aptam ex inventione sua ad significandum per se. Sed cum significativum, ut supra[2] exposuimus, contineat ‚per se', quare supponit ‚separatum'? Ad explanationem quidem, non ad determinationem. Vel fortasse sic dici poterit: Pars orationis est significativa separata, id est significationem habet extra, ⟨quam⟩ pars orationis manens exercebat. At vero pars dictionis extra significationem non habet, quam pars dictionis manens exercebat.

Notandum tamen de figurativis orationibus, quod saepe nulla dictio quae in ipsis posita est, in ea significatione accipitur, quam habet extra ex proporia inventione, veluti si pro aliquo potentissimo minante dicam: ‚leo rugit' vel ‚tonat Iupiter'. Sed licet per translationem voces propria significatione ad aliam accomodentur, tamen pro-
f. 52v pria eorum significatio propter quam inventae sunt | sive dictiones sive orationes, hic pensanda est. Quippe translatio accidentalis est et nullius proprietatis. Cum ergo dico ‚leo rugit' vel ‚fremit' pro ‚potens minatur', ad quemcumque sensum per translationem dictionum oratio accomodetur, semper partes ex propria inventione idem habent significare extra quod intra, id est leonem et rugitum, licet ad alium sensum per figuram accomodentur. Hic vero de propria significatione quae ⟨est⟩ ad placitum, id est per propriam vocis institutionem, non per translationis abusionem, agitur. Unde cum ⟨dicitur⟩ oratio figura-

8 nullam *A* 17 possit *A* 24 quam *addidi cf. v. 26* 39 quae est] quă *A*

[1] Prisc. *l. c.* II 108[9, 24]. [2] *Cf. supra* p. 336[27] sqq.

tiva, in his verbis et proprietas rectae significationis exprimitur, cum dicitur ‚oratio', et abusio figurae, cum dicitur ‚figurativa', id est impropria secundum praesentem acceptionem.

Illud etiam notandum, quod contingit quandoque orationem totam ad placitum esse, nec tamen omnes eius partes significativae ad placitum significant, ut ⟨si⟩ dicam ‚heu mihi'; nam licet ‚heu' naturalis sit interiectio nec ad placitum significet, ex placito tamen hominis factum est, ut coniungeretur mihi ad dolorem cuiuscumque proferentis designandum, ut videlicet dicamus ‚heu mihi' vel ‚heu ei'. Quod ita coniunctum est tali voci in oratione ad aliquid significandum secundum hominis voluntatem tantum, orationis compositionem ad placitum facit.

Nunc autem quid orationes ad placitum significent, perquirendum est. Sed cum constet omnium communem significationem esse intellectum, de quo supra[1] satis docuimus, an sit alia significatio orationum, praeter scilicet intellectum, videndum est tam imperfectarum quam perfectarum. Certum est autem de quibusdam imperfectis, ut sunt definitiones vel discretiones, eas rerum significationem habere, sicut et nomina habent, ut ‚animal rationale mortale' vel ‚animal risibile' ipsum quoque hominem significant, per quem et praedicari possunt et subici sicut nomen hominis. Perfectae vero orationes a quibusdam intellectum tantum compositum significare dicuntur, a quibus etiam res ipsas omnes simul[2] quae significantur singillatim a partibus ipsarum, veluti cum dicitur ‚homo est animal' vel ‚homo non est animal' vel ‚si est homo, est animal', haec propositio ‚homo est animal' non solum intellectum compositum generat, verum etiam ipsa totaliter hominem et animal simul significat in hoc habitu quod hoc est illud, et negatio ‚homo non est animal' easdem res significat, in eo quod ⟨hoc⟩ non est illud, et ‚si est homo, est animal' in eo quod ⟨si⟩ hoc est, illud est.

Nos vero nolumus propositiones vel solos intellectus significare vel res ipsas, sed cum significatione intellectuum quandam aliam significationem habere quae nil est omnino, veluti Socratem esse hominem vel non esse. Duo itaque volumus significari a propositione, intellectum scilicet quem generat de rebus, et id insuper quod proponit et dicit, scilicet hominem esse animal vel non esse, quae, videlicet hominem esse animal vel non esse, nullae omnino sunt essentiae neque una neque plures, quod postmodum ostendemus.

Sed nunc prius monstremus non solos intellectus a propositio-

---

5 tamen] tn̄ *A* 9 heu mihi non heu mihi ei *A* 18 earum *A* 23 ipsas simul simul quae *A* 28 easdem] eas vel *A* 31 volumus *A* 33 oro *A*

[1] *Cf. supra* p. 312[15]. [2] *scil.* significare dicuntur.

nibus designari, verum etiam alia, sive res sint sive nil omnino, sicut volumus. Cum aliquam consequentiam in qualibet propositione necessariam dicimus non in essentia sui quae transitoria est, sed secundum suam significationem, oportet in significatione eius haberi, quod necessarium possumus appellare. At vero nec intellectus propositionis in se necessitatem ullam habet, quae est actio transitoria. Aliud ergo oportet significari a propositione, pro ⟨quo⟩ necessaria dici possit, veluti cum istam consequentiam ‚si est rosa, est flos', veram semper etiam destructis rebus et necessariam concedamus, oportet videri, pro quo significatio necessaria iudicetur. At vero in rebus nihil est necessitatis, quibus etiam omnino destructis non minus necessarium est, quod a consequentia dicitur, id est, si hoc est, illud esse.

Sed fortasse dicitur, quod res etiam destructae in necessitate quadam consecutionis quam habent ad invicem, quodammodo sunt, secundum quem quidem consecutionis habitum ipsa consequentia dicitur ipsas res sequi. Sed prius inquiremus, quid sit hic habitus, secundum quem consequentia significat res et ipsae res necessariae dicuntur. Quod si aliquid est, vel est ipsae res, id est rosa et flos, vel aliud. Quod si est ipsae res, cum dicimus ipsas res in eo habitu necessarias, in se ipsis eas necessarias appellamus, quod falsum est, cum sint transitoriae. Quod si per hunc habitum aliquam proprietatem in rebus accipimus, in ea quoque necessaria non permanent, quia cum omnino non sunt, nec hanc proprietatem nec aliam habent. Cum itaque propositionem ex significatione necessariam iudicamus nec haec necessitas secundum intellectus sive secundum res accipi possit, oportet aliud ab eis designari. Unde uniuscuiusque propositionis dictum nullam omnino rem neque etiam plures concedimus esse. Et fortasse in consequentiis et in negativis propositionibus hoc planum est, quae verae sunt omnino rebus destructis, quia tunc quoque vere dici potest quod verum est vel necesse est ‚hoc non est illud', sed non ita in affirmativis videtur, qualis est ‚Socrates est homo', quae nullo modo nisi re permanente vera esse potest. Unde fortasse in talibus res ipsae a propositione significari videbuntur. Sed iam profecto ‚Socrates est Socrates' unum Socratem designabit, sicut et nomen ipsum quod est Socrates, et eodem modo. Quippe ‚Socrates' ipsum significat in eo quod Socrates est, nec tamen dicit ipsum esse Socratem, sicut ‚Socrates est Socrates' dicit. Unde in dicto propositionis differentiam habet ipsa a nomine, quod videlicet propositio dicit ‚Socrates est Socrates', quod non est aliqua essentia, Socrates vero id non dicit, licet Socratem nominet secundum hoc quod est Socrates.

Praeterea si non esset aliqua significatio propositionum praeter

2 quamlibet propositionem *A* 3 sed] si *A* 9 pro] per *A* 11 necessitatis] + in *A* 16 sequi] loqui *A* 28 genetivis *A*

rerum et intellectuum significationes, nequaquam diversae essent in sensu ‚Socrates currens' et ‚Socrates currit'. Amplius cum necessitatem consequentiae assignantes dicimus non posse esse id quod dicit antecedens sine eo quod dicit consequens, neque secundum intellectum neque secundum res teneri potest, veluti cum dicimus: ‚si corpus non est, corpus non est corpus, corpus non est homo', neque verum ⟨est⟩ dicere hunc intellectum sine illo non posse haberi neque res illius sine rebus huius. Sed non potest contingere ita ut prior dicit, quin sit ita, ut dicit posterior. Sicut ergo nomina et verba duplicem significationem habent, rerum scilicet vel intellectuum, ita etiam concedimus duplicem esse propositionum, ⟨secundum⟩ intellectus scilicet compositos ex intellectibus partium et dicta eorum, quae sunt quasi res propositionum, cum tamen nullae penitus essentiae sint. Secundum quae dicta ipsae maxime verae vel falsae iudicantur sive oppositae vel necessariae vel possibiles, quia videlicet dicta earum vera sunt vel falsa vel opposita invicem vel necessaria vel possibilia, ut ‚verum est Socratem esse hominem vel non esse lapidem' et ‚falsum est ipsum non esse hominem et esse lapidem', hoc est: ita est in re quod est homo vel non est lapis et non est ita in re quod non sit homo et sit lapis. Quod enim ex dictis suis propositiones verae vel falsae dicendae sint, plane Aristoteles[1] ostendit, cum in Priori ait: ‚in eo enim quod res est aut non est, vera oratio dicatur aut falsa necesse est'. Qui etiam dicta propositionum res earum appellat, cum dicit in eodem[2] ⟨rem⟩ esse causam veritatis propositionum, ut quod Socrates est homo et quod non est lapis, causa est, cur verae sunt propositiones, quae ita proponunt. Qui[3] etiam dicta propositionum iacentia sub affirmatione et negatione vocavit vel opposita invicem, ut sedere Socratem teste Boethio[4] ad non sedere Socratem, secundum quae etiam dicta ipse affirmationem et negationem semper verum et falsum dividere dicit, sive scilicet res sint sive non, quia videlicet semper earum quae dicuntur ab affirmatione et negatione dividente, alterum est in re et alterum etiam non est. Unde et in primo Peri ermenias[5] ostendens proprietatem contradictionis dicit, quoniam necesse est semper alteram contradictionis partem esse veram et alteram falsam, quia semper necesse est contingere in re alterum dictorum earum vel esse scilicet vel non esse. Quod si ea quae dicuntur ab affirmatione et negatione res essent, non esset verum semper alterum esse et alterum non esse, quippe nulla alia res in negatione continetur quam in affirmatione, quia de eisdem penitus fieri debent.

18 *post* lapidem[2] *add. A*: hoc est ita est in re quod est homo vel non est lapis et falsum est ipsum non esse hominem et esse lapidem

[1] Boeth. *In Categ. Arist. PL* 64, 286 A.
[2] *L. c.* 285 D. [3] *L. c.* 271 C. [4] *L. c.* 272 C.
[5] Boeth. *In libr. Arist. Περὶ ἑρμ.* I 12^{21-22}.

Amplius. Si res ipsae essent quae dicuntur a propositionibus, cum dicimus: ‚si est homo, est animal' et assumendo constituimus negationem consequentis ita: ‚sed non est animal', quod rebus destructis contingit, non res aliquas ponimus, sed ita esse concedimus, ut dicit negatio. Quod si negatio res ipsas diceret, ut concederemus esse, ut dicit negatio, oportet et nos concedere res ipsas esse. Unde nec vera posset esse negatio, id est dicere quod in re sit, nisi res essent, cum potius dicant destructis rebus negationem esse veram.

Praeterea si res ipsas in necessitate iungeremus, cum dicimus: ⟨si⟩ ‚Socrates est, Socrates est homo', non video, quis sit sensus magis, quam si diceretur: ‚si Socrates ens, Socrates ens homo' et cum propositiones secundum sensum negaremus per destructum consequens et antecedens, profecto per totam propositionem, cum negaremus Socratem esse animal vel Socratem esse Socratem, negaremus duas
f. 53r res vel unam. Sed quid | haec verba positive ⟨significent⟩ negando Socratem et hominem vel ipsum, non comperio.

Praeterea ⟨si⟩ ‚Socrates est homo' Socratem et hominem significet, ut de eis agatur, cum dicitur ‚verum est Socratem esse hominem vel esse asinum', id est in re est quod Socrates est homo vel asinus, per illud ‚est' verbum quod praedicatur, rebus ipsis coniungimus, ut videlicet Socratem et hominem, res ipsas, unum esse dicamus, id est in re esse. Sed quid est in re esse, nisi res ipsae? Quod si ita est, profecto, et cum dicitur: ‚verum est Socratem esse asinum', id est ⟨in⟩ re est, tale est, ac si dicatur: Socratem et asinum res esse, quod verum est et ita propositio quae id proponit, vera est, haec scilicet: ‚verum est Socratem esse asinum'. Adeo autem verum est ea quae dicuntur a propositionibus, non esse res aliquas, quod cum dicimus: Socratem et Platonem convenire in esse hominem vel in esse substantiam, si hoc in rebus accipimus, nulla res assignari poterit, in qua conveniant, sicut super Porphyrium docuimus[1].

Amplius cum dicimus ‚Socrates in eo quod homo est, rationalis est, sed in eo quod est animal, non est rationalis', si per ‚esse hominem' rem hominis accipiamus et per ‚esse animal' rem animalis, profecto convenit, ut si ex [hoc] homine hoc habeat, ex animali idem habeat, quia si natura hominis hoc ei confert, et natura animalis, quia ipse homo animal est.

Praeterea cum dicimus ‚possibile est vivum esse mortuum', falsum est. Esse itaque vel non esse in orationibus posita eas ad talia dicta detorquent, quae nil omnino dici possunt.

Sed opponitur, cum dicta propositionum nil sint, quomodo

7 dicere] + id est *A* 15 ⟨sign.⟩] *lacuna in cod.*, negatio *A* 21 unum] unde *A* 29 substantiam] substo *A* 38 eas] eus *A*

[1] *Cf. supra* p. 16[3] sqq.

propter ea contingat propositiones esse veras, quia haec quae nil omnino sunt vel esse possunt, quomodo dici causa possunt? Sed propter patratum furtum homo suspenditur, quod tamen furtum iam nil est, et moritur homo, quia non comedit, et damnatur, quia non bene agit. Non comedere tamen vel non bene agere non sunt essentiae aliquae. Unde Augustinus ad Paulum et Eutropium in libro de natura et gratia[1], cum nullam essentiam peccatum esse diceret, tamen vitiare substantiam, similitudinem hanc inducit de abstinere a cibo, quod non sit substantia, id est non comedere, quod non sit ulla essentia, et tamen substantiam occidit vel debilitat, quia propter quod ⟨non⟩ comedit aliquis, elanguescit vel moritur. Sed et illud dicitur, quod dum praecipitur alicui, quod faciat ignem vel non faciat, cum facere ignem vel non facere nil sit profecto, id quod nil est coniungitur, hoc est datur ei mandatum de eo quod non est aliquid. Quippe nec ignis accensio, propter quam faciendam mandatum iniungitur, adhuc est nec bona actio, de qua impio mandatur, umquam futura est, non tamen ideo mandatum cessat nec iniustus est Deus qui punit vel damnat pro eo quod numquam est aliquid.

Notandum vero, ⟨quod⟩ cum dicitur ‚iubeo te facere ignem' et de ‚facere ignem' praeceptum sit, quod, videlicet facere ignem, nil umquam esse volumus, non tamen praecipitur, ut quis faciat facere ignem, sed tantum, ut faciat ignem. Si quis autem dicat, quod qui praecipit facere ignem, cum facere ignem non sit aliquid, praecipit nil, sensus quidem potest esse sanus, quod de eo iniungitur praeceptum, quod non est aliquid. Sed nulla est vis constructionis, quae dicit ‚praecipit nihil', sicut nihil esset dicere ‚praecipio ignem faciendum'. Saepe etenim voces etiam illae quae eiusdem penitus significationis sunt, eandem constructionem non servant, ut vescor et comedo, quae cum diversis casibus construuntur intransitive, careo etiam et non habeo idem valent, aliud tamen est dicere ‚non habeo omnem cappam' et aliud ‚careo omni', id est nullam habeo. Similiter licet ‚Socratem currere' et ‚Socrates currit' idem vocantur, diversas tamen habent constructiones, quia et si dicam ‚possibile est vel verum Socratem currere vel ambulare' valet constructio, sed non ita ‚possibile est: Socrates currit', vel si dicam ‚si Socrates currit, Socrates ambulat', valet, si vero dicam ‚si Socratem currere, Socratem ambulare', nil est.

Praeterea nihil affirmative dici potest de dicto propositionis, ut videlicet dicam affirmative ipsum esse nihil, sed negative non esse aliquid. Quid ergo mirum, ⟨quod⟩ cum dicam impersonaliter ‚contingit

10 accidit *A* 37 affirmantem *A* 39 contigit *A*

[1] August., *De natura et gratia ad Timosium et Iacobum.* *PL* 44, 257. *Ad Eutropium et Paulum episcopos liber de perfectione iustitiae hominis directus est.* 44, 291. *Cf.* Petr. Abael., *Sic et non* c. CXLIII (*PL* 178, 1588).

Socratem currere', non possum dicere ‚contingit nil'. Non enim sicut huiusmodi impersonalia verba iunguntur cum infinitivis verbis, ita cum nominibus.

De hac vero impersonalitate enuntiationis, sicut promisimus[1], hic dicendum. Ad quod illud praedicendum est, quod cum propositiones dicta sua proponendo significent, non tamen illae intellectus constituunt. Nam et nomina et verba vel orationes intellectus suos significant, non tamen intellectus alios iterum intellectus constituunt. Sic et propositiones dicta sua proponunt et intellectus compositos ex illis partium constituunt. Unde oportet ‹per› propositiones non dicta intelligi, sed res in intellectu complecti. Nomen vero ipsius dicti, ut si dicam ‚hoc dictum', quendam intellectum et simplicem de dicto constituit, sicut quodlibet nomen de re sua. Unde nomen dicti personalem facere enuntiationem potest, veluti si dicam ‚hoc dictum est aliquid vel non est aliquid'. Si vero in orationem subiciam, dictum contineat, sed non de eo intellectum constituat, ut si dicam: ‚verum est vel possibile Socratem currere', impersonalis est sensus et possibile est hoc totum vel verum, sicut ‚ventum est' vel ‚placitum est' impersonaliter ponitur et cum oratione construitur, quae scilicet oratio nil personaliter continet, cum nihil habeat subiectum, de quo intellectum constituat, ut diximus. Sicut ergo cum dicimus ‚ventum est ad ecclesiam', impersonalis est enuntiatio, ita ‚possibile est venire ad ecclesiam'.

Boeth. p. 80[20] *Ut dictio.* Postquam dixit orationis partes extra quoque significare, quomodo significent etiam ita, quod omni orationi hoc aptari possit, determinat dicens: *ut dictio,* et quia aliquando ponitur pro simplici vocabulo, ut in hoc loco, aliquando *pro* affirmatione, unde in sequentibus[2] dicet: ‚Aut qui dicit, verus est, aut qui negat' et rursus[3]: ‚aut dictio vera est aut negatio', in qua significatione dictionem accipiat, determinat excludens affirmationem. Quandoque tamen oratio habet partem significativam, ut affirmationem, nec id excludit, sed nec ponit, quia id solum ponere debuit quod omni orationi aptari posset. *Dico autem.* Quod dixit ‚cuius partium significativam, ut dictionem', exemplo corroborat sic: dico autem orationem significare ut dictionem, ut homo per se aliquid significat ut simplex dictio, non ita tamen, quod sit affirmatio vel negatio. Et hoc est quod ait: ‚sed non significat quoniam est ‹quod est› affirmationis, ‚aut non est' quod est negationis, ‚sed erit affirmatio vel negatio, si quid addatur' conveniens ad reddendam affirmationem vel negationem cum eo. Sed non ostendit per hoc quod dicit partem orationis significare ut dictionem, orationem differre a nomine.

1 dicetur *A* 6 tandem *A* illud *A* 12 constituunt *A* 26 pro] quod *A* 32 c. p. *A* 33 oratio] o. *A* sig̃. *A* 39 partem or.] p. o. *A*

[1] *Cf. supra* p. 361[35]. [2] Boeth. *l. c.* I 10[1]. [3] Boeth. *l. c.* I 19[6]; 170[3].

Continuatio. Pars orationis significat ut dictio, sed pars nominis non, quae est syllaba, ut in ‚sorex', quod quidem nomen hic et non sit compositum, cum videlicet significatio partis eius nil ad suam, quia tamen syllabam habet, quae per se integra dictio invenitur, videretur ideo significativam vocem habere, aliter dixit, quod *homo erit affirmatio et negatio, si quid addatur.* Subintelligendum est: ‚conveniens' quod ipse innuit per hanc remotionem: *Sed non una hominis syllaba* est addenda ad hoc, ut fiat affirmatio vel negatio. Quare? Quia non est significativa, quod ostendit in ‚sorex'. Si enim vox aliqua alii addatur et altera illarum nullam vel in ipsa coniunctione significationem habeat, orationem non faciunt. Unde merito dixit ‚syllaba', quia tunc ut syllaba additur, cum etiam in coniunctione pura est a significatione. Unde ‚homo' oratio non est sicut ‚de homine', si dicamus syllabam nullam significationem habere. Unde ‚chimaera est', si chimaera non sit significativa saltem non exsistentis, propositio non est. Oportet enim omnem orationem plures habere partes significantes saltem in coniunctione. Unde Boethius[1] etiam dicit, quod si aliquid non significativum dictioni simplici copuletur[2]. Qui etiam, ubi ‚non-homo' non esse orationem convincit, ait[3] ⟨eam⟩ constare vel ex solis nominibus vel ex solis verbis vel ex his coniunctis. Unde aperte monstrat orationem omnem habere plures partes significantes. Qui si velit ‚de homine' esse orationem, profecto vel orationem strictius ⟨sumit⟩ quam nos, vel significativum et nomen ita dilatat, ut etiam praepositiones includat. *In duplicibus vero.* Et ⟨quia⟩ proxime dixerat partem nominis extra non significare, ne per haec videretur contrarius illi qui supra[4] dixerat, scilicet partes compositorum habere imaginem significandi, ideo repetit eandem sententiam sic: in duplicibus vero, id est compositis, *significat quidem* pars, id est habet imaginem significandi, *sed* tamen nil *secundum se* significat, sed *quemadmodum dictum est,* scilicet iuncta cum aliis.

Boeth. p. 92 22

Est autem. Postquam orationem eiusque partes significativas esse proposuit ⟨et⟩ quomodo partes orationis extra significarent, ostendit, quomodo sit significativa, determinat, scilicet ad placitum. Quod ex hoc | probari potest, quia oratio nominibus et verbis *f. 53v* constat; sed haec sunt ad placitum; quare oratio quoque ad placitum, non tamen, ut supra[5] meminimus, omnes partes orationis significa-

---

3 *post* suam *supplendum esse videtur:* valeret *vel tale aliquid* 28 habent *A* 34 oratio] + sit *A*

[1] Boeth. *l. c.*, II 89 [32]

[2] *Adde ex Boethio:* neque ... idcirco iam vel oratio vel affirmatio vel etiam negatio procreabitur.

[3] Boeth. *l. c.*, II 61 [15] [4] Boeth. *l. c.*, I 5 [10]. [5] *Cf. supra* p. 365 [5].

tivas ad placitum dicimus, velut ‚homo huius, heu mihi'. Plato[1] vero dixit orationem esse instrumentum significandi intellectus, qui naturales sunt, et res naturaliter intellectibus conceptas; sed omne instrumentum naturalis rei naturale est secundum eum. Quod ita probat: oculus est instrumentum videndi et auris audiendi, sed videre et audire naturalia sunt, quare oculi et aures. Per hoc vult sibi constare de omnibus instrumentis naturalium rerum, et ita dicit orationem et nomina et verba, cum instrumenta sint naturalium rerum, naturalia esse et naturaliter agere significando. Quod Aristoteles removet dicens non significare sicut instrumentum, id est non naturaliter, sed secundum placitum, quemadmodum supra dictum est in nomine et verbo. Quod vero instrumentum pro ‚naturaliter' posuit, ideo fecit, quia Platoni consuetudo erat instrumenta vocare ea tantum quae naturaliter ad intellectum prodeant, sicut eas corporis partes quas ad exercitium sensus natura instituit, ut sunt oculi etc., atque ideo bene Aristoteles eisdem verbis sententiam removet quibus ille construit. Et tantundem valet ‚non sicut instrumentum', quantum ‚non naturaliter', secundum quam acceptionem instrumenti Alexander[2] negat voces etiam instrumenta esse intellectus.

Et notandum, quod ait Boethius[3] homines naturaliter esse potentes vocabula rebus imponere, non tamen voces naturaliter significantes esse, sed positione. ‚Sicut enim omnium artium naturaliter sumus susceptibiles, eas tamen non naturaliter habemus, sed doctrina accipimus, ita vox quidem naturaliter est, sed non naturaliter significat', sed positione et sicut ‚moveri homini naturale est, saltare vero quorundam artificum est, ita quoque possibilitas significandi et ipsa vox naturalis est, significatio vero per impositionem est'.

Boeth. p. 95[1] *Enuntiativa quoque.* Definita oratione generaliter et tractata eam speciem assumit de qua intendebat, scilicet enuntiationem, id est propositionem, et ubi dicit non orationem esse omnem enuntiativam, divisionem innuit, quod scilicet alia enuntiativa sit, alia non, et statim enuntiativam a ceteris separat, de quibus non intendit.

Et attende, quod praetermissa illa divisione orationis, quod alia perfecta, alia enuntiativa, alia imperativa etc., statim sicut breviloquus ad enuntiativam fit descensio, quasi divisionem faciens per affirmationem et negationem, inter quas medium esse non potest.

Sed primum differentiam perfectarum orationum et imperfectarum consideremus[4], demum species perfectarum, quarum una est

---

3 acceptas *A* concipiuntur *Boeth.* 25 moveri] min *A* 31 innuit] mutat *A*

[1] Boeth. *l. c.*, II 93[1].
[2] Boeth. *l. c.*, II 37[5]. [3] Boeth. *l. c.*, II 94[15].
[4] *Cf.* Abael., *Dialectica* ed. Cousin p. 231.

enuntiatio. Nos autem perfectionem orationis non iuxta perfectionem significationis pensamus, quod videlicet significatio huius perfecta est, illius imperfecta. Nam ‚Socratem legere', quae imperfecta est, idem penitus significat, quod ‚Socrates legit' et ‚Socrates currens' eundem habet intellectum, quem ‚Socrates currit', et per se etiam dicta eandem animi conceptionem facit quam ‚Socrates currit', non tamen perfecta dicitur, sicut et illa. Quippe suspensum reddit auditorem, ut aliquid amplius audire desideret. Sed et similiter dicetur, quod ‚Socrates currit' suspendit auditorem et ‚Socrates legit', ut videlicet adhuc audire desideret, quid legat vel quo currat vel qualiter. Similiter ‚homo currit', ut videlicet ambigamus, quis homo currat vel utrum omnis vel quidam. Si quis autem dicat, quod cum dicitur ‚Socrates currit', non suspenditur animus auditoris de eo quod ad demonstrationem orationis pertinet, similiter dico, cum dicitur ‚Socrates currens', non suspendi auditorem de eo quod ad intellectum orationis attinet, quia totum ostendit quod debet. Amplius itaque perfectionem orationis secundum vim et institutionem ipsius ⟨pensemus⟩, quia cum omnes voces etiam impositae ad significandum sint, quaedam ex eis per se etiam dictae significationem habent, sicut nomina et verba nec non etiam orationes imperfectae, licet ita sint inventae, ut per se quoque significent, non tamen propter hoc, sed magis, ut appositae aliis constructionem implerent. Aliud autem ita inventas esse voces, ut in se hoc habeant, aliud propter hoc inventas esse. Quantum ergo ad causam inventionis imperfecta est oratio ‚Socrates currens', quia licet intellectus per se etiam prolata ⟨significet⟩, non propter hoc, ut per se hoc faceret, instituta est, sed cum aliis vocibus iuncta. Unde ille qui audit eam proferri et scit eam non esse inventam propter hoc, ut simpliciter proferretur, aliam exspectat vocem, cum qua ex causa inventionis suae habeat poni, ut ‚ambulat' vel ‚est' et similia. Unde perfectam orationem dicimus, quae integram constitutionem habet secundum causam institutionis orationum, sicut ista ‚Socrates currit'. Haec enim instituta fuit non solum ut intellectum generaret, sed propter hoc etiam, ut per se dicta id faceret, aliae vero non, quaecumque imperfectae dicuntur.

Sunt[1] autem sex species perfectarum orationum, quas Boethius[2] distinguit, enuntiativa scilicet, imperativa, vocativa, deprecativa, desiderativa, interrogativa. Ipse tamen sub uno membro in unam speciem duas conficit in Categoricis[3], optativam, id est desiderativam et deprecativam, et ita quinque, cum tamen

14 cum] de *A* 17 pensamus *addidi, cf. v.* 2. 17—18 *post* imposite *lacuna in A* 18 sint] + et *A* 25 etiam] et *A* 27 est] sint *A*

[1] *Cf.* Abael., *Dialect.* ed. Cousin p. 234. [2] Boeth. *l. c.*, I 71[1]. [3] Boeth., *De syll. categ. PL* 64, 797 B.

singulae ab invicem differant. Et notandum, quod eodem verbo et deprecativam facimus et imperativam secundum diversos affectus animi. Cum enim dico ‚Socrates adesto', si imperando verbum proferre intendo, imperativam facio, quod si deprecando, deprecativam. De vocativa autem oratione quaeritur, utrum sine verbo sit perfecta, veluti cum dicitur: ‚O Petre', quod nos verum esse concedimus; pro nihilo enim ‚audi' propter vocationem apponerem, quia ipsum adverbium vocandi eam designat; si imperare vocato vellem, ut audiret, possem supponere ‚audi', sed ad vocationem necessarium non est. Unde ‚O Petre' una est oratio vocativa, quae omnibus ceteris speciebus adiungi potest: enuntiativae, sicut ‚O Petre, Socrates currit', imperativae, sicut ‚O Petre, curre illuc', et similiter aliis. Si quis autem dicat perfectionem orationis sine ‚est' verbo Priscianum[1] nolle, intelligendum est: vel verbum vel positum aliquod in significatione eius. Nam et pronomina posita loco nominum perfectam orationem reddunt. Oratio vero in significatione vocationis quae est significatio verbi, accipitur. Ipse etiam ‹Vergilius›[2] sine verbo vocativam orationem profert dicens: ‚O pater, o hominum rerumque aeterna potestas etc.' Adverbium vocandi ipsum vocativum regit, sicut cetera adverbia casus suos, ut extra, supra, pridie et similia.

Attende etiam huiusmodi species perfectarum orationum intellectibus non differre. Cum enim dico ‚utinam rex veniret', idem intelligitur, ac si diceretur: ‚opto, ut rex veniat', et utraque innuo voluntatem inesse mihi de adventu regis, non tamen haec propositio est, sicut illa, quia licet generet intellectum eundem, non habet enuntiationis modum, ut videlicet esse vel ‹non› esse proponat. Similiter cum dico imperando vel deprecando ‚veni Socrates', imperium inesse mihi vel deprecationem intellectu capitur. Unde secundum modum enuntiandi magis enuntiationes, id est prŏpositiones, convenit dici quam ex intellectibus.

Nota autem maxime ad vim enuntiationis optativa verba accedere, ut si dicam ‚mallem habere cappam quam paenulam' vel ‚libentius vescerer carne quam piscibus' vel ‚utinam rex veniret', respondet is qui audit, verum esse quod dico, vel falsum. Unde etiam de optativis orationibus sicut de propositionibus consequentias componere solemus hoc modo: ‚Si fuisses hic, non esset mortuus' vel ‚si idem ‹esset› caecitas et caecum esse, utraque de eodem praedicarentur'. Unde et cum Aristoteles[3] per destructionem partium assumit dicens: ‚Sed non praedicantur de eodem', ut scilicet concludat: ‚quare

17 etiam] + verbo *A* 18—19 Adverbium] ad dū *A* vocandum *A* 33 veluti re veniret *A* 35 sicut] si *A* conse. *A* 37 esset] cessat *deletum in A*

[1] Prisc., *Inst. gramm. l. c.* II 111[2]. [2] Verg., *Aeneis* 10, 18.
[3] Boeth., *In Categ. PL* 64, 271 A.

non sunt idem', de optativis orationibus ad enuntiativas transit. Ex quo apparet optativas orationes pro enuntiativis positas fuisse consequentias, ac si ita dicatur: ‚si sunt idem, praedicantur de eodem' et cum dicitur ‚mallem comedere quam ieiunare', ‚mallem' idem valet quam ‚malo'[1].

Attende etiam, quod optativa verba sine demonstratione optationis prolata perfectionem orationis habere non videntur. Non enim ita per se dicitur ‚rex veniret' sicut ‚utinam rex veniret' vel ‚libenter ego venirem'. Nam quia ‚utinam' et ‚libenter' et ‚vellem' voluntatis quae mihi coniungitur, designativa sunt, perfectam orationem reddunt. Si quis autem optativum verbum per se etiam dictum dicat designare optationem sicut imperativa imperationem, negamus, sed potius ideo dici optativum, quia ad eam constructionem inventum est proprie, ubi voluntas exprimenda est voluntativo adverbio ei adiuncto, ut ‚utinam, iunctum ‚curro'. | Si vero dicimus ‚vellem currere' pro ‚volo currere', *f. 54r* perfecta est oratio. Si vero in vi illa ponam ‚vellem' qua inventum est, optativum adponendum est ‚utinam', ut perfecta sit constructio et dicamus ‚utinam vellem currere'. Adeo autem liquet sine ‚utinam' optativum verbum non habere perfectionem orationis, quia nec sine eo declinatur.

Videntur autem plures esse species perfectarum orationum praeter sex praedictas, licet eas Boethius non ponat. Est enim oratio admirativa, sicut ‚o mirum ineffabilem' vel orativa, ut ‚eia pugnemus', vel dehortativa sive prohibitiva, ut ‚ne pugnemus'. Sicut enim hortamur vel imperamus, ita dehortamur vel prohibemus, et pleraeque fortasse aliae possunt esse orationes perfectae praeter ⟨praedictas. Ideo⟩ dicit in Categoricis syllogismis[2] species orationis esse quinque in angustissima divisione, quia plures intellexit relinqui quam assumi.

Sic continua: Omnis oratio est significativa non ut instrumentum, id est non naturaliter, sed ad placitum. Sed ⟨non⟩ omnis oratio est enuntiativa, sed illa tantum in qua verum vel falsum est, hoc ⟨est⟩ quae verum vel falsum enuntiando proponit. Nam quantum ad intellectum sive ad dictum non differunt perfecta oratio et imperfecta, ut ‚Socratem currere' et ‚Socrates currit', sed magis in eo quod haec enuntiat, id est affirmat vel negat, illa non. Et nota, quod simul et definitionem enuntiationis ponit et divisionem per verum et falsum innuit. *Non autem in omnibus,* scilicet orationibus, est veritas vel falsitas, id est proprietas enuntiandi verum vel falsum, *ut deprecatio,* id est deprecativa oratio, *est quidem oratio, sed neque vera neque*

---

14 ut̄ ñ nt̄ curro A 15 Si] sed *A* 18 Adeo autem] adā aū *A* 29 significativa] figura *A* 31 tantum] tamen *A* 33 dictum] + sive *A*

[1] *Cf.* Abael., *Dialect.,* ed. Cousin p. 233[1]. [2] Boeth. *l. c.*

falsa est ideoque *relinquantur* a nobis *et ceterae* etiam species orationum quae neque verae sunt neque falsae, praetereantur in praesenti tractatu, et quare praetereantur, supponit causam, quia potius oratores vel poetae his orationibus utuntur quam dialectici, quos instruit. Interrogatio tamen quaedam est propria oratio disputationis, quam dialecticam in sequentibus appellat, de qua in Topicis se tractasse commemorat[1]. Hic vero introductionem Analyticorum conscribens materiam syllogismorum praeparat in ipsis propositionibus, quae quoniam solae, ut dictum est, verum vel falsum continent, dialectici vero circa inquisitionem veri vel falsi consistunt, qui argumentando vestigant et argumentationes ipsas ex propositionibus conficiunt, recte propositiones solas et non alias orationes ad tractandum assumit. Unde enuntiativam, quam sibi assumit statim subdividit dicens aliam esse affirmationem, aliam negationem, nec simpliciter dicit enuntiationem aliam esse affirmationem, aliam negationem, sed cum ‚enuntiationem unam' apponit, dicens scilicet enuntiationem unam quandam esse affirmationem, quandam negationem quidem [apponit unam], aliam divisionem enuntiationis innuit, hanc scilicet quod enuntiatio alia una, alia non, ut multiplex, sed sicut breviloquus duas simul divisiones enuntiationis ponit per unam videlicet et multiplicem et per affirmationem et negationem, cum quibus etiam tertiam annectit, quae est subdivisio unius, cum videlicet subdit unarum alias, id est quasdam, esse coniunctione unas; qui inferius subdivisionem multiplicis annectit dicens ‚vel inconiunctae'[2].

Continuatio. *Enuntiativa est praesentis speculationis*, hoc est speculari naturas eius praesentialiter debemus, sed *enuntiativa* oratio quaedam *prima*, id est affirmatio, quaedam *deinde*, id est secunda, quae est negatio. Affirmationem autem priorem negatione multis de causis Alexander esse confirmat[3]. Affirmatio namque negatione destruitur, sed quod destruitur, prius est eo quod destruit. Pior igitur affirmatio negatione. Iterum omnis affirmatio est compositio praedicati cum subiecto, sed negatio eorum divisio; prior autem est compositio divisione, unde affirmatio negatione. Iterum omnis affirmatio simplicior est negatione sua, utpote pars eius constitutiva. Quippe negatio ex affirmatione et negativo adverbio componitur, veluti ista: ‚non omnis homo est animal'. Prius autem est quod simplicius est ipso composito et sic affirmatio prior negatione. Item omnis affirmatio quodammodo est habitus, negatio vero privatio, sed prior est

5 oratio] ē *A* 7 introductorem analecticorum *A* 17 quandam *in marg* affirmationem — divisionem *supra lineam scriptum est in A* 20 multiplex *A* 30 prius est] + in *A* 33 de div'o *A* 34 simplicio *A*

[1] Boeth. *l. c.*, I 16 23–24. [2] Boeth. *l. c.*, I 6 2–3. [3] Boeth. *l. c.*, II 98 15.

habitus privatione, ergo affirmatio prior est negatione. Multis itaque modis ostendit Alexander affirmationem esse priorem negatione, ex qua quidem prioritate in falsam opinionem inciderat, ut scilicet negaret affirmationem et negationem ullo modo species, id est inferiora, enuntiationis posse dici, sed potius enuntiationis vocabulum volebat de affirmatione et negatione aequivoce praedicari[1]. Dicebat enim Aristoteles in tractatu Simul species generis divisivas esse simul in genere. At vero, inquiebat, affirmatio et negatio non sunt simul enuntiatione, cum nec omnino simul esse queant, cum affirmatio negatione prior sit praedictis modis et insuper illo modo quo ibidem Aristoteles genera dicit esse priora speciebus sive differentiis, secundum scilicet non-conversionem consequentiae. Quippe negatio sine affirmatione non potest esse, quae eius pars constitutiva, sed affirmatio sine negatione. At vero Porphyrius non consentit, quod scilicet propter huiusmodi proprietatem enuntiatio aequivoce praedicatur de affirmatione et negatione. Dicit enim non esse verum nulla eidem superiori univoce supponi quorum alterum quoquomodo prius est altero. Quippe homo et animal et Socrates et Plato, hae substantiae, nomini vocis univoce supponuntur et tamen Socrates et Plato magis substantiae dicuntur ex eo quod familiarius et determinatius et melius ipsas indicant. Unde primae dicuntur substantiae secundum dignitatem significandi, quia videlicet certius rem suam appellant quam communia vocabula, quae secundae dicuntur substantiae ex modo ipso nominandi; secunda substantia et prima, haec scilicet nomina, secundum proprietatem significatorum hoc habent ad invicem, quod prima substantia dignior est secundum significationem quam secunda, nec tamen ideo substantia, nomen vocis, minus univoce dicitur de prima et de secunda substantia. Similiter nec enuntiatio de affirmatione et negatione minus univoce praedicatur, licet affirmatio et negatio, haec nomina, quantum ad significationem quodammodo sese praecedant, quia videlicet nominatum ab affirmatione ‹prius› est nominato a negatione, sicut et nominatum a Deo prius est dignitate quam nominatum ab homine, nec tamen ideo Deus et homo minus in divisione rationalis ponuntur simul. At vero si ita prius esset altero, quo Aristoteles in eodem tractatu Simul statim dicit genera priora esse speciebus, secundum scilicet non-conversionem consequentiae circa tertium, nequaquam in eadem divisione tamquam species contra se ponerentur. Cum autem pluribus modis affirmatio prior negatione secundum Alexandrum dicatur, hic autem priorem eam dicere existimo tam secundum constitutionem quam secundum cognitionem sensus, quia videlicet, ut ait

4 ullo] nullo *A* 10 negatione] et negatio *A* 19 vo͞ *A* 31 nominant *A* 38 Alexander *A*.

[1] Boeth. *l. c.*, II 16[15] sqq.

Boethius in Libro divisionum[1], prius oportet cognosci sensum affirmationis ac statim certi erimus de sensu negationis.

Attende vero hanc divisionem propositionis per unam et multiplicem esse vocis in modos, ac si ita dicamus propositionem alio modo acceptam esse unam, alio modo intellectam esse multiplicem. Et maxime secundum intentionem et acceptionem eius qui propositionem profert, una vel multiplex est iudicanda, sicut et quaestionis proprietas secundum intentionem facientis distinguitur, alioquin indiscrete una vel multiplex propositio diceretur. Fortasse enim quaecumque una est, multiplex est et e converso, veluti ista ‚homo est animal' secundum significationem pictorum et verorum hominum, vel etiam, si ad voces respiciamus, ut dicamus hominem, hanc vocem, esse animal, videtur tertiam multiplicitatem habere. Sed si est translatio, quae est nullius proprietatis, fortasse non facit multiplicitatem, quia ex propria inventione id non habet, quia nec orationem nec aliquam dictionem ex translatione significativam iudicamus, sed ex propria} inventione, id est institutione.

Sic lege: Oratio enuntiativa una quaedam est prima, scilicet affirmatio, quaedam est deinde, id est secunda, scilicet negatio. *Aliae vero.* Sed unarum *aliae* sunt *coniunctione unae;* aliae, subaudis, naturaliter unae, id est ⟨non⟩ coniunctione. Coniunctionem autem hoc loco vocare possumus continuam prolationem plurium dictionum in praedicato vel in subiecto constitutarum, veluti cum dicimus: ‚Socrates est animal rationale, mortale', plures sunt in praedicato dictiones, quae dum continue proferuntur, unam substantialem definitionem reddentes unam faciunt propositionem. Si vero cum intervallis dicantur, multiplicem propositionem reddunt, ac si dicatur ‚Socrates est animal, est rationale, est mortale'. Quaedam itaque propositio una est adunante continua prolatione plurium dictionum in quodam termino eius positarum, quaedam non, sicut illae quae unae sunt et non habent plures dictiones in terminis sive in praedicato sive in subiecto, ut ‚Socrates loquitur', quae nullas orationes in terminis habet. Possumus etiam coniunctionem accipere adverbium sive coniunctionem tam copulativam quam disiunctivam, quae diversas ad invicem orationes iungunt in unam enuntiationem hoc modo: ‚quando homo est, animal est' vel ut ‚si est homo, est animal', ‚quia est homo, est animal', ‚aut homo est aut non homo est', et tunc dicemus quasdam propositiones esse
f. 54v unas | per coniunctionem diversas ad invicem propositiones coniungentem, quasdam minime, sicut illae ⟨quae⟩ sola verbali coniunctione contentae sunt, ut: ‚homo est animal rationale mortale'. Sicut autem unarum propositionum aliae sunt unae coniunctione, aliae non, ita

28—29 adiuvante *A* prolatione] propositione *A* quodam] quo *A*

[1] Boeth., *Liber de divis. PL* 64, 882 C.

multiplicium aliae sunt multiplices per inconiunctionem, aliae naturaliter. Nam ‚homo est animal rationale' multiplex erit, si animal et rationale incontinue, id est cum intervallo proferantur, haec vero ‚Socrates est albus crispus' semper quocumque modo proferantur praedicata, multiplex est naturaliter, et ita aliae per incontinuam prolationem multiplices efficiuntur, aliae naturaliter semper sunt multiplices. Boethius[1] vero multiplicem propositionem largius sumens appellat quaslibet propositiones diversorum sensuum nulla coniunctione copulatas multiplicem propositionem, veluti istas: ‚Iuno regina est. Minerva est dea sapientiae' nec non etiam propositionem multiplicem dicit eam quae multas propositiones vel multos terminos coniunctione ad invicem ita copulat ut singula constituat et ponat, propositiones quidem hoc modo: ‚et Apollo vates est et Iupiter tonat', terminos vero sic ‚et Iupiter et Apollo dii sunt'. Itaque secundum hanc sententiam concedit multiplices propositiones quasdam esse multiplices sine coniunctione prolatas, quasdam ‹cum› coniunctione prolatas, et hic coniunctionem non continuam prolationem accipimus sicut prius, sed coniunctionem partem orationis quae copulat. Qui etiam in sequentibus[2] super illum locum: ‚ut vera unum de pluribus' etc. dicit nihil differre ad multitudinem propositionum dictiones proferre quiescendo, id est cum intervallis, et interponendo coniunctiones, ut si dicatur ‚homo est animal rationale mortale' et dicatur ‚homo est animal, homo est rationale, homo est mortale'.

Possumus etiam dicere, quod ‚et' sicut ceterae coniunctiones saepe expletive ponitur, ut tantum ad unitatem vocis, non ad sensum operetur, et tunc quidem, quando expletive ponitur, multiplex est propositio. Unde iuxta Porphyrium[3] in sequentibus ipse multiplicem facit, cum ait[4]: ‚ut homo est fortasse et animal et mansuetum et bipes.' Expletive autem in Ezechiele[5] ponitur, cum dicitur: ‚In vicesimo et quinto anno transmigrationis'; non enim ille annus et vicesimus transmigrationis erat et quintus, sed vicesimus quintus, ut etiam sic vicesimus quintus loco unius nominis acceptum est. Similiter cum propositiones praecedentes in syllogismo ‚et' coniunctionem suscipiunt, expletiva est, alioquin enthymema esset syllogismi, si videlicet propositiones praemissae per ‚et' iungerentur in sensu. Sed hoc magis Boethium dixisse arbitror secundum opinionem aliorum quam secundum propriam sententiam, sicut et illud ad opinionem pertinet

---

8 appellat] aliter *A* 11 terminos] + et *A* 27 ipse] -i- *A* 30 transfigurationis *A* 31 et] ut *A* 34 entimema *A*

[1] Boeth. *l. c.*, II 109 [15]. [2] Boeth. *l. c.*, II 355 [21].
[3] Boeth. *l. c.*, II 354 [25] [4] Boeth. *l. c.*, II 351 [19–20].
[5] Ezech. 40, 1; *cf.* Abael., *Theol. christ.*, *PL* 178, 1263 B.

quod in sequentibus[1] dicit: ‚omnis homo est albus et nullus homo est albus' de Rutenis et Aethiopibus acceptas veras esse, cum tamen ad hoc sensu rationabiliter reduci non possint nec verae vel falsae iudicandae propter ea quae non ponunt. Sic et istud opinio est. Cum enim concedat unam esse propositionem ‚si dies ⟨est⟩, lux est'[2], in qua diversae propositiones ad unum sensum reducuntur per coniunctionem praepositam, non video, quare una propositio dici non possit ‚et Apollo vates est et Iupiter tonat'[3], sicut ‚quando Apollo est, Iupiter tonat'. Unde et utraque unam potest habere dividentem, ut sicut dicimus ‚non si dies est, lux est', ita etiam dicamus ‚non Apollo vates est et Jupiter tonat'. Sed nec illud quod multiplicem propositionem vocat diversas propositionum materias, sicut istas: ‚Iuno regina est, Minerva est dea sapientiae'[4], Aristotelem consentire credimus, qui nec propositionem dicit, quae unam propositionis materiam non habet, de qua postmodum, cum ad definitiones unius et multiplicis veniemus.

Necesse est autem[5]. Quia de una enuntiativa incipit constitutionem eius disserit dicens enuntiativam orationem unam constare ex verbo vel ex casu verbi. Hoc autem ideo apponit quod dixerat quasdam unas ⟨cum⟩ coniunctione, quasdam sine coniunctione, per quod videretur a quibusdam coniunctionem removisse et verbalem copulam, et ita sine verbo quaedam essent. Sed huic obiectioni obviat dicens: Necesse est etc., id est non potest esse enuntiativa sine verbo vel casu verbi. Et hoc quidem omni enuntiationi convenit, sed hic tantum unis attribuitur, ut ad sequentem litteram convenientius accedatur. Quod autem ex verbo vel ex casu verbi, hoc est ex altero, non est repugnans ad hoc, ut utrumque aliquando habeatur, ut ‚haec quae parit, concubuit'.

Continuatio. Enuntiativa una vel est affirmatio vel negatio, sed necesse est omnen enuntiativam unam, quod subauditur, constare ex finito verbo vel ex casu verbi, id est ex altero etiam, si utrumque habeat. *Etenim rationi*[6]. Vere omnis enuntiativa una constat ex verbo vel ex casu verbi. *Non est enuntiativa una.* A pari per contrapositionem. Quod ostendit in ea voce quae simplex dictio non est, sed oratio, de qua magis videretur, dicens: Etenim *rationi,* id est definitioni, *hominis,* quae est animal gressibile bipes, *si non addatur* etc.

---

17 differit *A* dires *A* 19 cum *addidi* coniunctiones *A* 19 per quod] pro qua *A*

[1] Boeth. *l. c.* II 169 [21] [2] Boeth. *l. c.* II 110 [1–2]
[3] Boeth. *l. c.* II 109 [27]. [4] Boeth. *l. c.* II 109 [19].
[5] Boeth. *l. c.* II 96 [20].
[6] Boeth. *l. c.* I 72 [19–20]. *Editio habet* ratio, *sed omnes codices praeter unum* rationi. *De textu Graeco cf.* Boeth. *l. c.* I 72 [23] *et* Th. Waitz, *Aristoteles Organon* p. I, Lipsiae 1844, p. 332.

Quare autem. Dixerat quod definitio hominis non est una enuntiativa, si non addatur aliquid verbale, tamen relinquit intelligere, quod ipsa definitio una est oratio; additio enim verbi non aufert ei esse unam. Unde quaeret aliquis, quare sit una. Ideo hanc quaestionem movet ipse, nec tamen dissolvit, quia alibi tractandam convenientius reservabat.

Continuatio. Dixi, quod definitio hominis non est una enuntiatio, nisi addatur verbum. In quo datur intelligi, quod ipsa definitio per se est una oratio, sed quare sit hoc, tractare est alterius negotii, ubi videlicet de unitate definitionum vel descriptionum agendum est. Cur autem quaestio de hoc sit facienda, causam interserit dicens, quia videlicet illud non sufficit ad unitatem illius, quod quidam putant, quod scilicet partes eius continue, id est sine intervallo, proferuntur, iuvat tamen, sed non sufficit, alioquin quaelibet multitudo vocum unam propositionem faceret, quia continue proferri possent. At vero cum prolatio continua dictionum positarum in terminis propositionis non sufficiat ad unitatem, incontinua tamen prolatio earum exigit multiplicem.

Est autem una. Superius enuntiationis divisionem unam innuit, quam praemisit, per unam scilicet et multiplicem, et alteram simul posuit, per affirmationem scilicet et negationem. Unde prius unam et multiplicem describit dicens eam enuntiationem esse unam, *quae de uno unum significat.* Hic per unam materiam vocis unum enuntiationis dictum proponit vel unum enuntiationis intellectum constituit. *Plures autem,* id est multiplex est propositio, quae similiter de uno, id est per unam materiam enuntiationis plura significat sive quantum ad dicta propositionum sive quantum ad intellectum. Non enim propositionis nomine includit, nisi quae unam enuntiationis materiam habent. Unde ‚tunica est alba' propositionem dicit, et multiplicem ‚et homo est albus et equus est albus' propositiones appellat, non propositionem, quibus tamen aequipollet in sensu. Multiplicem illam ostendit similiter ‚nec Tullius currit et Cicero currit' has duas propositiones. Unam propositionem sive multiplicem appellat etiam diversarum materiarum enuntiationes, dum eundem vel diversum sensum habeant. Videntur et sic definitiones exponi posse: una est ea propositio, quae significat, id est enuntiat, unum in significatione terminum de uno in significatione termino, velut ista ‚Socrates est homo vel homo albus vel chimaera vel lapis rationalis'. Etsi enim lapis rationalis nil sit, unitas tamen orationis in intellectu consistit, qui in una coniunctione permanet. *Plures autem,* id est multiplex est propositio, quae significat, id est enuntiat, plura, id est terminum in significatione multiplicem de quocumque enuntiet, sive scilicet de uno termino sive de multiplici. Sed si hoc definitio

---

2 tamen] tantum *A* 3 aufert] differt *A* 5 tractandum *A* 8 *post* sit *lacuna in A* 14 fecerat *A* 17 autem] quae *A* 20 quae de una unum significat *A* 29 aequi pollet *A* 40 sive] si ut *A*

est, non comprehendit illam multiplicem, quae unum terminum de multiplici enuntiat, sicut illa quae ponet ‚tunica est alba', nisi forte enuntiare ad utrumque terminum referamus, ac si dicamus: quae vel subicit vel praedicat multiplicem terminum. Nec fortasse impedit, si non sit definito propositionis multiplicis, sed exemplum, ex quo tamen exemplo potest omnium doctrina fieri, quia ubi dicit de illa quae plura praedicat, innuit et de illa quae plura subicit.

Nunc autem sufficienter de una et de multiplici propositione disseramus[1]. Multiplicitas autem propositionis aliquando ex parte multiplici contingit, aliquando ex ancipiti constructione. Si enim dicam ‚verum est Socratem genuisse Sophronicum', duos habet sensus, singulis tamen vocibus in una tantum significatione retentis, quod videlicet Socrates Sophroniscum genuerit vel Sophroniscus Socratem, et huiusmodi propositiones maxime ambiguas vocant, quae vocibus in eadem significatione retentis ancipitem habent constructionem. Cum vero multiplicitas propositionis ex parte aliqua eius multiplici pendet, aliquando ipsa pars dictio est, aliquando oratio vel plures dictiones. Si enim dicam ‚canis currit' vel, hoc animal est canis' vel ‚video canem' vel ‚hic homo est po-
f. 55r mum' multiplex pars multiplicem enuntiationem facit. | ‚Est' enim et pro ‚comedere' et pro ‚esse' ponitur. Cum autem multiplex oratio pars est propositionis et multiplicem eam reddit, aliquando ipsa oratio, quae pars est propositionis, multiplicem propositionem facit per incontinuam sui prolationem, aliquando naturaliter. Si enim dicam ‚Socrates est animal rationale vel homo albus' et ‚animal rationale' incontinue proferam, id est cum intervallis, multiplex est propositio, ac si diceretur ‚Socrates est animal, Socrates est rationalis', continue vero prolatum ‚animal rationale' unam facit propositionem, similiter ‚homo albus'. At vero si dicam ‚Socrates est corpus, animal vel albus, crispus vel homo albus crispus', quocumque modo proferam, sive continue sive non, multiplex est propositio. Duo namque substantiva, sicut corpus et animal, vel duo adiectiva, sicut albus vel crispus et musicus, convenienter ad unum sensum orationis non sociantur nec si verius inspiciamus, una est oratio ‚corpus animal', quae convenientem coniunctionem non habent, sed duae dictiones sint et similiter ‚albus crispus'.

Illud autem quaerendum restat, quare ‚homo albus crispus' unam propositonem facere Aristoteles neget in sequentibus[2] et concedat ‚animal bipes mansuetum', id est rationale, unam propositionem reddere. Sicut enim haec oratio ‚animal bipes' materia una in sensu videtur, sic et ‚homo albus crispus'. Ad quod respondemus, quod ‚animal bipes' materia et multiplex et una esse potest. Si enim ‚animal

10 attingit *A* antipici *A* 18 homo] h̄ *A* 32 verus *A*

[1] *Cf. Tract. de intellectibus, l. c.* p. 741.

[2] Boeth. *l. c.* II 351 [20],

bipes' in vi unius nominis specialis ponamus et ‚rationale' ei copulemus, unam constitutionem rationalis ad substantiam speciei facimus, et tunc recte in vi definitionis orationem accipimus, quia sicut in Divisionibus[1] Boethius docet, cum speciei definitionem ex pluribus differentiis colligimus, praemissae differentiae cum genere in vi unius specialis nominis accipiuntur, veluti si pro ‚animali rationali' ponamus ‚a' definientes hominem et cum dicemus ‚animal rationale mortale', dicamus ‚a. m.'. Animal itaque rationale in vi unius speciei animalis et generis hominis ponitur et simplicem intellectum facit unius nominis, qui scilicet intellectus coniungens non est, sed coniunctorum. Cum itaque ‚mortale' apponimus ut dictionem per se unam, tantum coniunctionem facimus formae ad substantiam speciei. Si enim animal rationale non in vi nominis, sed orationis acciperemus, multas coniunctiones multarum formarum faceremus, prius quidem rationale ad animal coniungentes, postea mortale ad ipsum animal simpliciter referentes, ac si ita dicamus ‚animal rationale animal mortale'. Adiectivum namque eadem parte orationis cum substantivo positum ad ipsum semper referri convenit, ut cum dicitur ‚Socrates est animal rationale mortale', et est necessario multiplex propositio. Similiter cum dicitur ‚Socrates est homo albus crispus', ‚crispus' et ‚albus' ad hominem relata multiplicem propositionem reddunt. Quod si quis dicat hominem album in vi unius dictionis accipi quae ⟨vim⟩ substantiae et accidentis teneat, sicut facit equiferus vel homuncio et equus ferus vel homo parvus, et tunc ‚crispus' appositum unam tantum coniunctionem facere, ut unam reddat propositionem, videtur ‚homo albus ambulans' similiter unam propositionem reddere, sicut ‚animal bipes mortale', cum tamen hoc Aristoteles recipiat et illud neget.

Ad quod fortasse dicetur, quod Aristoteles[2] non dixit ‚ambulans', sed ‚ambulare', in quo non participium, sed verbum intellexit, quod est ambulat, quod necessario multiplex facit praedicatum, cum ⟨idem⟩ ‚Socrates est homo albus ambulat', ac si diceretur: ‚Socrates est homo albus' et rursus ‚Socrates ambulat'. Possumus etiam dicere, quod nec ‚homo albus ambulans' nullo modo propositionem unam faciat, etiamsi ‚homo albus' in vi unius dictionis sumatur, cui quasi substantivo accidentale apponatur. Quippe ut substantiale recte non sumitur, nisi quod in substantia rem subiectam continet, quod homo albus non habet, cum causa impositionis eius perempta subiecta res in substantia non currumpatur. At vero generalia vel specialia nomina, quae sumpta non sunt et recte dicuntur substantiae, accidentalibus vocibus subiecta unam reddunt pro-

---

1 ponemus *A* 7 diceremus *A* 16 dicamus] de *A* 17 positum] possint *A* 18 ul] et *A* 29—30 quod (*bis*)] quae *A*

[1] Boeth., *Liber de divis. PL* 64, 883 D.

[2] Boeth., *In lib. Περὶ ἑρμ. l. c.*, I 19[12].

positionem, ut ‚homo albus', ‚animal rationale', sed non ‚equiferus albus', quia equiferus substantiale non est, ad quod accidentale vocabulum reduci conveniat. Unde si dicatur ‚iste est equiferus albus', et ‚albus ⟨et⟩ equiferus' singularia per se ad subiecti praedicationem referuntur, ac si dicatur ‚iste est equiferus, iste est albus'. Similiter si dicamus ‚haec est virgo sapiens', ‚virgo' et ‚sapiens' singulae ponuntur, ac si dicatur ‚haec est virgo, haec est sapiens' et multiplex est propositio. Quippe virgo vel quodlibet sumptum, cum in praedicato ponitur, solam formam copulat nec ad fundamenti significationem ponitur, sed accidentis. Unde aliud accidens quod subditur, ad idem subiectum referri convenit, sicut ostendimus, praesertim cum in quacumque ⟨vi⟩ suae significationis sumptum vocabulum ponatur, pro substantiali non possit constitui. Unde ipse Aristoteles in sequentibus[1] unum praedicatum negat esse ‚citharoedus bonus', cum ‚bonus' simpliciter accipitur, ut videlicet tale sit: citharoedus affectus quacumque bonitate. At vero ‚res alba' oratio vel ‚istud album' unam facit propositionem, quippe ‚res' vel ‚istud' nullas determinant formas, sed ipsam simpliciter essentiam designant, cui intellectu additur forma. Sed cum dicitur ‚virgo sapiens', quia virgo iam proprietatis nomen accipitur nec sapientia ei vel in essentia vel in adiacentia copulatur, oportet, ut ad ipsum propositionis subiectum reducatur, ac si dicatur ‚haec est virgo, haec est sapiens'. Sed non ita fortasse, si in subiecto ‚virgo sapiens' ponatur, multiplex erit subiectum, quia sumpta maxime in vi fundamenti, non formae subiciuntur, ut supra[2] meminimus, et tunc ipsi fundamento virginitatis poterit sapientia ut adiacens copulari, nisi forte in hoc impediatur haec unitas, quod non sit in substantia rei accepta, ut et supra determinavimus. Nota tamen, quod ‚virgo' et ‚sapiens', licet ad unum sensum non iunguntur, iuncturam tamen constructionis bonam habent substantivum et adiectivum, ex qua continue dicta constructionem propositionis reddere possunt. Sed non ita duo substantiva, ut si dicam: ‚iste est miles consul'. Est autem aliud substantivum apud grammaticos quam substantiale apud nos et aliud adiectivum quam accidentale. Illi enim substantiva vocant omnia fixa, etiam illa quae sumpta sunt ab accidentibus, ut ‚femina, vir, miles', nos vero substantialia nulla sumpta ab accidentibus dicimus, et illi adiectiva dicunt tantum ea quae aliis, id est substantivis, per se adiunguntur, ut ‚homo albus, animal rationale', nos vero rationale magis substantiale dicimus quam accidentale. Accidentalia vero omnia sumpta ex

---

3 iste] + equus *A* 11 *post* quacumque *verba:* bonitate et vero res alba vel oratio (*cf. v. 15—16*) *deleta sunt* 16 alba] + vel *A* 18 intellectu *A* 19 nomen] tantum *A* 24 forma *A* 26 sit substantia rei in substantia accepte *A* 33 vocatū *A*

[1] Boeth. *l. c.* I 17[3]. [2] *Cf. supra v. 8.*

accidentibus dicimus etiam ea quae substantiva sunt, ut ‚vir, mulier'. Bene ergo dicitur secundum constructionem ‚haec est virgo sapiens' et non ‚haec femina virgo', quia ibi substantivo adiectivum bene in oratione adiungitur, duo vero substantiva vel duo adiectiva sibi recte non adiunguntur nec illa reddunt orationem, sed duae tantum dictiones permanent. At vero ‚virgo sapiens' una est oratio constructione, licet praedicata multiplicem propositionem reddant. Ad quod dicitur, quod si plura adiectiva sibi apposita orationem non reddant, quomodo descriptione ex solis differentiis vel accidentibus adiectivis orationem dicamus? Sed profecto numquam huiusmodi descriptiones proprie orationes dicuntur, nisi quis forte orationem large sumat pro qualibet dictionum multitudine. Patet autem ex suprapositis ‚homo albus, crispus, musicus, filius Sophronici', etiam si sit descriptio, multiplicem semper propositionem reddere. Quaeritur autem, cum dicitur ‚Socrates est albus, est musicus' vel ‚Socrates est sanus vel aeger', si sint huiusmodi propositiones unae. Quod verum esse videtur, cum ad unum sensum accommodare singulae unae habeant secundum unum sensum, id est dictum unum quod habent, quod videlicet dictum unum tantum dicimus. Sicut enim ‚Socrates est homo et asinus' vel ‚Socrates est equus vel asinus' unum falsum singula vocamus, ita singula illa unum verum. Nam et coniunctio et ⟨disiunctio⟩ ad unum sensum ea quibus apponuntur, reducunt, unam scilicet coniunctionem facientes vel disiunctionem. Cum enim dicitur ‚Socrates est albus et musicus', possumus quoque per ‚et' sive propositiones coniungere et unam hypotheticam facere hoc modo ‚et Socrates est albus et Socrates est musicus' vel possumus dicere etiam ipsa praedicata coniungi et categoricam facere unam. Sic ‚Socrates est albus et musicus' oratio erit continens omnia quae utraque habent. Sicut enim docet tam Priscianus[1] quam Boethius coniunctiones modo ad orationes referuntur, modo ad dictiones et diversos faciunt sensus. Si enim dicam, quod animal est rationale ⟨et⟩ irrationale et utrumque ad propositiones referam coniunctione, ut eas coniungas in veritate, verum est, ac si dicatur ‚et quoddam animal est rationale et quoddam animal irrationale', si vero ad praedicata tantum, falsum est, quia talis sensus ‚quoddam animal est utrumque'. Similiter cum dicimus ‚omne animal est rationale vel irrationale', illud ‚vel', si ad propositiones reducatur, iungens eas totas disiunctione hoc modo: ‚aut omne animal rationale aut omne irrationale', falsam disiunctam facit, si vero ad praedicata, veram categoricam facit, cum scilicet unum-

---

5 illam *A* 7 Ad quod] At vero *A* 16 que *A* 17 unae] unā *A* 21 et disiunctio] et vel *A* 27 albus] animal *A* 28 continuens *A* 31 r'o ir. et utrum et *A* 37 reducantur *A* iungens] inē *A*

[1] Prisc., *Instit. gramm. l. c.* I 56[16].

f. 55v quodque animal sit alterum illorum. | E contrario cum dicitur ‚omne rationale et mortale est homo', si illud ‚et' propositiones iungat, falsum est, ac si diceretur: ‚et omne rationale est homo et omne mortale est homo'. Si vero dictiones in subiecto astringat, ac si dicatur ‚omne quod est utrumque, est homo', verum est. Similiter cum dicimus ‚Socrates est albus et musicus' sive ‚Socrates est sanus vel aeger' coniunctiones tam ad propositiones quam ad terminos reduci possunt et vel unam hypotheticam vel unam facere categoricam, quia unitas orationis in una coniunctione vel disiunctione consistet. Nam ‚albus et musicus'. haec oratio praedicata, sive ‚sanus vel aeger', haec oratio, unum habent intellectum secundum unam coniunctionem. Unde etiam sicut ‚animal rationale', oratio, quasi universale vocabulum plura personaliter singillatim continet, ita etiam facit ‚albus et musicus' sive ‚sanus vel aeger', unde et de pluribus habent praedicari. Signa etiam quantitatis sicut universales voces recipiunt. Sicut enim dicimus: ‚omne rationale et mortale est homo', ita ‚omne sanum vel aeger est animal', quia et omne quod est utrumque, est homo et omne quod est vel hoc vel illud, id est alterum, est animal, et hic quidem illud ‚omne' ad totas orationes subiectas reducitur, non ad partes singulas earum, ut sit oratio subiecta ‚rationale et mortale' sive ‚sanum vel aegrum'. Similiter cum dicimus: ‚anima et corpus sunt homo compositus', ‚anima et corpus' unam orationem faciunt sicut ‚rationale et mortale' et haec oratio quasi in unam personam animam et corpus coniungit sicut illa ‚rationale et mortale', diverso tamen modo. Ibi enim ‚anima et corpus' in una persona constituuntur quasi simul, non singillatim convenientes, quia ut constitutivae partes coniunguntur. Hic vero ‚rationale et mortale' ut singillatim convenientia permiscentur. Ibi enim tale est, ac si dicatur: ‚id quod est corpus et anima simul', hic vero tale est: ‚id quod est utrumque singillatim', et ubi una fit propositio vi unius coniunctionis interpositae, poterit fortasse multis coniunctionibus interpositis una esse propositio, veluti si dicamus: ‚Socrates est albus et crispus et musicus', una ostendi potest coniunctio inter primam dictionem et orationem sequentem vel ultimam dictionem et orationem praecedentem, ac si dicamus ita: ‚est albus et utrumque quod sequitur' vel ‚est utrumque quod praecedit, et musicus'. Similiter ubi disiunctiones ponuntur, cum videlicet dicitur: ‚Socrates est albus vel niger vel medio colore', possumus disiungere inter album et sequentem orationem hoc modo; ‚est albus vel alterum sequentium' sive etiam disiungere possumus inter praecedentem orationem et ultimum membrum, ac si diceremus: Socrates est alterum prae-

---

to

7 tam] eam *A* 10 musicus haec oratio p si si sanus vel si leg sive] si ñ *A* aeger] si leg *A cf. v. 14* 15 sicut] si *A* 37 niger vel medio colore *A*

cedentium vel medio colore'. Similiter et si ⟨multiplicem propositionem⟩ intelligamus, possumus vi unius disiunctionis vel coniunctionis ad diversa deflectere, veluti cum dicitur: ‚aut Socrates est albus aut Socrates est niger aut Socrates est medio colore', possumus ⟨disiungere⟩ inter categoricam primam et sequentem disiunctivam, ac si ita disiungamus: ‚aut vera est: Socrates est albus, aut vera est disiunctiva sequens quae ait: Socrates est niger vel medio colore'. Potest enim unum ‚aut' ⟨ad⟩ disiungendum sufficere, quia ex ipso alterum innuitur. Possumus etiam disiungere inter disiunctivam praecedentem et categoricam sequentem, ac si dicamus: ‚aut vera est haec disiunctiva: Socrates est albus aut Socrates est niger, aut vera est categorica: Socrates est medio colore'. Sic quoque, quando non disiuncta hypothetica ponitur, sed coniuncta, hoc modo: ‚et Socrates est albus et Socrates est crispus et Socrates est musicus', unam coniunctionem accipere possumus inter hypotheticam praecedentem et categoricam sequentem, ac si dicatur: ‚et vera est haec hypothetica: Socrates est albus et Socrates est crispus, et illa categorica: Socrates est musicus', modo inter praecedentem categoricam et hypotheticam sequentem, ac si dicatur: ‚vera est haec categorica: Socrates est albus, et haec hypothetica: Socrates est niger et Socrates est medio colore'. Multis itaque coniunctionibus interpositis una potest esse propositio tam categorica quam hypothetica. Si quis itaque opponat quod diximus[1], neque substantiva sibi coniuncta neque plura adiectiva unam propositionem reddere, sciat nos eam coniunctionem accepisse quam ipse Aristoteles in sequentibus[2] accipit, quando scilicet ipsae dictiones per se sibi sine coniunctione opponuntur hoc modo: ‚homo, equus, albus, crispus', cum videlicet dictiones tantum permanent nec orationem componunt. At vero cum dicitur: ‚homo et equus' sive ‚albus et crispus', coniunctio interposita in oratione dictiones constringit.

Vel coniunctione una[3]. Hic subdivisionem unius repetit, ac si diceret: sive sit una coniunctione, sicut superius[4] dupliciter exposuimus, sive non. Similiter etiam subdivisionem multiplicis supponit dicens: *Vel inconiuncte*, ac si dicat: sive sit multiplex inconiuncte, id est⟨per⟩incontinuam prolationem, sive non, ut supra quoque exposuimus. Hic vero Aristotelem maxime arbitramur coniunctionem accipere secundum tantum continuam prolationem, de qua in proximo mentionem fecerat dicens[5]: ‚Neque enim in eo quod propinque dicuntur' etc. Notandum

---

1 multiplicem propositionem] *lacuna in A, cf. infra* p. 388[6] 4 disiungere *addidi, cf.* v. 9 34—35 Hoc vero id est *A* 37 propinque Boeth., proprium *A*

[1] *Cf. supra* p. 382[30]. [2] *Cf. infra* v. 33. [3] Boeth. *l. c.* II 106[2].
[4] *Cf. supra* p. 382[22]. [5] Boeth. *l. c.* I 5[35]

vero quod non sonat idem ‚unum' quod ‚simplex' nec ‚multiplex' quod ‚compositum'; unum namque vel multiplex secundum sensum propositionum dicitur, simplex autem vel compositum secundum constitutionem. Si enim nullam orationem terminum habet, simplex dicitur sive in una significatione sive in multiplici sumatur, quod si orationem habet, composita dicitur, sive in una significatione sive ⟨in multiplici⟩ accipiatur. ‚Socrates enim est homo albus' una et composita est, ‚Socrates est homo, albus, crispus' multiplex est et composita.

Nomen ergo[1]. Dixit orationem enuntiativam constare ex verbo vel ex casu verbi, sed quia quorundam sententia erat solum nomen vel verbum ad interrogationem responsum esse enuntiativam orationem et quia non omnis constaret ex verbo vel ex casu verbi, removet errorem illorum sic inferens: Quandoquidem omnis enuntiativa constat ex verbo vel ex casu verbi, ergo nomen et verbum per se non sunt enuntiativa oratio aliis appositis, et hoc ponit aequipollenter. *Nomen ergo et verbum dictio sit sola,* id est sine enuntiatione, et quare hoc, reddit causam, quia scilicet aliquem hominem *significantem aliquid,* scilicet signo reali, scilicet *voce, sic,* id est tali voce, nomine scilicet vel verbo, *non est dicere enuntiare,* id est non convenit nos dicere eum facere enuntiationem. Vel aliter construitur ita, scilicet: aliquem significantem aliquid sic, id est tali voce, non convenit dicere enuntiare voce, id est facere enuntiationem perfectam voce. Quod quidem iam determinat, quia verbum vel nomen ad interrogationem responsum per subintellectum praecedentium dictionum sensum enuntiationis implet. Unde Priscianus[2], honestas, hoc nomen, responsum ad interrogationem, orationem appellat, quia sensum enuntiationis implet ⟨non⟩ ex propria vi, sed per subintellectum praecedentium. ‚Lego' etiam vel ‚legis' sive ‚legitur' sensum enuntiationis implere volunt. *Vel aliquo,* id est sive aliquis interrogationem praemittat sive non, *sed ipse proferat,* sine interrogatione scilicet, non facit orationem enuntiativam in uno nomine per se vel in uno verbo. Nomen respondetur sic: ‚quis legit?' ‚Trypho', verbum ita: ‚quid agit Trypho?' ‚legit'.

Boeth. p. 114[27] *Harum autem.* Enuntiationes quas superius divisit tam per affirmationem et negationem quam per unam et multiplicem, rursus dividit per simplicem propositionem et compositam, id est per categoricam et hypotheticam, ut postmodum categoricas assumat, de quibus. intendit. Et attende quod omnes non — categoricae propositiones melius compositae dicuntur quam hypotheticae, si videlicet iuste etymologiam huius nominis quod est hypotheticum, in significatione eius accipiamus.

---

3 composita *A* 6 in mult. *addidi; lacuna in A* 9 dixi *A* 15 aliis] al. *A* 18 scil.] sed *A* 27 per] + in *A* 39 etym.] et uno logiam *A*

[1] Boeth. *l. c.* II 112[25]. [2] Priscian., *Inst. gramm. l. c.* II 122[22].

Hypotheticum namque sonat condicionale, quod non proprie temporalibus et pluribus aliis convenit. At vero de omnibus aeque ponitur, quia hic ‚compositum' vocat omnes illas propositiones quarum termini coniunctione tam copulativa quam disiunctiva ⟨coniunguntur⟩, velut istae: ‚si est homo, est animal', ‚aut non est homo aut est homo', ‚quando est homo, est animal', ‚ubi est homo, est animal', ‚et est homo et est animal', de quibus in Hypotheticis disseremus.

Continuatio. Enuntiationum aliae affirmativae, aliae negativae, sed rursus *harum*[1], affirmationum scilicet vel negationum tam unarum quam multiplicium, *haec,* scilicet quaedam, *est simplex,* quaedam *composita ex his,* id est ex simplicibus. *Simplex,* inquit, *ut aliquid de aliquo,* ut ea quae praedicando copulat aliquem terminum alicui vel removet. *Composita,* inquit, *velut oratio quaedam iam,* revera una in sensu oratio, licet sit ex pluribus coniuncta propositionibus. Et hoc est: *Iam composita,* hoc est: etiam post ipsam compositionem una manet propositio. Nam hoc loco simplex vel compositum accipitur eo modo quo supra[2] categoricis propositionibus utrumque aptabamus, quia tantundem valet hic simplex quantum categorica et compositum quantum hypothetica. *Est autem simplex.* Simplicem categoricam, de qua solum intendit, solam describit, relicta composita, de qua se innuit non intendere. Sic lege: *Vox significatica* etc., hoc est vox proponens aliquid esse aliquid | vel non esse et, ne esse et non esse *f. 56r* tantum in praesenti tempore acciperemus, addit: *quemadmodum tempora divisa sunt,* hoc est ita quod habeat verbum cuiuscumque temporis secundum hoc quod tempora diversa sunt, modo scilicet verbum praesentis temporis, modo praeteriti vel perfecti vel plusquamperfecti, modo futuri. Nec impedit, si non semper in enuntiatione posita verba vim temporis exerceant, dummodo ipsum ex inventione significare habeant. *Affirmatio verbo est.* Definitis quattuor aliis propositis, **Boeth. p. 118**[20] nomine, verbo, oratione, enuntiatione, duo quae restant, definit, affirmationem scilicet et negationem. Sic iunge: Illa praedicta ita erant definienda, sed affirmatio sic: *Enuntiatio alicuius de aliquo,* id est enuntians affirmando aliquem terminum de aliquo, sive categorice praedicatum subiecto copulet, sive hypothetice consequens antecedenti. *Alicuius ab aliquo,* id est quae enuntiat removendo aliquem terminum ab aliquo, sive scilicet separando sive exstinguendo. Notanda est causa ordinis quam habuit in definiendo. Nomina et verba, quia priora sunt oratione tam institutione quam significatione, prius definit, nomen quoque ante verbum, quia prius est tam inventione quam proprietate constructionis. Prius enim nomina inventa fuerunt, ad quae

4 coniunguntur *vel tale quid addendum esse videtur* 8 affirmare *A* 13 remove *A* velud o. c. *A* 25 sunt] + hoc *A* 32 affirmatio] ita *A* 36 exanguendo *A*

[1] Boeth. *l. c.* II 116[20]; I 6[6]. [2] *Cf. supra* p. 388[1].

verba in constructione reducta copularentur, et prius nomine rem designari oportuit quam verbo apposito ostendere rem nominis aliquid facere vel pati vel esse vel non. Unde in nomine constructio incipit et in verbo perficitur. Orationem vero quia genus est enuntiationis, id est superius, ante enuntiationem definit, tunc quia prius est significatione sicut omne superius, cum significatio in inferiore clauditur, tunc quia ipsam in definitione enuntiationis positurus erat, ne videlicet ignotum per ignotum definiret. Eadem causa ante negationem affirmationem definit; affirmatio quoque multis de causis prior esse negatione ostensa est.

Non est hoc loco praetereundum quaerere, utrum hae definitiones affirmationis vel negationis omnem affirmationem et negationem includant. Quod si ponamus, quaerendum restat ⟨in⟩ impersonalibus enuntiationibus, quid cui copulemus vel quid a quo removeamus, veluti cum dicitur ‚ventum est ad ecclesiam' vel ‚contingit hoc esse vel non esse'. Sed fortasse dicitur quod ‚ventum est ad ecclesiam', nisi adiciam a quibus, non est propositio. Si autem dicam ‚ventum est ab aliquibus vel ab illis ad ecclesiam' vel ‚veniunt', hoc est ‚aliqui veniunt ad ecclesiam' vel ‚venerunt', tunc primum propositionem facio et ‚venitur' et ‚ventum est' praedicatur, ‚ab illis' vero sive ‚ab aliquibus' subiectum est. Similiter cum dicitur ‚taedet me, paenitet me', ⟨pronomina⟩ subiciuntur, verba vero praedicantur. Et tunc profecto, cum personae apponuntur verbis impersonalibus, non est dubium ea propositionem facere. Non enim dicuntur impersonalia haec, quia in constructione generaliter omnibus personis associari possunt nec sunt ad unam personam restricta, sed aeque omnibus tam personis quam numeris coniunguntur, ut ‚taedet me et illum, nos, vos illos, curritur a me, a te, ab illis, a nobis, a vobis, ab illis'. Si quis etiam ‚curritur' iuxta Priscianum[1] resolvat in ‚cursus fit', cum dicitur ‚curritur ad ecclesiam', videtur ‚curritur' tam praedicati quam subiecti locum obtinere, ac si dicatur: ‚cursus est ad ecclesiam', secundum id scilicet quod ad ecclesiam dirigatur. Vim namque substantivi verbi omnia verba continere videntur, ut ‚ambulat' est ambulans, sic ‚curritur' cursus est. Unde etiam in resolutione ‚curritur ab illis' dicimus, quoniam illi sunt currentes. Sed fortasse ⟨ad⟩ illa, quod oportet, obicietur quod ‚curritur', cum simplex sit dictio, compositum non habet intellectum unum, sine quo praedicatio fieri non potest, quem etiam Aristoteles sine compositis significare superius[2] negavit atque omnino confirmavit nomine sive verbo simpliciter pro-

---

5 ante] post *A* tum] tunc *A* 6 inferiora *A* 8 ante affirmationem et negationem diffinit *A* 15 venter *A* 18 aliquid *A* 21 pronomina *scripsi, in cod. lacuna* 24 *post* haec *lacuna in cod.* 34 illā *A* 36 intellectum uñ *A*

[1] Priscianus, *Inst. gramm. l. c.* II 226[7]. [2] Boeth. *l. c.* I 5[30].

latis enuntiationis intellectum non compleri; praeterea quod verbum proprietatem significatam non in essentia, sed in adiacentia significare debet, quod in resolutione etiam quaestionis ‚currītur' invenimus. At vero ‚cursus est' ad adiacentiam cursus non pertinet sicut nec ‚homo est' ad adiacentiam hominis, nec ullus esset sensus quem volumus, cum diceretur ‚currītur ab illis', id est ‚cursus est ab illis'. Unde nullo modo ‚currītur' propositionem reddit, nisi supponatur a quibus nec ‚cursum ‹est›' nec ‚venītur' nec ‚ventum est' nec cetera similiter impersonalia, quae ad casus velut ad personas coniunguntur, si casus non apponatur vel saltem subintelligatur. At vero quid in ceteris dicemus, quae omnino impersonaliter ponuntur nec ad casus construuntur, sed ad infinita tantum, quae similiter impersonalia sunt, ut cum dico: ‚evenit, accidit' vel ‚contingit currere hominem vel non currere'. Plura etiam nomina huiusmodi structuram habent, ad infinita scilicet verba, ut possibile, impossibile, necessarium, verum, falsum et quandoque bonum vel malum vel utile vel honestum, ut ‚bonum est currere vel non currere', et pleraque alia nomina, quae sicut ista tria tam personaliter quam impersonaliter construi possunt. Sicut enim dicitur ‚bonus est cursus hominis vel non est bonus', ita cum dicitur ‚bonum est currere vel non currere'. Quid vero in huiusmodi enuntiationibus praedicetur vel de quo praedicetur, perquirendum est et quid cui coniungatur in sensu. Priscianus[1] in secundo Constructionum, ubi docet ex omnibus modis verborum solum infinitum verbum construi verbo substantivo, dicit tam infinitum verbum accipi pro nomine ipso rei quam verbum finitum. Cum enim, inquit, dico bonum est legere, nil aliud significo nisi bona est lectio. Sed tunc quidem dubium non est, quid praedicetur vel subiciatur, quia tunc ‚legere' pro nomine positum personaliter accipitur. Sed quid erit, si impersonaliter in vi verbi sumatur, cum dicimus ‚bonum est legere dialecticam', cum iam ‚legere' in vi nominis substantivi sumi non potest, ubi accidens coniungitur et lectionem ut adiacentem continet? Similiter cum dicimus ‚bonum est non legere, hominem esse vel non esse', quaerendum, quid cui copulemus. Nam cum dico‹quod›sit bonum sumptum a bonitate, cui bonitatem tribuamus et bonum esse dicamus, quaerendum est. Quod si dicamus: bonum est Socrates legit dialecticam, profecto ‚Socrates legit dialecticam' personaliter ponitur, cui per ‚est' verbum tertiae personae bonum copulatur, ac si dicatur ‚istud est bonum quod est: Socrates legit dialecticam'. Praeterea cum ‚Socrates legit dialecticam' non sit aliquid, falsa est propositio quae ei bonum copulat. Ut igitur et impersonalitatem constructionis servemus et

1 complere *A* 2 significatur *A* 3 quaestionis] q͡r *A* 7 reddat *A* 20 quid] si quis *A* 23 infiniti verum *A* 25 finitum] sg͡c. *A* 29 dicimus] + enim *A*

[1] Prisc., *Inst. gramm. l. c.* II 226[18].

veritatem, cum dicitur ‚bonum est Socratem legere dialecticam', hic est sensus: ‚evenit aliquid boni propter hoc quod Socrates legit dialecticam'. Sed et hic ‚evenit' impersonale est, sed nil accidentis continet significationem sicut nec verbum substantivum, quando impersonaliter ponitur, velut ibi in Prisciano[1]: est, quando Aeoles pro nihilo digamma accipiunt. Unde si quis quaerat ‚quid evenit', cum dicitur ‚evenit aliquid boni esse', propter nullam constructionem facit, quia male, quod sicut nominativum coniungit impersonali cui sine infinitivo non potest sociari. Et tunc erit accidens, ut ita dicatur: quid esse convenit? Similiter si dicatur ‚taedet me legere', non potest quaeri: ‚quid taedet me', sed ‚quid facere taedet me', ut impersonalis sit constructio, quippe ‚me legere' vel ‚me facere' personalem significationem ⟨non⟩ magis ⟨habet⟩ quam perfectae orationes. Nullus enim modus verbi orationem facit quae personalem significationem habeat. Unde sicut ‚Socrates legit' vel ‚Socratem legere' haec tota oratio non habet personalem significationem, ita nec ‚Socratem esse legentem' sicut habet, Socrates legens' vel ‚Socrates ens legens', quae personalibus coniunguntur verbis. Cum ergo dicitur impersonaliter ‚evenit me legere', si dicatur ‚quid evenit' vel dicatur ‚aliquid evenit', ‚nil evenit', nullius est proprietatis constructio, quia personalia impersonalibus iunguntur, sicut cum dicitur ‚curritur ab illo', si quaeratur ‚quid curritur' vel ‚cursus est ab illo', quaeratur ‚quid cursus est' et dicatur ‚aliquid curritur' vel ‚nil', nulla potest esse constructio neque quicquam dicere. Cum itaque resolvens ‚bonum est me legere' dico: ‚evenit esse aliquid bonum ex hoc quod lego', quid evenit vel ex quo evenit aliquod bonum, non potest quaeri, quippe ‚quid', nominativus, cum ‚evenit' iungi non potest nec similiter aliquod bonum, quia haec
f. 56v personalia sunt, illud impersonale. Similiter si dicatur ‚me | legere est aliquid vel ‚non est aliquid', et ‚legere' in vi infinitivi modi ponatur, male cum ‚est' vel ‚aliquid' quae personalia sunt, copulatur. Sed si ita accipiam ‚mea lectio est aliquid' vel ‚me legere' faciam nomen dicti propositionis, ac si dicatur: ‚hoc dictum propositionis', potest constructio valere, sive vera sit sive non, quia tunc personalia subiecta et praedicata et verbum interpositum. Similiter cum dico ‚possibile est Socratam legere' et impersonalem facio sensum, si quaeratur, quid sit possibile, non valet constructio vel si dicatur ‚aliquid est possibile vel nil', quod ‚possibile est' impersonaliter positum, sicut ‚ventum est' et talis est sensus: ‚potest contingere, ut Socrates legat'. Quod enim dicitur ‚ut Socrates legat', personalis est oratio, ‚non potest esse' ‚potest' etiam pro ‚possibile est' impersonaliter ponitur nec ullam determinat formam, de quo in modalibus disseremus. At vero

10 quaeri] + non est quaerendum *A* 37 quod] qui *A* ponitur *A*

[1] Prisc., *Inst. gramm. l. c.* I 16[19]; *cf. supra* p. 51[2].

modi proprietatem enuntiationis orationibus non auferunt qui ⟨in⟩ eis praedicant aliquid subiectum. Unde Aristoteles in modalibus[1] possibile et ceteros modos praedicari dicit, ‚esse' vero et ‚non esse subici quantum ad constructionem, sicut et quantum ad constructionem, non ad sensum praedicata vocat modos. Cum ergo Aristoteles affirmationem et negationem definivit dicens: quae enuntiat aliquid de aliquo vel aliquid ab aliquo, ad terminos constructionis respicit, qui quandoque personales sunt, quandoque impersonales, et est talis sensus: affirmatio est enuntiatio quae unum terminum de alio copulando, id est affirmando, enuntiat; negatio quae removendo, id est negando, enuntiat, sive personaliter sive impersonaliter copulatio vel remotio fiat. Personaliter vero fit, si una res alicui essentialiter copulatur, ut si dicamus hoc esse illud, vel essentialiter removetur, ut si dicam hoc non esse illud. Est autem, quando infinita verba personalibus quoque verbis copulantur, et tunc locum subiecti in constructione non obtinent, sed determinationis, ut si dicam ‚ego volo legere librum et possum legere'. Unde si inferam ‚volo aliquid vel possum aliquid vel non', nulla est constructionis proprietas, quia sine infinitivo verbo haec verba perfectionem non habent. Sunt itaque verborum dictiones sicut et subiecta quaedam personales, ut ‚video parietem', quaedam impersonales, ut ‚volo videre parietem', quippe ‚parietem' rem nominando continet, respectu cuius visionem mihi inesse dico, sed ‚videre parietem' rem aliquam non continet, ex qua ostendam mihi inesse visionem. Unde si quaeratur, cum dicitur ‚volo videre parietem', respectu cuius voluntas mihi convenire dicatur, non possum assignare cuiusque impersonalem determinationem, sed tamen possum assignare determinationem sic quidem: ‚habeo voluntatem videndi parietem', id est ‚ut videam parietem'. Omnes itaque perfectae orationes ipsae totae nullam rem personaliter subiectam dicunt, id est habent, imperfectae quoque aliae habent, ut ‚homo albus, homo currens', rem quae est homo, aliae non habent, ut ‚Socratem currere, hominem esse album'. Nulla itaque propositio rem aliquam personaliter habet subiectam, et quaedam propositio ex impersonalibus terminis iungitur, ut ‚contingit currere Socratem vel possibile est' etc., quaedam ex personalibus, sicut ‚homo est animal vel non est vel homo albus currit vel non'. Unde illae tam secundum se quam secundum terminos impersonales dici possunt, hae vero personales secundum terminos.

Quoniam autem. Definitis ⟨quattuor⟩ illis quae se definire proposuit, et insuper una et multiplici propositione et simplici propositione, Boeth. p. 126[14]

---

1 aufert *A* 2 reliquid *A* 4 quantum] + ñ quã *A* 9 enuntiatio] negatio *A* 13 essentialiter] + vel *A* removatur *A* 16 obtinet *A* 22 nominando] vãdo *A* cuius] eius *A* 27 quidem habeo] sic q h ho *A* 31 res *A* 38 quattuor] *lacuna A*

[1] Boeth. *l. c.* I 20[8].

id est categorica, de ⟨qua⟩ intendit, definita, ut eam a composita separet, simplicium propositionum, id est categoricarum naturas proponit, et primum in his quae utroque termino ad eandem orationem participant, quarum alias contradictorias assignat, alias neutras, singulariter proprietates circa verum vel falsum diligenter distinguit. Sunt autem propositiones aliae participantes in aliquo termino, quae videlicet aliquem terminum communem habent, sive scilicet praedicatum, sive scilicet subiectum, sive utrumque, aliae in nullo participantes. Participantium autem aliae altero tantum termino, aliae utroque participant. Quae autem altero participant, tribus modis participant secundum tres figuras syllogismorum, quas in Analeticis posterioribus[1] ponit, cum videlicet id quod subicitur in una propositione, praedicatur in alia sic: ‚omne animal est animatum, sed omnis homo est animal', et hoc est prima figura, vel idem praedicatur in utraque propositione sic: ‚omnis homo est animal, sed nullus lapis est animal', quae est secunda, vel cum idem subicitur in utraque sic: ‚omnis homo est mortalis et omnis homo rationalis est', quae est tertia figura. Participantium vero in utroque termino duo sunt modi, quia vel ad eundem participant de quibus hic agit, vel ad ordinis commutationem, quae fit secundum transpositionem conversionis, de quibus in prioribus Analeticis tractat et in secundo libro huius operis. In prioribus enim Analeticis simplicem conversionem ostendit, quae ad syllogismorum modos necessaria erat, in secundo vero libro, ubi aequipollentias propositionum assignat secundum finiti et infiniti praedicationem, dat principium conversionis per contrapositionem, sicut ostendemus.

Hic itaque tractare incipiens propositionum naturas participantium utroque termino ad eundem ordinem prius assignat, quid sit contradictio, id est quae sint invicem affirmatio et negatio dividentes, et ut hanc contradictionem ostendat naturaliter esse in omni genere categoricarum propositionum, praemittit duas categoricarum propositionum divisiones, quibus genera, id est manerias, propositionum distinguit, dicens contingere aliquando nos enuntiare per categoricam propositionem, id est proponere aliquid esse id quod est, per ⟨quod⟩ veras affirmationes habemus, ut cum dicimus hominem esse animal, et, cum ipse animal, dicimus ipsum tale quod ipse est. Aliquando etiam contingit nos enuntiare aliquid esse id quod ipsum non est, per quod habemus falsas affirmationes, veluti cum dicimus: homo est lapis, dicamus homo est esse lapidem, quod tamen esse homo non est. Aliquando

---

2 proponit] prōor' *A* 3 participat *A* 7 communem] orationem *A* 13 sic] sicut *A* sed] sicut *A cf.* v. 15 14 et] est *A* 16 mortalis] + est *A* 30 hānc *A* 34 quod *addidi, cf.* v. 37 38 dicamus *A*

[1] Revera Aristoteles tractat de his in Analyticis prioribus.

vero aliquid non esse id quod ipsum scilicet est, per quod habemus falsas negativas primarum affirmationum, veluti cum dicitur quod non est homo animal, dicimus hominem non esse animal, quod tamen ipse est. Aliquando enuntiamus aliquid non esse id quod non est, per quod habemus ⟨negativas⟩ secundarum affirmationum, veluti cum dicitur: homo non est lapis, quia hic dicitur hominem non esse lapidem quod, scilicet lapis, homo non est. Et ne esse et non esse praesentis tantum temporis designativa intelligantur et tantum in praesenti tempore contradictio fieri videatur, subdividit has affirmationes per singula tempora, ut aliae de praesenti, aliae de praeterito, aliae de futuro intelligantur. Et primum naturas propositionum prosequitur in propositionibus de praesenti, postea generaliter in omnibus maxime propter quorundam opinionem qui in futuro contingenti, ubi neutra dividentium est vera vel falsa, determinatae contradictionis proprietatem esse negabant, quod inferius tractare incipit: ‚In his ergo quae sunt et quae facta sunt' etc.[1]

Continuatio. Affirmatio et negatio sunt enuntiationes, sed hae enuntiationes, simplices scilicet, de quibus intendo, variae sunt et singulae oppositas habent. Et hoc est: *est*[2], id est contingit, nos enuntiare esse aliquid quod ipsum est etc. Et ⟨non⟩ solum circa praesens tempus contingit nos enuntiare, sed etiam circa ea tempora quae sunt extra praesens tempus. *Similiter* etc. Et quoniam contingit unamquamque affirmationem negare et unamquamque negationem affirmare, id est destruere per affirmationem propriam, *quare manifestum est quoniam* etc. Istud ‚quare' et illud ‚quoniam', quod praemissum, pro una ponuntur coniunctione, veluti si dicatur: ‚quoniam est homo, ergo est animal'. Illatio vero a partibus praemissis potest esse a causa sic: quoniam scilicet contingit nos huiusmodi facere enuntiationes. Nota ‚omni negationi' ‚omni' ⟨non⟩ ita esse intelligendum, ut huiusmodi oppositio singulis tam affirmationibus quam negationibus attribuat. Quippe nec de hypotheticis id hoc loco ostenditur, sed nec de omnibus categoricis. Non enim omnes negativae categoricae affirmationem contradictoriam habent, id est dividentem, ut sunt negativae separativae ‚omnis homo currens non est homo, quidam homo currens non est homo, Socrates currens non est homo', quod in sequentibus ostendemus. Praeterea ipse in priore divisione per esse et non esse tantum comprehendere videtur propositiones quae personales habent terminos, cum videlicet ait nos enuntiare aliquid esse quod est etc. Sed fortasse in secunda divisione per tempora omnes comprehendit categoricas. Sed sive omnes categoricas includit

---

9 *post* affirmationes *add. A* et ne *quod ex versu 7 falso repetitum esse videtur* 13 contingent *A* 25 quod] que *A* 28 Nota] + quod *A* 30 de] dum *A* 37 videlicet ait *bis positum in A*

[1] Boeth. *l. c.* I 9[12] [2] Boeth. *l. c.* I 6[14]; II 126[14].

in praemissis divisionibus sive non ‚quod ait ‚omni affirmationi est opposita', tale est: negatio uniuscuiusque generis suprapositi, scilicet et de eo quod est et de eo quod non est et de omni tempore, habet affirmationem oppositam. Possumus etiam aliter exponere, si omnem categoricam comprehendi supra dicamus, sed tunc negationem proprie accipiemus quae videlicet est propositionis, non terminorum. Duobus enim modis negatio sumi videtur, large scilicet quando tam separativas quam exstinctivas comprehendit, et stricte quando solas exstinctivas includit, quae solae proprie negationes dicuntur, non terminos separant, sed totam affirmationem negant. Et tunc quidem verum est, quod omnis
f. 57r negatio, scilicet negans, id est perimens affirmationem, habet | affirmationem oppositam, et tunc quidem ⟨cum⟩ in divisionibus praemissis tantum de strictis negationibus agat, ad discretionem strictorum profícit, veluti cum ait: ‚homo est probus et homo non est probus' simul esse veras, quando scilicet negativum adverbium est interpositum. Qui etiam postea dividentes dicit ‚hominem album' et ‚non hominem album', quando scilicet negatio est praeposita.

Quaeritur, cum dicitur de omnibus veris affirmationibus, quod dicunt aliquid esse aliquid quod ipsum est, utrum ‚aliquid esse aliquid, quod ipsum est', sit in vi nominis vel orationis. Et fortasse dicitur, quod in vi nominis omnium dictorum propositionum affirmativarum categoricarum ‚quod non est, iam non erit' impersonaliter positum ‚quod' ut nomen accipitur nec ulla significatio partium attendetur nec illud tempus habebunt ad quod referantur, nec ullam coniunctionem attendimus affirmationis in verbis huiusmodi, per quae doctrina sensus affirmationis fiat, quia non est omnino in vi orationis accepta. Unde potius concedendum est ‚aliquid esse aliquid quod ipsum est' in vi orationis accipi et ‚aliquid' ubicumque ponitur, nomen est omnium tam exsistentium quam non exsistentium, sicut et quando dicitur aliquid esse id quod non est, ut ‚chimaera est homo' vel ‚chimaera est chimaera' vel cum ‚aliquid' nomen commune fit omnium, potest haec impersonalis oratio ‚aliquid esse aliquid ⟨quod⟩ ipsum est' generaliter se habere ad omnes sensus categoricarum verarum affirmationum, quae personalibus terminis constant, ut huius quoque sensus propositionis contineat aliquid esse aliquid, sicut et istarum: ‚homo est animal' vel ‚magarita est lapis'. Ex quo apparet quod et ‚homo est animal' et ‚Socrates est animal' utraque dicit hominem esse animal, cum tamen altera simpliciter dicat hominem esse animal, altera determinate proponat hominem hunc esse animal. Propositio itaque dicens hominem esse animal alia simpliciter id dicit

---

1 quod] quam *A* 6 non] in *A* 8 quando] tantum *A* 13 strictis ... strictorum] rectis ... rectorum *A* 19 quod] per *A* 20–25 *Textus corruptus esse videtur* 21 affirmationum *A* 23 significatā *A* nec illud *bis ponitur A* 26 potius] posterius *A* 31 aliquid] alie *A* 39 id] ad *A*

quod homo est animal, alia quod Socrates est animal vel Plato, et sic de aliis.

Attende etiam, quod cum ‚Socrates est animal' dicat Socratem esse illud quod ipse est, ‚illud quod est' neutraliter ponitur, ac si dicatur: quae res ipse est, ad animal simpliciter refertur ita quod ex Socrate quod subiectum est, nullam significationem determinatam accipit, sicut et cum dicitur: ‚per mulierem intravit mors, per eandem vita' vel ‚mulier quae damnavit, ipsa salvavit' indifferenter pronomina referimus, non personaliter, ac si dicatur: mulier damnavit et eadem, id est, res eius sexus salvavit, scilicet similiter, ut videlicet eadem secundum indifferentiam sexus, non secundum identitatem personae dicatur. Nec sola pronomina indifferentem relationem habent sicut et nomen appellativum ad quod refertur, habet confusam nominationem, verum et demonstrativa pronomina quae nullo praemisso indigent, confusam, non personalem significationem habent, veluti cum sacerdos aquam positam benedicens ait[1]: ‚qui pedibus super te ambulavit, qui te in aquam convertit', id est ‚tui similem' ut non de identitate personae, sed de natura elementi dictum intelligatur. Non hanc enim personaliter aquam, dicimus, calcavit vel mutavit, sed elementum eiusdem. Sicut ergo demonstrativis pronominibus quandoque non personaliter et discrete utimur, sed generaliter et confuse, sic etiam relativis, cum ad nomen confusae significationis refertur, veluti cum dicimus: quod Socrates est animal, dicit: Socrates est esse aliquid quod ipse est, id est esse animal, quod, scilicet animal, ipse est, quod tantum valet ac si dicatur: dicit eum esse animal et ipse est animal.

Et attende quod illud suppositum ‚quod ipse est' ad sensum huius ‚Socrates est animal' non pertinet, sed quaedam est determinatio praedicati, veluti si dicatur: quod Socrates est animal, dicit eum hominem esse animal qui est philosophus, determinatio est subiecti nec in sensum propositionis venit, cum in propositione nil de philosophia significetur.

Et sit hoc contradictio. Quia contradictionem intendens demonstrari ostendit compositionem affirmationis et negationis, ne quis affirmationem et negationem oppositas aliquam contradictionem esse existimet, dicit has esse contradictionem. Et nota quod contradictio hoc nomen aliquando collective accipitur, nomen scilicet simul affirmationis et negationis, aliquando singillatim in designatione scilicet singularum dividentium et tantundem valet quantum contradictoria. Cum enim ait in tractatu modalium[2]: ‚non enim contra-

---

18 natura] nominata *A* 21 relativis] relatam *A* 32 Et si sit h'a͞ı *A* 33 ostendant *A*

[1] Missale Rom., Benedictio fontis Sabbato sancto.

[2] Boeth. *l. c.* I 20 [16].

dictoria sibi sunt invicem huiusmodi propositiones: possibile est esse et possibile est non esse, dicit singulas contradictorias. Et rursus hoc sit contradictio[1]: ‚eius quae est, necesse est non esse'. Et iterum[2]: ‚Sequuntur igitur et hae contradictiones secundum praedictum modum.' Et rursus[3]: ‚Nam si non, contradictio sequitur, et si quis dicat hanc non esse contradictionem, necesse est dicere: possibile est non esse.' Collective etiam Aristoteles contradictionem simul affirmationem et negationem appellat, quandoque dividentes tantum, sicut hoc loco, quandoque et non dividentes iuxta illud quod in sequentibus[4] dicit: ‚et quando non omnis vera vel falsa.'

Continuatio. *Dico autem.* Quoniam multae sunt affirmationes et negationes oppositae, quae dividentes non sunt, veluti: ‚Socrates est homo, sed Socrates non est animal' vel ‚Socrates est albus et nullus homo est animal', determinare incipit, quae faciant contradictionem, illae scilicet affirmativae et negativae quae sunt eiusdem termini de eodem enuntiati affirmando vel negando, illae scilicet tantum quae participant utroque termino ad eundem ordinem, non tamen omnes. Unde in sequentibus[5] contrarias vel subcontrarias a contradictoriis separabit ostendens singularum naturas circa verum vel falsum.

Sed quaeritur, quomodo eundem terminum vocet, sive scilicet quantum ad significationem, sive quantum ad materiam vocis. Sed si secundum significationem eosdem terminos iudicet, quid est quod statim[6] determinat: ‚non autem aequivoce' etc.? Ubi identitas significationis servatur, aequivocatio locum non habet. Quod si eosdem terminos dicat secundum vocis materiam, ut postea determinationes sequentes locum habeant, non videtur omni contradictioni convenire. Cum enim dicitur alicui: ‚tu irasceris' et ille negat dicens: ‚ego non irascor', non sunt iidem termini materialiter vel in praedicato vel in subiecto et tamen affirmatio sunt et negatio dividentes, quae a diversis in diversa materia vocis proferuntur. Sed fortasse nil impedit, si hoc loco non omnes dividentes nomine contradictionis includat, sed eas tantum quae in eadem materia vocis consistunt. Unde nec contradictionem dicimus: ‚mucro est albus et non est ensis candidus', quia licet habeant sensum dividentium, materiam non habent. Vocat autem contradictionem eas tantum affirmationes et negationes quae ex eisdem terminis quantum ad materiam vocis constituuntur, sed quia vis contradictionis non solum in materia vocis consistit, verum etiam in proprietate veri vel falsi, secundum sensum determinat, qualiter termini

---

2 dicit] contradicit *A* 5 sequitur] tr *A* 8 quandoque] unumque *A* 12 est²] et *A* 15 affirmativae] negativae *A* 18 Unde] unum *A* 19 unum vel pro fali *A* 31 includant *A* 37 verum etiam] ūn *A*

[1] Boeth. *l. c.* I 20 20–21. [2] *l. c.* I 23 11–13. [3] *l. c.* I 23 15–18. [4] *l. c.* I 8 18. [5] *l. c.* II 150 sqq. [6] *l. c.* 7 22.

contradictionem reddant, ita scilicet ut in eadem penitus significatione retineantur. Ad quam identitatem assignandam removet ea quae hanc identitatem impediunt, id est aequivocationem etc., quae diversam terminorum acceptionem faciunt, quae ipse teste Boethio[1] in Sophisticis elenchis determinavit. Haec sex esse Boethius dicit, quibus retentis contradictionis proprietas non servatur, aequivocationem scilicet, univocationem, diversam partem, diversam relationem, diversum modum, diversum tempus. Fallit enim contradictionis oppositio sumptis terminis aequivoce, cum utraeque verae sint, ut: ‚Cato se occidit ‹Cato se non occidit›[2], de diversis verae sunt. Quandoque etiam terminis univoce retentis fallere oppositionem ait Boethius[3]. ‚Ut si quis dicat: homo ambulat, de quodam homine inquit, vera est et rursus negatio de speciali vera est, sed specialis homo et particularis univoca sunt. Quocirca sumptis univocis contradictio non fit.‘

Haec autem Boethii verba plena sunt quaestionis. Si enim rem universalem esse velit, quae eadem de causa vocetur homo quam particularis, nequaquam per hoc nomen ‚homo‘ determinate agere potest magis quam de hoc homine, quasi etiam eadem res sit universalis et particularis. Aequaliter de universali dici potest, quod de particulari dicitur, quia quocumque modo Socrates ambulat vel in quantum, ambulat etiam homo universalis, si idem cum particulari. Praeterea univocatio non potest esse nisi ad diversa, particularis vero et universalis homo non sunt diversa, sed homo ‹modo› in designatione specialis vocis, modo in designatione rei videtur aequivocatio. Sed non est, quia potius translatio dicenda est, quae nullius est proprietatis, id est non est significativa per impositionem, id est per inventionem, neque per naturam, ideoque univoce dicitur accipi hoc nomen homo, cum in designatione vocis et rei ponitur, quia licet diversa significet, non diversas habuit impositiones. Est ergo vocem univoce sumi, quotiens nomen in diversis significationibus accipitur, ad quas diversas impositiones non habet, quia hoc habet significare ex propria inventionis institutione, aliud ex accidentali usurpatione, veluti si dicatur: ‚auriga non navigat‘. Nam licet ‚auriga‘ per translationem rectorem navis significet, non tamen aequivoce, quia non habet ad eum diversam impositionem, sed univoce secundum Boethium, quoniam diversam inventionem in eo non habuit. Si quis autem dicat quod secundum translationem non sit oratio iudicanda vera, quoniam inventione idem non dicit, nos concedimus, sed Aristoteles huius-

---

7 di. rlo *A* 8 diversus modus *A* 10 Cato se non occidit *addidi sec. Boeth.* 13 sed] + et *A* 18 partis *A* 19 quasi] quam si *A* 20 de] quod *A* 24 sed] si (?) *A*

[1] *l. c.* II 134[4] [2] *l. c.* II 130[19–24]. [3] *l. c.* II 133[3–8].

f. 57v modi determinationes magis | propter importunitates sophistarum facit, quam secundum rationem. Qui scilicet sophistae, ut Aristoteles ⟨in⟩ Elenchis[1] dicit, aliquando arguunt secundum locutionem, aliquando extra locutionem ⟨Secundum loctutionem⟩, quando ad eum sensum constructionem accomodant, ad quem vis constructionis ex propria inventione sese habet, sicut est in aequivocatione vel in diversitate temporis, ut ‚Cato legit'. Habet enim hoc nomen ‚Cato' ex propria inventione ad diversos mittere et ‚legit' praesens et praeteritum tempus designare. Tunc ergo extra locutionem quis arguit, quando ad alium sensum locutionem accomodat, in quo non fuit inventa. Unde etiam recipiunt veram: ‚oculus est albus'[2], ‚ovum est animal', ‚hic filius non est filius', secundum hos sensus, ad quos vis constructionis se non habet. Unde bonum⟨sensum⟩, ⟨ut⟩Aristoteles dicit, extra locutionem non habent. Importunos namque appellat, qui ratione postposita univocatione, quae translatione fit, ⟨utuntur⟩. Similiter et diversa pars extra locutionem est, cum dicitur: ‚oculus est albus, ovum non est animal'; quod enim vera recipitur ‚oculus est albus' propter partem, extra primam inventionem locutionis est.

Similiter et quod iste qui patris est filius dicitur non esse pater secundum vim qua non est pater illius, extra locutionem vis relationis accipitur. Non enim quod non est pater illius, id designat, quod non sit pater.

Modi quoque intelligentia extra locutionem est, cum vicelicet in ‚catulus videt'[3] intelligimus quod possibiliter videt, id est quod potest videre.

Temporis autem diversitas sccundum locutionem accipit potest, si dicatur: ‚Socrates legit et Socrates non legit' iuxta praesens et praeteritum tempus et licet ‚legit' diversis descriptionibus Socrati conveniat, non tamen aequivocum dicitur ad ipsum, quia aequivocum non dicitur, nisi commune sit. Commune autem non potest esse nisi ad diversas personas.

Sex itaque Boethius computat, quae dividentiam propositionum impedire videntur quaeque contra importunitates sophistarum determinat. Memini tamen quendam libellum vidisse et diligenter relegisse, qui sub nomine Aristotelis de sophisticis elenchis intitulatus erat, et cum inter cetera sophismatum genera de univocatione requirerem, nil de ea scriptum inveni. Unde saepe miratus sum, quare Boethius haec sex genera ab Aristotele dicit ibi apposita esse[4].

---

2 scilicet] scln. (?) sophistae ut au elenchis *A* 13 bonum au dicit *A* 14 apponat *A*. *Locus:* Unde bonum — utuntur *corruptus est* 20 qua] quam *A* 23 quoque] que *A* 34 Aristotelis] au *cf. supra* v. 13, 2.

[1] Arist. Soph. elenchi *PL* 64, 1010 A. Arist. Organon ed. Th. Waitz, p. II, Lipsiae 1846, p. 243; ed. Beck, p. 165 b 23.

[2] Boeth. *l. c.* II 133[12]. [3] Boeth. *l. c.* II 133[28].

[4] *Cf.* B. Geyer, *Phil. Jahrb.* 1917, p. 32 sqq.

Continuatio. Affirmatio et negatio oppositae sunt contradictio, non tamen quaelibet, sed *dico opponi eiusdem de eodem,* hoc est fieri enuntiationem oppositam alii eiusdem termini praedicati de eodem termino quos habet alia propositio. ‚Eiusdem de eodem' dico non aequivoce illis terminis acceptis, et cetera etiam removeo a contradictione, quaecunque determinare solemus contra importunos argumentatores.

Quoniam autem. Postquam dixit affirmationem et negationem contradictorias fieri de eisdem terminis, quia hoc adhuc multae habent, quae non sunt contradictio, sicut contrariae vel subcontrariae, expressius proprietatem contradictionis satagit aperire et maxime ideo facit propter eas propositiones quae universales habent terminos, qui quidem termini modo consignificant quantitatis prolationem, modo sine significatione diversas affirmationes et negationes faciunt, cum in eis maxime dubium erat, quae cuius esset contradictoria. Continuatio. Affirmatio et negatio oppositae de eodem praedicato et de eodem subiecto sunt contradictio, sed ipsum subiectum aliquando est universale, aliquando singulare et ideo aliquando fit enuntiatio de universali subiecto, aliquando de singulari. Et hoc est: *haec rerum,* ‚nomina' subaudis, etc. Sic enim Boethius[1] superius, cum ait Aristoteles: ‚sunt ergo quae sunt in voce' etc., nomina et verba subaudiebat. Vel ‚rerum' indifferenter ponitur tam nomen rerum quam vocum, iuxta illud: ‚faciens fidem rei dubiae', id est quaestioni quaerenti: ‚quae est propositio', et illud quod ait in sequentibus[2] super illum locum: ‚sin vero duobus verum nomen est positum' etc. dicens hoc modo: ‚Sensus huiusmodi est, si una res plura significet, ex quibus multis unum effici non possit etc.' Et tandundem valet ‚haec rerum', quam si diceret neutraliter ‚quaedam'. Vel ita dicamus quod hae rerum sunt universales, id est res quandoque universalibus nominibus appellantur, quandoque singularibus. Boeth. p. 135[21]

Et quoniam hoc est, necesse est, hoc est determinatum est, et nos *enuntiare* aliquotiens, *quoniam inest aliquid* et non inest alicui universali, aliquotiens, quoniam inest aliquid aut non inest alicui singulari, id est contingit nos proponere per enuntiationem, quod aliquid universale, id est res alicuius universalis nominis, est aliquid, et per hoc nomina intelligimus quae dicuntur ab affirmativis, in quibus universaliter terminus subicitur, ac si dicat: ‚contingit nos facere enuntiationem, in qua universalis terminus vel singularis subicitur alicui sive affirmando sive negando illud. *Quoniam.* A causa infert. *Dico*

---

1 opposita *A* 2 eidem de *A* 3 praedicati] potest *cf.* p. 402[11] 11 satagunt *A* 20 sicut *A*

[1] Boeth. *l. c.* I 3[5]; II 25[15]. [2] *l. c.* II 180[3].

autem. Universalem vocem describit dicens eam esse quae nata est secundum inventionem suam apta ad praedicandum de pluribus ac vere enuntiandum de nominibus acceptis tantum in diversis rebus, ut supra Porphyrium docuimus. *Singulare vero.* Hoc ad differentiam inducit inter singulare et universale, non ad descriptionem universalis. Multa enim sunt quae non praedicantur de pluribus, quae tamen singularia non sunt, cum nec de uno praedicentur, sicut obliqui casus vel quaedam verba sive adverbia vel orationes perfectae. Sin autem velimus praemittere ‚quod natum est praedicari' et postea subicere ‚non de pluribus' petitur esse descriptio singularis.

Nota subiectum propositionis, non praedicatum per universale et singulare dividi, quia in exemplis subiectis, non praedicatis signa apponuntur, secundum quae variaturus est propositiones. Nec universales vel particulares vel indefinitae vel singulares propter praedicata dici solent propositiones sicut propter subiecta. Ipsae autem propositiones per universale et per singulare statim variabit, ut singulis dividentes assignet ‚omnis, non omnis, quidam, non quidam', id est: ‚nullus homo est albus, non est homo albus, Socrates est animal, non est Socrates animal'. At primum agit de propositionibus habentibus universale subiectum, de quibus multae fiunt tam affirmationes quam negationes, et docet harum alias contrarias esse invicem, alias contradictorias, alias neutras, et singularum naturas ostendit circa verum et falsum, deinde ad singulares pervenit.

Continuatio. Subiectum aliquando est universale, aliquando singulare, sed si quis enuntiet de universali subiecto universaliter, quoniam est aut non est, id est affirmando aut negando, ergo erunt contrariae enuntiationes. A descriptione contrariarum. Vel illud ‚ergo' inceptivum sit.

Boeth. p. 146[30] *Dico autem.* Hic exemplificat. *Quando.* Aristoteles hic innuit subcontraria vel infinita dicens: quando in universalibus terminis non universaliter enuntiant, id est fit enuntiatio, sed vel particulariter vel infinite, non sunt contrariae enuntiationes. *Quae autem.* Haec ita ait Alexander[1]: Indefinitae propositiones, sicut ad particulares, eodem modo ad universales reduci possunt. Quare per indefinitas propositiones aliquando ⟨significatur⟩ universale. Quocirca quia Aristoteles dixerat indefinitas propositiones non esse contrarias, ne inde videatur ipsas universales, quae per eas significantur, non esse contrarias, subdit: ‚quae autem significantur' ab indefinitis propositionibus, id est universales, ‚est', id est contingit, ‚esse contraria'.

---

11 praedicatum] potest *A* 12 exemplis] exē *A* 13 apponantur *A* 16—17 universale per singulare in . . . dividente *A* 35 significatur *addidi ex Boethio II 159*[1] *(significare)*

[1] *l. c.* II 158[17].

Porphyrius[1] sic exponit: Cum dico: ‚homo est sanus, homo non est sanus', in his indefinitis sanitas et aegritudo significantur, quae sunt contraria. Remotio enim unius immediati significat positionem sui immediati circa sua subiecta. Herminus[2] sic: indefinita universalia aliquando significant verum vel falsum, ut in naturali et in remota materia; universale autem et singulare contraria sunt, quare contraria aliquando ab indefinitis significantur.

Possumus et sic exponere, ut dicamus semper intellectus cuiuslibet affirmationis et negationis esse contrarios secundum contrarium conceptionis modum, in eo scilicet quod iste coniunctionem, ille divisionem in eisdem rerum imaginibus facit. Contrarios itaque intellectus coniungentes et dividentes hic dicit ex contrario modo concipiendi. In fine vero secundi libri[3] strictius contrarias oppositiones appellabit, quae videlicet simul verae esse non possunt.

Dico autem. Exemplificat de indefinitis. *Cum enim.* Commendatio exemplorum de oppositionibus habentibus subiectum universale non universaliter enuntians. A causa. *Non utitur universaliter enuntiatione,* hoc est non utitur universali signo. *Omnis namque.* Bene dictum est ‚homo est albus' universale subiectum, licet non habeat ‚omnis', sed ‚omnis' quod solum quidam putant universale, non est universale. A causa. Et hoc est: ‚omnis' non est universalis vox, cum scilicet non praedicetur de pluribus, sed ideo apponitur termino scilicet universali, quoniam significat hoc adverbium: ‚universaliter'. Unde tantundem valet ⟨quam⟩: ‚homo universaliter est albus', quia sicut per ‚universaliter' attendimus singula, quae continentur | in voce *f. 58r*
cui apponitur, ita etiam propositionis.

Et nota, quod non ait ‚significat', quia sic inventum est ‚omnis', ut signum sit, nec per se prolatum aliquid ostendit, sed semper universalibus apponitur vocibus. Unde si quando ‚omnia' neutraliter per se proferimus, contra inventionem fieri credo. Similiter ‚nullus' vel ‚quidam' consignificare habent, sed de huiusmodi signis quantitatis in secundo libro plenius disputabimus.

In eo vero. Apposui ‚omnis' subiecto, ut universalem propositionem facerem, et non sine causa, sed ideo, quia propter subiectum enuntiatum universaliter, non propter praedicatum propositio iudicanda est universalis. Et hoc est: in eo termino, quam praedicamus universalem, non est verum ipsum universalem terminum praedicatum praedicari, universaliter enuntiatum subaudis, ad hoc ⟨ut⟩ inde propositio iudicetur universalis. Vel ita: non est ⟨verum⟩ id quod est univer- **Boeth. p. 161**[19]

---

4 universalia] una *A* 6 materia] una *A; cf.* p. 404, 33 10 modum] in eod. *A; cf.* v. 12 17 enuntiat *A* 25 attendens *A* 28 ostendat *A* 35 praedicatum] pot *A* 38 enuntiat *A*

[1] *l. c.* II 159 7—12. [2] *l. c.* II 157 30. [3] *l. c.* I 7 18; *infra* 404 26.

salis terminus, praedicari universaliter enuntiatum in eo, id est, circa quod universale praedicetur propter hoc, subaudis de propositione, id est ut propositio inde dicatur universalis. Vel ita secundum Boethium, quod per hoc quod non est verum, praedicatum enuntiatum convenire alicui, ostendit signum universalitatis non esse adponendum praedicato. Et hoc est: de universali termino non est verum ipsum universalem terminum praedicari vere, id est convenire alicui universaliter enuntiato, quod magis littera sequens desiderat. *Nulla enim.* Sic continua: secundum duas primas expositiones non est praedicatum enuntiandum universaliter ad hoc, ut inde propositio iudicetur universalis, quia iam amplius nulla affirmatio vera esset. A causa. Et hoc est: Nulla enim affirmatio, universalis scilicet, quod, scilicet universalis, statim praemiserat, in qua praedicetur universaliter, id est fiat praedicatio de universali enuntiato iuxta illud: a prima substantia nulla est praedicatio, quod de nullo praedicatur. Secundum vero tertiam expositionem probatio fit ab effectu sic: vere non est verum universalem terminum universaliter convenire alicui, quia nulla est affirmatio vera, in qua talis praedicatio fiat.

Boeth. p. 163 20 *Opponi autem.* Ostenso quae opponantur ut contrariae et quae non, ostendit quae ut contradictoriae, id est dividentes. *Quae universale significat,* id est quae generalem sensum habet, qui non potest verus esse nisi propter omnes. *Ei quae non universaliter,* id est quae non continet generalem sensum ad omnes res subiecti pertinentem. *Contrarie vero.* Haec ideo repetit, quia iam proprietatem veri vel falsi circa eas singulas distinguere vult et primum circa contrarias dicens: *Quocirca,* quia scilicet sunt contrariae, non possunt simul esse verae. Ab oppositis. Nota quod non ait impossibile est esse falsas, sed tantum dixit quod impossibile est esse veras. Quippe in contingenti materia contingit utrasque falsas esse. Quod statim innuit, cum ait ‚oppositas', id est contradictorias contrariorum, in eodem tempore veras esse. Ubi enim istae sunt simul verae, illas esse simul falsas necesse est. Attende quod bene ait ‚contingit', quia aliquando dividunt verum vel falsum, sicut in naturali et remota materia, aliquando simul sunt verae, sicut ⟨in⟩ contingenti. Est autem contingens materia categoricarum propositionum, quando praedicatum partim convenit subiecto, partim non convenit, ut ‚omnis homo est albus' vel ‚omne corpus est album'.

Boeth. p. 168 1 *Quaecumque igitur.* Ostensa proprietate contrariarum circa verum et falsum vel subcontrariarum ostendit etiam contradictoriarum dicens: Quaecumque igitur contradictiones, id est contradictoriae,

8 enuntiant *A* quod] per *A* 9 Sic] si *A* secundum duas primas] ad duas partes *A* expositiones *A* 13 universaliter] impersonaliter *A* 15 prae *A* 29 materia] ma. *A* 33 remota] re *A cf.* 403, 5 40 igitur *ponit A, post* enuntiatorum; *cf.* p. 405, 1.

sunt universalium subiectorum universaliter enuntiatorum, hoc habeant necesse est alteram esse veram et alteram falsam. Hoc enim loco ‚vel' pro ‚et' ponit, quippe nisi ‚vel' pro ‚et' poneretur, non bene ⟨proprium⟩ contradictoriarum assignaret, quia et hoc quaelibet propositiones habent, quod scilicet necesse est alteram illarum esse veram vel falsam. Quippe necesse est omnem propositionem esse veram vel falsam. Illud ‚igitur' ex subsequentibus veniens quasi a parte infert. Nam illae propositiones quarum necesse est alteram esse veram et alteram falsam, aliae sunt contradictoriae de subiecto universaliter enuntiato, aliae non, ut singulares, quas statim supponit, nec non indefinitae vel hypotheticae propositiones. *Et quae* in singularibus, id est non tantum hanc dividentiam veri vel falsi habent propositiones universalium subiectorum, verum etiam singularium, quae similiter contradictoriae, id est dividentes, dicuntur. Sicut enim superius dixit aliquando enuntiationem fieri de universali subiecto, aliquando de singulari, ita propositiones utrorumque subiectorum exsequitur, propter quas scilicet proprietates demonstrandas illud praemittit.

Nota, quod Theophrastus teste Boethio[1] tam particulares propositiones, quae scilicet subiectum habent particulare enuntiatum, quam singulares appellat communiter particulares, illas quidem dicens particulares indefinitas quae videlicet definite ad aliquam personam non mittunt vos, ista vero, scilicet singularia, econtrario particulares definitas appellat. *Quaecunque autem.* Sicut proprietatem contrariarum removit a particularibus vel indefinitis, ita etiam facit pro contradictoriis, ut videlicet innuat eas neque esse contrarias neque contradictorias. Sic lege: Earum propositionum quaecunque proferuntur in universalibus terminis in neutra universaliter enuntiantes, non semper altera vera est et altera falsa. ‚Non semper' dicit, quia in naturali materia vel in remota, altera vera est, altera falsa. Apparet autem ex his verbis quod proprietas contradictoriarum supraposita sic intelligenda fuerit, ut diximus, quod scilicet ‚vel' pro ‚et' acciperetur, quia quod ibi dixit, hic intelligimus removeri. Boeth. p. 168[29]

Simul enim. Vere non semper in istis una est vera et altera falsa, quia aliquando simul verae. Ab oppositis. Et hoc est: Simul enim possumus dicere quod homo est probus et non est homo probus. Hanc negativam intellige separativam, non exstinctivam. *Si enim.* Negative probat, de qua minus videbatur, quod semper exstinctiva acciperetur. Unde in sequentibus dicet: ‚quoniam videtur significare non est homo albus, quoniam nemo est albus'. Probatio fit ab oppositis sic: quia homo est turpis in moribus, si non est probus

13 verum inf. *A* 14 Sicut] sunt *A* 16 propositionum *A* 24 pat vel infinitas *A* 26 proferuntur *Boeth.* 169[10]; probent *A* 27 enuntiantis *A* 32 removit *A* 33 Simul *scripsi sec. Boeth.* et similiter *A*

[1] *l. c.* II 140[7].

Similiter probat aliam, cum ait: quia est foedus, non est pulcher. *Et si fit.* Alio modo praedicatas negativas probat, in eo scilicet quod si quid fit aliquid, non est illud. Unde relinquitur, quod si quis fit pulcher vel probus, id est praeparatur ad hoc, ut sit pulcher vel probus, nondum est illud. Ab oppositis similiter. *Videbitur autem.* Dixit indefinitam affirmationem et negationem simul esse veras. Quorundam vero opinio erat indefinitam negativam semper accipi exstinctive, sicut ipse in sequentibus accipit, ibi scilicet[1]: ‚Illi vero quae est homo albus illa quae est non est homo albus.' Quod si verum esset, quod scilicet indefinitum negativum semper acciperetur exstinctive, semper universali negativae aequipollere, et ita, ubi superius concesserat indefinitam affirmationem et negationem simul esse veras, oportuit ipsum concedere duas contradictorias simul esse veras, quod iam ante negavit. Quippe ‚non est homo albus' tantundem valet quantum ‚nemo est albus' et ex ‚homo est albus' ‚quidam homo est albus' veram esse constat. Unde ne sibi contrarius inveniatur, dicit ‚homo non est albus', sicut accepit eam separativam neque eandem esse in sensu cum ista ‚nemo est albus' neque simul necessario hoc est nec ei aequipollens.

Sic continua: Dixi simul esse veras ‚homo est albus' et ‚homo non est albus', sed hoc alicui *subito videbitur inconveniens.* Bene dicit ‚subito', id est non praemeditate, quia si quis diligenter sensum Aristotelis praemeditaretur, qui scilicet negativam separativam, non exstinctivam accepit, non videretur inconveniens. *Quoniam videtur.* Quasdam negativas separativas esse diximus, quasdam exstinctivas; quae sint utraeque, distinguamus, ut diligentius naturas suprapositarum propositionum discernere possimus tam videlicet quae fiunt ⟨ex universalibus quam quae fiunt⟩ ex singularibus.

Sunt itaque negationum aliae separativae, aliae exstinctivae non solum ex categoricis propositionibus, verum etiam in hypotheticis. Separativae autem sunt, quae negativo adverbio interposito terminis ipsos ab invicem terminos separant, veluti cum dicitur: ‚quidam homo non est animal; cum est homo, non est animal; si est homo, non ⟨est⟩ animal'. Unde Boethius in primo Hypotheticorum[2] de huiusmodi negativis agens ad consequens removendum negationem adponendam esse dicit. Exstinctivae autem sunt quae negativo adverbio alicui toti propositioni praeposito eam totam destruunt, ut si dicatur: ‚non quidam homo est albus', id est nullus, idem est nullus quod ‚non ullus' vel ‚cum non est homo, est animal' vel ‚non si non est homo, est animal'. Nec solum negativae exstinctivae ex affir-

---

2 si] sed *A* 3 non est *bis ponit A* 16 contrariis *A* 20 dici *A* 24 videtur] vero *A* 37 destruit (p. 407, 8) *A*

[1] *l. c.* I 8 13—14. [2] Boeth., *De syll. hyp.* L. I *PL* 841 A.

mativis, verum etiam ex negativis fieri possunt, quia quamlibet enuntiationem destruere totam possumus praemisso ‚non', ac si ‚falsum' apponeremus. Unde Aristoteles in sequentibus[1]: ‚at vero nec quoniam neutrum verum est, contingit dicere, ut quoniam neque erit non erit' et rursus[2]: ‚quod contingit in his quae non semper ⟨sunt⟩ et non semper non sunt'. Cum enim ait ‚neque non erit' et ‚non semper non sunt', totam destruit negativam et ita negationem negationi quantumlibet superinducere licet, et hae | quidem negativae quae *f. 58v* sunt negationum dividentes, non habent affirmationes, sed alias negativas, quas destruunt, et omnes separativas negativas sicut omnes affirmationes necesse est negationes habere dividentes, ut ‚quidam homo est albus, quidam homo non est albus; non quidam homo non est albus', sicut et hypotheticae: ‚cum est homo, est animal; si est homo, est animal' habent has: ‚non cum est homo, est animal; non si est homo, est animal'. Negativae autem exstinctivae tum affirmativam dividentem habent, quam negant, cum alias negativas per quas ipsae negantur, veluti ista: ‚non quidam homo est animal', id est ‚nullus' et istam affirmativam habet dividentem quam negat ‚quidam homo est animal' et istam per quam negatur ‚non nullus homo est animal'.

Nunc autem affirmativas de universali subiecto ponamus tam universales quam particulares, quia satis in particularibus natura indefinitarum patebit, quae eis aequipollent, deinde negationes omnes quae hinc fieri possunt tam separativas quam negativas considerabimus. Sunt itaque affirmativae: ‚omnis homo est albus, quidam homo est albus'; negativae autem earum sunt: ‚omnis homo non est albus, quidam homo non est albus', exstinctivae vero earundem affirmationum negationes et proprie dividentes hae sunt: ‚non omnis ⟨homo⟩ est albus, non quidam homo est albus', id est ‚nullus'. Exstinctivae etiam separativarum negativarum, quae scilicet separativae dividentes affirmationes non habent, hae sunt: ‚non omnis homo ⟨non⟩ est albus, non quidam homo non est albus', quod in subiecta descriptione ostenditur:

Omnis homo est albus.	Omnis homo non est albus.	Non omnis homo est albus, id est nullus.	Non omnis homo non est albus.
Quidam homo est albus.	Quidam homo non est albus.	Non quidam homo est albus.	Non quidam homo non est albus.

Est autem tertius ordo dividens prioris, quartus secundi, sed sunt nonnuli qui secundum ordinem et quartum omnino superfluos iudicant nec in sensu distare ab aliis. Aiunt enim ‚omnis homo non est albus' quae est secundi ordinis, eandem esse in sensu cum tertio

5 contingit etc. ut con. enim e. u. n. erit *A* 15 tam *A* 21 naturas *A* 22 eis] ex eis *A* 35 quartum] quantum *A* 36 nec] ne *A*

[1] Boeth. *l. c.* I 10[13] [2] *l. c.* 12[20].

ordine. Si enim universaliter intelligatur, eandem esse iudicant cum ‚nullus homo est albus'; quod si non accipiatur universaliter, eandem dicunt cum ‚non omnis homo est albus'. Similiter ‚quidam homo non est albus', quae est secundi ordinis, eandem iudicant cum ea quae dicit ‚non omnis homo est albus'. Unde Boethius in Categoricis syllogismis[1] ‚quidam homo est albus' assignat dividentem ad ‚omnis homo est albus' sicut ad ‚non omnis'. Ex quo patet idem valere ‚quidam homo non est albus' quod valet ‚non omnis homo est albus'. Nobis autem diligentius videtur Aristoteles assignasse ‚non omnis', quia haec, sive res sit sive non sit, semper est dividens illius, quodcumque subiectum ponatur, sed non ita illa, si vim verborum proprie attendamus. Si enim dicam ‚omnis homo qui lapis est, est lapis' et ‚quidam homo qui lapis est, non est lapis', utraeque falsae sunt. Si enim vera est ‚omnis homo qui lapis est, est lapis' et eius conversa per accidens vera est ‚quidam lapis est homo qui est lapis'. Sed nullus lapis est homo qui est lapis, quia neque hic neque ille etc. Sed et illam ‚quidam homo, qui est lapis, non est lapis' falsam esse necesse est, cum impossibile proponat. Quippe in subiecta oratione quaedam fit propositio lapidis in homine, dum dicitur ‚quidam homo qui est lapis', et hac propositione retenta postea lapis separatur ab homine, qui lapis esse iam positus est. Unde omnino impossibile est quod dicitur, ac si dicatur: ‚quidam qui currit, non currit'. Si enim ita contingeret, oporteret quendam sic currere, ut non curreret, veluti et si diceretur: ‚cum quis currit, non currit', cuius propositionis exemplum contingere natura non permittit. Nullo itaquae currente falsum est et quod omnis qui currit, currit et quod quidam qui currit, non currit. Similiter falsae sunt et ‚omnis homo qui est lapis, est lapis' et ‚quidam homo qui est lapis, non est lapis'. Unde dividentes esse non possunt. At vero ‚non omnis' ad ‚omnis' dividentes semper facit, ut ‚omnis homo qui est lapis, est lapis' et ‚non omnis' etc. Negativa namquae particula praeposita totam affirmationem exstinguit et cum nil extra se relinquit, nulli propositioni possumus adhaerere. Sicut ergo ‚quidam', ‚non quidam', id est ‚nullus' recte dividunt, ita ‚omnis', ‚non omnis', ut sit cuiusque affirmationis dividens exstinctiva negatio. Boethius vero dividentes assignans rebus tantum permanentibus eas dividere intelligitur, sicut et aequipollentias conversionis per contrapositionem rebus exsistentibus creditur annotasse. Et fortasse nil impedit, si verbis abusus idem intellexit in separativa particulari, quod in exstinctiva universalis affirmationis. Nos autem vim verborum iuxta Aristotelem expressius attendentes diversas separativas et exstinctivas iudicamus esse in sensu, ut ‚quidam homo non est animal' et ‚non omnis homo est animal', et quia in subiecto separativae quaedam propositio fit, cum dicitur: ‚quidam

19 lapidis] la *A* 20 hac propositione] aē p̄one *A* 22 dicat *A* 32 poni *A*

[1] Boeth., *De syll. cat. PL* 64, 804 A.

homo', ac si dicatur ‚quoddam animal' affectum rationali et mortali, ‚nunquam veram concedimus separativam', nisi permanente re subiecti, exstinctiva vero re quoque destructa vera permanere potest. Eadem ratione quidem ‚omnis homo qui est lapis, non est lapis' universalem separativam diversam facimus ab universali exstinctiva, hac scilicet: ‚nullus homo qui est lapis, est lapis'. In illa namque negatio interposita terminis in subiecto quandam orationem facit propositionem, ac si dicat: ‚unusquisque homo qui est lapis, ipse non est lapis.' Unde haec, cum res subiecti nulla sit, illa esse non potest, sicut illa potest: ‚nullus homo, qui est lapis, est lapis'. Haec quippe separativa est, illa exstinctiva. Est itaque universalis negatio separativa eadem cum universali negativa exstinctiva, ut ‚omnis homo non est albus' cum, nullus homo est albus'. Sed multo minus eadem est cum ‚non omnis homo non est albus', quia illa generaliter separat, haec tantum dicit quod non omnis sit albus, et haec vere esse potest, si vel unus albedine careat, illa vero non, nisi unusquisque sit sine albedine. Unde generalis est sensus, cum dicitur: ‚omnis qui credit in me, non confundetur'[1], sed non ita, si diceretur: ‚non omnis qui credit' etc., iuxta illud: ‚non omnis qui dicit: Domine, Domine'[2] etc. Recte igitur ‚omnis homo non est albus' et ‚quidam homo non est albus' separativas a ceteris dicamus et eis proprias dividentes assignavimus alias negativas, quae eas totas extinguerent. Cum autem separativa negativa vera non sit nisi re subiecti permanente, ut dictum est, negativa vero exstinctiva vera sit, constat, quotiens vera est separativa, vera est exstinctiva eiusdem quantitatis, ut si vera est universalis separativa, vera est universalis exstinctiva, sed non convertitur, ut ‚si omnis homo non est albus, nullus homo est albus', sed non convertitur. Similiter et de particularibus. Si enim quidam homo non est albus, et non omnis homo est albus, sed non convertitur. Unde nec illud concedimus, quod si nullus homo est albus, quidam homo non est albus, sed non omnis homo est albus, quippe nullus homo est albus. Universalis exstinctiva particularem habet subalternam ‚non omnis homo est albus' et vera separativa quae est ‚omnis homo non est albus' habet subalternam particularem separativam, hanc scilicet ‚quidam homo non est albus'.

Et attende quod ⟨sicut⟩ ‚non quidam homo est albus', id est ‚nullus homo est albus' universalem iudicamus, quia vera nequit esse nisi generaliter singulis insit albedo, ita ‚non omnis homo est albus' particularem, quia propter unum, si ipse non sit albus, erit vera. Sunt itaque duae particulares negativae, separativa scilicet et exstinctiva, ‚quidam homo non est albus' et ‚non omnis' et similiter duae universales ‚omnis homo non est albus' et ‚nullus homo est albus', et utraque contraria videtur universali affirmativae. Non enim duas contrarias

4 quidam *A* 17 in me] nullum *A* 29 vertitur *A*

[1] *Cf.* Joh. 11, 26. [2] Matth. 7, 21.

negationes eiusdem affirmationis negat esse Aristoteles sicut duas contradictorias negationes.

Illud quoque notandum, ⟨quod⟩ tam contrariae propositiones quam contradictoriae oppositae sint non ex natura terminorum, sed ex vi ipsa enuntiationis. Quam oppositionem ipse tamen exsequitur: maiorem oppositionem habent contrariae inter se quam contradictoriae. Unde merito contrariae sunt appellatae ad similitudinem contrariarum formarum, quae magis sibi adversantur quam aliae formae oppositae, ut albedo et nigredo magis quam rubor et albedo. Unde prima repugnare sibi contraria dicuntur, id est maxime adversari sibi. Si quis autem dicat contradictorias magis sibi adversari quam contrarias, cum nec in veritate nec in falsitate ⟨simul⟩ esse patiantur, fallitur. Quod enim falsae simul esse non possunt, nil ad oppositionem pertinet, ⟨sed⟩ secundum illud solum quod verae esse non possunt, alioquin subcontraria ‚non omnis homo est albus' et ‚quidam homo est albus' oppositae essent, cum falsae simul esse non possunt, sicut nec earum dividentes verae, quae contrariae sunt. Quod itaque propositiones aliquando falsae simul esse non possunt, nil ad oppositionem pertinet, id est attinet, sed fortasse |
f. 59r ad immediationem, quia videlicet simul abesse non possunt ea quae ab eis dicuntur. At vero immediatio oppositionem tantam non exigit quantam contrarietas, quia album et non album licet opposita sint et immediata, non adeo tamen opposita sunt sicut albus et niger. Saepe etiam medio carebunt, quae opposita non sunt, sicut ‚non homo' ‚animal'. Immediatio itaque oppositionem non exigit, sicut contrarietas. Unde licet contradictoriae propositiones et oppositionis et immediationis naturam habeant, quia scilicet neque simul contingere possunt ea quae dicuntur ab eis, neque simul deesse, non tamen ideo sunt oppositae ut contrariae, quia minus in veritae sibi consentiunt contrariae quam contradictoriae. Quippe exsistente ita, ut dicit universalis propositio, facilius contingeret ita, ut dicit contradictoria, quam ut dicit contraria, ut si modo contingeret omnes homines esse albos, sicut dicit ‚omnis homo est albus', facilius contingeret quod dicit ‚non omnis homo est albus', quam quod dicit ‚omnis homo ⟨non⟩ est albus'. Si enim unus solus designetur esse albus, vera esset contradictoria, sed non ita contraria, nisi omnibus adesset albedo, quippe sicut illa omnibus coniungit albis, ita haec omnibus aufert. In hoc ei est maxime adversa. Sicut autem in universalibus subiecto negationes tam separativas quam exstinctivas assignavimus, ita et singularibus intelligendum, ut sint inter se diversa. ‚Socrates est animal' et ‚non Socrates est animal' exstinctiva et rursus ‚Socrates non est animal' separativa et ‚non Socrates ⟨non⟩ est animal' exstinctiva totius separativae.

Notandum praeterea, quod sicut contingit fieri contrarias propo-

1 duae contradictoriae *A* 5 tamen] tantum *A* 9 prima . . . *lacuna in cod.* 36 ei] eo *A* 38 sint] sicut *A* 39 diversa] divi *A*

sitiones subalternatione subcontraria contradictorias variato subiecto per signa quantitatis, ita et variato praedicato sive utroque, ut scilicet modo simpliciter fiant secundum variationem alterius termini, modo dupliciter secundum utriusque variationem, ut in subiectis caracteribus continetur.

simplices variato subiecto	universaliter exstinctiva	Universaliter separativa.
	Omnis homo est albus. contrarie: non quidam i. e. nullus homo est albus	Omnis homo non est albus. contrarie: non quidam i. e. nullus homo est albus
	subalterne — contradictorie — subalterne; contra- dictorie	subalterne — contradictorie — subalterne; contra- dictorie
	Quidam homo est albus. subcontrarie: non omnis homo est albus	Quidam homo non est albus. subcontrarie: non omnis homo non est albus

simplices variato praedicato	Exstinctiva	separativa.
	So. est omnis homo. contrarie: non est So. quidam homo	So. non est quidam homo. contrarie: non So. non est omnis homo
	subalterne — contradictorie — subalterne; contra- dictorie	subalterne — contradictorie — subalterne; contra- dictorie
	So. est quidam homo. subcontrarie: non est So. omnis homo	So. non est homo. subcontr.: non So. est quidam homo

Duplices variato utroque termino.	
Omnis homo est omne album. contr.: Nullus homo est aliquod album	Omnis homo est aliquod album. contr.: non quidam homo non est aliquod album
subalterne — contradictorie — subalterne; contra- dictorie	subalterne — contradictorie — subalterne; contra- dictorie
Quidam homo est quidam albus. subcontr.: non omnis homo est omne album	Quidam homo non est aliquod album. subc.: non omnis homo non est aliquod album

1 subaliter subcontra *A*

Nota, quod in simplici variatione terminorum superiores propositiones subalternas inferiores simpliciter, id est ex ui unius termini, continent, ut ‚omnis homo est albus', ‚quidam homo est albus' secundum vim signi subiecto appositi, in duplici vero dupliciter, ut ‚omnis homo est omne album, quidam homo est aliquod album', quippe ‚omne' bis positum contra et ‚quoddam' bis positum. Idem autem ‚quoddam' valet quod ‚aliquid'. Similiter ‚omnis homo est aliquid ‹album›' dupliciter continet, ‚non omnis homo est omne ‹album›', nam ‚quidam' negatum generalem facit negationem. Nam quia singulos comprehendit ‚quoddam' quippe unumquodque est ‚quoddam', negatum singulos tollit quos singillatim continebat. Cum enim unumquodque sit quoddam, sicut unumquodque est album, si quid non est quidam vel album, nullus prorsus est eorum.

Illud quoque notandum est, quod octo propositiones in singulis caracteribus esse contingit ex varietate signorum et variatione negationum per separativa et exstinctiva tam universales quam particulares. Si enim desit altera variatio, quatuor tantum sunt propositiones, si utraque, duae. Quatuor ponit Boethius ex variatione tantum signorum subiecto appositorum. Ipse enim negativas semper non accipit nec earum dividentes ponit. Nam et cum ponit ‚quidam homo non est albus', exstinctivam eam intelligit, ut diximus, pro ‚non omnis homo est albus', ut proprie ei dividentem assignet ‚omnis homo est albus', ut iam supra meminimus. Sicut autem variato subiecto tantum quattuor facit Boethius, ita variatis tantum negationibus per separativas et exstinctivas quatuor fiunt, hae scilicet: ‚Socrates est animal, Socrates non est animal', quae semper est quasi contraria prioris et simul falsa est Socrate destructo, sed nunquam simul vera, et rursus negationes exstinctivae praemissarum propositionum, hae scilicet ‚non Socrates est albus, non Socrates non est albus'. Et ita sunt quatuor, duae vero tantum, si vel separativam tantum negationem vel exstinctivam cum affirmatione sua praeponamus.

Sciendum quoque quod quales faciunt propositiones ‚omnis' et ‚nullus' circa quemlibet terminum, faciunt utrumque et ‚neutrum' et ‚alterum' circa duas, tam scilicet contrarias quam subcontrarias sive subalternas vel contradictorias, ut et sic disponamus:

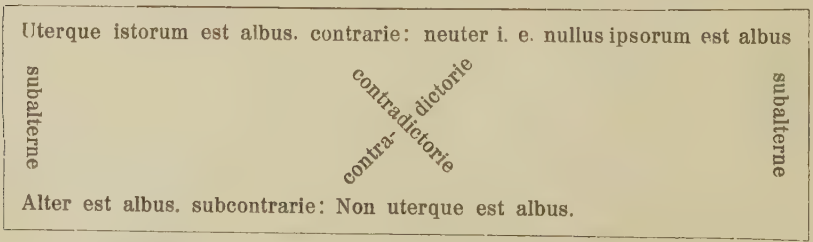

26 semper quae *A*

Tot etiam fiunt, si separativas admisceamus negativas earumque dividentes. Easdem etiam propositionum proprietates reddunt coniunctiones copulativae vel disiunctivae sive praedicatis sive ⟨subiectis⟩ appositae. Praedicatis sic apponuntur: Socrates est homo et lapis, id est utrumque per se. Socrates neque est homo neque lapis, id est neutrum. Socrates est homo vel lapis, id est alterum. Subiectis vero sic: et homo et lapis est Socrates; neque homo neque lapis est Socrates; homo vel lapis est Socrates. Sunt itaque contrariae ‚Socrates est homo et lapis', ‚Socrates neque est homo neque lapis', id est ‚est utrumque' et ‚non est alterum', id est ‚neutrum est', et utraeque falsae sunt, contradictoriae vero sunt ‚Socrates est homo et lapis', hoc est utrumque, et ‚non est' et rursus ‚Socrates neque est homo neque lapis' et ‚Socrates est homo vel lapis', id est neutrum est et est alterum. Eaedem vero subiectis apponi poterunt coniunctiones. Manifestum est autem, quoniam in eisdem terminis plures fecit affirmationes et negationes, quarum aliae contrariae, aliae contradictoriae sunt, aliae neutrum. Ne ergo videretur, quod una affirmatio plures proprias negationes haberet, quae eam simpliciter destruerent, ideo hanc opinionem removet.

Continuatio. Assignavi superius in eisdem terminis plures affirmationes et plures negationes. Sed manifestum est bene intelligentibus, quod unius affirmationis est una tantum negatio. Non enim recte negatio alicuius propositionis dicitur nisi ea quae eam totam simpliciter destruit, ut ‚omnis' ‚non omnis', ‚aliquis' ‚non aliquis', id est ‚nullus'. Aliud est itaque esse negationem in eisdem terminis constitutam. *Hoc enim idem.* Bene dico, quod unius affirmationis una tantum est negatio, quia oportet negationem negare idem de eodem, id est simpliciter copulationem praedicati ad subiectum destruere. Quam copulationem notavit, cum ait: de eodem. A causa. **Boeth. p. 173**[15]

Vel de aliquo. Determinat, quid possit esse subiectum vel quomodo enuntietur, id est sive universaliter sive non. *Dico autem.* Exemplum est de contradictione singularis subiecti. Sic autem dixit negationem idem de eodem negare, quod si aliud negat de alio subiecto, non erit opposita negatio, quam contradictione intelligit, sed potius erit diversa ab ea quae opposita debet esse. *Huic vero.* Persequitur exempla et post contradictionem singularis subiecti ponit contradictionem universalis subiecti tam universaliter enuntiati quam non, velut in infinitis, quos supponit, in quibus negativa particula praeposita exstinctivam facit et rectam | dividentem praemissae affirmationis. *f. 59v*
Potest etiam hoc capitulum praemissum totum legi aliter, ut videlicet ostendat affirmationem unam in sensu non posse habere negativam

---

17 ergo] so *A* 29 de eodem] de n̄ ab *A* 31 enuntiantur *A* 32 sic] si *A* 37 enuntiata *A*

multiplicem, quia in eadem penitus significatione debent accipi termini in negatione, in qua ponuntur in affirmatione. Et hoc est: ‚Hoc enim idem' etc. Hoc autem fortasse ideo dicit, quia quibusdam videbatur, quod universalis semper sit multiplex, particularis vero una, quasi illa de omnibus agat, haec de uno, eo scilicet quod illa non possit esse vera, nisi propter omnes, haec vero propter unum, quae omnino falsa est sententia. Nam et ‚Socrates est homo' vera esse non potest, nisi ipse sit et substantia et corpus et animatum et sensibile, nec tamen haec singula proponit, ut ex eis sit multiplex. Similiter ‚omnis homo est albus' non proponit et Socratem esse album et Platonem esse album, quia licet dicat singulos esse albos, non distinguit, qui sint illi, sed ‚quicunque' indiscrete dicit quod omnes sint albi. Unde idem semper proponit sive istis hominibus permanentibus, sive aliis. *Manifestum est ergo*[1]. Reversus ad proprietatem contradictionis suprapositam, [quod] scilicet alteram propositionem necesse esse veram et alteram falsam, quod immoraturus erat in ea proprietate expedienda appositurus argumenta quae contra propositionem illam videbantur esse et soluturus, breviter recapitulat supradicta sic inferens a partibus: Quandoquidem in praemissis exemplis manifestum est, quod univoce est opposita una affirmatio, ergo manifestum est etc. Et etiam manifestum, quod aliae sunt contrariae, aliae contradictoriae et quae sunt hae, dictum est. Et quod non omnis contradictoria, id est non omnis affirmatio vel negatio, hoc habet quod altera sit vera et altera ⟨falsa⟩ et quare, ideo scilicet, quia aliquando utraque vera est. Et etiam dictum est quia contradictio vera vel falsa est, id est ex dividentibus constet. Et nota, quod hic contradictionem large accipit pro qualibet affirmatione et negatione de eisdem terminis.

Boeth. p. 178[9] *Una autem.* Hoc etiam de epilogo in quo aperte removet errorem quem supra tetigimus, eorum scilicet qui per universale propositiones unas esse dicebant, dicens: *Vel cum sit universale* subiectum *universaliter,* scilicet enuntiatum, *vel non* universaliter, *similiter,* id est non universaliter, sed magis particulare vel indefinitum.

Solet autem quaeri, cum ‚omnis substantia est corpus' aequipolleat universalibus propositionibus ‚omne corpus est corpus' et ‚omnis spiritus est corpus', utrum illae verae dici debeant falsae, cum aequipolleant falsae propositioni. Sed si aequipollentiam recte pensamus, non est accipienda, nisi tam in veritate quam in falsitate consistat.

Praeterea quaerendum est, si aequipollentiam quantum ad

---

7 vera] ñ *A* 15 quod] quidam *A* 17 propositionem] proprie *A*

[1] Haec verba non pertinent ad textum versionis Boethianae, sed in codices irrepserunt ex Boethii expositione. *Cf.* quae editor dicit de his ad I 8 15—17 et II 176[8].

inferentiam sive quantum ad comitationem accipiamus. Quod si quantum ad inferentiam, non aequipollet illis duobus una ista hypothetica ‚omne corpus est corpus et omnis spiritus est corpus', quae quidem hypothetica falsa est sicut categorica illa. Nunquam enim diversae propositiones simul ad aliquid disponi possunt vel aliquid ad eas, quia dum ‚et' coniunctio interponitur, statim in unam hypotheticam diversas propositiones redigit. Quod si quis de aequipollentia comitationis agit, nulla est illa, quia ⟨res⟩, non veritates propositionum, quae nunquam sunt, sese comitantur. *Si album*[1]. Ita inquam has esse propositiones unas, si album praedicatum unum significat, id est una vox est in significatione, cum videlicet constet de subiecto, quod in una significatione, unius scilicet intellectus, accipiatur. De albo autem ideo determinat, quia album sumptum semper multiplicem sensum habere videbatur, secundum id scilicet quod ipse Aristoteles per ‚homo albus' male unam propositionem fieri diceret.

Boeth. p. 179 27

Sin vero. Dixit ‚album' unam propositionem facere, si unum sit in significatione, non in materia una nominis, modo contrariam ponit sententiam, quod si tantum sit nomen aliud in materia vocis et non in significatione, unam propositionem reddit. Et hoc est: si nomen unum in materia vocis sit positum duobus, id est pro duobus nominibus, ut scilicet eorum significationem contineat, ex quibus scilicet nominibus non fit unus intellectus, non fit per illud nomen sic acceptum una affirmatio. Ideo autem determinat ‚ex quibus non est unum', quia ‚homo' multorum significationem nominum tenet, generis scilicet et differentiarum, quae omnia in oratione posita unum intellectum habent, sicut animal, rationale, mortale, ideoque homo quasi habere potest unum intellectum. At vero si poneretur pro ‚animalitas' et ‚rationalitas' sicut est positum pro ‚animal' et ‚rationale', sicut nec ista unum intellectum faciunt, ita nec homo facere posset. Aliter si nomen aliquod est positum, id est impositum, duabus rebus, propter significationem quarum rerum ipsum nomen unum in significatione esse non possit, non est per ipsum una affirmatio. Ideo autem determinat ‚ex quibus non est unum', quia universalia nomina pluribus rebus imposita sunt singillatim, veluti hoc nomen ‚Socrates' pluribus membris simul nec tamen propter hanc pluralitatem rerum unitas sensus perimitur. Si autem sic impositum esset pluribus rebus, ut ad singulas mitteret determinate sicut aequivocum, unam non faceret propositionem. Et hoc est quod ait: *Ut si quis ponat* hoc *nomen tunica homini et equo* tanquam certa nomina singulorum, vis tantundem

---

2 aequipollet illa illis duobus uno *A* 5 possunt] + ut a'us (?) *A* 8 *Post* quia *rasura in A* 27 ponentur *A* 35 tamen] $\widetilde{\tau}$ *A*

[1] *l. c.* I 8 25.

valeat quantum haec duo nomina ‚homo' et ‚equus' et dicat etc. *Nec negatio* scilicet huius affirmationis est una. *Nil enim.* Vere non est una, quia eadem est in sensu cum ipsis duobus. Ab oppositis. Et hoc est: nil differt dicere ‚tunica est alba' secundum sensum quam dicere has duas propositiones ‚equus est albus' et ‚homo est albus'. Et hoc loco ‚equus est albus' quasi nomina sunt ipsarum propositionum, quod ideo determino, ne quis forte hoc totum pro una hypothetica accipiat coniuncta per ‚et', cuius sensus cum unus sit, non potest habere ‚tunica est alba'. Quippe tunica aequivocum tantundem valet quantum duo nomina absoluta sine omni coniunctione prolata, iuxta quod recte ait Priscianus[1] plura nomina in unam vocem concidere. Ex quo et illorum sententia frustatur qui aequivocum de aliquo praedicantes enuntiationis sensum habere propositionem volunt et etiam veram esse. Veluti cum dicimus ‚latrabile animal est canis', ita accipiunt sub disiunctione: latrabile est vel latrabile animal vel caeleste sidus vel marina belua. Sed hoc nequaquam mens vocis habet, quippe canis aequivocum sub disiunctione non est impositum, quia iam ex eadem causa singulis datum esset, ex eo scilicet quod sunt aliquid illorum trium, sicut et propositionem dicimus ex eo quod est oratio vera vel falsa, affirmativa vel negativa. ‚Vera enim vel falsa', haec oratio, quasi universalis est de multis praedicabilis, unde et signa quantitatis recipit, ut scilicet dicamus: omne verum vel falsum est propositio. Quod si canis et cetera aequivoca similem acceptionem sub disiunctione haberent, ex una causa singulis convenirent nec ‹ad› aliquam per se significationem reduci possent magis quam propositio vel ad veras tantum vel ad falsas vel haec oratio ‹vera› vel falsa ad alteram. Unde falsa semper esset propositio .omne animal vel omnis homo vivit', quippe non omne quod est verum animal vel pictum, vivit. Unde Aristotelem sequentes in aequivoco pluras significationes singillatim, non disiunctim sicut in pluribus nominibus accipientes plures per ipsum aequivoce acceptum propositiones semper intelligimus, ut sint in sensu multae propositiones: ‚Latrabile animal est canis', quotiens canis aequivoce sumetur, quarum sicut haec vera est et illa falsa, ita multiplex propositio secundum alium sensum vera, secundum alios falsa dicatur nec iam tamen multipliciter accepta, cum ad unum sensum reducitur.

Boeth. p. 181 29 *Si ergo.* Quia scilicet ‚tunica est alba' eadem est in sensu cum duabus illis propositionibus, ergo manifestum, quoniam est multiplex. A causa vel a pari secundum hoc quod multiplex alia habet sensus illarum, sicut haec alia alios. Qui etiam causam repetit dicens: *si,* id

26-27 haec oratio quasi universalis haec oratio quasi universalis *A* 35 multiplicem *A*

[1] Prisc., *Instit. gramm. l. c.* I 145[22]; *cf. supra* p. 16[1].

est quia, *hae* vera *multa significant*, et ideo sunt plures in significatione. *Vel nil.* Multa, inquam, significabit ‚tunica est alba' multipliciter accepta vel ex tota nil, cum scilicet constaret, quod unum tantum significet. Ideo autem apposui ‚vel nil', quia fortasse quorundam sententia erat, quod propositio, ubi termini multipliciter accipientur, omnis significationis vacua esset ex confusione ambiguitatis. *Neque enim.* Quod plures sint in significatione ‚homo est albus' et ‚equus est albus', per quas ostendit multiplicem esse ‚tunica est alba', probat per substantiva, quae non sunt eiusdem significationis, ut sunt multivoca. Sic iunge: Bene dictum est has duas propositiones esse plures in significatione quam unum in significatione, quia scilicet eorum nomina, homo scilicet et equus, non sunt unum aliquid in significatione. A causa. Quod autem in significatione unum esse non possunt, ostendit per hoc quod orationes | oppositas nominant, ut etiam de rebus legi *f. 60r* possit, quod scilicet nunquam aliquid est homo et equus, id est utraque substantia. *Quare nec*[1]. Quia scilicet huiusmodi propositiones, quae multiplices sunt, plures in sensu propositiones continent, contingit aliquando affirmationes et negationes earum non esse dividentes. A causa. Et hoc est: non est necesse in his, id est in talibus propositionibus, scilicet multiplicibus, alteram partem contradictionis etc. Quod autem ait: ‚non est necesse', innuit quandoque hoc contingere, quandoque non. Si enim dicam: ‚canis est substantia' et ‚non est canis substantia', sic dividunt, quod omnes affirmationes hinc verae sunt et omnes negationes inde ⟨falsae⟩. Si vero dicam: ‚canis est ⟨caeleste⟩ sidus', non dividunt, quia tam affirmatio partim vera est, partim falsa et negatio similiter. Quod autem ait: ‚nec in his', ad hoc respicit, quod superius etiam in unis propositionibus dividentiam veri vel falsi fallere monstravit sicut in indefinitis vel particularibus. Hoc etiam idem innuit in contrariis propositionibus evenire. Ubi enim et istae simul verae sunt, necesse est illas quae istarum dividentes sunt, simul esse falsas. Tale est ergo ‚nec in his', ac si diceret: non solum in quibusdam suprapositis unis fallit dividentia, sed etiam multiplicibus.

In his ergo Finito epilogo et dilucidata unitate vel multiplicitate propositionum, ad proprietatem contradictionis redit, quam supra posuerat, ut eam diligenter perquirendo expediat et determinet, qualiter vere aptari possit etiam propositionibus de futuro contingenti, quibus convenire non videbatur. Nunc autem circa proprietatem contradictionis immoratur tum, quia de contradictione specialiter intendit, ut supra[2] meminimus, ubi expeditis definitionibus promissis naturas propositionum distinguere coepit dicens[3]: ‚quoniam est enuntiare' etc., **Boeth. p. 198**[22]

---

11 quam unum] q aū *A* 14 nominat *A* 23 sic] hec *A* 24 caeleste *addidi; lacuna in A* 36 veri *A* 37 nunc] n̄ *A*

[1] Boeth. *l. c.* I 9[10]. [2] *Cf. supra* p. 393[38]. [3] *l. c.* I 6[13].

tum quia verba quibus proprietatem illam assignat, magis ad falsum sensum quam ad verum sese videbantur habere. Ait enim sic: alteram necesse est esse falsam, hoc est alterum quae dicuntur a contradictoriis, necesse est evenire, alterum necesse est non evenire, verbi gratia: Socratem sedere vel non Socratem sedere necesse est, hoc est alterum de duobus necesse est contingere. Quod magis falsum videtur, cum potius possit ostendi ⟨quod⟩ neutrum necessarium est esse per hoc quod neque hoc necessarium est neque illud. Veluti si dicatur: ‚de duobus alter est albus', id est ⟨vel hic⟩ vel ille, si ostenderetur per partes neutrum esse album, falsa propositio prima convinceretur. Similiter et hic videtur posse probari, cum videlicet neque Socratem necesse sit sedere nec necesse sit non sedere. Unde necessarium fuit, ut diligenter determinaret verba praedictae proprietatis, quae maxime ad falsum sensum se habere videntur. Ait itaque in sequentibus[1], quod si quis divisim dicat, referens scilicet necessarium ad singulas propositiones hoc modo: ‚non necesse est Socratem sedere', vel ‚necesse est Socratem non sedere', falsum est; et tunc quidem disiuncta ex duabus categoricis falsis constat, in quibus singulis praedicatur ‚necesse'. Unde falsa est, cum dicitur. Si quis vero divisim non dicat, sed semel acceptum ‚necesse est' ad totum disiunctionis sensum accomodet hoc modo: ‚Socratem sedere vel non sedere, hoc totum, est necesse' non est ⟨falsa⟩ et hic totum disiunctionis sensum subiciens et necesse praedicans categoricam ipsam facit, non hypotheticam disiunctam et est vera categorica, falsa vero erat disiuncta. Unde in hoc sensu, non in illo proprietatem intelligendam esse Aristoteles in sequentibus[2] aperte determinat dicens: esse quidem vel non esse omne necesse est et futurum esse vel non etc. Sed quare determinanda sit proprietas, prius ostendit, quia ⟨si⟩ non determinetur, maximam inconvenientiam ⟨et⟩ angustiam incurrimus, quod postmodum diligenter ostendet, cum quasi media quadam hypothetica praemissa non determinata proprietate assumpto consequenti ponendo et rursus consequenti destruendo ex affirmationibus et conclusionibus veras hinc et veras illinc contradictorias veras ostendit. Et prius quidam syllogismus talis est: Si omnis contradictionis alteram partem necesse ⟨est⟩ esse veram et alteram falsam, tunc omne necesse est esse vel non esse[3]. Quod si taliter est, perit utrumlibet et consilium et negotium. Assumit postea antecedens prioris consequentis dicens[4]: ‚Si omnis contradictoria' etc., ut scilicet ostendat per hoc, quod illa pereunt, et illam affirmationem probat secundum hoc quod bene est proprietas intellecta. Et rursus ex eadem hypothetica media per destructionem consequentis ut per hoc quassare videatur proprietatem: sed illa

19 indivisim *A* 36 taliter est] + rita *A* peritum *A* 38 ostendit *A*

[1] *l. c.* I 12 11. [2] *l. c.* I 12 3—4. 15.

[3] *l. c.* I 9 19—21. [4] *l. c.* I 10 24—30.

non pereunt. Et hanc quoque affirmationem approbat. Denique cum in maximam anxietatem posuerit adversarium, proprietatem diligenter determinat et remedium solutionis adhibet. Quoniam autem propositiones de praesenti et praeterito, quaecumque verae sunt vel falsae, determinate verae sunt vel falsae, nulla ⟨autem⟩ est veritas vel falsitas contingentis futuri determinata, erant plerique ⟨qui⟩ propositiones de contingenti futuro veras vel falsas omnino esse denegabant, eo videlicet quod ea quam habent, veritas vel falsitas eis nondum aperiri posset. Unde non ita proprie contradictiones recipiebant in propositionibus de futuro huiusmodi sicut in praesenti et praeterito. Iuxta quorum opinionem Aristoteles hoc loco proprie contradictionem his assignat propositionibus, quae de praesenti vel de praeterito fiunt et ab his quae de futuro sunt, removet. Quorum errorem postea corriget, veritatem vel falsitatem omnibus aequaliter assignans, licet non sit in omnibus aequaliter determinata.

Sic continua: Dictum est superius fieri affirmationes et negationes circa ea quoque tempora quae sunt extra praesens, hoc est alias esse de praesenti, alias de praeterito, alias de futuro. Sed in his quae fiunt de praesenti vel praeterito indubitanter proprietas contradictionis recipitur, quia scilicet eventus earum propositionum praesentiam, ex qua cognosci possunt, vel adhuc habent vel iam habuerunt. Et hoc est: *In his quae fiunt et quae facta sunt,* hoc est in affirmationibus et negationibus de praesenti et praeterito, quae scilicet enuntiant aliquid praesentialiter vel esse vel non esse vel fuisse, *igitur,* quia scilicet sunt affirmationes et negationes de praesenti vel praeterito, *necesse est* etc. A causa iuxta opinionem recipientium tantum dividentiam propositionum secundum definitionem veri vel falsi ex praesentia vel existente vel praeterita. Vel a parte secundum rei veritatem, quia omnium temporum contradictiones fiunt, quibus ista proprietas bene intellecta convenit aequaliter.

Et attende, quod iam manifeste verba proprietatis commutat, ut omnino ad secundum sensum sese habeant, quia iam divisim ‚hanc' et ‚illam' ponit, cum prius dixisset ‚alteram', quod aliquantulum magis ad unum sensum accedebat. Ideo autem commutat verba, ut facilius ex eis et probabilius arguere possit et descendere ad interitum utrumlibet et cetera, in quae intendit. *In universalibus quidem.* Determinat contradictionem, in quibus scilicet propositionibus consistat, in universalibus scilicet subiectis universaliter enuntiatis, quemadmodum dictum est, et hoc ideo determinat, ne universalem universali dividentem daremus. Aliud autem est universaliter enuntiare subiectum, id est apponi ei signum universalitatis, aliud propositionem univer-

---

6 erat plereque *A* 8 ea] eo *A* 35-36 *Cf. infra* p. 431[86]
36 In universalibus] vel universalibus *A* 38 enuntiati *A*

salem facere. Qui enim dicit: ‚non omnis homo est albus', subiecto apponit signum, sed non facit universalem propositionem, et qui dicit: ‚non quidam homo est albus', id est nullus, particularitatis signo apposito subiecto universalem facit enuntiationem. Affirmationes itaque et negationes universaliter fiunt, quando quod una ponit universaliter, altera negat esse universaliter, ut: ‚omnis, non omnis', similiter particulariter: ‚quidam, non quidam', id est nullus, vel indefinite vel finite. *In his vero,* sicut ⟨in⟩ indefinitis vel particularibus, quando scilicet negatio separativa accipitur. Quod determinat cum subdit: ‚dictum est et de his', quia superius in talibus propositionibus et dividentes assignavit negatione praeposita et non dividentes interposita.

Boeth. p. 201 7 *In singularibus vero.* In affirmationibus et negationibus de praesenti vel praeterito constat ita esse, sed non similiter est in futuris, id est in propositionibus de contingenti futuro, etiamsi singulares illae propositiones sint, de quibus magis videretur, quod ab illis magis dici possent verae vel falsae, qui tantum veras vel falsas dicunt eas quae determinate sunt verae vel falsae, pro eo scilicet quod subiectum finitum est determinatius in significatione quam universale subiectum. Unde determinatiorem enuntiationem reddit et si qua [est] de futuro determinate vera vel falsa dicenda esset, magis de istis videretur quae determinatiores terminos habent.

Et attende, quod sicut a propositionibus de contingenti futuro proprietatem contradictionis removet male intellectam, ita etiam posset facere ab omnibus de praesenti vel praeterito. Quippe nec me sedere nec sedisse necesse est nec non sedere nec non sedisse necesse. Sed ideo maxime propositionibus de futuro contingenti adhaeret, quia nulla illarum quibusdam videbatur vera. Ad huiusmodi futura quae contingentia sunt, tria illa pertinent inconvenientia procedentia ex proprie-
f. 60v tate male intellecta | in propositionibus huiusmodi de futuro.

Sed nunc diligenter naturas propositionum cuiuslibet temporis distinguamus secundum ipsam rerum naturam, ex qua veritatem vel falsitatem suam trahunt, et quae ad utrumlibet pertinent, diligenter consideremus, ut omnia perspicua sint, quae in sequenti ratiocinatione dicuntur. De praesenti autem tempore propositiones fiunt, quaecumque dicunt aliquid esse vel non esse aliquid, sive praesentes res sint, sive praeteritae, sive futurae, sive omnino nunquam sint, veluti ista: ‚crastina dies est' vel ‚chimaera est vel non est'. De praeterito etiam tempore sive futuro de eisdem fieri possunt, quotiens scilicet aliquid sive sit sive non, dicimus fuisse vel fore vel negamus idem. Propositiones autem futuri temporis aliae fiunt de eventu indeterminato, id est omnino incerto, quantum in ipso est, aliae de eventu determi-

---

1 enim] etiam *A* 16 tantum] tamen *A* 21 determinationes *A* 28 *post* pertinent *lacuna in cod.* 29 de futuro] futuri *A*

nato coactione aliqua naturae, ut si dicatur ‚Socrates moritur' vel ‚albedo vel chimaera non comedet' vel ‚chimaera erit hircocervus', singula quae dicuntur, certificari nobis possunt ex natura aliqua rerum iam cognita. Nam comestionis actum in quibusdam cognovi et chimaeram vel hircocervum amplius, ut esse possint, seminaria in rerum natura non habere ex illa Dei creatione, quae die septimo specierum omnium formas complevit, in quibus seminaria futurorum posuit, unde iam amplius nullam novam speciem crearet. Si quis autem dicat ‚Socrates comedet vel morietur cras', eventum proponit, de quo scilicet nulla natura rei cuiusquam nos certificare potest. Si vero sub disiunctione dicam ‚Socrates commedet ⟨vel non⟩', omnino certum est, cum scilicet certum sit inter comedere et non comedere nihil medium intervenire posse. Quicquid ergo suggeri potest rationi, ex qua naturae rerum perceptio est, determinatum est. Propositiones itaque de futuro aliae incerta omnino enuntiant atque indefinita, aliae determinata. Unde aliae verae vel falsae indeterminate, aliae determinate. Propositiones vero de praesenti vel praeterito, quaecumque verae sunt vel falsae, vera vel falsa determinate indicant, quia etsi nobis actualiter cognita non sit veritas earum vel falsitas, in natura tamen definita est, quia iam in rerum praesentia vel est vel fuit. Unde notitiam de se conferre possunt et, quantum in ipsis est, cognosci. Nam cum astra paria sint vel imparia alterumque in rerum praesentia definitum est vel fit, licet non sit actualiter homini cognitum, tamen est in natura determinatum, quia iam id rei eventus habet, unde de se notitiam praestare possit, et quantum in se est, iam est definitum, cum mundus pro infirmitate nostra a nobis non teneatur. De quibusdam tamen praesentibus sive praeteritis restat quaestio, utrum definita sint vel indefinita, cum indefinita per futura indeterminata sciri queant. Ita cum dicitur ‚Socrates comedet', haec propositio iam profecto praesentialiter est vera vel falsa et haec propositio quae dicit ‚Socrates comedet, vera est' de praesenti est et ideo iam vel determinate vera est vel determinate falsa saltem in natura praesentis inhaerentiae veritatis vel falsitatis quam habet. At vero si ‚Socrates comedet ⟨est vera⟩', est determinate, oportet et determinate, quod Socrates comedet, quia sicut veritas propositionum ex eventu rerum pendet, ita et cognitionem veritatis vel falsitatis ex cognitione eventuum necesse est haberi. Impossibile enim est cognosci veram esse propositionem ita, ut nesciatur, quod ita sit, ut ipsa dicit, cum videlicet certum sit eam aliter non esse veram nisi ex eo quod ita dicit, sicut in re est. Sed nec istae de praesenti ‚Socrates est nomen hominis comesturi in crastino' vel ‚homo comesturus in crastino est Socrates' vel ‚video

1 cogitatione *A* 4 comestionis] coniunctionis *A* 15 determinati *A* 19 verus vel falsas *A* 25 definitus *A* 26 undus *A*

hominem comesturum in crastino' determinari possunt nisi per futurum. Similiter si dicamus de eo qui hodie dixit, quod Socrates cras comedet: ‚iste est mentitus', haec enuntiatio de praeterito, utrum vera sit vel falsa, non nisi ex futuro cognosci potest. Non itaque omnes de praesenti vel praeterito propositiones verae vel falsae determinate esse videntur, quando videlicet veritatis earum vel falsitatis discretio ex futuro pendet. Nam et iustitia uniuscuiusque hominis, etsi modo sit, nec ipsi qui eam habet, adhuc certa est nec esse valet, nisi per examen extremi iudicii, et quod mulier concipit, ex aliquo futuro eventu notitiam exspectat certam. Si quis autem dicat quod mulierem concipere, si non sit nobis cognitum, saltem Deo patet, idem etiam de quolibet futuro dici potest, quia omnia determinata dici possunt quantum ad ipsum, quantum ad nos vero multae sunt occultae naturae praesentes, quae a nobis nullatenus comprehendi adhuc valent. Si autem ad humanam scientiam respiciamus, cum hic Aristoteles humanam opinionem disputet, non omnes propositiones de praesenti definitae videntur.

Sunt autem qui dicunt, quod ‚Socrates comedet', quae fortasse se praesentialiter habet, quippe determinatus est eventus proprietatis praesentialiter ei inhaerentis et ipsam iam determinate veritatem habet. Sed licet determinate vera dicatur propositio quantum ad praesentem et determinatam inhaerentiam veritatis, quantum tamen ad eventum, quem loquitur indeterminatum, indeterminate vera est, et hoc loco Aristoteles determinate veras vel falsas propositiones dicit quantum ad eventus, scilicet determinatos vel indeterminatos, quos proponunt. Aliud etiam ‚determinatum' sonare videtur quam ‚certum', quia determinatus dicitur eventus, qui ex se cognoscibilis nobis, ut paritas et imparitas astrorum ex ipsa praesentia, quam habent, de se cognitionem dare potest; certa vero sunt, quae quoquomodo actualiter cognita sunt, ut si quid de futuro contingenti testimonio angeli ad discretionem ⟨venerit⟩, certum quidem esset mihi non ex se, sed ex auctoritate angeli, sed determinatum non esset, quia ex se ipso cognoscibile non esset. Non est itaque determinatum certum vel e converso, quia certum actualiter accipimus, quod iam scilicet actualiter alicui constat, determinatum autem possibiliter sumamus, quod videlicet aptum est ex se ipso sciri. Unde et si talis consequentia recipiatur: ‚si Socrates comedet, est vera: Socrates comedet' et certum sit antecedens, certum est et consequens. Sed non fortasse, si determinatum sit antecedens, et consequens, quia praesens eventus ex se cognoscibilis est, sed non ita futurus contingens.

Sed ad hanc profecto positionem sententiae, quae scilicet omnes

---

9 extermini indicit *A* 10 certam] m̄. ā. *A* 18-19 fort. se] fortassis angeli ad discretionem certum quod aliud esset *A*.

propositiones de praesenti vel praeterito determinatas iudicat de eventu determinato et nullas de futuro contingenti, quaestio occurrit, quid eventum rei accipiant. Si enim res ipsas, quae eveniunt, eventus appellent, profecto ‚chimaera est hircocervus vel non est' non habet eventum, id est res aliquo modo evenientes, quia nil omnino unquam sunt, nec ex se notitiam dare potest magis quam futurum bellum, quam ex se ipsa non habet, cum nil omnino sit. Itaque haec: ‚est hircocervus vel non est' vel ‚prima dies mundi fuit' . . . ex eventibus suis cum omnino non sint, cognosci a nobis non valent, et ita nec omnes propositiones de praesenti vel praeterito ex eventibus suis determinatae dici possunt, quia nec eventus, cum omnino non sint, determinati in se.

Si quis autem id totum quod propositio dicit, eventum vocet [ad], utique nil est nec magis hic eventus quam ille praesens est vel praeteritus vel futurus dici poterit, cum omnino nil unquam sit, et similiter sicut eventus propositionis de praesenti praesens dici potest, ita et eventus aliarum, quia sicut praesentialiter modo verum est quod Socrates sedet, ita et quod sedit et quod sedebit. Omnis enim propositio vera dicitur, quia ita est in re, ut proponit. Ita autem nunc praesentialiter est, quod Socrates sedit vel sedebit, sicut et quod Socrates sedet. Pro sessione namque, quae heri praesens erat et modo praeterita est, praesentialiter ita est in re, quod Socrates sedit; cum vero sedebat Socrates, magis ‚Socrates sedet' quam ‚Socrates sedit' tunc dicit, dum erat.

Sive ergo eventus res ipsas appellemus, de quibus agunt propositiones, sive dicta propositionum, non sunt omnes propositiones de praesenti vel praeterito eventibus determinatae. Unde quid tenendum sit, definiamus vel ⟨de⟩ determinatione vel indeterminatione propositionum. Quasdam itaque de praesenti vel praeterito determinatas dicimus et idem volumus esse determinatum quod cognitum nobis. Unde sicut non omnia praesentia et praeterita nobis sunt cognita, ita non omnia determinata. Quis enim Deum veraciter et perfecte, ut in se est, comprehendere possit aut multa etiam de occultis rerum naturis, quae suae Deus tantum reservat scientiae? Cum autem quorundam praesentium ⟨et⟩ praeteritorum notitiam habemus, aut praesentiam rei alicuius ratio percipit aut recordatio est eius quod perceperit et saepe de occultis ex manifestis certificatur, futuri vero contingentis propositiones ex nulla rei praesentia vel recordatione cognoscibiles omnino sunt indeterminatae. Hoc autem tantum futurum quod contingens dicitur, Aristotelem futurum vocare ⌈arbitramur, quia ea futura *f. 61r*

---

8 *post* fuit *rasura in A; fortasse supplendum:* vel non fuit *vel tale quid* 17 verum] eorum *A* 25 ei eventus *A* 35 praesentia *A* 37 manifestis . . . nulla *in marg. A* contingenti *A*

quae naturaliter contingunt, non tanquam futura, sed tanquam praesentia reputat, quia sic iam certa sunt, quod sunt quasi praesentia.

Et nota, quod eadem res et praesens in aliquo dicitur et praeterita in alio. Unde iste et praesens est secundum praesentem constitutionem et praeteritus vel futurus dicitur secundum praeteritam vel futuram et circa praesentem vel praeteritam iam notus est, sed non circa futuram. Sunt autem praeteritum et futurum non-exsistentium quoque nomina, ut belli praeteriti vel futuri. Contingentia quoque futura dici possunt tam ea quae aliquo modo praesentia sunt, quam ea quae adhuc nullo modo sunt, ut bellum futurum. Quae inde contingentia, id est utrumlibet, dicuntur, quod aequaliter ad fieri et non fieri se habent, id est cum possint in futuro evenire et non evenire, aeque secundum nostram cognitionem ad utrumque se habent, quia ex nulla natura magis certi esse possumus, quod eveniant, quam quod non eveniant; quantum vero ad eventum, ⟨ad⟩ alterum se habent, sicut praesentia, quod scilicet quae futura sunt, eveniunt. Omnia itaque contingentia futura utrumlibet dicuntur, non autem omnia utrumlibet futura videntur, quia multa aequaliter ad fieri et non fieri se habent quae nunquam erunt sicut et illa quae erunt. Est itaque ‚utrumlibet' nomen quorumlibet tam exsistentium quam non-exsistentium, secundum hoc quod se ad fieri et non fieri aequaliter habent, ut videlicet utrumque de eis possit contingere nec quid contingat, ulla ratione a nobis praesciri possit. Et hoc est nomen ‚utrumlibet' non ex proprietate aliqua datum, sed ex causa constructionis inventum, ex eo scilicet quod res quibus convenit, aeque ad fieri et non fieri se habent, id est aeque, ut dictum est, possibile est eas evenire. Haec vero, cum eveniunt, quaedam ex natura tantum contingere videntur, quaedam ex nobis, quaedam ex utroque; ex natura tantum, cum vel frigus aquam in glaciem solidat vel calor solis liquefaciat, ex nobis tantum, cum nomen quod volumus, cui volumus, aptamus et quotiens auctorem naturae peccato aliquo offendimus, ex nobis simul et natura, quando ex nostra actione et facilitate naturae[1] aliquid contingit, velut si frangam baculum[2]; nisi enim ex naturali compositione baculus in se haberet, ut frangibilis esset, nequaquam a me frangeretur; quod si etiam frangibilis esset et ego frangere nollem, nequaquam modo frangeretur. Quae vero ex nobis contingunt sive solis sive cooperante [in] natura, modo ex deliberatione nostra, modo fortuitu, id est casu, praeter spem et praeter meditationem nostram accidunt. Quando autem ex deliberatione contingunt, per liberum

---

9 eo *A* quam *A* quam] tam *A* 11 non] ut *A* 15 eventum alterum ante se *A* 16 quod] quae *A* 24 constructionis] cõn *A* *Ultima littera delata est* 33 veluti *A* 35 si] hic *A* 37 in naturae *A*

[1] *l. c.* II 190[4] [2] *l. c.* II 197[20].

arbitrium sunt. Est autem arbitrium liberum ipsa animi diiudicatio de aliquo, utrum faciendum a nobis sit an non, libera quidem quando de eo habetur, ad quod libere nos habemus, ut videlicet in manu nostra sit et in potestate illud facere et dimittere[1]. Si enim aliquid diiudicem apud me de capiendo rege, utrum capi eum a me oporteat vel non, haec diiudicatio libera non est, quia pro voluntate mea, quod vellem, non contingeret. Casu vero, id est fortuito, contingunt ea utrumlibet quae inopinate et repente praeter spem et praeter meditationem nostram eveniunt, veluti cum aliquid fecerimus propter aliquid et per hoc quod fecerimus, aliud contingit, quam intendebamus. Ut si quis agrum fodiens per agri culturam thesaurum inveniat[2], inventio illa est et inopinata et contingit ex fossione quae propter aliud fuerat incepta, quia non hac intentione vel hac de causa rusticus fodiebat, ut casu inveniret, sed propter messem tantum. Casum autem in physicis teste Aristotele philosophia definit dicens[3]: quod quotiens aliquid cuiuspiam rei gratia geritur, aliudque quibusdam de causis quam intendebatur, obtingit, casus vocatur. Quem et ipse Boethius[4] rursus ex sua parte definit dicens: ‚Licet igitur definire casum esse inopinatum ex confluentibus causis in his quae ob aliud geruntur, eventum.' ‚Nisi enim, inquit, cultor agri humum foderet, nisi eo loco pecuniam suam dispositor obruisset ‹aurum non esset inventum›' cum tamen neutrum ideo fieret, ut fossor inveniret thesaurum.

Sed cum liberum nomen sit ipsius diiudicationis rationis animi, casus, cum definitur, cuius nomen sit et quando, perquiram. Videtur ipse effectus, qui ex causis contingit, casus dici, sicut inventio in re inventa est sive in inventione. Nam sicut invenitur thesaurus, ita et nos casu invenimus et utraque inventio tam actio quam passio casus sive casualis dici videtur, quia utraque inopinate quantum ad nos accidit, et tunc tantum dum praesens est inventio, casus esse potest, id est casualis et fortuitu, ex ea scilicet proprietate casus appellata, quod inopinate evenit. Quae tamen inventio postquam praesens, non dicitur utrumlibet, sed priusquam esset, utrumlibet dicebatur. Unde cum supra[5] diximus quaedam utrumlibet casu contingere, ea utrumlibet vocavimus, secundum quod, antequam evenirent, sese habebant.

---

1 animi] ñ *A* 3 habere *A* 5 decipiendo regem *A* 21 obru *A;* thesaurus non esset inventus *addidi ex Boeth.* II 224 [8] 31 inventio] + quam *A* 34 evenit *A*

[1] Abael., *Theol.* L. III *PL* 178 p. 1110 *A*.

[2] Boeth., *l. c.* 194 [9]. [3] *l. c.* 194 [3].

[4] Boeth., *De consol. phil.* V 1 ed. Peiper 123 [51]; *cf.* Abael., *Theol. PL* 178. 1109 BC.

[5] *Cf. supra* p. 424 [38].

Et attende, quod cum res ipsas quae secundum nos inopinate contingunt, casus nominemus, cum tamen dicimus aliquid fieri casu, casu adverbialiter uti videmur, ac si diceremus: inopinate, et non necessario. Sed sive casus nomen sit sive adverbialiter positum, semper ignorantiam denotat sicut inopinatum et inopinate vel repentinum et repente. Videntur etiam dicta propositionum magis appellari casus quam res aliqua. Sicut enim dicimus, quia casus fuit, quod inveni hominem, ita quod non inveni; ‚non invenire' tamen nil est omnino et ad hoc quidem verba se habent, cum eventum inopinatum appellamus casum. Eventus enim proprie dicimus propositionum, quando propositiones ex suis eventibus veras iudicamus, et cum dicimus casum esse venire me ad ecclesiam vel non venire, impersonaliter casus dicitur, sicut et diceremus: ‚determinatum est vel provisum est vel necessarium me venire vel non venire' et cum dicimus: ‚casus est me venire', tale est: ‚contingit fortuitu me venire' et cum dicimus: ‚casus est inopinatus eventus', ‚est' non essentialiter, sed nuncupative ponimus, ac si diceremus: id quod esse vel non esse inopinate contingit, casus appellamus. Unde in verbis Aristotelis diligenter ponitur non ‚casus est', sed ‚casus vocatur'. Qui etiam vocationem illam non ad personam aliquam accommodat, sed impersonaliter dicit, quia quotiens aliquid etc.

Aeque autem ea casu contingere quandoque videntur, quae ex natura sola proveniunt, sicut et ea quae per nos accidunt secundum hoc, quod utrumque ignoramus. Per liberum autem arbitrium ea sola accidunt, quae ex nobis proveniunt. Sunt autem nonnulli, qui nil utrumlibet appellent, ne aliqua futura contingentia dicant, sed omnia quae eveniunt ita ut eveniunt, ex necessitate evenire. Quod ex Dei providentia sive praedestinatione conantur ostendere. Aiunt enim, quod Deus qui in sua providentia falli non potest, omnia ab aeterno providit et praedestinavit ita evenire, ut eveniunt, et tunc evenire quando eveniunt; quare secundum eius providentiam quae falli non potest, et institutionem praedestinationis, quae mutari non potest, necesse est singula ita evenire, ut eveniunt et quando, et ita omnia sub necessitate constringunt, ut nullatenus arceri possit, quin eveniant, sicut eveniunt et quando. Sed hi nimirum, cum omnia a Deo et provisa et praedestinata dicerent, omnium bonorum laudem vel malorum culpam in auctorem omnium refundebant, quia Dei providentiae et praedestinationi tam bene facta nostra quam male facta imputabant. Quae pessima omnium haeresum non solum christianorum religioni, verum et philosophorum naturali rationi abominatio est et maxime teste Boethio Peripateticorum.

---

4 positum] possint *A* 9 quidem] quod *A* 32 institutio est *A* 33 *post* ita *add. A*: ꝺ͛o 34 arceri] necessi *A* 41 peri hypotheticorum *A*

Sed antequam adversus huiusmodi cavillatorias rationes respondeamus, vis providentiae Dei et praedestinationis est distinguenda. Est autem providentia ipsa eius praescientia futurorum, quae simul singula praescivit, antequam evenirent, et est providentia non solum praescientia bonorum, quae ex eo procedunt, verum etiam malorum, quae a nobis fiunt. Sicut autem providentia Dei id est quod praescientia ipsius, praedestinatio vero id est quod fatum, id est fatatio videtur, quando videlicet bonum, quod providet, stabiliendo mente disposuit, ut eveniat, cum ipse voluerit, et est tantum praedestinatio de beneficiis Dei, non de malis, quae operamur. Unde Augustinus, De bono perseverantiae[1]: ‚praedestinatio, inquit, est praeparatio beneficiorum Dei.' Qui etiam in libro De praedestinatione sanctorum[2] differentiam inter praedestinationem et gratiam assignat dicens: Inter Dei gratiam et praedestinationem hoc interest quod praedestinatio est gratiae praeparatio, gratia vero ipsa donatio; praedestinatio sine praescientia esse non potest; ⟨potest⟩ autem esse praescientia sine praedestinatione. Quippe Deus ea praescivit sicut quaecunque peccata. Quocirca praedestinatio est praeparatio gratiae, gratia vero praedestinationis effectus.' Inter fatum quoque, id est praedestinationem, et providentiam in Boethio differentiam habemus his verbis[3]: ‚Nam providentia est ipsa illa divina ratio in | summo *f. 61v* omnium principe constituta quae cuncta disponit, fatum vero inhaerens rebus mobilibus dispositio, per quam providentia suis quodque nectit ordinibus. Providentia namque cuncta pariter quamvis diversa, quamvis infinita complectitur, fatum vero singula digerit in modum locis formis ac temporibus distributa, ut haec temporalis ordinis explicatio in divinae mentis adunata prospectu providentia sit, eadem vero adunatio digesta atque explicata temporibus fatum vocatur, quae licet diversa sint, alterum tamen pendet ex altero. Ordo namque fatalis ex providentiae simplicitate procedit.' Et iterum[4]: ‚certe manifestum est immobilem simplicemque gerendarum formam rerum esse providentiam, fatum eorum quae divina simplicitas gerenda disposuit mobilem esse nexum atque ordinem temporalem. Quo fit, ut omnia quae fato subsunt, providentiae quoque subiecta sint, cui ipsum etiam subiacet fatum; quaedam vero quae sub providentia locata sunt, fati seriem superent. Ea vero sunt, quae primae propinqua divinitati stabiliter fixa fatalem ordinem mobilitatis excedunt.' Quae quidem verba aliquid habent ambiguitatis, cum scilicet modo idem fatum et providentiam vocat, modo diversum. Sed cum in Deo nil sit aliud ab ipso nec aliud sit sapientia eius vel providentia vel praedestinatio, id

11 quidem] quod *A* 25 motum *Boeth.* 32 fatum] + vero *Boeth.*

[1] August., *De dono persev.* c. 14 n 35 (*PL* 45, 1014).
[2] August., *De praed. sanct.* c. 10 n. 19 (*PL* 44, 974).
[3] Boeth., *De consol. phil.* IV, 6 ed. Peiper 108[30].
[4] *l. c.* 109[52].

est fatalis stabilitio eius, quam ipse, recte idem essentialiter dixit, et si homines imponentes nomina tam creatori quam creaturis aliunde providentem, aliunde fatalem dixerint, recte secundum diversas vocabulorum causas diversa fatum et providentiam dixit, sicut aliud risibile esse, aliud navigabile esse dicimus, cum tamen idem sit penitus et navigabilis et risibilis, ac est tale, ac si dicatur: cuius quidem aliud sonat risibile, aliud navigabile secundum diversas impositionis causas. Sic et Deus et providentia dicitur ex eo quod providet et praescit, et fatum ex eo quod stabilit atque disponit in creaturis. Nec ullae sunt proprietates, quas in Deo intelligamus, dum eum providentem vel fatalem dicimus vel scientem vel intelligentem vel bene agentem, sed more humano loquentes simplicem eius essentiam et in se omnino invariabilem pro his quae per eum invariabilem varie fieri contingunt et varie a nobis excogitantur, variis designamus nominibus, ut sapientia dicatur secundum hoc quod recte per eum omnia disposita, providentia secundum hoc quod omnia quae futura erant, ipso faciente vel permittente ipsum nec tunc quando non erant, latebant. Similiter cum modo me sedente, modo non sedente dicitur scire vel intelligere me sedentem et non intelligere vel scire me sedentem, nulla est in ipso variatio, sed in me[1]; quocumque modo me habeam, ipsum latere non possum. Cum itaque omnino in se Deus invariabilis subsistat, secundum variationem creaturarum vel varios effectus ipsius quasi distenditur, veluti cum divinum spiritum septiformem vel septem spiritus dicimus non secundum se, sed secundum dona quae ab ipso fideles habent. Unde et Gregorius super Ezechielem[2] sic inquit: ‚spiritus qui omnia loca per maiestatem replet et continet, nec in se mobilis secundum operationem, quasi mobilis discurrit, quia ubicumque nescientibus occurrit, praesentem se omnibus exhibet. Mobilis appellatur, qui tenens omnia stabilis permanet. Unde cum laus sapientiae describeretur, adiunctum est: Est enim in illa spiritus intellectus, sanctus, multiplex, stabilis, mobilis. Et paulo post *(Sap. 7,22—23):* humanus stabilis'. Vide tamen in Boethio de Consolatione, cum dicitur fatum adhaerens rebus, non fatatio Deus accipi, per quem scilicet fatatur, id est incommutandum statuitur, sed fatatio passive quasi unum fatatum, et si haec esset, male providentiam idem cum fato diceret, nisi provisum passive acciperetur sicut et fatatum, sed ut et providentiam Deum et fatum appellemus, ipsum in se providentiam dicimus secundum aeternam praescientiam, quae semper est; fatum vero et adhaerens rebus bonis tantum ipsemet dicitur secundum id quod tanquam iam provisum stabilit apud se et sic faciendum ordine disponit, ut sic fiat. At vero cum provideat vel praedestinet futura

14 designatur *A* 17 promittere *A* 41 disponit] et ponit *A*

[1] *Cf. Epit. theol. PL* 178. 1728 D. 1729 A. [2] *PL* 76, 824 C.

neque providentia neque praedestinatio necessitatem rebus infert, providet futurum fieri, sed non ex necessitate fieri, stabilit futurum, ut fiat, sed non ut ex necessitate fiat. Sic enim providet et stabilit futura, sicut sunt evenientia, ipsa autem sic evenientia sunt, ut queant etiam non evenire; utrumque in providentia Dei est vel praedestinatione, ut cum nullo modo impediatur, quin fiant, sic tamen eveniunt, ut et non evenire possint. Sicut enim si quis ante me ambulet, quoniam videam et sciam ambulare, visus meus et scientia non confert ei, ut ex necessitate ambulet, nec tamen videre ambulantem vel scire possum, nisi ipse ambulet, ita Dei providentia me ita ambulaturum providit vel peccaturum, ut mihi necessitatem in altero non inferret, alioquin ipse me compelleret peccare nec reus essem, qui coactus peccarem, sed ipse per quem peccare cogerer. Si ergo integre providentiam eius consideremus, quae omnia simul praescivit, quae ad meum actum sive possibilitatem pertinebant et ita me ambulare modo et simul posse non ambulare providit, secundum eius providentiam et me ambulare contingit et posse non ambulare, quia utrumque in eius providentia aequaliter praeexsistit. Et nota, quod cum vera sit haec propositio modalis cum determinatione ‚impossibile est rem non ita evenire, cum Deus providerit evenire', non tamen vera est simplex, quae ait: ‚impossibile est non ita evenire'. Nam et ista vera est: ‚impossibile est hunc hominem habere duos pedes, postquam amiserit, vel impossibile est hunc hominem sedere, dum stat, nec tamen ideo verum est simpliciter, quod impossibile est vel hunc habere duos pedes vel hunc sedere.

Nunc autem illam callidam, sed cavillatoriam ponamus et solvamus argumentationem, qua plerique conantur ostendere ex eo quod res aliter evenire possunt quam eveniunt, posse Deum falli, quam et ipse Tullius testante Augustino in Civitate Dei[1] disponit, cuius est haec summa: Si possibile est, rem aliter evenire, quam evenit, possibile est aliter evenire quam Deus eventurum esse providit. A pari. Et ita possibile est, Deum rem aliter providere, quam evenit, et ita possibile est, Deum falli. Si enim aliter evenit res, quam Deus providit, vel aliter providit Deus quam evenit, Deus fallitur. Unde si possibile est aliter evenire, quam Deus providit, vel aliter providisse, quam evenit, possibile est, Deum falli. Cuiuscunque possibile est antecedens, esset et consequens, ut si vera est haec consequentia: si est homo, est animal, vera est et ista: si possibile est esse hominem, et animal. Cum itaque et haec consequentia vera sit: si res aliter evenit, quam Deus providit, vel aliter ‹providit›, quam evenit, Deus fallitur, vera est et haec: si possibile est aliter providisse vel eve-

20 vera] ñ *A*

[1] August., *De civ. Dei* V 9. *PL* 41, 148 sqq; *cf.* Cousin, *Ourages inédits* p. 289 sq.

nisse, possibile est, Deum falli. Itaque per medium probata est proposita consequentia, haec scilicet: si possibile est rem aliter evenire quam evenit, possibile est, Deum falli. Sed quia ex vero falsum arguitur, cavillatoria est argumentatio, id est sophistica, quae sic solvenda est: Cum dicitur: possibile est rem aliter evenire quam evenit, duo sunt ⟨sensus⟩, sicut duo, cum dicitur: possibile est stantem sedere. Si enim ita dicimus, quod rem illam quae stat, natura permittit sedere, verum est; si vero ita, quod natura permittit ita esse, ut dicit haec propositio: stans sedet, falsa est. Similiter si dicamus, quod possibile est rem alio modo evenire, quam evenit vel quam Deus adhuc in sua providentia habuerit, qui tantum eam evenire providit, verum est. Si vero ita dicamus quod possibile sit ita contingere, ut haec propositio dicit: res evenit aliter, quam evenit, vel aliter quam Deus providit, falsum est, et ex hoc falso et impossibili satis concedendum est sequi illud falsum et impossibile, id est quod possibile est Deum falli. Tunc enim regula praedicta locum habet: cuiuscunque antecedens possibile est, et consequens, quia tunc ‚possibile est' ad totas propositiones, non ad res applicatur. Si autem ex vero procedimus secundum propriorem expositionem, non sequitur, ut possibile sit, Deum falli magis, quam si diceremus: si is qui stans est, potest sedere, possibile est stationem et sessionem eidem inhaerere simul; posset enim aliter evenire quam Deus habuit in providentia, quam habuit, nec tamen falleretur Deus, quia sicut res aliter posset evenire, ita ipse aliter posset providisse, ut sicut hoc modo tantum providit, ita et alio, quam providisset, qui similiter cum eventu alio rei concordasset sicut iste modus providentiae cum isto eventu, et sic sana tunc esset
f. 62r sicut et nunc. Nam cum ipsius providentia | vel praedestinatio, quae ipse est, dici non possit diversa nisi secundum diversitatem ⟨eorum⟩ quae providet vel quae inmutabilis facit mutabilia, alia providentia vel praedestinatio esse posset, quia aliud praescire vel praedestinare posset. Unde non est necesse, cum etiam oppositum eius quod providit, providisset et illud contingeret et non istud, quod ideo ipse falleretur, quippe nihil contingeret contra providentiam, quam haberet, quia nec istud quod nunquam contingit, providisset nec istud contigisset, si et providentia et eventus ita esset cum opposito, sicut modo sunt in isto quod accidit. Amplius. Si quia aliter evenit quod Deus iam providit, Deus fallitur, et quia aliter evenit, quam Deus providit, et aliter ipse providit, quod providit, ipse fallitur, quod omnino falsum est. Praeterea cum dicimus: ‚possibile est rem aliter evenire, quam evenit vel quam Deus providit', id est opposito modo, ‚aliter' non relative, sed negative accipimus,

---

30 esset *A* 31 cum] ut *A* 34 nunquam quod *A* 35 si] sed *A*

ac si diceretur: ‚possibile est, ut non eveniat eo modo quo evenit vel Deus providit, eventum simpliciter negantes, non aliquam diversitatem modi ponentes in his quae nunquam simul esse contingit vel quae aliquid esse non possunt, dictis scilicet propositionum. At vero cum negative accipiamus ‚possibile est rem aliter evenire, quam Deus providit et non eo modo quo providit', non sequitur quod vel ipse alio modo posset providere vel deceptus esse. Cum enim possibile sit rem evenire non eo modo quo lapis providit, non tamen vel aliter lapis providisse potuit vel decipi, quia omnino providere lapis nil potest nec decipi; sed nec eadem ratione illud sequitur, quod si evenit non eo modo quo Deus providit, Deus aliter providit vel deceptus est, quia idem similiter in lapide fallat.

Boeth. p. 201 7

Nunc ad litteram redeamus. *Nam si omnis.* Quia in eo quod proprietatem contradictionis removit a futuro contingenti, quidam consentiebant, qui scilicet male proprietatem intelligebant, quidam vero non, qui videlicet bene attendentes proprietatem eam contradictioni cuiuslibet temporis accomodabant, ideo Aristoteles utrosque impugnat, ut utrosque certificet et contra recte intelligentes sophistice disputat, ut ab huius modi sophistica argumentatione eos sibi cavere doceat, si quis eam eis fecerit. Contra autem male sentientes non sophistice agit, sed recte, ut errorem eorum destruat et doceat bene intellectam proprie omnibus convenire. Et secundum hoc duos orditur syllogismos, ut utrorumque oppugnet sententiam, bene intelligentium, qui scilicet hoc in omni contradictione recipiunt, tali syllogismo: Si singularium affirmationum et negationum inter se necesse est alteram esse veram et alteram falsam, pereunt illa tria; si non pereunt, non singularium est istud. Ipsam vero consequentiam primam ex duabus consequentiis ostendit per medium sic: Si singularium ita est, necesse est omne esse vel non esse, et hanc consequentiam praemittit hic: *Nam si omnis affirmatio* etc. Secundam vero consequentiam, scilicet: si necesse est omne esse vel non esse, pereunt illa, habemus dispersam per partes. Nam hanc partem: si necesse est esse vel non esse, perit utrumlibet, innuit ibi: *Nil igitur neque est neque fit* etc.[1] Aliam vero partem, hanc scilicet: si necesse est omne esse vel non esse, perit consilium et negotium habemus ibi: *Quare non oportebit*[2]. Probata itaque prima consequentia syllogismi et positis pro eo duabus consequentiis, per quas probatur, assumit consequens destruendo ita: sed illa non pereunt, quod est ibi: ‚*Quod si haec non sunt possibilia*'[3], conclusionem vero principalem supponet ibi: ‚*Quare manifestum est quoniam* non *est necesse omnis affirmationis vel negationis oppositarum*' etc.[4] Eos vero qui male sentiunt, arguit recte retenta eadem,

7-8 possibile sit] possit *A* 8 quo] quod *A* 26 si] sed *A* pereunt] per g̊ *A*

[1] *l. c.* I 9[31]. [2] *l. c.* I 10[29]. [3] *l. c.* I 11[15]. [4] *l. c.* I 12[25].

id est contraria, et statim quasi assumpsisset antecedens ponendo ibi: *Si omnis* consequentia *vera vel falsa est*[1], adhibet probationem eius dicens: *Utraque enim non erunt*[2] et rursus: *At vero neque quoniam neutrum verum est* etc.[3]; conclusionem vero, hanc scilicet: ‚quare pereunt illa' dispersam per partes habemus, ut diximus. Tota itaque littera deinceps usque ad secundum librum circa hos duos syllogismos consistit, quia omnia quae dicuntur, vel partes sunt syllogismorum vel probationes partium vel positiones propositionum convenienter inductae.

Sic autem ingredere et iunge litteram: Nam si in futuris, ⟨id est⟩ in propositionibus de futuro, scilicet de contingenti, non similiter est proprietas contradictionis, non est ita in omni. Quod sic statim probat contra cavillatorie agentes, ac si diceret: si ita est ubique, quod scilicet omnium dividentium necesse sit alteram esse veram et alteram falsam, pereunt illa et antequam assumat vel concludat, destruendo probat propositam consequentiam, ac si dicat: vere vera est haec proposita consequentia, quia verae sunt istae duae quae per medium probant illam: Si ita est in omni contradictione, omne necesse est esse vel non esse, et si omne necesse est esse vel non esse, pereunt illa. Et hoc est: *Nam si illud quidem.* ‚Nam' coniungit duas consequentias, quae unam mediam hypotheticam faciunt cum proposita, quae ex eis per medium probatur, illud vero ‚si' de una consequentia est ipsius mediae. Sic iunge: Si omnis affirmatio vel omnis negatio est vera vel falsa, necessario subaudis etc., aliter enim non sequeretur necessitas eventuum, nisi scilicet necessario cum propositionum veritate vel falsitate intelligeremus. Quod quoniam subintelligendum sit, tam praecedentia quam sequentia indicant. Quippe in proprietate contradictionis, de qua contradictione dixit superius, necesse posuerat, quam dum removet, oportet necesse intelligi, sed quia proxime proprietatem repetierat ibi: *In his ergo quae sunt*[4] etc., quod secundum proprietatem constabat removeri, ‚necessario' quasi certum tacuit. Ex subsequentibus quoque, quod sit subintelligendum ‚necessario', manifestum est. Statim namque supponit: *Necesse est verum dicere alterum ipsorum.* Qui etiam, ubi in sequentibus assignat, unde inconvenientia procedunt, ‚necesse' apposuit dicens: *Quae ergo contingunt inconvenientia, haec sunt et huiusmodi, alia si omnis affirmationis et negationis* etc.[5] In fine etiam, ubi destructo

---

2 propositionem *A* 7 indicuntur *A* 8 positiones] propositiones *A* 13 contra cor. *agens ponit A post* contradictionis 16 destruendo] vel struendo *A* 18 in omni] modi *A* 26 Quod quoniam] que *A* 28 contradict.] 9 dīc̄ *A* dixit] duō *A* 86 inconvenientia] in que *A*

[1] *l. c.* I 9[19]. [2] *l. c.* I 9[25]. [3] *l. c.* I 10[18].
[4] *l. c.* I 9[12]. [5] *l. c.* I 10[23].

iam consequenti concludit antecedens destruendo, in destructione ‚omnis' ‚necesse' apposuit dicens: *quare manifestum est, quoniam non est necesse* etc.[1] Unde cum in negatione ponatur, in affirmatione quoque erat intelligendum. Et attende quod sicut sophista verba proprietatis commutat, secundum quae facilius consequentia videatur vera, dicens scilicet: omnis affirmatio vera vel falsa est necessario et omnis negatio, quae verba maxime ad falsum sensum accedunt, ut facilius inde recipiant sequi aliud quod falsum intelligit, scilicet omne necesse est esse, ut videlicet dicit propositio vera necessario, vel non esse, ut dicit falsa negatio. Et accipienda ‚esse' et ‚non esse' omnis temporis consequentia inter effectum et causam videntur secundum hoc quod veritas vel falsitas propositionum est effectus eventuum, idem tamen in sensu valet, quod de propositionibus videtur dici et de sensu earum. Nota hanc consequentiam determinandam esse et similiter aliam quam ⟨ponit⟩ in hypothetica media. Sed nos earum determinationes inferius ponemus, cum ipse Aristoteles determinare coeperit nodum sophisticum absolvens. *Si hic quidem*[2]. Exemplum supponit de contradictione in futuro, quod est contra alios, qui nolebant unquam ibi dividentes fieri. Maxime etiam de futuro propositiones in hac propositione ponit, quia per futurum ad inconveniens et interitum trium propositorum pervenit. Quippe in futuro illa tria consistunt. *Ille vero non dicat,* id est: ille vero neget esse futurum. *Si omnis.* Falsum est, diceret adversarius male proprietatem intelligens, alterum verum dicere in futuro, id est alteram veram esse propositionum de futuro uno, alteram falsam, id est: *cum omnis affirmatio vera sit vel falsa,* ac si diceret: verum generaliter ex proprietate adiuncta affirmationis et negationis, et quia illis neutrae verae vel falsae videbantur propositionum de futuro scilicet contingenti ideoque non recipiebant hoc ubique, statim Aristoteles probationem adhibet, ostendens scilicet huiusmodi dividentiam esse in omni ⟨affirmativa⟩ et negativa propositione dicens: *Utraque enim non erunt.* Et attende, quod cum deberet ostendere, quod altera vera est, altera falsa, ponit quod tantundem valet, quod scilicet necessario affirmatio est vera vel falsa. Non enim dubitabant, quin si altera propositionum esset vera, altera esset falsa vel e converso, et ita non poterat altera propositio habere alterum, quin altera habeat alterum. Attende etiam, quod cum deberet apponere ‚neces-

---

1 consequenti] + et *A* 4 sophistica *A* 10 accipe *A* 13 volet *A* 15 ponit *addidi, lacuna in cod.* 18 quod] de *A* 19 propositiones] proprie *A* 21 provenit *A* vero] + non *A* 24-25 alteram falsam] verum dic̄. a. si *A* *verba* verum dic̄. *ex superioribus falso repetita esse videntur* 26 adiuncta] a dū *A* 27 illi *A* vera *A* 30 affirmativa *addidi* propositione] propria *A* 36 habeat] hanc *A*

[1] *l. c.* I 12 [25]. [2] *l. c.* II 201 [10].

sario', ut videlicet diceret: ‚omnis est vera vel falsa necessario', non fuit opus, quia ipsi necessitatem non contradicebant, nisi ideo tantum quod nullam esse veram vel falsam putabant. Unde nisi hoc poterit Aristoteles ostendere, quod dividant verum vel falsum, illud non contradicent. Quod autem dividentes sint ubique, sic monstrat: Vere ubicunque affirmatio et negatio dividuntur, una est vera et altera est falsa, quia neque utraque est vera neque neutra vera. Ab immediatis. Quod autem utraque non sit vera, habemus hic: *Utraque enim* etc., id est utraque quae sunt in talibus propositionibus, id est continentur in eis ut earum dicta, nunquam simul contingent evenire, quod non est verum. Quod neutra sit vera propositionum, inferius[1] ibi: *At vero nec quoniam neutrum verum est* etc. *Nam si verum est.* Posita
f. 62v priore consequentia et assignato exemplo contradictionis | in futuro et propter confirmandam contradictionem de futuro probato consequenti ipsius consequentiae, ipsam consequentiam probat a partibus, ac si diceret: vere si omnis affirmatio vel negatio vera est, scilicet necessario, necesse est ⟨omne esse vel⟩ non esse, quia ista est in istis. A partibus. Et hoc est: *Si verum est dicere,* id est vera est haec propositio: ‚album est', contingit esse album etc. Sive necessario apponamus sive non, nil refert, quia, ut iam dictum est, ubi in propositionibus vel in eventibus veritas et falsitas simpliciter recipitur, de necessitate sub disiunctione non dubitatur. *Et si est album.* Quod ostenderat ex ⟨veritate⟩ propositionum sequi exsistentiam rerum, ne videretur ibi conversio non esse, ad maiorem rerum continuitatem et propositionum ostendendam dicit, quod ex esse rei sequitur veritas propositionis. Et hoc est: et si aliquid est album vel non est album, verum est affirmare vel negare. *Et si non est.* Probat a destructione consequentiae quod dicit: ‚si verum est dicere: est album vel non est album, necesse est ita esse', quia si non est ita in re, *mentitur,* id est non est vera propositio. Unde probat quod si est, per album ⟨fit⟩ vera propositio, quia si mentitur, id est non est vera, non est ita ut ipsa dicit. Vel sic legatur: *Nam si verum est,* ut probet, quod in dividentibus utraque non est vera, quia non est verum, quod res sit et non sit. Et hoc extra. Quod sic probat: quia si utraque est vera, et res est ⟨et⟩ res non est. Cetera non mutantur. *Quare necesse est.* Dixit quia utraque non in talibus, id est dividentibus propositionibus, et rursus subintelligendum est, quia nec contingit dicere ‚neutrum est'. Postea ponit separatim, ut probet. Unde ab immediatis concludit: *quare necesse est* etc., id est dividentes sunt, quod scilicet pro-

---

5 monstrant *A* 6 ubique *A* 14-15 consequenti] quamti *A* 15 consequentiae] consecativa *A* 17 omne esse vel *addidi sec. Boeth.* 22 Quod] et *A* 24 continuitatem] incuitatem *A* 30 Unde] verum *A* 31 ut] ubi *vel* nisi *A* 39 quare] quod *A*

[1] *l. c.* I 10[13].

bare proposuerat quasi assumptionem antecedentis praemissae consequentiae. Posita autem priore consequentia et probato antecedenti praetermissaque conclusione consequentis, quod scilicet omne necesse est esse vel non esse, quia patens erat conclusio, sicut breviloquus concludit id quod ex conclusione conficitur, quod scilicet nil contingit casu et inde hic supponit illud quod tacuit[1]. *Sed ex necessitate omnia et* ideo *non utrumlibet.* Ab oppositis. Quod ait ‚nil neque', tantundem ⟨valet⟩ quantum ‚nil' et secundum usum locutionis dictum est. Ait etiam, quod nil est praesentialiter casu nec fit, id est factum est in praeterito nec erit vel non erit in futuro. Qui enim sunt vel fuerunt casu, contingere potuerunt sicut et illa poterunt quae erunt vel non erunt. Bene post casum utrumlibet removet, sed post utrumlibet casum ⟨non⟩, quia superfluum esset. *Aut enim.* Assignat, unde ostenderet omnia ex necessitate contingere, ex eo scilicet quod omnium affirmationum vel negationum altera vera est, altera falsa. Ab effectu. Et hoc est: *Aut qui dicit,* id est affirmat, *verus est,* id est verum dicit, *aut qui negat. Similiter enim.* Probat tantum, quod nil verum est utrumlibet hoc modo: Si verum habet se aequaliter ad fieri et non fieri, nil est utrumlibet. Quod per destructionem consequentis ostendit sic: et *similiter fieret vel non fieret,* hoc est aequaliter haberet se ad fieri et ad non fieri, si videlicet esset, et unde haec consequentia videtur, supponit quasi a descriptione utrumlibet dicens quod id quod utrumlibet dicitur, non magis sic se habet vel non sic, hoc est: non magis se habet ad fieri vel ad non fieri, sed aequaliter ad utrumque, aut habebit, quamdiu utrumlibet fuerit. *Amplius.* Rursus ad propositiones de futuro redit et per se eas sine aliis tractat et ostendit veras posse esse, ut dividentes earum esse insinuet, hac scilicet ratione inductus, quod praesentia et praeterita, cum iam determinatos eventus videmus, non est dubium veras vel falsas fuisse propositiones, quae eventus illos futuros esse vel non esse denuntiabant, quia videlicet ita contingendum erat vel non erat, et a simili ostendendum, quod ea quae futura sunt, quia evenient, praedici possunt. Et hoc est, quod ait: *Amplius,* id est adhuc ago de eodem, id est de contradictione de futuro maxime, et dico, quod quia est album, vera fuit ante ea propositio quae illud futurum esse proponebat. Quaeritur enim, quia ita est in praesenti, quia scilicet quod contingenda erant, vere potuerunt inde propositiones fieri, quare similiter sit in quibuslibet praeteritis. A simili. Et hoc est: *Quare semper* etc. Infert extra de futuro similiter quod ipse intelligens. *Quod si.* A simili ostendens aggregat cum praesenti et ad inconveniens suprapositum

6 inde] unde *A* 10 nec erit nec vel erit in futuro *A* 12 casum] causam *A* 27-28 oratione *A* 37 sit] sin *A* 40 ad] id *A*

[1] *Cf. supra* p. 431[3].

redit dicens: *Quod si verum est* etc. Ab effectu. Consequens est: *Omnia ergo.* Per medium infert, ac si dicat: Quandoquidem omnia futura, quae vera continent, praedici non possunt non fieri, impossibile est non fieri, necesse est fieri, ergo omnia quae futura sunt, necesse fieri. Et est syllogismus ex pluribus assertionibus. *Nil ergo,* quia scilicet fiunt ex necessitate. Ab oppositis. Quod supponit: *Neque casu,* ne superfluat illatio, lege sic: atque ideo nec casu. Vel ‚utrumlibet' retorque ad alia, quae videlicet contingunt libero arbitrio. Cum enim speciale nomen generali aggregatum innuit ipsum generale pro aliis speciebus poni iuxta illud in sequentibus[1]: ‚Utrum autem contraria est affirmatio negationi an orationi id est affirmationi' et rursus in primo Hypotheticorum[2]: ‚ut vel propositionem condicio sequatur vel condicionem propositio,' id est hypothetica categoricam et e converso. *Nam si.* Vere si ex necessitate contingunt, non casu, quia si casu, non ex necessitate. A pari per destructionem consequentis et antecedentis.

Boeth. p. 214 14 *At vero.* Cum superius probaret omnium dividentium alteram esse veram et alteram esse falsam, induxit probationem, quoniam utraque non est vera, subintelligendo alteram partem, quoniam nec neutra est vera[3]. Quod modo ponit separatim, ut eam per se probet, ne forte ad hanc partem adversarius posset confugere. Sic iunge: Non tantum non contingit dicere, id est non possumus dicere, quoniam utraque non est vera, sed nec illud *quoniam neutra est vera. Ut quoniam,* id est: sicut non contingit dicere, quoniam res neque erit neque non erit, quod ex eo sequeretur, sic nec affirmatio nec negatio vera est nec res erit, ut dicit affirmatio, neque non erit, ut dicit negatio. *Primum enim.* Probat ab oppositis, quod non potest dici: neutra est vera in dividentibus, quia si hoc esset, inconveniens ⟨sequeretur⟩ quod affirmatio et negatio non est vera, quod in dividentibus impossibile est. *Ad haec,* id est ad haec probanda, quod sicut non contingit rem esse et non esse, non contingit neutram propositionum esse veram, hoc induco quod oportet et quod propositionis veritatem comitetur eventus rei, ut si aliquam contingeret esse veram, aliquem eventum esse contingeret, et ita si neutrum de eventibus contingeret esse, neutram propositionum contingeret esse veram. Et hoc est: *si verum est dicere* etc. *Oportet,* id est constans est, utraque contingere quae dicuntur a propositionibus, et non tantum in propositionibus de praesenti ita est, verum etiam ⟨de⟩ futuro contingit. Et hoc est: *Si vero*

---

3 continuerunt *A* 7 illatio] ille *A* 8 rectorque *A* 12 contradictione *A* 13 contentione *A* 19 utr̄ *A* 20 neutra] utraque A 29 *post* affirmatio *add. A* est 32 indico *A*

[1] Boeth., *l. c.* I 25[1].

[2] Boeth., *De syll. hyp. PL* 64, p. 838 C. [3] *Cf. supra* p. 432[5].

erit cras, hoc scilicet subaudis ‚est vera', oportet ita esse, ut dicitur. *Si autem.* Ex eo quod aliquis concederet quod neutra est vera vel res neque erit neque non erit, primum hoc ostendit: *quod cum sit affirmatio falsa,* et tum aliud inconveniens ostendit ex eo secutum, scilicet inconveniens, quod videlicet si res neque erit neque non erit, perit utrumque. *Ut est navale bellum,* quod scilicet secundum hanc sententiam neque erit neque non erit. Quam sententiam statim supponit in commendatione exempli per navale bellum futurum de eo quod neque erit neque non erit, quia scilicet secundum hanc sententiam oportet neque fieri etc. Et est commendatio exempli a causa secundum positionem adversarii. *Quae ergo.* Ostendit ex eo quod omnium dividentium necesse est alteram esse veram, alteram falsam, omnia ex necessitate contingere ac per hoc perire utrumque, sed multa incidentia interposita erant. Hic cum repraesentatione antecedentis breviter repetit eadem inconvenientia et addit quaedam alia, scilicet perire consilium et negotium, ut scilicet syllogismum totum per positionem antecedentis, quod scilicet antecedens assumptum superius probavit, sub oculis ponat et memoriae commendet, quia statim aliud per destructionem consequentis posturus erat. Illatio vero sic fit a partibus: Quandoquidem ex eo quod omnium dividentium necesse aliam esse veram, aliam esse falsam, sequuntur inconvenientia supradicta. Ergo contingunt inconvenientia. Quae autem inconvenientia inde contingunt, haec ⟨sunt⟩ quae statim repetam, et alia huiusmodi quae superaddam. Unde autem ea inconvenientia proveniant, ostendit, cum subdit: Si necesse oppositarum affirmationis et negationis hanc esse veram, ⟨illam⟩ vero falsam. Affirmationis et negationis dico facturum *vel in his* scilicet *universalibus quae universaliter enuntiantur* etc. Et quae sint inconvenientia, superponit, *nil* scilicet *esse utrumlibet in* omnibus *his* rebus *quae* contingit fieri, *sed omnia esse* in praesenti *ex necessitate et fieri* vel in praeterito vel in futuro. Et conversa contingunt inconvenientia cum istis quae sunt huiusmodi, id est inconvenientia sicut ista, scilicet quod perit consilium et negotium. Et hoc est: *Quare non.* Ab oppositis infert ex proximo, quod videlicet quia omnia ex necessitate vel esse contingit vel non esse, non oportet amplius etc. Quippe ubi ex necessitate omnia sunt quaecunque scilicet quandoque eveniunt de quibus possunt dividentes fieri, oportet omnia aeterna esse. Hic enim ‚necesse' pro inevitabili accipimus, sicut in praemissa propositione contradictionis, non pro determinato, sicut quidam putant. Quod enim pro determinato non | accipiat, tam praecedentia quam praesentia *f. 63r*

Boeth. p. 216 25

1 est *bis ponit A* 4 tum] cum *A* secutum] solitum *A* 13 utrum *A* 14 interposui erat *A* reprehentatione *A* 23 sunt *addidi ex Boethio* 26 illam *addidi ex Boethio* 35 ubi] + omnia *A*

quam sequentia ostendunt. Cum enim superius non-possibilis et possibilis et necessarii aequipollentiam disposuit dicens: ‚Quod autem non potest non fieri' etc.[1], necessarium pro inevitabili se intellexisse ostendit, quippe necessarium pro determinato ad eam aequipollentiam non habet. Id etiam quod in praesenti dicit, quod videlicet si omnia contingerent ex necessitate, nihil contingeret per negotium, nihil probabilitatis haberet, si necesse pro determinato acciperemus. Quippe multa praesentialiter et ideo determinata, quorum alterum contingit per alterum, quia calorem me calefaciendo habeo, cum praesens actio calefaciendi praesens iam et determinata praesentem calorem conservat et causa est permanentiae eius. Ex sequentibus etiam patet non accipi necessarium pro determinato, cum scilicet ait, quod omne quod est, necesse est esse, dum est, sed non ideo necesse est esse simpliciter. Si enim necesse pro determinato acciperet, utique falsum esset. Quippe quod determinatum est, dum est, potest simpliciter determinatum esse. Non itaque necessarium pro determinato est sumendum, sed pro inevitabili, et tunc omnia salva sunt.

Sed et nobis opponitur, quod si ponamus omnia quaecumque quandoque eveniunt, sempiterna esse, similiter non necesse est perire vel consilium, vel negotium, immo necesse est ea esse, cum ipsa quandoque de his sint quae aliquando contingunt.

Ad quod respondemus, quod non negat ea perire in eo quod esse non habeant, sed in eo quod causae non sunt et efficacia aliquorum. Unde postea dicit: *Videmus esse principium futurorum* etc.[2]. Si enim omnia aeterna essent, alterum ex altero principium ⟨non⟩ contraheret. Amplius si omnia quae eveniunt aeterna essent, nihil per aeternum eveniret et ita nil contingeret per consilium vel negotium nostrum, quae constat esse non aeterna. Et ita bonum est argumentum secundum actum. At vero si determinatum acciperemus, de nullo actu probabile esset argumentum, sicut ostendemus. Sed et id diceretur, quod postquam possibile est omnia contingere ex necessitate, non videtur similiter procedere quod nullo modo pereat negotium, quia sicut ponitur, quod necesse est ipsum esse, ita videlicet ponitur, quod ipsum necessario est causa et efficax eius quod per ipsum contingit.

Ad quod respondeo, quod hoc nullius sententia fuit, quod iam essent aeterna, sed cavillatorie hoc inferebat ex proprietate contradictionis nondum expedita et determinata, et licet auditor nesciret se expedire ab inconvenienti, non tamen ideo quod omnino videbat falsum, in sententia constituebat. Unde Aristoteles partim ex eo

---

8 alterum *bis ponit A* 23 efficia *A* 29-30 ne ullo *A* 34 efficans *A* 37 a cavillatorie in hoc *A*

[1] Boeth. I 10^{14}. [2] Boeth. I 11^{15-16}.

cogit, partim ex aperto vero recte arguit. Sic enim bene aliquis constringitur ex eo quod nescit refellere, sicut ex eo quod ponit in sententia. *Quoniam si hoc.* Assignat, quomodo consilium accipiatur proponendo et deliberando, quae contingenda sint ex pluribus collatis in consilium, dum scilicet deliberamus apud nos, quod ⟨si hoc⟩ facimus, hic effectus consequitur etc. Vel potest haec propositio esse quod non oporteat amplius nos consiliari vel negotiari, quoniam scilicet nil amplius per consilium vel negotium nostrum contingeret. Ab oppositis. Et hoc est: *quod si hoc facimus,* id est si nitimur ad hoc, ut quiddam non proveniat, tamen erit hoc quod cogit esse necessitas. Si vero hoc non facimus, id est si non ad hoc ⟨nitimur⟩, ut aliquid proveniat, tunc non erit illud quod necessitas arguit non esse. Nil enim consilio vel negotio administrari potest, ubi necessitas omnia coercet. *Nil enim.* Probat ad effectu, quod necessario contingant futura, ad quae valent consilium vel negotium, per hoc videlicet quod dividentes de his quoque fiunt et ita cum necesse est alteram rem veram vel falsam, necesse alteram esse et similiter alteram non esse. Quod autem de futuro fiant dividentes, ostendit per millesimum annum, de quo ⟨quia⟩ magis remotum est ideoque minus certum, minus de eo videntur dividentes fieri. Et hoc est: *Nil prohibet* etc. Possibile est, ut hic homo affirmationem, ille negationem dividentem faciat, dicentes aliquid esse futurum in millesimum annum ⟨vel⟩ non dicentes, id est negantes illud idem. Quare scilicet altera de huiusmodi futuro vera est, quae scilicet dicit ita ut futurum est ergo ex necessitate continget quodlibet, id est quaelibet eorum futurorum verum erat tunc dicere, antequam etiam sint. *At vero.* Cum videat adversarius ex eo quod necesse est alteram dividentium esse veram, omnia ex necessitate contingere, vellet ad hoc diffugere, quod non concederet ea simpliciter esse ex necessitate, sed tantum propositiones fierent, quia scilicet veritas propositionum esset causa eventuum. Ideoque Aristoteles id removet quod licet ex veritate propositionum veritas eventuum vel necessitas ostendatur, nil tamen ad esse rei vel non esse prolatio propositionum operatur. Et hoc est: nil refert ad necessitatem eventum, sive fiant propositiones sive non. Quod probat ab oppositis, quia scilicet manifestum est quod sic res se habet, ⟨ut⟩ contingit eam ⟨se⟩ habere. *Vel,* id est, *etiam si hic* etc. *Non enim.* Vere eodem modo se habet, et dum affirmatur et dum negatur, quia non mutatur per affirmationem etc. Ab immediatis. *Nec in.* Hoc est: non magis in millesimum annum continget rem esse vel non esse propter affirmare scilicet vel negare, quam in quolibet alio tempore. Nam quod millesimus annus magis est remotus et magis remotus in-

Boeth. p. 227 13

---

7 oportet ac *A* 9 nititur *A* 10 perveniat *A* 14 coheret *A* 28 velle *A* concedit et *A*

certus, magis videretur posse commutari propter affirmare vel negare. *Quare si.* Proposita igitur consequentia in capite totius argumentationis quasi assumptum antecedens ipsius probavit ipsum multis modis, quod videlicet omnium dividentium de quocumque tempore necesse alteram esse veram vel falsam. Nunc ex eo quasi constituto infert consequens, scilicet omnia fieri necessario, quod sequebatur fieri illa. Et hoc ideo repetit, quia alium syllogismum per destructionem consequentis orditurus est. Sic infert a partibus suprapositis: Quandoquidem de futuro in millesimum annum possunt dividentes ⟨fieri⟩, quare scilicet necesse est alteram veram esse vel falsam, et similiter de aliis temporibus de quibus magis videretur. Supple extra: ‚vel etiam probari.' *Vel magis in millesimum annum.* Ergo in omni tempore sic se habet res, ut unum verum dicatur; et si omni tempore sic se habet res, ut unum, scilicet affirmatio vel negatio, vere dicatur, necesse hoc fieri. Ab effectu. *Quando enim.* Probat a pari, quod necesse sit fieri, quia scilicet non potest non fieri, cum scilicet iam in omni tempore necesse sit alteram esse veram, ⟨quod⟩ adiungit dicens: quando, id est quandoquidem, illud non potest negari, quin verae sint etiam propositiones de futuro semper, quotiens est aliquid futurum, nec tantum de futuro modo [fiunt] vere fiunt, scilicet de futuro verae erant, antequam fieret, quod etiam iam superius ostendit de futuro, quod iam acciderit dicens: *Amplius, si est album nunc* etc. *Quod si haec.* Illato medio termino hypotheticae mediae supra dispositae, qui est hoc modo quod omnia contingunt ex necessitate, ex quo consequens apparet, quod ei subiunxit scilicet quod pereunt illa, assumit destruendo ipsum consequens, ut praemissa destruat dicens: Sed haec non sunt possibilia, ut scilicet pereat utrumlibet consilium et negotium, quare non omnia sunt ex ⟨necessitate⟩, qui erat medius terminus, ex quo et primum tandem infert in fine, quod scilicet non omnium dividentium necesse est alteram etc. Sed antequam retro gradiens vel proximum vel primum concludat ⟨et⟩ destructione consequentis, quod assumit, impeteret, probat ab oppositis, quod illa non pereunt, quia scilicet videmur esse principium, id est causa quorundam futurorum et ab eo quod consiliamur atque ab eo quod agimus, id est per consilia et negotia nostra. Quaedam enim futura et ⟨a⟩ nostris actibus et a nostris descendunt consiliis et ita non perit ⟨consilium⟩ et negotium. Addit etiam, quod quaedam sunt secundum utrumlibet, quia habent se ad fieri et ad non fieri. Possibilia enim sunt esse, cum non sint, et non esse, cum sint, et ita in utramque partem facilitate naturae verti possunt. Unde fit, ut necessitas rebus omnibus non da-

Boeth. p. 231 1

3 asumptis s; ams *A* 5 vel falsam] vel fi *A* 6 quod] per *A* 12 etiam] + praehibi *A* 27 scilicet] secundum (s.) *A* 27-28 consilium et negotium] c. et ne. *A* 31 grade *A*

retur, quam sententiam sic explicat Aristoteles, quasi diceret: ideo etiam utrumlibet non perit.

Et quoniam. Sicut ostendit, quod non perit consilium vel negotium, ostendit de utrumlibet, ac si diceret: et ideo etiam non sunt possibilia aperire, quoniam utrumlibet remanet *in his* etc., id est, hae sunt utrumlibet. Cum autem deberet ponere utrumlibet, ponit aequipollens, cum ait quod omnino, id est universaliter, ea quae non sunt semper actu, possibile esse et etiam non esse. Quod tamen non ponit, quia ex eo quod dicit ea semper non esse, constans erat, ac ne accipiamus ea quae nec semper sint nec esse possint, determinat in quibus permaneat utrumlibet, veluti in his rebus in quibus utrumlibet contingit, id est et esse et non esse. *Quare et fieri.* A pari. Quandoquidem in rebus contingit et esse et non esse, ergo fieri et non fieri. Hanc illationem ideo facit, ut per haec verba magis accedat ad definitionem utrumlibet; idem enim est, ac si inferret: ergo quaedam habent se ad utrumlibet. Ne autem videretur huius rei exemplum non inveniri posse, ideo subdit: *et multa nobis manifesta sunt sic se habentia*, scilicet quod circa eosdem actus et esse et non esse possint, *ut quoniam hanc vestem possibile est incidi et* tamen *non incidetur, sed prius exteritur* per usum, *similiter et non incidi* possibile est. Quod probat a parte sic: Si prius exteritur, tunc possibile est eam non incidi, et hoc probat a destructione consequentis sic: quia nisi esset possibile, possibile non esset | prius exteri, id est non esset hoc, ut prius extereretur. Ex praemisso exemplo infert a simili propter eandem casam sic: Quandoquidem haec vestis quae futura dicitur non in suo esse, sed quantum ad incisionem, dicitur possibilis esse et non esse, quoniam per esse et non esse circa aliquem actum ⟨determinatur⟩, secundum quod ea dicuntur possibilia esse et non esse, quia circa eosdem actus et esse et non esse possunt. Vel sic: ergo eodem modo . . . hanc litteram concedit, id est dicit enim hic Aristotelem vocare facturas eas res in quibus possunt evenire generatio et corruptio[1], id est esse et non esse, ita scilicet, quod cum sint, possunt non esse et cum non sint, possunt esse. Ostensis argumentis quod supradicta non sunt possibilia, ut pereant, inde concludit a causa dicens, quod si haec non sunt possibilia, ut pereant, ergo manifestum est, quod non omnia sunt vel fiunt ex necessitate, sed alia, id est quaedam, sunt utrumlibet. *Et* ⟨*in*⟩ *pluribus* magis valet,

Boeth. p. 232[28]

f. 63v

---

14 ut] Verba *A* 15 idem] inde *A* 17 manifesta] ma *A* 22 constructione consequens *A* 23 possibile (2° *loco*)] est *A* 26 possibile *A* 30 *post* modo *tres versus rasura deleti sunt; quare tenor orationis interruptus est* hic Arist.] Inc ā *A* 31 futuras *A* 34 sunt] possunt *A* *cf.* v. 35 37 in *addidi ex Boethio*

[1] Boeth. *l. c.* II 238[3].

scilicet affirmatio vel negatio, ut hominem in senectute canescere, sed tamen contingit fieri alterum, scilicet quod minus videtur, non canescere, alterum vero minime contingit, scilicet quod magis videtur,
Boeth. p. 240[26] ut canescat. *Igitur esse quod est.* A futuro ultimo consequenti destruendo conclusit medium destruendo, quod scilicet non omnia sunt ex necessitate; nunc autem antequam concludat principalem conclusionem, id est primum antecedens destruendo, hic convenienti loco determinat, quomodo circa necessitatem res sese habeant, ut ex rebus appareat, qualiter necessitas circa contradictionem se habeat. Et dicit, quod omnem rem necesse est esse, dum est, et non esse, dum non est, et similiter futurum esse, dum est, futurum non esse, dum non est, sed non ideo ex determinata necessitate necessitas sequitur simplex, et tamen simplicem necessitatem sub disiunctione singulis rebus assignat, quod scilicet omnem rem necesse est esse, dum est, vel non esse, dum non est, et futurum esse vel non, et idem postea attribuit contradictioni, quia videlicet sicut rem necesse est esse, dum est, vel non esse, dum non est, ita propositionem necesse esse veram, dum est vera, vel falsam, dum est falsa, et ita determinatam necessitatem habemus in propositionibus sicut in rebus.

Rursus sicut sub disiunctione verum est dicere omne esse vel non esse est necesse, ita necesse est omnem propositionem esse veram vel falsam, et ita habemus absolutam necessitatem in propositionibus sicut in rebus, gratia tamen rerum, quia videlicet eundem sensum hic habemus quem ibi.

Continuatio. Dictum est non omnia contingere ex necessitate absolute, igitur determinemus, qualiter de necessitate sentiendum sit. A causa, et hoc est: Omne quod est, necesse est esse, dum est, etc.

Sed non ideo simpliciter necesse est esse. Quod fortasse alicui quasi a parte videtur et ideo iam id quod removerat, contingit, scilicet omnia esse ex necessitate. *Non enim.* Reddit causam, quare retento determinato necessario ubique non concedat absolutum, quia scilicet non est idem dicere necesse est esse, quando est, et necesse est esse simpliciter nec idem valet necesse est non esse, dum non est, et necesse est non esse.

Boeth. p. 241[1] *Et in contradictione.* Quia scilicet sicut necesse est rem esse dum est, sed non ideo necesse est rem ⟨esse⟩, ita necesse est propositionem esse veram, dum est vera, sed non ideo necesse est esse veram et similiter non esse sentiendum est de falsitate propositionis. *Esse quidem.* Sicut dixit gratia rerum determinatam necessitatem convenire propositionibus divisim, ita ostendere vult absolutam ne-

---

2 non] ut *A* 4 est *Boeth.* esse *A* 8 esse] non est *deletum in A, superscriptum* non 12 necessitas] n̄ *A* 18 determinant necesse *A* 36 dum] ūū (verum) *A*

cessitatem convenire sub disiunctione. Et prius ipsum applicat rebus dicens: *Esse quidem* etc. *Et futurum esse.* Provide addit de futuro, ut per hoc proprietatem contradictionis propositionibus quoque de futuro applicet. *Non tamen.* Hoc est: licet necessitas propositioni in disiunctione simul possit applicari hoc modo: esse futurum vel non esse futurum hoc totum necesse est, non tamen disiunctim, id est singillatim, in disiunctione potest singulis applicari, ac si ita dicamus: vel necesse est esse futurum vel necesse est non esse futurum. Et hoc est: *non* est *dicere dividentem,* id est non convenit aliquem disiungentem propositionem, *alterum evenire necessario,* quantum esset, si ita diceret: vel necesse est esse futurum vel necesse est non esse futurum. Haec enim disiuncta est hypothetica falsa tantundem valens, ac si diceretur alterum necessario evenire, et tunc ‚necesse est' bis positum in utroque membro disiunctionis continetur et facit hypotheticam disiunctam constantem ex duabus modalibus de necessario. Cum vero semel ponitur ‚necesse' et ita dicitur: futurum esse vel non esse hoc totum scilicet est necesse, categorica est vera, in qua ‚necesse' praedicatur et haec oratio ‚esse futurum vel non esse futurum' subicitur. Quod itaque sit categorica falsa ut hypothetica disiuncta, liquido Aristoteles determinat, ut ex hoc appareat eum superius categoricam accepisse in proprietate contradictionis ut hypotheticam disiunctam, cum videlicet dixit: hanc vel illam de dividentibus necesse est esse veram. Si enim disiunctam faciamus hoc modo: vel hanc necesse est ⟨esse⟩ veram vel illam necesse est esse veram, omnino falsum esset. Si vero categoricam proponamus sic: hanc vel illam esse veram, hoc totum scilicet, est necesse, verum est quidem gratia sensus, ac si ita diceremus: hoc vel illud contingere necesse est. *Dico.* Assignat in exemplo de navali bello, quod generaliter et indifferenter dixerat, et manifeste disiunctam destruens confirmat categoricam.

Quare quoniam. Dixit superius, quod eadem est ratio in contradictione, ist est in propositionibus dividentibus, quae est in rebus subiectis, id est in dictis propositionum, quae sunt quasi res propositionum, et quia id propositiones gratia rerum habent, prius ostenderat, qualiter esset in rebus tenendum, quod ipse diligenter facit. Sic infert: quandoquidem ostendimus de dividentia veri vel falsi, qualiter in rebus consistat, ergo ex his manifestum est, quoniam orationes etc. A causa. Propositiones veras esse dicit, quemadmodum res subiectae sunt, quia hoc nomen ‚verum' eisdem modis applicatur propositionibus gratia sensus, quibus modis applicatur dictis earum. Sicut enim necesse hoc

3 proprie *A* 4 necessitati pro disiunctioni in si nil *A* 16 dicit *A* 17 scilicet] s. (*sed*) *A* 19-20 disiuncto *A* 28 dico] Inco *A* 29 confirmant *A*

vel illud esse verum, id est contingere in re, ita hanc dividentium propositionum vel illam esse veram necesse est, gratia tamen sensus, et sicut disiuncta fallit in dictis propositionum, ita et in propositionibus. *Quoniam quaecumque.* Provide assignat in propositionibus de rebus mutabilibus proprietatem contradictionis, quae omnino in contingenti futuro negabatur esse, scilicet futurum ad res tantum mutabiles pertinet, ac si dicat: manifestum est, quoniam quaecunque res sic se habent etc. *Et contraria ipsorum,* hoc est: et quaecumque sic se habent, et contraria ipsarum queant contingere, veluti me sedere, quod cum praesentialiter in re est, ita se habet, ut oppositum illius, id est non sedere, possit contingere, necesse est, id est constans est, ad modum eorum se habere contradictionem. *Quod contingit.* Exemplificat, in quibus contraria, id est opposita, possunt contingere in his, id est rebus, quae neque semper sunt neque semper non sunt.

Boeth. p. 248[3] *Horum enim.* Vere eodem modo se habent propositiones contradictionis, quemadmodum res de quibus agitur, quia propositiones contradictoriae horum subiectorum, quae sunt utrumlibet, sic se habent dividue ad verum et falsum, sicut res earum ad esse et non esse, quia scilicet sicut hoc vel illud necesse est evenire et rursus necesse est non evenire, ita alteram partem contradictionis horum subiectorum, quae sunt utrumlibet, necesse est esse veram et rursus alteram necesse est esse falsam. Et hic quoque ‚vel' ponitur pro ‚et'. Locus a partibus. *Non tamen.* Postquam categoricam concessit, removet disiunctam hypotheticam dicens: non tamen hoc per se necesse est esse verum vel illud necesse est esse verum vel similiter falsum, sed utrumlibet, ac si diceret: hoc vel illud necesse est esse verum et rursus hoc vel illud necesse est esse falsum. *Et magis quidem alteram,* scilicet ubi sunt, contingit esse veram, ut Socrates hodie comedet, vel etiam falsam, non tamen ideo, quia magis videtur vera vel magis videtur falsa, iam esse ideo veram vel esse falsam, quippe frequenter id quod minus videtur, contingere solet. *Quare manifestum est.* Haec est conclusio principalis, in qua ad dictum consequens destruit antecedens. Assumpto enim et ostenso quod non omnium quae a divisivis propositionibus dicuntur, aut hoc necesse est esse verum aut illud necesse est esse verum, ut scilicet disiunctas denegari intelligamus, destruit principale antecedens, quod scilicet in prima parte mediae hypotheticae praemissae ponebatur, hoc scilicet non omnium dividentium aut hanc necesse est esse veram aut illam necesse est esse falsam, ut similiter disiunctas negari intelligamus non categoricas habentes sub-
f. 64r iectum sub disiunctione dispositum, ac si ita dicat: non omnium | dividentium aut haec est vera necessario aut illa est vera necessario et

---

9 cum] ī̄ (*ideo*) *A* ; 15 enim] *Lacuna parva in A,* sed nihil *excidisse videtur* 25 similem *A* 27 quidem *Boeth.* quod *A* 30 vera vel falsa *A* 39 disiunctis *A* 41 necessario (1° *loco*)] negō *A*

similiter falsa. Locus vero illationis a destructione consequentis secundum eos qui in syllogismo locos recipiunt. Nos vero ubi est perfecta complexio syllogismi, locum non recipimus. Et attende, quod ipsa verba posita liquide sensum auctoris ostendunt, cum ait separatim: non necesse est hanc esse veram, illam autem falsam esse.

Boeth. p. 249[9]

Neque enim. Vere non omnium dividentium necesse hanc esse veram et illam necesse est esse falsam, quia non est ita in his dividentibus quae fiunt de his rebus quae non sunt, et tamen possunt esse et non esse. A parte. Et hoc est: Non enim affirmationes scilicet et negationes oppositorum, id est de numero dividentium, *sic se habet in his* rebus *quae non sunt, possibilibus tamen esse et non esse,* sic inquam, ut haec sit necessario vera et illa necessario falsa, quemadmodum sese habent quandoque in his rebus quae sunt praesentes, veluti si dicatur: Deus est immortalis, Deus non est immortalis, haec necessario est vera, illa vero necessario est falsa. At vero neutra earum propositiõnum quae fiunt de his quae non sunt, possibilibus esse et non esse, est necessario vera vel necessario falsa. *Sed quemadmodum,* hoc est: generaliter in omnibus possumus concedere hanc vel illam necessario esse falsam vel veram etiam, necessario esse falsam, sicut supradictum est, ut scilicet in singulis categoricam, non hypotheticam disiunctam accipimus.

Nunc autem breviter summam suprapositae argumentationis una cum determinatione ipsius recolligamus. Dederat hanc proprietatem contradictoriis, id est dividentibus, propositionibus, quod scilicet necesse est alteram esse veram et alteram falsam. Quae et bene et male, ut iam determinavimus, poterat intelligi cum determinatione, antequam ipse supponat et aperiat, in quo sensu verba illa posuerat. Quasi verba illa modo calumnians, modo confirmans in anxietatem inevitabilem prius lectorem ponit ac demum facta diligenter solutione ab omni eum anxietate liberat et quasi denegasset proprietatem praemissam dicens non omnium dividentium alteram esse veram et alteram falsam, talem disposuit syllogismum ducens ex ea proprietate quasi concessa ad inconvenientia, ut postea destructis consequentibus destruat proprietatem sic argumentans: Si omnium dividentium alteram necesse est esse veram et alteram necesse est esse falsam, tunc omne quod ab aliqua illarum dicitur, necesse est esse vel necesse est non esse. Quod si est, pereunt illa; sed illa non pereunt, quare non omne necesse est etc. Et rursus destruendo medio termino principalem facit conclusionem, quod posuerat, destruendo scilicet primum antecedens sic: quare non omne necesse. Quod si veras ubique assumptiones conclusiones habent, cum destruit partes mediae hypotheticae,

---

1 falsa] fi *A* 4-5 separatis *A* 33-34 destruit *A* 34 argumentationis *A* 40 omnium ne *A*

oportuit in ipsa media partes ipsas falsas accipere, ut ex eis ad inconveniens primum duceret, at postmodum qualiter intelligenda erant, determinare. Quod vero alterum syllogismum per positionem antecedentis disponit, nil ad propositum, sed magis ad hoc, ut in anxietate inevitabili posito lectore appareat, quanta necessitate determinandum sit, cum in duobus syllogismis propositiones, quae oppositae videntur, concedamus. Ipse autem diligenter determinationem supposuit, ut supra docuimus, ponens categoricam quasi disiunctivum subiectum, non hypotheticam disiunctam. Ex categorica autem quae vera est, nulla procedunt inconvenientia, sed ex hypothetica disiuncta, quae scilicet est quod ipse manifeste innuit, cum hanc scilicet categoricam, veram esse astruit, illam, scilicet disiunctam, quasi falsam destruit. Si quis autem requirat, utrum consequentiae illae verae sint per quas argumentatur mediam hypotheticam componens, negamus esse veras, cum in secunda hypothetica antecedens sensum consequentis non includat. Sed nil refert ad arguendum veritas propositionum, dummodo ipsae concedantur. Ipse insuper fortasse rationes aliarum affert non suas, quibus cum in multis posset resistere, ibi maxime curavit obviare determinando, ubi vis sophismatis erat. Praeterea ipse in secunda parte syllogismi verba consequentiae non ponit, sed verba argumentationis. Non enim ait: si omne necesse est ⟨esse⟩ vel non esse, pereunt illa, sed cum posuisset et probasset, quod omne necesse est esse vel non esse, intulit dicens: quare pereunt illa, non videlicet consequentiam faciens, sed magis necessariam comitationem ponens, ac si ita diceret: ut videlicet non possit hoc contingere, nisi illa pereant. Veluti si ita diceremus: si est homo, est animal, sed non potest esse ⟨animal⟩, alioquin non sit lapis, et haec propositio praecedenti consequentiae aggregata. Unde valet ad syllogismum constituendum licet irregularem, ac si esset consequentia.

Notandum vero, quod Boethius ponens in Commento[1] pro necessario ‚definite' non videtur nostrae expositioni assentire, nisi forte iam intelligat per ‚definite' quod nos per ‚necessario', id est ‚inevitabiliter' subintelligendum esse supra confirmavimus ex verbis ipsius auctoris.

Quaeritur autem, utrum haec proprietas contradictionis, quod scilicet necesse est hanc vel illam partem esse veram et hanc vel illam esse falsam sicut illi contradictioni convenit, ita et soli conveniat quasi proprie proprium. Sed si magis ad modum enuntiationis quam ad naturam rerum aspiciam, soli etiam convenire videtur, non etiam ceteris, sive scilicet contrariis, sive subcontrariis. Hoc enim

---

27 animal] *rasura in A* hoc $\overset{i}{\text{po}}$ *A* 33 confirmamus *A* 38 modum] m̄ *A*

[1] Boeth. *l. c.* II 240[28].

vis enuntiationis contradictoriarum tantum affirmationum et negationem exigit, ut necesse sit alteram esse veram et alteram falsam, contrariarum vero vel subcontrariarum vis enuntiationis id non obtinet, quod ubique id esset.

Boeth. p. 254 16

Quoniam autem. Postquam ⟨proprietatem⟩ affirmationis et negationis in omni genere exsecutus est, tam in contrario scilicet quam in contradictorio sive subcontrario, numerum affirmationum et negationum assignat, quantum extendi possit secundum variationem terminorum per finitum et infinitum, et docet quod ubi verbum primo loco praedicatur, duo sunt genera oppositionum secundum variationem finiti et infiniti, una scilicet oppositio de finito subiecto, altera de infinito. Ubi autem verbum secundo loco praedicatur, dupliciter fiunt oppositiones, quia tunc praedicatum sicut et subiectum per finitum et infinitum variari potest. Et nota, quod hoc loco numerum istum oppositionum non variat secundum quantitatem propositionum, quod videlicet aliae sint universales, aliae non, ⟨sed⟩ secundum tantum variationem finiti et infiniti, secundum quam etiam propositionum ipsarum aequipollentiam assignat. *Unum autem.* Antequam ad hanc variationem propositionum ostendendam accedat, praeostendit materiam constitutionis categoricarum propositionum, simplicium scilicet quae constant ex nomine et verbo vel infinito nomine et verbo. Nomen autem hoc loco accipit quamlibet dictionem quae subici potest, non solum nomen vel pronomen, verum et participium et etiam verba quando pro nominibus ponuntur, ut: hoc legere est agere.

Et nota, quod cum nomen per finitum et infinitum variet, verbum ubique finitum retinet, quippe verbum copulativum, quod hic accipit, in propositione positum infinitum non permanet, sed statim teste Boethio[1] in duas transit partes. Orationem quoque ab hac constitutione omnino separat, quia ad hanc variationem oppositionum constitutio orationis non valet, cum videlicet orationes per finitum et infinitum variari nequeant. Finitum namque vel infinitum dictionum tantum nomina sunt, orationem autem neque finitam neque infinitam vocant. Praeterea si orationem | infinitam dicam ‚non animal rationale', oportet illud ‚non' apponi orationi, non componi, ut scilicet ‚non' una dictio per se maneat sicut et aliae quibus apponitur. Nam si in unam dictionem transiret, cum alicui apponitur, constructio quidem valeret, sicut ⟨cum⟩ dicitur: ‚lignum est non albus homo' et ‚non

f. 64v

---

4 quod] Quā *A* 5 Post *A* 18 Unum *Boeth.* Nunc *A* 24 *Post* agere *in A spatium duodecim versuum vacat* 29 separat] significat *A* 32 oratio *A* 34 apponi] opponi *A* 35 appositus *A* 37 sicut dicit *A*

[1] Boeth. *l. c.* II 262 19.

albus' unum nomen est infinitum additum homini, iuxta quod Porphyrius[1] etiam hanc inferentiam denegat: si non est iustus homo, est non iustus homo. Similiter cum dicimus: ‚non animal rationale', si ‚non animal' unum sit infinitum cui rationale apponatur, valet orationis iunctura, et tale: ‚equus est non animal rationale', ac si diceretur: equus est non animal, quod, scilicet non animal rationale, et est falsa propositio, sed iam profecto oratio non infinitatur, sed solum nomen. Quod si orationi adiunctum ‚non' una maneat dictio, quomodo infinitum facit magis, quam si verbo apponatur vel toti propositioni, cum quibus in unam dictionem non transit? Amplius cum dicitur: ‚equus est non animal rationale', si ‚non' una sit per se dictio sicut aliae duae, non video, quid sit enuntiationis sensus. Quippe ‚non' adverbium, quod una est dictio, locum in constructione non habet, nisi negationem reddat. Nominibus vero adiunctum sive verbis negationem reddere non potest, quia nec omnia quibus apponitur, affirmationem, sine affirmatione vero negatio esse non potest. Unde nec si dicam: ‚lapis est non animal' et ‚non animal' duae sint dictiones, nullus est sensus nec praedicatum oratio esse potest cuius non sit congrua coniunctio, sicut ex proprietate adverbii negativi convincimus. Praeterea adverbium tunc proprie nominis sui etymologiam servat, cum ad verbum apponitur, quia adverbium quasi adiectivum verbi interpretatur. Nullo itaque modo orationem infinitari concedimus. Si quis autem, cum dicitur: ‚equus est non animal rationale' hunc sensum habeat: ‚equus est id quod non est animal rationale', nos quidem sensum eius calumniari non possumus, sed proprietatem constructionis, secundum quod magis orationis mixtura pensanda est quam secundum sensum.

Si quis autem quaerat, utrum huiusmodi propositiones quae habent orationes in terminis, per contrapositionem convertuntur, veluti ista: ‚omnis homo est animal rationale mortale', concedimus et hanc converti secundum sensum hoc modo: omne non animal rationale est non homo. Sic enim secundum sensum et illas propositiones convertimus, ‹in› quibus verba quae infinitari in positione non possunt, primo loco ponuntur, veluti istas: ‚omnis homo est' vel ‚omnis vivit' hoc modo: ‚omne quod non est vel non vivit non est homo.' Quippe Boethius in Categoricis[2], cum demonstret conversionem per contrapositionem, eam fieri dixit, quotiens termini qui prius sine negativa particula ponebantur, ad negativam particulam ponuntur, sive infinitetur sive non. Non itaque omnem conversionem per contrapositionem secundum finitum et infinitum fieri necessarium est et cum orationes

---

12 quidem *A* 13 quod] est *A* habent *A* 18 praedicant *A* 19 convincimus] contñ nimus *A* 24 quidem] quã *A* 27 huiusmodi] + quae *A*

[1] *l. c.* 273[16] [2] Boeth., *De syll. cat. PL* 64, 807.

infinitari non possint, sicut nec verba posita in oppositione, non tamen ideo a conversione per contrapositionem separantur sicut nec verba.

Continuatio. Non solum ea scienda sunt, quae superius de propositionibus dicta sunt, sed etiam istud sciendum est, quod omnis affirmatio etc. Ad finem versus dirigenda est constructio, *omnis affirmatio* simplex, subaudiendum est, *et negatio* similiter, quod satis ex affirmatione ostenditur, *erit,* id est constabit, *aut ex nomine et verbo vel infinito nomine et verbo.* Quare autem affirmatio constet ex nomine vel ex infinito nomine, praemittit causam, dicens scilicet, quoniam *affirmatio* est *significans,* scilicet enuntians, *aliquid* ab eo quod praedicatur de aliquo subiecto, licet ante de praedicato intendit. Quippe subiectum simplicis propositionis semper est vel nomen vel infinitum nomen, praedicatum vero quandoque est verbum tantum. Unde cum supponet: *hoc autem est* etc., de subiecto intelliget, ac si diceret: hoc scilicet de quo enuntiat aliquid, est vel nomen, scilicet finitum, vel innominabile, id est nomen infinitum. Ideo infinitum dicitur innominabile, quia sine nomine fuit, donec Aristoteles hoc vocabulum quod est infinitum nomen, ei imposuit. *Unum autem.* Quia dixerat: ‚affirmatio est significans aliquid de aliquo, ne aliquis intelligeret orationem praedicari, determinat praedicatum et subiectum sic dicens: *Unum autem oportet esse et de uno,* scilicet subiecto, *quod est in affirmatione,* id est unum simplicem terminum de uno simplici termino, ut videlicet solae dictiones sint termini, non orationes. Vel sic: ne videretur quod in huiusmodi propositionibus, de quibus tractat, aequivoce terminos acciperet, removet hoc, dicens scilicet quod in huiusmodi oportet unum ad sensum enuntiari de uno. Quod magis sequens littera exigere videtur, cum dicitur: unum enim significat infinitum. *Nomen autem.* Quia dixerat: ‚hoc autem est nomen vel innominabile', ne dubitet quis, quid sit nomen, ideo illud se dixisse commemorat dicens: *Nomen autem et innominabile ⟨dictum⟩ est,* scilicet quid sit, id est superius in definitione nominis, et vere est dictum, quid innominabile sit, quia his verbis: ‚non-homo enim id est' etc. A parte. *Unum enim.* Secundum priorem sententiam, quod diximus terminos unos esse secundum simplicitatem vocis, non sensus, ita potest legi, quod infinitum hoc nomen significat nominando unum, id est simplicem dictionem, non orationem, sed quia omne infinitum composita dictio est, addit ‚unum quodammodo', quia cum sit simplex dictio in eo quod non habet partes per se significantes, tamen et non simplex dicitur quodammodo, in eo scilicet quod ex integris dictionibus componitur.

Continuatio. Dixi huiusmodi affirmationes ex simplicibus ter-

---

4 quae] non *A* 8 id est] a. *A* 10 promittit *A* 11 eo enuntians al. ab quod *A* 21 Unum *Boeth.*, Unde *A* 24 ne] nec *A* 26 unum] qr̄ *A*

minis quandoque ex infinitis constare nec incongrue, quia etiam ipsa infinita quodammodo simplices sunt dictiones, ut expositum est. A causa. Cum autem deberet dicere infinita esse unas simplices dictiones, dicit aequipollens, cum videlicet hoc nomen infinitum unam tantum, id est simplicem, dictionem ⟨contineat⟩. Secundum vero aliam sententiam, qua unitatem terminorum secundum sensum accipimus, dicimus infinitum nomen sicut ‚non-homo' omne significare, id est unum sensum et unum intellectum habere, sicut et suum finitum habet, sed quia sensus infiniti ex sensu finiti pendet, quia quod illud positive significat, istud significat remotive, hominem scilicet perimendo, addit quodammodo, quia cum infinitum nomen unum habeat intellectum, ex unitate finiti sui id contrahit, sicut et sensum suum ex sensu ipsius habet.

Continuatio. Cum dicerem unum in significatione de uno in significatione enuntiari, apposui infinitum, nec immerito, quia infinitum licet unum vocetur infinitum quod infinita continet sive infinite, id est remotive, tamen unum significat, id est ad unum intellectum accomodari potest. A causa similiter. *Quemadmodum et non currit.* Confirmat ‚non-homo' non esse nomen, sed infinitum nomen per similitudinem ‚non-currit', quia non est verbum, sed infinitum verbum. Quoniam autem . . . ergo huiusmodi affirmatio erit vel ex nomine et verbo vel ex infinito nomine et verbo. A causa. *Praeter verbum.* Hoc non superfluit, sed ad remotionem ipsius appositum quod infinitum nomen putatur negatio, finitum affirmatio, sed nemo hoc arbitretur, quia praeter verba nulla affirmatio vel negatio est. *Est enim.* Vere nulla affirmatio praeter verbum, quia nulla est praeter est vel fuit vel erit vel aliquid huiusmodi. A partibus. Et unde hoc? Quod si non est praeter hoc, non est praeter verbum, quia ista sunt verba et hoc assignatum est in libro secundo. *Est enim vel fuit vel erit vel aliquid huiusmodi verba* sunt, quod constat ex his quae superius sunt posita in definitione verbi, et quod ex supradictis constet ea esse verba, probat a parte supradictorum sic dicens: *Consignificant enim tempus,* ut supradictum est. Et attende ex hoc quod ait esse manifestum ex superius ⟨dictis⟩ ‚fuit' et ‚erit' esse verba, non aliter valere, nisi superius verbum ita definiret, quod etiam obliqua verba includeret, quae tamen postea a verbo strictius accepto separat. *Quarum prima est.* Ostensa constitutione categoricae propositionis simplicis, antequam veniat ad oppositiones illarum, scilicet propositionum, ubi ‚est' tertium adiacens praedicatur, praeostendit propositiones simpliciores et naturaliter priores illarum, scilicet propositionum, in quibus ‚est' principaliter praedicatur, inferendo sic a causa vel a partibus: Quandoquidem affirmatio et negatio quaedam constat ex finito nomine,

---

20 *post* Quoniam autem *lacuna unius fere versus in A* 28 secundo] sit *A*

ergo quaedam sunt primae, et quandoquidem quaedam affirmationes constant ex infinito nomine, ergo sunt secundae, quia propositiones quae sunt primae, aliae sunt primae, quia constant ex prioribus terminis naturaliter, ut sunt finita nomina, aliae dicuntur primae aliis de causis. Item secundae aliae, quia constant ex infinito nomine, aliae propter aliquas indignitates. Ideo vero propositiones de finito nomine vocat primas, easdem infinitas secundas, quia finita sunt priora infinitis, secundum quod sic dicit: *Rursus.* Oppositiones secundum variationem finiti et infiniti quas ostendit subiecto infinite enuntiato, ostendit, ubi etiam subiectum signa quantitatis recipit dicens: *Rursus: omnis homo est, non omnis homo est* etc. *Et in extrinsecus*[1]. Hoc est non solum huiusmodi oppositiones fiunt de verbo praesentis temporis, verum etiam de temporibus quae sunt extrinsecus, id est extra praesens, hoc est quae non sunt praesens tempus, sicut est praeteritum et futurum, cum scilicet dicitur: ‚omnis homo fuit vel omnis non homo fuit, non omnis non homo fuit.'

Nota autem, quod in istis propositionibus, ubi verbum principaliter praedicatur, duae tantum oppositiones fieri possunt, pro eo scilicet quod tantum subiectum per finitum et infinitum variatur, et est una oppositio de finito subiecto, haec scilicet: ‚homo est, homo non est', alia de infinito, velut | ista: ‚non homo est, non homo non *f. 65r* est', quattuor vero propositiones in duabus oppositionibus. Ubi autem verbum est tertium adiacens, quia ibi praedicatum quoque per finitum et infinitum variatur, duplicantur oppositiones et sunt quattuor oppositiones, octo vero propositiones. Duae quidem oppositiones fiunt, quando iustum de homine et non homine praedicatur, et rursus duae, quando non iustum de eisdem praedicatur. Et hoc est quod ait: *Quando autem est tertium.* Sic iunge: Duas ostendi oppositiones, quando verbum principaliter praedicatur, id est, quando ita praedicatur, quod non praedicatur secundario, sed ipsum solum praedicatur. Sed quando verbum praedicatur ita quod est tertium adiacens, id est tertia vox adiacens ab his, id est adiuncta eis tantum, ut copulet eas, duplicantur oppositiones, quantum scilicet ad suprapositas, ubi videlicet verbum primo loco praedicatur. Ibi enim de uno subiecto una est tantum oppositio, hic duae et ⟨de⟩ duobus subiectis duae, hic quattuor. *Dico autem.* Exemplificat, quomodo ‚est' praedicatur tertium adiacens dicens: Dico autem ‚est' tertium adiacere, ut in hac propositione: ‚homo est iustus', et quia dixerat ‚est' adiacere, ne per hoc videretur significare tantum non esse, addit: *‚est' dico nomen ⟨tertium adiacere vel verbum in affirmatione⟩.* Vel, si placet, etiam dicat verbum ex

---

4 aliae] + constant A 29 id est] a *A* 38 homo] hoc *A* 39-40 tertium ... affirmatione *lacuna in A, verba addidi ex Boethio*

[1] *l. c.* I 13 [16].

significatione quidem temporis et non copulationis quam habet in ipsa affirmatione. Hoc autem fortasse ideo dicit, quia ubi verbum est tertium adiacens, nec significative accipi videbatur, sicut quando praedicatur primo loco et imaginem omnium exsistentium intellectui praesentat. Cum vero tertium, adiacet, id est interiacet, quia imaginem exsistentium tunc non tenet, sed ad solam copulationem ponitur, significativum non videbatur eo quod intellectus sine imaginatione non videtur esse. Sed profecto si non habet exsistentium imaginem, temporis imagine non caret, per quod saltem conferre intellectum potest. Si vero temporis significationem in eo non attendamus, nec in vi nominis significativi tunc recte accipitur, sed magis est tum significativum sicut ‚si', quod partes consequentiae copulat. At vero sive significet sive tantum copulet, in vi quae verbi propria est, semper in propositione ponitur, dum in copulatione praedicati accipitur. Ideoque cum praemisisset nomen, id est significans, quia hoc quandoque non exercet, ubi scilicet nec tempus in eo attenditur, addit ‚vel verbum', quia semper in officio verbi sumitur quantum ad copulationem, sive intellectus alicuius det, sive ad modum concipiendi mittat in animo. *Quare quattuor.* Quandoquidem in istis, ubi est tertium adiacens, dupliciter fiunt oppositiones quantum ad illas quae fiunt per simplex esse, ergo sunt quattuor oppositiones. Ab effectu sive a pari. Paria namque sunt dupliciter quantum ad illas et esse quattuor. *Istae,* id est oppositiones. Dicit ex his quattuor oppositionibus duas sese habere ad affirmationem et negationem secundum consequentiam ut privationes, duas vero minime. Quod quidem tripliciter exponi potest. Sed prius notandum est, quod privationes quas inducit propter similitudinem earum quae habent infinitum praedicatum, appellat privationes illas quae habent privatorium nomen in praedicato, ut est ‚iniustus', quod habet ‚in' privatoriam particulam, cum dicitur: homo est iniustus, homo non est iniustus. Hoc autem ‹secundum› Alexandrum[1] ponitur primum hoc modo: duae ex his propositionibus, illae scilicet quae sunt de infinito praedicato, quodcumque sit subiectum, sese habent ad affirmationem et negationem secundum consequens ut praedicatum, hoc est secundum comitationem, id est similitudinem privatoriarum propositionum, quae scilicet habent privatorium subiectum. Sicut enim ‚homo est iniustus' et affirmatio ‹est› proprie iniustitiam homini copulando et negatio quodammodo secundum id quod ex privatoria particula quodammodo iustitiae remotionem innuit, ita ‚homo est non iustus' et affirmativa est proprie et quodammodo negativa ex negativa particula sicut ex privatoria innuens remotionem iustitiae. Similiter negativae istarum quodam etiam modo

1 non] in *A* 23 dicit] dicens *A* 38 iustitiae] + quodammodo *A*

[1] *l. e.* II 292 [8].

affirmationes quasi ex duabus negationibus unam affirmationem innuentes, cum videlicet dicitur: ‚homo non est non iustus' vel ‚non est iniustus'. Aliae vero duae oppositiones quae sunt de finito praedicato, quodcumque sit subiectum, non ita ad sensum affirmationis et negationis se habent, ex vi scilicet suae institutionis. Cum enim dicitur: ‚homo est iustus', nulla est particula in praedicato, ex qua innuatur remotio oppositi.

Poterit autem fortasse aliter convenientius exponi secundum vim verborum atque ipsam seriem litterae sequentis. Si enim has quattuor oppositiones duabus divisionibus partiamur et in singulis divisionibus in una parte duas oppositiones ponamus et in alia duas, possumus ita divisiones facere, quod duae oppositiones, quae sunt in una parte, aequipolleant aliis duabus, quae sunt in alia, vel etiam ita quod non aequipolleant. Si enim ex utraque parte ponam duas oppositiones ita ut una sit de finito subiecto, altera de infinito, duae quae in una parte fuerint, duabus quae in alia parte erunt, aequipollebunt, veluti istae duae oppositiones; ‚omnis homo est iustus, non omnis homo est iustus' et rursus: ‚omnis non homo est iustus, non omnis non homo est iustus' aequipollent istis aliis duabus: ‚nullus non homo est iustus et quidam non homo est non iustus', ita quidem ut singula singulis referantur, prima quidem aequipolleat tertiae, secunda quartae. Si vero ita partiamur easdem quattuor oppositiones, ut in una parte constituamus duas oppositiones de uno tantum subiecto, in alia parte alias duas de altero subiecto, duae illae duabus istis non aequipollebunt, veluti istae duae; ‚omnis homo iustus' et ‚non omnis' et rursus: ‚nullus homo est non iustus' et ‚quidam est non iustus' his quae de alio subiecto sunt non aequipollent ‚omnis non homo est iustus' et ‚non omnis' et rursus ‚nullus non homo est non iustus et quidam non homo est non iustus'. Sed magis illae duae priores oppositiones quae de eodem subiecto sunt, inter se aequipollent et istae et iterum duae inter se non illis aliis. Quod ipse aperte in sequentibus[1] monstrat dicens: Hae autem extra illas ipsae secundum se erunt. Quia ergo de illis quattuor oppositionibus duae tales in una parte accipi possunt, quae duabus aliis aequipolleant, et iterum duae aliae quae duabus quae remanent, non aequipolleant, ideo ait quod illarum quattuor, oppositionum duae ad alias duas se habent secundum consequentiam, id est mutuam comitationem aequipollentiae, duae vero minime aliis duabus aequipollent, hoc est: sicut illa quattuor dividi possunt, ut bene invicem aequipolleant, quae scilicet <de> eodem subiecto sunt, binae vero minime, quae scilicet fiunt de diverso subiecto. Quod autem ait ‚ad affirmationem et negationem',

35 duabus] due *A*

[1] *l. c.* I 14[10].

tale est, quod cum propositiones de eodem subiecto aequipolleant, ad, id est iuxta, affirmationem et negationem id contingit, ut videlicet affirmativa semper negativae aequipolleat et e converso, non affirmativa affirmativae vel negativa negativae. Quod vero adiungit: ‚ut privationes', id est privatoriae propositiones, tale est, quod sicut privationes ad simplices propositiones quae sunt quasi habitus, per quandam aequipollentiam applicantur iuxta affirmationem et negationem, ut ‚Socrates est iustus' et ‚Socrates non est iustus' pro eo quod iustum et iniustum circa se sunt mediata, ita suprapositae oppositiones aequipollentiam habent ad invicem.

Iuxta Porphyrium[1] vero aliter exponitur, et quod ait ‚quattuor', non de oppositionibus accipitur, sed de propositionibus quae fiunt de eodem subiecto praedicato variato per finitum et infinitum, sicut illae quattuor propositiones quas supponit, scilicet: ‚homo est iustus, homo non est iustus, homo est non iustus, homo non est non iustus'. Et est talis sententia, quod istarum quattuor propositionum duae se habent ad duas alias secundum consequentiam ita scilicet quod necessario veritas earum comitatur veritatem illarum. Quippe verae esse non possunt de aliquo, nisi et negativae sint verae, sed non convertitur. Si qua enim substantia iusta est, profecto ipsa non est non iusta, sicut nec est iniusta, sed non convertitur, quia negativa non trahit secum affirmativam necessario. Similiter si est non iustus vel est iniustus, necesse est, ut non sit iustus, sed non convertitur necessario. Itaque illarum quattuor propositionum de finito subiecto et praedicato variato per finitum et infinitum, duae tantum quasi consequentes sunt necessario [non] inferentes, duae aliae inferentes tantum. Quod autem supponitur ‚ad affirmationem et negationem ut privationes', accipe hic quoque sicut prius in secunda expositione. Boethius vero videtur iustum et non iustum, quae praedicantur, circa hominem tantum restringere, ut non possit conversio servari. Sed non est necesse propter hoc ea restringi, quia, ut dictum est, affirmationem necessario non trahit. Praeterea si hominem in praedicato intelligeremus, non ubique re subiecta permanente comitationes in sequentibus servarentur. Quippe cum equus non est iustus, non homo non iustus, non ideo est homo iustus. Sic autem iuxta hanc sententiam Porphyrii[2] illud ‚quare quattuor istae erunt' legitur de propositionibus, non de oppositionibus. Quandoquidem dupliciter fiunt oppositiones, nisi est tertium adiacens, ergo dupliciter fiunt propositiones. Ab effectu. Et ita quattuor sunt propositiones de finito subiecto in istis, quia videlicet erant duae, quarum scilicet quattuor propositionum etc., ut expositum est.

33 subiecto *A*

[1] *l. c.* II 276[8]. [2] *l. c.*

Dico autem[1]. Exemplificat de praedicatis, quibus ‚est' et ‚non est' apponitur ad ea copulanda vel removenda. *Quare etiam.* Cum scilicet ‚est' appositum iusto et non iusto ad affirmationem faciendam, ergo negatio, id est negativum adverbium, ad eadem est apponendum ad faciendam negationem. A pari. Et nota, quod sive separativam negativam faciamus sive exstinctivam, ad praedicatum maxime negatio pertinet, ut praedicationis enuntiationem destruat, quae maxime circa praedicatum consistit, in copulatione cuius quattuor affirmationes perficit. *Quattuor enim.* Probat ab effectu quod ‚est' et ‚non est' adiacet iusto et non iusto, quia quattuor sunt oppositiones. *Intelligimus.* Exemplificat in duabus oppositionibus de finito subiecto, quomodo ‚est' et ‚non est' adiacet iusto et non iusto. | *Est enim.* Com- *f. 65v*
mendatio exemplorum. *Haec igitur.* Infert a pari. Quandoquidem in hoc libro sic sunt disposita, quod ‚est' et ‚non est' iusto et non iusto adiaceret, ergo sic sunt disposita, *quemadmodum dictum est in resolutoriis. Similiter.* Ostenderat duas in quattuor propositionibus indefinitis oppositiones definito subiecto et praedicato variato per finitum et infinitum, ne videretur alius modus compositionis esse in universalibus ad suas oppositiones et alius esse numerus propositionum, ostendit id esse in eis quod in indefinitis sic: *affirmatio si sit universalis nominis,* ac si diceret: si sit huiusmodi, quod est universalis, ut videlicet universalis dicatur, habet se ad suam oppositam particularem negativam sicut indefinitae, quia idem genus oppositionis est in quattuor propositionibus, ut ‚omnis homo ⟨est⟩ iustus' habet se ad ‚non omnis homo est iustus' et ‚omnis homo est non iustus' habet se ad ‚non omnis homo est non iustus'. Haec enim oppositionum discretio tantum attenditur secundum terminorum variationem per finitum et infinitum, nam designatio quantitatis subiectis apposita vel diversus negationis modus, quo videlicet modo est negatio separativa, modo extinctiva, genera ista oppositionum non commutant nec augent. *Sed non similiter.* Propositiones universalium subiectorum universaliter enuntiatorum similiter in faciendis modis oppositionum sicut indefinitae propositiones, sed non similiter se habent in veritate. Et hoc est: *sed non similiter contingit* omnes *angulares veras esse,* ubi subiecta universaliter enuntiantur, sicut indefinitae. Angulares autem hic arbitror eum accipere secundum dispositionem harum quattuor oppositionum, quam fecit in Resolutoriis, id est in Analeticis suis, hoc modo:

Boeth. p. 294 11

Homo est iustus. Homo non est iustus.
Homo non est non iustus. Homo est non iustus.
Omnis homo est iustus. Non omnis homo est iustus.
Non omnis homo est non iustus. Omnis homo est non iustus.

4 eandem *A* 8 affirmationis *A* 9 perficitur *A* 14 sicut *A* 17 oppos. indefinitis *A* 28 nam] noñ *A* designa *A* 36-37 oppos.] dispositionum *A*

[1] *l. c.* II 263[27].

Cum autem indefinitae sint omnes istae propositiones, si negativae accipiantur separative, non extinctive, omnes angulares verae sunt, sed non ita, si universales affirmationes de eisdem terminis fiant signo universalitatis apposito praedicato et eadem maneat dispositio hoc modo ... Hic enim universales duae affirmativae quae angulares sunt, verae simul esse non possunt, aliae vero non omnes et non omnis. Et hoc est quod ait: ‹*Contingit veras esse*›, id est aliquas, sicut particulares, vel aliquando, quando scilicet fiunt in contingenti materia utraeque. Sicut enim homo et iustus, ita homo et iniustus excedentia sunt et excessa.

Boeth. p. 310 22 *Hae ergo.* Expedivit de duabus oppositionibus de finito subiecto et praedicato variato per finitum et infinitum, modo volens facere transitum ad alias de infinito subiecto et item praedicato variato per finitum et infinitum brevem repetitionem supradictorum faciens sic concludit a parte: Quandoquidem praedictae propositiones sunt de finito subiecto et praedicato variato per finitum et infinitum, ergo sunt *duae oppositae,* scilicet oppositiones. *Aliae autem.* Supradictae oppositiones habent finitum subiectum, sed aliae duae oppositiones habent *aliquid,* scilicet verbum vel aliud praedicatum, *additum ad subiectum* et per ‚non-homo' accipit quodlibet infinitum subiectum, ‚non-homo' dico ibi tunc positum quasi subiectum. Nota, quod cum superius dixisset verbum adiacere praedicato ad copulandum ipsum, hic dicit ipsum verbum additum esse subiecto, secundum id scilicet quod secundum vim constructionis maxime subiectum ei semper ad eandem personam et eundem numerum copulatur. Oportet enim, ut verbum eiusdem personae et numeri sit, cuius subiectum, sed non cuius praedicatum. Cum enim dico: ‚ego sum ille qui laborat' ‚ego sum omnia vestra bona', quia ‚ego' quod subicitur, primae personae est singularis, oportet ‚sum' idem habere. Si vero convertatur et praedicatum fiat subiectum, oportet statim commutari secundum personam et numerum subiecti hoc modo: ‚ille qui laborat, est ego' vel ‚omnia vestra bona sunt ego'. *Magis autem.* Postquam enumeravit duas de finito subiecto et duas de infinito oppositiones, determinat quod in simplicibus propositionibus, ubi ‚est' tertium adiacens praedicatur, non possunt fieri plures oppositiones. Et hoc est: *Magis plures* etc. Illud ‚magis' nil operatur ibi, sed fidus interpres, cum in Graeco esset et fortasse necessario positum, noluit praetermittere. Notandum vero, quod sicut superius aliquando accepit contradictionem large, quamlibet scilicet affirmationem et negationem, sive oppositae

---

4 apposito] a *A* 5 *tabula propositionum hic omissa esse videtur, quod signo in cod. indicatur* 7 Contingit veras esse *ex Boeth. addidi* 9 iniustus] iustum *A* 18 subiectum] verbum *A* 24 ei] cui *A* 25 *post* enim *addit A* eiusdem 32 sunt] sum *A* 38 accedit *A*

essent sive non, sicuti cum ait[1]: ‚et quando non omnis contradictio vera vel falsa', ita etiam hic oppositionem dicit quamlibet affirmationem et negationem, alioquin non bene superius in indefinitis oppositionibus omnes angulares veras simul esse dixisset. *Hae autem.* Naturam duarum oppositionum de infinito subiecto de quibus maxime inceperat, prosequitur docens quod illae de infinito subiecto sunt *extra illas* de finito quantum ad differentiam, *ipsae* tamen erunt *secundum se,* id est, inter se habebunt inferentiam, ipsae, dico, *utentes* eo quod est *‚non-homo',* hoc infinito, ut *nomine,* id est, ac si esset nomen, id est tam bene infinitum implet in istis officium subiecti, ac si esset nomen finitum. Vel sic: ipsae erunt secundum se utentes eo quod est ‚non-homo', id est: quae habent ‚non-homo' subiectum, inter se habent inferentiam ut utentes nomine, id est sicut illae quae habent nomen in subiecto, se invicem inferunt.

Boeth. p. 313[17]

In his vero. In supradictis oppositionibus semper apposuit Aristoteles hoc verbum ‚est'; unde videretur, quod si alia verba apponerentur, aliae fierent oppositiones et ita essent plures quam quas determinavit. Ad quod removendum dicit, quod illae propositiones quae non habent ‚est', sed alia verba praedicata, aequivalent in sensu illis quae habent ‚est' cum participiis illorum verborum. Si enim resolvantur, in sua participia debent resolvi. Ut: ‚homo ambulat', id est ‚homo est ambulans'. Itaque de istis non plures, sed eaedem quae superius, fiunt oppositiones.

Continuatio. In illis de quibus superius egi, ‚est' tantum ponitur, sed in his propositionibus in quibus ‚est' non contingit, id est non apponitur, ut in eo quod est currere vel ambulare, hoc est velut in ea propositione in qua praedicatur ‚currit' vel ‚ambulat', idem facient haec verba sic posita, id est praedicata, ac si ‚est' adderetur simplex cum participio illorum verborum, quia eundem sensum generat illud verbum principaliter praedicatum quem generaret ‚est' cum participio illius verbi. Unde fit, ut eaedem fiant oppositiones in propositionibus in quibus praedicantur alia verba quae fiunt et in eisdem, ubi ‚est' principaliter praedicatur vel ‚est' tertium adiacens. Per se quoque illa verba praedicata reddunt duas oppositiones, scilicet sicut ‚est' praedicatum principaliter; si vero resolvantur in ‚est' et sua participia, reddunt quattuor oppositiones, scilicet sicut ‚est' tertium adiacens praedicatum. Quamvis enim verba infinita non faciant affirmationem, tamen, ut ait Boethius[2], participia infinita ut nomina reddunt affirmationem, quippe loco nominis in propositione ponuntur. Subicit autem Aristoteles exempla de propositionibus, ubi alia verba praedicantur, sicut est: ‚currit omnis homo' etc., quod aequivalet ‚omnis homo est currens'. Sed ut ostendat istas propo-

5 subiecto] + quod *A* 13 utentes] attēntes *A* 31 fit] sint *A*

[1] *l. c.* I 8[18]. [2] *l. c.* II 316[3].

sitiones ita posse variari sicut in his ubi ‚est' principaliter praedicatur vel secundario, ponit duas oppositiones de finito et infinito subiecto. ‚Non currit omnis non-homo' sic exponunt, tanquam si ‚est' adderetur nil supplendo extra. In propositionibus istis, ubi ‚est' principaliter praedicatur, fiunt duae oppositiones, in illis vero, ubi ‚est' non contingit, idem alia verba significant, id est easdem oppositiones et eundem numerum propositionum reddunt, tanquam si ‚est' adderetur principaliter praedicatum.

Non enim dicendum. Quia dederat huic propositioni ‚omnis non-homo currit' hanc negativam ‚omnis non-homo non currit', poterit quis, ut dicit Boethius[1], putare non recte fecisse negationem illius affirmationis et apponendam negativam particulam ad ‚omnis', quae coniuncta est cum ‚homo', ut ita diceretur: currit ⟨non omnis homo⟩. Quod removet Aristoteles dicens non ita esse faciendam negativam. Quotienscumque enim fit affirmatio de infinito subiecto, facienda est negatio similiter de infinito subiecto. Itaque non ad ‚omnis', sed ad ‚homo' ad hoc ut subiectum infinitetur, negativa particula ponenda est. Propositio sic fit ab immediatis: Vere ‚non' ad ‚homo' addendum est in negativa propositione ad infinitandum subiectum, quia aut addendum est ad ‚homo' aut ad ‚omnis', sed ad ‚omnis' non. Et hanc affirmationem habemus, ubi dicit: *Non enim dicendum non omnis homo,* conclusionem postea ibi: *sed non negationem ad id quod est homo addendum est.* Nec ideo prohibet, quod si aliquis vult facere contradictoriam, quin ‚non' ad ‚omnis' bene possit adiungi. *Omnis enim* Hic reddit causam, quare non ad ‚omnis' fuit apponendum, ut subiectum infinitetur, hanc scilicet, quia ‚omnis' non est universale subiectum. Quod ostendit, cum ait ‚omnis' nullo modo esse universale his verbis: *Universale,* hoc nomen, *non significat,* id est non nominat, hanc vocem ‚omnis', hoc est ‚omnis' non vocatur universale, quod tantundem valet, ac si diceret: non est universale. Vel ita: ‚omnis' haec vox non significat aliquod universale, id est non tenet significationem alicuius vocis universalis, per quod apparet ipsum non esse universale, sicut comparativus dicitur positivum significare et ‚magis' adverbium, secundum hoc scilicet non quod voces illas significent, sed earum significationem impleant. Et hoc magis vult littera sequens. *Sed quoniam,* id est: sed ideo ponitur, quoniam significat universaliter, hoc est idem valet quod ‚universaliter', hoc adverbium, si subiecto apponeretur.
fol. 66r Tantundem enim ‚homo universaliter currit', ac si diceretur: | ‚omnis homo currit', iuxta illud quod ait Boethius in Categoricis[2], quod universalis affirmatio non convertitur generaliter, id est non omnis, et iuxta illud Aristotelis[3]: simpliciter, id est universaliter, quae sunt

3 non homo] + albus *A* 13 non omnis homo *addidi ex Boeth.*

[1] *l. c.* 319[1]. [2] Boeth., *Introd. ad syll. cat. PL* 64, 777 C.
[3] Boeth., *In Categ. Arist. PL* 64, 169 C.

singularia, de nullo subiecto praedicantur, id est nulla singularia de subiecto dicuntur. *Manifestum est autem.* Hic ostendit per infinitas propositiones, quod ‚omnis' in universalibus propositionibus non est terminus, quia in indefinitis propositionibus terminus non est. Quidquid enim in universalibus terminus est, etiam est terminus in indefinitis. In hoc enim tantum differunt indefinitae ab universalibus, quia universales universaliter affirmant vel negant, indefinitae vero non universaliter.

Continuatio. Dictum est superius quod ‚omnis' ⟨in⟩ indefinitis universalibus propositionibus non est terminus, sed hoc *manifestum est ex eo quod ⟨est⟩ ‚currit homo',* id est ex istis indefinitis ‚homo currit'. *Hae enim.* Causa est, quare per indefinitas est manifestum quod ‚omnis' in universalibus non est terminus, quia hae, id est indefinitae propositiones, differunt tantum ab illis, id est ab universalibus in eo quod non universaliter sunt, id est non universaliter enuntiant praedicatum de subiecto, et ita quicquid non est terminus in indefinitis, non est terminus in universalibus. *Quare omnis.* Quandoquidem ‚omnis' non est terminus ergo est signum universalitatis, id est collectivum omnium. Ab immediatis. Et ⟨cum⟩ alterum constet ei, similiter ‚nullus'. Et hoc est: *Quare omnis vel nullus nil aliud significat,* id est ad nil aliud notandum in propositionibus ponitur, *nisi quod* etc., hoc est nisi ad hoc, ut propositionem reddant universalem et quod dictum affirmant vel negant universaliter, tale est: affirmationem ipsam vel negationem de homine faciunt universaliter. Nam cum audio ‚omnis' vel ‚nullus' apposita subiectis, ex vi eorum universalitas enuntiationis innuitur, quod videlicet omnibus attribui vel afferri attendo. *Ergo* etc. Quandoquidem indefinitae tantum differunt in signo quantitatis ab universalibus, ergo omnia cetera quae ponuntur in universalibus, oportet eadem apponi in indefinitis praeter signa. Ab effectu. Vel ita: Quandoquidem ‚omnis' vel ‚nullus' signa universalitatis, ideo ponuntur in propositionibus, ut eas reddant universales, ergo universalitatis signa sunt apposita et apponenda, sicut ‚quisque' vel ‚quicque' vel ‚nullus' vel ‚nemo'. A simili propter eandem causam.

Nunc autem de huiusmodi particulis quae terminis propositionis appositae signa quantitatis dicuntur et propositiones ipsas universales vel particulares reddunt, sicut est ‚omnis, nullus, aliquis' diligentius disseramus et quam significationem habeant et unde signa quantitatis dicantur et quomodo determinationes earum vocum quibus apponantur, Boethius dicat in Divisionibus[1], perquiramus.

Ac primum de ‚omnis' disputemus et quomodo ipsum Priscianus[2]

---

11 est *addidi ex Boethio* 32 *Post* signa *lacuna in A* opposita *A* 36 reddit *A*

[1] Boeth., *De div. PL* 64, 889 AB. [2] Prisc., *Inst. gramm.* I 61[23]; 182[18].

dividuum nomen esse dicat vel velit, sicut dicit esse uterque et quisque, perquiramus. Sed nec bene iuxta Priscianum nomen esse videtur, cum nec proprium sit nec appellativum, quando scilicet in vi signi praedicatur. Nam fortasse si quis accipiat, ‚omne' in collectione simul omnium rerum, ut quidam volunt ac tantundem valeat quantum tota collectio simul omnium rerum, proprium nomen dici poterit sicut modus et de se tantum praedicabile est, ut dicatur: omne est omne, id est haec tota collectio est haec tota collectio. Cum autem in vi signi ponitur et dividue, non collectim circa singula accipitur, de nullo vere praedicari potest, sicut nec uterque. Si enim uterque istorum sit, uterque profecto iam est iste uterque. Similiter si dicam dividue, id est singillatim, omnia colligens: ‚omne est omne', ac si dicatur: ‚unaquaeque res est unaquaeque', falsum est omnino, quia iam Socrates esset unaquaeque res. Unde constat omne non esse universale nomen, quod et Aristoteles[1] negat, nec particulare, cum de nullo praedicabile sit, quando scilicet in vi signi dividue sumitur. Sed nec appellativum videtur esse nec proprium. Proprium autem non esse constat, quia nullam rem discrete continet; appellativum quoque non est, quod pluribus singillatim convenit ex communi causa, ut homo et isti per se et illi convenit ex esse hominem, id est ex esse animal rationale mortale, vel non-homo ex non esse hominem. Quare nomen esse non videtur ‚omnis', dum in vi signi dividue accipitur, sed nec alia sit dictio nec oratio, ⟨quia⟩ non est vox significativa ad placitum, sed nec naturaliter, cum inventa sit ad locutiones constituendas. Unde significativa nullo modo videtur, cum tamen Priscianus eam nomen appellet.

Dicimus itaque non esse necessarium, ut omne nomen aut proprium sit aut appellativum, sed illa tantum quae propriam vocis impositionem habent, ut si impositor diceret: huiusmodi res vocetur homo vel non-homo vel alba. At vero nullus unquam dixit: haec res vocetur omnis vel uterque vocetur vel nihil vel nullus vel nemo, et tamen haec omnia nomina sunt, non ita quidem quod propriam nominationem habeant, ut possimus ⟨dicere⟩: ista res vocatur omnis vel nemo, sed ita quod res subiectas personaliter habeat sine discretione personae vel significatione temporis. Nam ‚omnis' vel ‚nullus' res singulares colligunt singillatim, propter quas nomen appellatur et singula quae colligunt, significare habent, et sicut ‚omnis' significat quasi positive, quia positive colligit, ita ‚nullus' eadem quasi remotive significat, omnia inquam quaecumque clauduntur in voce cui apponuntur. Nam si verissime inspiciamus, non sunt ita inventa, ut per se dicta significationem

18 quoque] namque *A* 19 convenit] et venit *A* ut] venit *A, superscriptum:* aut 28 illam tamen *A* 38 quia] que *A*

[1] Boeth., *In libr. Περὶ ἑρμ.* I 7[6], 14[18].

aliquam impleant, sed his dictionibus vel orationibus adiuncta, ex quibus sua certificatur comprehensio et extenditur vel remittitur iuxta numerum rerum contentarum in voce cui apponuntur. Si enim ‚omnis' vel ‚nullus' apponatur animali et homini vel etiam huic orationi quae est ‚homo albus', eorum collectio certificatur ex his quibus apponuntur, quia ibi intelligo colligi omnia animalia, hic homines solos vel solos homines albos, et cum homo singulos homines nominet secundum hoc quod sunt animal rationale mortale et intellectum et sensum de substantia et qualitatibus teneat, ‚omnis' vel ‚nullus' similiter collectiva sunt non secundum aliquam substantiae naturam vel proprietatem inventa, sed simpliciter iuxta discretionem imposita, sicut est ‚aliquis' infinitum, quod signum est particularis. Cum ergo dicimus: ‚omnis homo currit', illa quae homo nominat secundum substantiam et qualitates et colligit, nominat et ‚omnis' simpliciter ut discreta et colligit. Si vero uno solo homine exsistente vel etiam penitus destructo, homo non significet plura vel nil, penitus nec ‚omnis' colligere potest nec vera est propositio qua dicitur omnis homo esse aliquid, constructionis tamen proprietas non perit. Cum enim Aristoteles[1] dicat, quod sive re permanente sive non, semper vel affirmatio vera est vel negatio, profecto ‚omnis homo est et non omnis est vel aliquis homo est et nullus homo est', sicut rebus permanentibus, ita et non permanentibus adhaeret, et cum falsa esset affirmatio ‚omnis homo est' vel vera ‚nullus homo est', constructionis proprietatem procul dubio haberet et licet ‚omnis' vel ‚nullus' ad colligendum inventa sint ea quae claduntur in vocibus quibus componuntur, non tantum ad hoc sunt instituta, ut semper aliqua colligant, sed ut collective ponantur etiam tunc, quando res quas possint colligere ‹non sunt›, veluti si dicam: ‚omnis lapis rationalis currit', cum tamen lapis rationalis nil unquam esse queat. Non enim ex institutione sua tantum habent colligere, sed collective poni, id est sic accipi, ac si colligant. Unde et ‚omnis phoenix' et ‚omnis grammatica Socratis' dicere vis constructionis permittit. Sicut nullo homine exsistente bene dicitur ‚omnis homo' vel ‚nullus', sic uno solo phoenice exsistente vel una sola grammatica Socratis permanente dici potest ‚omnis' vel ‚nullus'; quippe nec phoenix nec grammatica Socratis, cum in vi orationis accipitur, non in vi proprii nominis, sicut dicit Priscianus[2] ‚grammatica Aristarci', in vi vocis singularem significationem habet et discretam, alioquin et capillus Socratis, haec oratio, discretam significationem teneret. At vero si dicam ‚omnis Socrates' et Socrates proprium nomen accipiam, sive in una tantum significatione sive in designatione duorum aequivoce, valet

1 sed] + ab *A* 14 et] scilicet *A* 40 aequivoce] + ut *A*

[1] Boeth., *In Categ. Arist. PL* 64, 280 A.

[2] Prisc., ubi?

constructio. Quippe Socrates hoc nomen ex propria vi discretae significationis continentiae multorum repugnat, quae ‚omnis' vel ‚nullus' colligant, sed nec ut accipiant ‚Socrates' aequivoce, in designatione scilicet duorum, valet constructio, cum singula discrete significet tanquam duo propria nomina. Cum enim Socrates tantundem valeat quantum duo propria nomina, tantundem valet addere ‚omnis' ad ‚Socrates', quantum si adderetur duobus nominibus singularibus. At vero si Socrates in communi naturaliter significatione acceptum naturaliter commune sit, poterit ei addi ‚omnis', ut dicatur ‚omnis Socrates', id est omnis qui vocatur hoc nomine Socrates, secundum quod et Priscianus[1] plures Aiaces dicit, id est plures qui Aiacis nomine appellantur et hic Aiax tanquam commune et sumptum ex voce huius nominis Aiax qua convenit diversis. Similiter nec ‚quidam Socrates' bene dicitur, cum Socrates in vi proprii nominis sit positum. Quippe cum Socrates ex vi vocis definitam personaliter significationem habeat, non eget ut ‚quidam' ei apponatur ad determinandum ipsum, sicut nec ‚omnis' vel ‚nullus'. Haec enim signa quantitatis vocem cui apponuntur, determinant teste Boethio in Divisionibus[2]. Cum enim
f. 66v dicitur | ‚homo currit', quia scio quod ‚homo' omnes nominat et ita quod unumquemque singillatim, scio hanc propositionem ‚homo currit' et ad hoc se habere quod omnis homo currit et ad hoc quod quidam, non, ut vel hoc vel illud dicat, sed quia propter hoc et propter illud vera potest esse, ideoque audito quod homo currit, haesitare incipio, utrum quidam vel omnis currat vel etiam quis currat sive etiam quo. Cum vero apponitur ‚quidam' vel ‚omnis' vel ‚Socrates', determinatur homo et removetur dubitatio, quam prius habebam per hoc nomen ‚homo', et cum apponitur ‚ad ecclesiam', ut dicatur: ‚homo currit ad ecclesiam', determinatur ‚currit' et removetur dubitatio quae proveniebat ex ‚currit', dum considerarem, quod currere ad multa loca se habet, et ideo dubitarem propter quem locum ad quem currere ei conveniret. Similiter cum dico ‚homo albus', ‚albus' determinat hominem, quia dubitationem removet quam habebam per ‚homo' simpliciter prolatum. Et attende, quod aliter vox multiplex dubitationem, aliter una, et aliter illa, aliter determinatur ista. Vox enim [et] multiplex dubitationem facit propter hoc quod diversa ponit, secundum quae diversos intellectus habet, ut ‚canis currit' et quaecumque ambiguae sunt orationes. At vox una in significatione non ponit dubitationem ex diversis quae dicat, sed ex diversis ad quae se habet, ut ‚homo', cum se habeat et ad ‚omnis homo' et ad ‚quidam' nec non etiam ad ‚Socrates' et ad multos homines, dubitationem facit propter ea ad quae se habet, licet ea non ponat, et cum vocem multiplicem determinamus ex diversis

15 vi vocis] univocis *A* 17-18 apponendum *A*

[1] Prisc., *l. c.* I 175[8]. [2] *Cf. supra* p. 459[38].

significationibus, quae ostendit, ad unam significationem tantum eam reducimus, ac si diceremus: in hac oratione ‚canis currit' id intelligo quod latrabile animal currit, cum vero vocem univocam adiectione aliqua determino, veluti ‚homo', cum dico ‚omnis homo' vel ‚homo albus', [sed] adiectione apposita dubietatem auditoris removeo, qui videlicet audita hac propositione ‚homo currit' ex propositione ipsa in hanc dubitationem incidere posset, quod omnis homo curreret vel quod quidam non, ita quod propositio haec diceret, sed quia huic et illi propositio assentit, ita scilicet quod sive quendam hominem currere contingat sive omnem, veram necesse est esse propositionem. Determinare itaque vocem est dubitationem auferre, in quam ex voce incidimus sive quod illa de quibus dubitamus a propositione dicantur sive non. Quia ergo ‚homo currit' ex ipso subiecto quod est homo, et ad hoc quod omnis homo currat vel quidam ⟨se habeat⟩, bene omnis vel quidam quasi determinationes apponuntur ad ‚homo', sed non ad ‚Socrates', quod est definitae significationis personae, quippe ex propria significatione Socrates proprium nomen acceptum omni caret ambiguitate.

Quod autem signa quantitatis haec dicimus, id est universalitatis et particularitatis sicut ‚est' et ‚non est' signa qualitatis, id est affirmationis vel negationis, tale est quod ex istis maxime dinoscitur et apparet universalitas et particularitas propositionum, sicut ex istis affirmationis vel negationis proprietas, quippe haec propositionem ipsam faciunt universalem vel particularem et illa affirmativam et negativam, quia in istis vis est proprietatum harum et in illis illarum. Universalis enim vel particularis est propositio, quia omnes colligit vel unum determinat, hoc est quia proponit quod omnis vel quod quidam. Vis autem colligendi in ‚omnis' vel ‚nullus' vel vis particularis in ‚quidam'. Et per ‚est' vel ‚non est' coniunctio et remotio fit terminorum, in quo vis affirmationis vel negationis consistit.

Sed dicitur, quod si omnis singula colligit quae continentur in voce cui apponitur, multiplicem propositionem facit, veluti si homini appositum colligat Socratem et ceteros qui continentur in homine, tale ⟨est⟩, cum dicitur: ‚omnis homo currit', ac si dicatur: ‚Socrates currit, Plato currit' et sic de ceteris. Sed ad hoc dico, quod non est verum, si colligit singulos homines, quod multiplicem propositionem faciat, quippe indiscrete et indifferenter sic singulos colligit, ut non distinguat, qui sint, quia sicut ‚homo' indiscrete eos nominat non distinguendo qui sint, ita ‚omnis' appositum homini indiscrete eos colligit et hoc solum dicitur, quod quicquid est homo, est animal, sed qui sint homines, non distinguitur. Unde quicunque vel quotcunque

---

12 positione *A* dicatur *A* 24-25 affirmationem et negativam *A* 27 unum] + vel *A* determinate *A*

sint homines, sive modo plures sive modo pauciores, idem semper est sensus in ‚omnis homo currit', quantum ad vim vocis pertinet nec proprie ⟨mutatur⟩ vis intellectus, licet res mutetur. Sed de hoc satis superius[1] actum est, cum de unitate propositionum et multiplicitate tractavimus.

Et attende, quod cum ‚omnis homo' et ‚homo' omnino sibi per praedicationem opposita sint, inde tamen sibi sociantur, quod ‚homo' singulos nominat et ‚omnis' singillatim et dividue omnes colligit. Si quis autem requirat, si ‚omnis' in intellectu aliquas rerum imagines inserat, possumus dicere, quia plures immittit non acceptas secundum aliquam naturam vel proprietatem, sed secundum solam discretionem, homo vero appositus circa singulas naturam hominis definit. Sic autem per ‚omnis' plures imagines capimus, ut in illis attendamus certum numerum rerum contentarum sub voce cui apponitur ‚omnis'. Idem de ‚nullus' dicendum. ‚Quidam' cum consignificat particulare, non est ab unitate sumptum, sed pro aliquo infinito nomine ponitur. Quippe sicut ‚quidam homo', ita ‚quaedam unitas' dicimus, id est aliqua. Si vero ‚quidam', id est affectus unitate, diceremus, indefinita propositio esset, sicut si diceretur ‚homo albus', id est affectus albedine. Et est universale nomen ‚quidam', cum de singulis praedicetur; quippe et Socrates est quidam et Plato et singuli, et esse quidam vel omne aliquid dicere possumus, sed quidam quidam non est necesse dicere, quidam enim semel dictum et subiecti et signi vim habere potest, sicut nemo, hoc est nullus homo.

Illud etiam notandum est, quod ⟨sicut⟩ ‚omnis' vel ‚quidam' apposita huic nomini quod est homo, universalem vel particularem enuntiationem faciunt, ita omnis vel quidam, dum adiunguntur ad plurale, quod est homines. Quippe sicut homo singularis numeri unumquemque hominem singillatim nominat, ita homines plurale singulas collectiones hominum appellat et sicut hic homo et hic homo sunt individua ad homo, ita hi homines et hi homines ad homines. Unde cum dicitur: ‚omnia generalissima sunt decem', si ‚omnia' in vi signi positum universalem propositionem reddit, falsa est propositio, et tale est, ac si diceretur: unaquaeque multitudo generalissimorum est decem, et ita haec duo sunt decem vel haec tria. Si vero quasi singularis sit propositio hoc modo: ‚collectio omnium simul est decem', non procedit, quod haec duo sint decem. Attende etiam, quod sicut omnis singula colligit, quae continentur singillatim in voce universali, ita totum singulas colligit partes integrales, cum dicitur: ‚haec tota domus est alba.' Unde inferri potest, quod sit paries albus.

Boeth. p. 324[25] *Quoniam vero.* Dixit superius[2] Aristoteles, quod non contingit omnes angulares simul esse veras, ut ‚omnis homo iniustus est, omnis

14 consignificat] + est *A* 23 sic *A* 37 continent *A* 40 dixit] utx̂ *A*

[1] *Cf. supra* p. 382 sqq. [2] *Cf. supra* p. 455[34].

homo iustus non est', modo vero quod hoc prohibebat, ostendit, quia videlicet duae contradictoriae non possunt esse verae simul, quod sequeretur, si illae angulares verae pariter essent. Si enim vera est ‚omnis homo est iustus et omnis homo ‹est› non iustus', cum ‚omnis homo est non iustus' aequipolleat ad ‚nullus homo est iustus', erunt verae simul ‚omnis homo est iustus' et ‚nullus homo est iustus', quae sunt contrariae, et ideo, ut ostendat, quare angulares universales non possunt esse simul verae, repetit de contrariis, quae non sunt simul verae. Vel sic: quia ostensurus est, quae se inferant, praeostendit, quae se non inferant. Continuatio. Non solum est manifestum quod dictum est de propositionibus, sed etiam est hoc manifestum, quod ‚nullum animal est iustum' est contraria ei quae est ‚omne animal est iustum', et quoniam hoc est, scilicet quod sunt contrariae, manifestum est, quoniam hae nunquam erunt verae etc. Quod ait: ‚neque simul neque in eodem ipso', unam remotionem facit, non duas, ac si dicat: nunquam sunt verae simul in eodem ipso, hoc est nunquam sunt verae in eodem tempore terminis in eadem significatione retentis; quippe illas quae contrariae sunt, in diversis temporibus veras esse contingit et etiam in eodem tempore terminis aequivoce acceptis, ut ‚omnis homo vivit' et ‚nullus homo vivit', si ad verum et pictum respiciamus. Boethius[1] vero hoc loco ‚omnis homo est albus' et ‚nullus homo est albus', de Rutenis et Aethiopibus intellectas simul esse veras dicit, sed hoc non secundum sententiam suam dixit, sed secundum opinionem aliorum, quia non sunt verae propositiones iudicandae, nisi secundum ea quae ponunt, de quo et supra[2] meminimus. *His vero.* Non sunt simul verae, sed oppositae his particulares erunt aliquando verae.

Boeth. p. 327 15

Sequitur vero. Aequipollentiam propositionum de finito et infinito praedicato, quam superius tetigit, hic distinguere incipit, assignando scilicet, quae quibus aequipolleant. Et hic primum ostendit aequipollentiam earum quattuor quae de finito subiecto fiunt variato ‹praedicato› per finitum et infinitum, in sequentibus, ubi postea dicet[3]: *Significat autem ‚omnis non homo iustus, nulli illarum idem'* etc. aequipollentiam aliarum quae fiunt de infinito subiecto. | Est autem communis regula huiusmodi aequipollentiae, quod videlicet propositiones de eodem subiecto et praedicato per finitum et infinitum variato aequipollent ad eandem quantitatem et diversam qualitatem. Eadem est quantitas, si utraque est universalis vel particularis vel infinita vel singularis, diversa est qualitas, si altera est affirmativa, altera negativa. Unde Boethius secundum illam differentiam quantitatis assignat in propositionibus, secundum hanc vero qualitatis.

f. 67r

---

28 recigit *A* 39-40 qualitatis *A*

[1] Boeth., *In libr. Περὶ ἑρμ.* II 169[20].

[2] *Cf. supra* p. 380[1]. [3] Boeth., *l. c.* I 15[21].

Continuatio. Suprapositae quae contrariae sunt in vi, scilicet ‚omnis homo est iustus et nullus homo est iustus', non possunt se mutuo sequi, id est non aequipollent sibi, sed istae. Et hoc est: *Sed eam quae est* etc. *Necesse est enim.* Vere ‚non omnis homo est iustus' sequitur, id est comitatur in veritate, ‚aliquis homo est iustus', hoc est, semper homine permanente, cum vera est ‚non omnis homo est iustus', vera est ‚aliquis homo est iustus', quia cum ‚non omnis homo est non iustus', necesse est, id est constans est, esse aliquem iustum, A causa. Et hoc est: *necesse est esse aliquem iustum,* cum scilicet non omnis homo sit non iustus.

Boeth. p. 331[3] *Manifestum est autem.* Quoniam Aristoteles de aequipollentia coeperat agere et iam aequipollentiam universalium inter se ostenderat et item particularium inter se, adiungit etiam, quod singulares habent similem aequipollentiam inter se, scilicet quod singularis negativa de finito praedicato aequipollet singulari affirmativae de praedicato finito illius infiniti manente eodem subiecto. Hoc autem ostendendo resecat quendam errorem de responsionibus ad universales interrogationes. Dicebant enim aliqui, quod sicut si de singulari affirmatione fiat interrogatio et respondeatur negatio eiusdem quantitatis, ex negativa responsa potest inferri affirmatio aequipollens, quae sit eiusdem quantitatis cum affirmatione responsae negantis, hoc est singularis, sicut illa, eodem modo videbatur, si de universali affirmatione fieret interrogatio, verbi gratia si quaeratur, utrum Socrates sit sapiens, et respondeatur ‚Socrates non est sapiens', potest inferri ‚ergo Socrates est non sapiens', quae est eiusdem quantitatis cum priore affirmatione, id est singularis sicut illa. Sed si quaeratur, utrum omnis homo sit sapiens et respondeatur vere: ‚non omnis homo est sapiens', non potest inferri vera: ‚omnis homo est non sapiens', quae esset eiusdem quantitatis cum prima, id est universalis affirmatio sicut illa.

Continuatio. Non solum rectę intelligentibus manifesta sunt ea quae praedicta sunt de propositionibus, sed hoc etiam, quod in singularibus, scilicet, cum aliquid interrogatum verum est negare, id est veram negationem respondere, quoniam et affirmare verum in ipsis singularibus, id est vera fieri potest affirmatio singularis, sicut erat prior affirmatio. *Ut putasne.* Exemplum dat de singulari. *Socrates igitur.* A pari secundum aequipollentiam assignatam superius. *In universalibus vero* propositionibus ea affirmatio, *quae similiter dicitur,* id est inferri videtur ex negatione responsa, *non est vera,* sed tamen vera est negatio. *Hoc autem.* Postquam intulit secundum alios ex ‚non omnis homo est sapiens', ‚omnis homo est non sapiens', ostendit esse malam illationem, dum ostendit propositionem, quae ex vera

19 eius *A* 36 prior] p'o *A, cf.* 467, 9.

propositione est illata, falsam esse, dicens: Sed haec propositio, scilicet ‚omnis homo non sapiens', falsa est. *Sed non igitur.* Diceret aliquis: quandoquidem ‚omnis homo est non sapiens', affirmatio illata ex negativo prioris affirmationis, est falsa, ergo vera est prior affirmatio hic, sicut in singularibus contingit. Ad quod respondetur dicens: *Sed non igitur,* id est ideo, oportet veram concedi priorem affirmationem in universalibus sicut in singularibus. Et statim causam supponit, quia scilicet aliter in singularibus affirmatio illata se habet ad priorem affirmationem, aliter in universalibus, quia ibi quasi oppositae sunt, id est dividentes, ‹hic› quasi contrariae, quia ‚Socrates non est sapiens' per hoc quod aequipollet ad ‚Socrates est non sapiens', quae est dividens prioris affirmationis, sub eadem tenent oppositione quantum ad affirmationem negationis cui aequipollet ita, ut in eodem sensu etiam accipiatur. Unde hac affirmatione falsa illam veram esse convenit. At vero istae aliae duae universales quasi contrariae sunt, scilicet ‚omnis homo est sapiens' et ‚omnis est non sapiens', ideoque non est necesse alteram falsam, alteram esse veram. Et hoc est quod ait: *haec,* scilicet affirmatio singularis illata superius, *est opposita* priori affirmationi, secundum hoc quod negationi eius aequipollet, *illa vero,* scilicet affirmatio universalis, quasi *contraria* priori affirmationi.

Boeth. p. 336[16]

Illae vero. Quia de propositionibus factis de infinitis nominibus, tractaverat, quandam dubitationem de infinitis nominibus et verbis vult removere. Dicebatur enim a quibusdam, quod infinita nomina atque verba quantum ad sua finita quaedam essent negationes, quod scilicet videbatur esse contrarium universali sententiae quam superius posuerat, quod scilicet omnis affirmatio vel negatio constet ex nomine et verbo. Hoc ergo] removet Aristoteles ostendens esse necesse esse veram vel falsam, sed ipsa infinita neque vera neque falsa. Itaque necesse est non esse negationes.

Continuatio. Tractavit superius de propositionibus factis de infinitis prolationibus, sed illae infinitae prolationes vel voces quae sunt contraiacentes suis finitis. *Secundum hoc quod dicuntur infinita nomina et verba* etc. Et de infinitis nominibus exemplificat. *Ut in eo quod est non-homo vel non-iustus.* Illae, inquam, prolationes *videbuntur esse quasi* id est re vera, *negationes sine nomine et verbo. Sed non sunt.* Et hoc probat hoc modo: omnis negatio est vera vel falsa, sed infinita nomina neque vera neque falsa sunt, quare non sunt negationes. Propositio est ibi: *Semper enim* etc. Quod autem infinita neque vera neque falsa sunt, ostendit in parte dicens: *Qui vero dicit ‚non-homo', nil magis fuit verus vel falsus de homine,* id est quam pronuntiando ‚homo', quasi dicat: non maior veritas vel falsitas efficitur pronuntiando ‚homo' quam pronuntiando ‚non-homo'.

18 posita *A* 32 dicuntur] dc̄ *A*

Sed etiam, immo est minus verus vel falsus ille qui protulit ‚non-homo', quam ille qui protulit ‚homo' secundum visum. Quippe cum ‚homo' tantum veras res significet, quae scilicet vere sunt, ‚non-homo' vero nomen etiam non exsistentium, magis dicit verum, id est magis videtur ad veritatem sensus accedere ‚homo' quam ‚non-homo'. Possumus etiam ‚minus' accipere pro ‚non', ut quoniam praemiserat quod is qui dicit ‚non-homo', non magis dicit verum vel falsum quam qui dicit ‚homo', ne per hoc videretur, quod aliquo modo diceret verum vel falsum, addit ‚sed minus', ac si dicat: dixi: non magis verum videretur, quod aliquo modo id haberet, sed etiam possumus dicere ‚minus verus est' vel ‚falsus', id est ex toto non est verus, ⟨sed⟩ falsus.

Significat autem. Assignata superius aequipollentia propositionum de finito subiecto et interposito de infinitis vocibus, quod non sint negationes, assignat aliarum propositionum aequipollentiam, quae scilicet habent infinitum subiectum. Sed prius removet, sicut et superius fecit, quod non habent aequipollentiam ad suprapositas quae sunt de finito subiecto.

Continuatio. Suprapositae propositiones, quae scilicet sunt de infinito subiecto, significant idem, id est aequipollent sibi, sed non significant idem cum istis. Quod aequipollent, dicit ubi ait istas non significare idem cum illis. *Illa vero,* ac si diceret: sed cum ‚omnis non homo est iustus' et ceterae de infinito subiecto non aequipollent suprapositis, alias habent aequipollentes. Nota, quod ⟨cum⟩ superius aequipollentiam tam in universalibus quam in particularibus assignaret, hic tantum universales ponit, quia per hoc, quod superius ostendit particulares aequipollere sicut universales, innuit satis hic aequipollentia universalium aequipollentiam particularium, quia semper dividentes aequipollentium necesse est aequipollere et ita per aequipollentiam universalium constat de aequipollentia particularium quae earum sunt dividentes. Quare vel quo propositiones huiusmodi aequipollentes iudicentur, dicitur in eo quod, cum sint in materia diversae, eaedem penitus in sensu sunt. Unde bene ait, quod significant idem, quia cum aequipollentes accipiuntur, in eodem sensu, intelliguntur ut saepe eaedem, cum sint affirmativae voce, sint negativae sensu vel e converso, ut sit ‚omnis homo est non iustus' affirmativa voce et negativa sensu pro ‚nullus homo est iustus', cui aequipollet et ‚nullus homo est iustus' e contrario. Et tunc quidem cum in eodem sensu accipiuntur, proprie dici possunt idem significare et ad invicem mutuo sequi. Si vero non in eodem sensu accipiuntur, tunc quoque fortasse aequipollentes invicem dici poterunt quodammodo, quod videlicet re subiecti permanente semper in veritate vel falsitate sese comitantur

---

11 sed falsus] f *A* 12 assignatam . . . aequipollentiam *A* 19, 22 finito *A* 21 diceret] d. *A* 26 innuitur *A* 31 iudicentur] + est *A* 37 cum] est *A*

⟨vi⟩ terminorum id inquirente, finiti scilicet et infiniti, quae praedicantur, quae opposita sunt necessario et per omne esse immediata.

Sed opponunt, quod similiter homine et margarita exsistentibus ‚homo est animal' et ‚margarita est lapis' secundum comitationem aequipollentes dici possunt et similiter ‚quidam homo est homo' et ‚quidam non-homo est non-homo', quae tamen, cum fiant de infinito et finito subiecto, aequipollere denegat.

Ad quod respondemus, quod aequipollere | propositiones non *f. 67v* dicuntur, nisi comitationem quam habent, vel ex vi totius enuntiationis habeant vel ex vi terminorum. Ex vi quidem enuntiationis sicut ‚nullus homo est iustus' et ‚nullum iustum est homo', quippe ubi hoc prorsus removetur ab illo, ibidem ex ⟨vi⟩ totius remotionis unius termini ab altero aperte innuitur illud ab isto removeri. Ex vi autem terminorum aequipollentia per finitum et infinitum consistit, secundum hoc scilicet quod ipsa et opposita esse necesse est ⟨et⟩ immediata per omne esse. At vero ‚homo est animal' et ‚margarita est lapis' neque ex vi enuntiationis neque ex natura terminorum sibi accedunt. Similiter Aristoteles superius[1], cum proprietatem contradictionis assignaret dicens alteram necessario veram esse, alteram falsam, ad vim enuntiationis [ut] respexit.

Transposita. Superius in exemplis propositionum nomina et verba transposuerat, quae transposita eundem sensum habent, quem haberent recte disposita. Illud enim dicit ‚est homo, non est homo' vel ‚est iustus homo, non est iustus homo', quando transpositae acciuntur, quod diceret ‚homo est, homo non est, homo est iustus, homo non est iustus' quae habent rectam dispositionem. Est autem aliud transpositio terminorum, aliud conversio propositionis. Quando enim facimus conversionem, de praedicato facimus subiectum et de subiecto praedicatum; quando vero facimus transpositionem, idem remanet praedicatum et subiectum, ut: ‚homo est animal', si convertatur, fiet homo praedicatum, animal vero subiectum. Si solam transpositionem intendo facere dicendo ‚animal est homo', ‚animal' manet praedicatum et ‚homo' subiectum; totum enim est referendum ad intentionem facientis. Haec autem transpositio gratia ornatus fit, cum vulgarem, id est communem, dispositionem vitantes, quae nimis certa erat, pro curialitate dictionis transponimus, ut si pro ‚de domo Socratis' dicamus ‚de Socratis domo' et pro ‚Itys veniebat ad matrem, Ovidius[2] dicat ‚ad matrem veniebat Itys' omnibus dictionibus transpositis et constructio eundem sensum quem haberet recte disposita, habet etiam transposita. **Boeth. p. 343[11]**

Continuatio. Transposui superius in exemplis propositionum

---

1 vi] *lacuna in A, cf.* v. 9 17 Simul *A* 27 transpositio] dispositionem *A* 37-38 Itys] vis *A*

[1] Boeth. *l. c.* I 7[22]. [2] Ovid., *Metam.* VI 620.

nomina et verba quae transposita aliqui putant non idem significare, sed ego dico, quia ipsa nomina atque verba transposita idem significant, eandemque reddunt affirmationem et negationem, ac si recte disponerentur. *Nam si.* Probat quod transposita nomina et verba idem significant tali syllogismo per destructionem consequentis: Si non significant idem transposita nomina et verba, multae in sensu negationes sunt eiusdem affirmationis. Sed non sunt multae eiusdem, ergo transposita idem significant. Propositionem autem praemittit hic: *Nam si;* assumptionem autem, cum deberet ponere, ponit illud, unde ea perpenduntur, ibi: *Sed ostensum est* superius, in primo scilicet libro, *quoniam una unius est.* Conclusionem vero supponit in fine huius capituli dicens: *Quoniam igitur transpositio* etc. Illud ‚nam' quod praemittitur, coniungit argumentum totum syllogismi, id est primam propositionem quae est hypothetica, et assumptionem ‹et› conclusionem, ac si diceret: Vere transposita nomina et verba idem significant, quia vera est haec consequentia et illa affirmatio. Locus vero dandus non est, ubi est perfecta complexio syllogismi, in praemissa vero consequentia vi inferentiae assignatur. Ab immediatis. *Sed ostensum est,* haec est assumptio, sed antequam eam ponamus probanda est consequentia praemissa ex sequenti littera. *Eius enim.* Vere praemissa consequentia vera est, quia vera est ista alia: si transposita non significant idem, istae multae ‚non est albus homo' et ‚non est homo albus' ‹negationes› sunt istius affirmationis ‚est albus homo'. *Altera autem.* Qualiter vero istae multae in sensu sint ‹negationes› istius, ostendit partim secundum sententiam adversarii, partim secundum rei veritatem et insuper ad exaggerationem inconvenientis addit quandam affirmationem esse sine negatione, hanc scilicet ‚homo est albus'. Et sciendum quod adversarius et Aristoteles in hoc consentiunt, quod transposita propositio et recta idem habent praedicatum et subiectum, in ‹hoc› vero dissentiunt, quod adversarius pro sola transpositione locali diversos sensus vult esse in illis, Aristoteles vero secundum hoc quod ‚non est homo albus' idem conceditur habere praedicatum et subiectum cum hac affirmatione ‚est albus homo' et secundum rei veritatem ostendit hanc esse negationem illius, quia scilicet idem removet et de eodem et cum adversarius idem vellet, quod transpositio sensum mutaret et ita sint diversae in sensu ‚non ‹est› albus homo' et ‚non est homo albus', oportet hanc affirmationem ‚est albus homo' cum hac negatione ‚non est albus homo', de qua non dubitat adversarius, etiam hanc habere ‚non est homo albus' et ita duas habere negationes diversas in sensu et insuper istam affirmationem ‚est homo albus', quae est transposita prioris affirmationis ideoque diversa est in sensu secundum adversarium, esse sine negatione. Hoc autem totum ostendit

1 aliquid *A* 9 assumptionem] assignationem *A* 12 namque *A*

dicens: eius affirmationis quae est ‚est albus homo' negatio est haec, de qua non dubitatur, ‚non est albus homo'. *Eius vero.* Hic incipit ostendere hanc affirmationem ‚est homo albus' non esse sine negatione secundum adversarium. Cum enim in sensu diversa recipiatur ab illa ‚est albus homo' non habet negationem ‚non est albus homo'. Quare vel istam habet ‚non est homo albus' vel illam ‚non est non homo albus', sed neutram potest habere, ut ipse ostendit, quia utraque aliam habet affirmationem. Et hoc est: *Eius vero* etc. Si non eadem, id est, si non sit eadem secundum adversarium, pro sola scilicet transpositione, erit negatio vel ista vel illa, sed neutra esse potest. Et hoc est: *Sed altera* istarum duarum negationum, haec scilicet ‚non est non homo albus' etc. *Alia vero,* id est ‚non est homo albus' secundum rei veritatem est negatio prioris affirmationis ‚est albus homo'. *Quare,* quia scilicet istae duae istius unius. A partibus. Nunc ad assumptionem intermissam praemissae consequentiae convenienter revertere, pro qua positum est, ut diximus. *Sed ostensum est quoniam una,* et statim suppone conclusionem quae ait: *Quoniam igitur.* Et nota quod assumptionem ideo praemisit, quia ad illud necessarium erat, quod ostensurus erat, quod ‚non est homo albus' vel ‚non est non homo albus' non possunt esse negationes huius ‚est homo albus', cum iam sint aliarum negationes.

Boeth. p. 351 15

At vero unum. In hoc capitulo redit ad unitatem et multiplicitatem propositionum determinandam maxime in his propositionibus quarum unitas vel multiplicitas magis dubia erat, quando videlicet plures dictiones simul in terminis ponuntur. Superius vero de unis et multiplicibus propositionibus nihil aliud definivit, nisi quia una est quae unum de uno significat, plures vero, id est multiplex, est quae plura significat. Hic autem distinguit, quae dictiones simul in uno collectae unam proprietatem reddant et quae non. Quod maxime dubium erat, pro eo scilicet quod dictiones ipsae sive unam propositionem faciant, sive multas, singulae eundem sensum suum retinent. At vero dictio multiplex non in eodem sensu retenta diversam propositionis sensum facit. At vero, sive cum dico ‚Socrates est homo albus' una sit propositio, sive multiplex, cum dico ‚Socrates est albus ambulans', albus eundem sensum ubique retinet. Unde vel semper unam propositionem vel semper multiplicem facere videtur, ut videlicet sicut idem est in sensu, ita eundem propositionis sensum semper redderet, quod ostendit verum non esse. Et satis per exempla determinat, quae plura in praedicato vel subiecto collecta unam propositionem faciant, quae non, de quibus satis supra[1] docuimus de unis et multiplicibus disputantes.

Continuatio. Non solum determinanda erant quae supra deter-

[1] *Cf. supra* p. 382 sqq.

minata sunt, sed hoc etiam determinandum est, quid affirmare vel negare unum, id est praedicare plura vocabula de uno vel unum de pluribus, hoc est affirmatio vel negatio factae de uno praedicato vocabulo ad plura quae subiciuntur, vel e converso. Non est affirmatio una in sensu vel negatio ita, dico, si ex illis pluribus quoquo modo proferantur, nunquam est unum, id est unius intellectus constitutus sicut est ‚albus ambulans'. Attende autem, quod lapis rationalis, licet nullam rem contineat, unum habet intellectum et rosa rubens destructa etiam rosa. Nota etiam, quod non dicit plura de pluribus, quia, cum dicit huiusmodi plura vel in praedicato vel in subiecto constituta multiplicem reddere propositionem, non est dubium, quin in utroque posita magis id faciant. Possumus ‚unum' accipere secundum sensum, non secundum simplicitatem vocabuli, cum ait: *unum de pluribus vel plura de uno* iuxta illud quod ait in sequentibus: ‚quare nec si unum aliquid de his affirmet' etc. Fortasse enim videtur alicui, quod sicut multiplex propositio, dicitur propter alteram partem, ita et una esset propter alteram, quod plane removet dicens: *At vero* etc.

f. 68r *Dicò autem.* Ne ex hoc quod ait, quod nunquam plures voces | praedicatae vel subiectae, ex quibus non generatur unus intellectus, faciunt unam propositionem, videretur alicui, quod quaecunque voces unum habent intellectum, semper unam facerent propositionem, quoquo modo referrentur, ideo id removet dicens animal et mansuetum, id est rationale, et bipes, licet unum habeant intellectum, utpote hominis definitio, non tamen semper, veluti quando proferuntur coniunctionibus interpositis expletive quidem acceptis. Et hoc est: *dico unum,* scilicet intellectum, ex pluribus dictionibus esse non, id est non quotiens talia plura ponuntur, pro quibus nomen in una significatione etiam retentum est positum, adde scilicet denotandum, et tamen non fit unus ex illis, id est non accipiantur secundum unum intellectum. *Ut fortasse,* cum dicitur ‚homo est animal et mansuetum et bipes'. Quippe teste Boethio tale est, ac si dicatur: ‚homo est animal, homo mansuetus est, homo est bipes'. *Sed tamen.* Licet ita prolata propositionem unam non faciant, ex his tribus tamen fit, veluti si continue proferatur. Quippe haec est definitio substantialis hominis et ‚bipes' deos et planetas excludit, scilicet quos Plato rationabilia animalia vocat. ‚Fortasse' dicit propter ‚mansuetum', quod non videbatur differentia substantialis nec pro rationali accipi. *Ex albo autem.* Post exemplum vocum ex quibus modo multiplex intellectus fit, modo unus, exemplificat de his, ex quibus nunquam fit unus, quoquo modo proferantur. Et hoc quidem exemplum pertinet ad praemissam regulam. Sic continua: Ex animali et rationali et bipede quandoque generatur unus intellectus, quandoque non; sed ex ⟨his⟩ nunquam.

---

18 Ne] Nec *A* 20 quaeque *A* 22 ma. *A*

Quare. Quandoquidem non sunt unus istae tres voces intellectus, quare non reddunt unam propositionem, etiam si vox una in significatione de eis praedicetur. A causa. *Sed vox quidem.* Ne videretur, quod una affirmatio non posset dici, quantum ad materiam vocis, determinat, qualiter unam affirmationem removeat, quantum ad sensum scilicet affirmationis, non ad materiam vocis. Rursus. *Nec si aliquis* ista enuntiat de uno, erit una affirmatio secundum sensum, sed similiter plures.

Boeth. p. 357 1

Si ergo. Postquam unitatem et multiplicitatem propositionum determinavit hic, quando vel in praedicato vel in subiecto propositionis plures conveniunt dictiones, quia videlicet de istis maxime dubium erat, quales qualiter prolatae unam propositionem redderent vel multiplicem, gratia multiplicis propositionis, quam novissime posuit, agit ⟨de⟩ interrogatione ipsius et dicit, quod si huiusmodi interrogatio fit ex huiusmodi propositione descendens, non necesse est illum qui interrogat, una responsa certificari. Velut si quaeratur, utrum Socrates est crispus, albus, musicus vel num est animal rationale mortale si respondeatur: ‚est albus' vel respondeatur ‚non est animal', potest iterum dubitari, utrum sit crispus vel non vel musicus vel non. At vero ubi una in sensu tam affirmatio quam negatio, quaelibet responsa de utraque certificatur, quia cum quis constituit affirmativam tamquam veram, constat alteram haberi pro falsa vel e converso. Quippe quae dividentes accipiuntur, et oppositionis habent vim et immediationis. At vero non quaelibet responsa propositio de multiplici quaestione ceteris vel opposita est vel immediationis vim habet.

Continuatio. Multiplices sunt huiusmodi propositiones, in quibus talia multa simul colliguntur et huiusmodi interrogationi, scilicet descendenti ex tali propositione, multiplici scilicet, non erit una tantum responsio danda, propter certificandum scilicet auditorem, id est una tantum propositio respondenda. Et quare hoc eveniat, praemittit. Quia omnis dialectica interrogatio, sub qua continetur illa quae descendit ex multiplici propositione, est petitio responsionis, id est petit responsionem vel propositionis, id est affirmationis, vel alterius partis contradictionis, id est negationis, quae altera pars contradictionis. Contradictio enim est nomen utriusque, id est affirmationis et negationis. Unde adiungit determinans quod hic accipitur propositio pro affirmatione. *Propositio vero,* scilicet unius partis in transpositione, una pars est contradictionis, scilicet affirmatio. Et attende, quod hoc loco contradictionem affirmationem appellat et affirmationem et negationem multiplices, quae proprie dividentes dici non possunt. *Ad haec,* id est ad reddendum rationem huiusmodi dictis, illud assero,

---

1 unum *A* 11 qua *A* 14 si] cō (*ideo*) *A* 30 Qua *A* 37-38 intrans . . . *Rasura in A.*

quia nec una fit interrogatio, id est non fuit iuncta ex affirmatione et negatione unius. *Nec si.* Dixi, quia non est una tantum respondenda propter certificationem intellectus nec etiam, si ipsa responsio sit vera, quia nec tunc etiam sufficit ad certificandum. Potest etiam hoc [aliud] continuum aliter exponi hoc modo: Fecit superius duas interrogationes, has scilicet: utrum Socrates est sanus vel non vel utrum omnis homo est sanus vel non et ad utramque respondet negatione. Unde fortasse videretur alicui, quod vis interrogationis id exigeret, ut semper negatio responderetur. Et hoc removet, cum ostendit interrogationem aequaliter petere de affirmatione sicut de negatione. Continuatio. In suprapopitis interrogationibus una tantum responsio est facta, id est negatio responsa. Unde fortasse videretur, quod vis petitionis haec exigeret, ut videlicet interrogatio tantum de negatione peteret. Quod removet dicens, quod cum dialectica interrogatio aeque petat de affirmatione sicut de negatione, ex interrogationibus non una tantum est responsa propositio, nec etiam si ipsa responsio sit vera. Et quare hoc, praemittit, quia eius petitio aeque ad utramque partem contradictionis se habet, cetera literae non mutantur. *Dictum est autem.* Ad rationes nos invitat, quas de his praedictis in Topicis suis reddidit. *Similiter.* Quia Aristoteles fecerat mentionem de dialectica quaestione, vult amplius determinare, quae in qualibet dialectica quaestione non quaerantur et duo responderi possunt. Sed antequam haec determinet discernens quod multi in dialectica quaestione errabant, reputantes hanc esse dialecticam quaestionem quae sit: ‚quid est', ut: ‚quid est homo', et alias quaestiones, quod ibi, sicut quod supra dictum est, manifestum est in Topicis, similiter in eisdem manifestum, quoniam nec hoc ipsum ‚quid est' est dialectica interrogatio. *Oportet enim.* Hoc probat ab oppositis vel a descriptione dialecticae quaestionis, quod ‚quid est animal' non est dialectica, sic: quia ex dialectica interrogatione data secundum determinationem proferentis, id est secundum hoc quod proferens ponit interrogatione utrumque, scilicet affirmationem et negationem, auditor quamlibet partem potest sibi eligere ad respondendum, scilicet vel affirmativam vel negativam. Quod non facit illa supradicta quaestio et ideo non est dialectica. In hac ipsa probatione ostensio est, quod in dialectica quaestione duo quaeruntur et duo responderi possunt, quod sic dicit: *Oportet enim* ex data, ⟨id est⟩ intellecta, interrogatione ipsum auditorem eligere, utram velit partem contradictionis, scilicet vel affirmationem vel negationem, enuntiare ad respondendum, scilicet vel

---

7-8 negationem *A* 10-11 de affirmatione sicut de negatione *A* 14 petere *A* 15 interrogatione *A* 18 literae non mutantur *lectio dubia* 32 proferens] fere . . . *Posteriores litterae deletae sunt in A*

affirmativam vel negativam. Oportet interrogantem ipsum determinare, id est determinate proferre, interrogatione utramque partem contradictionis. Nota, quod dialecticam interrogationem non vocat omnem quae petit argumentum, nisi tantum quae ex dividentibus constituitur. Unde si unius tantum propositionis argumentum petat, non hic dialectica appellatur.

Boeth. p. 361 23

Quoniam vero. Postquam determinavit quae plura aggregata unam reddant propositionem, quae multiplicem, sive illa esset vera, sive non, determinat, quae plura praedicata singillatim veraciter possint coniunctim veraciter praedicari et ut unum et sine vitio et quae non id totum habeant. Postea vero determinabit, quae coniunctim veraciter praedicata singillatim vere praedicentur et quae non. Quod ibi[1] incipit facere: *Verum autem de aliquo et simpliciter.* Non solum distinguendum erat, quae disiunctim vocabula, id est singillatim, praedicata possint praedicari coniunctim veraciter ut unum et sine vitio et quae non. Ad hoc distinguendum ipse quaestionem proponit, ut per exempla supposita eam solvat dicens: *Quoniam haec.* ⟨Cum⟩ ex veritate hanc praedicationem calumnietur, ‚verum' tamen apponit, quasi veritatem determinet. Cum enim praemisisset ‚verum', ubi ait: *de homine* etc., cum statim intulit: *quare et hominem* etc., ipsa constructio exigit, ut repetamus ‚verum'. Et possumus quidem ‚verum' repetere, non tamen ideo necesse est praedicationem damnare pro veritate, sed pro superfluitate. Unum autem maxime quaerendum reor, cum Aristoteles supra ostendisset plura vocabula quaedam praedicari disiunctim et eadem praedicari coniunctim ut unum, sicut ‚homo' et ‚album', vel non praedicari, sicut ‚citharoedus' et ‚bonus', qualiter eadem vel plura dicit esse vocabula penitus disiunctim et coniunctim, sive scilicet in essentia penitus eadem esse dicit, sive secundum et similem formam soni et eandem significationem. Sed eadem essentialiter esse non potest. Quod si eandem accipit vocem quantum ad similitudinem soni et eandem significationem, similiter et plura verba acciperet non secundum essentiam, sed magis secundum diversitatem soni et significationis intellectus, ut sunt ‚homo' et ‚albus'. Sed si plura accipit hoc modo, nihil facit adversario concedenti quaelibet et plura praedicata singillatim praedicari coniunctim, quando videlicet Aristoteles ex eo quod istud est homo albus et rursus est homo albus, ostendit hanc superfluitatem, quod istud est homo albus homo albus. Quippe hoc nil ad concessionem adversarii, cum videlicet homo albus quod prius praedicatur et homo albus quod postea dicitur, non sint plura vel quantum ad formam vocis vel quantum ad significationem. Unde quia illam superfluitatem non satis

14 coniunctim 22 pro] p̄ *A* 25 ut] aū *A* 27 penitus] pn̄r *A*; *sed cf.* v. 28 32 accipere *A*

[1] Boeth. *l. c.*, I 18[3].

congrue ostendi ex regula adversarii iudicavit, aliquam statim convenientem regulam supponit dicens: *Amplius si Socrates.* Quippe homo et bipes diversa sunt nomina tam sono quam significatione. Sed et si quis in hoc ponat adversarium, ut plures esse voces secundum discretionem quoque essentiae iudicet, quocumque modo eadem acci-
Boeth. p. 366 11 piat, fortassis recte et supra Aristoteles arguit. *Quoniam igitur.* Quandoquidem haec duo genera superfluitatis proveniunt ex ea concessione, quod omnia quae ponuntur ⟨coniunctim⟩, ⟨ponuntur⟩ disiunctim, ergo plura inconvenientia inde proveniunt. A parte inconvenientium. Et praemittit regulam, unde contingit, dicens: Si quis
f. 68v omnium simpliciter, id est singillatim, praedicata, subaudis | ‚ponat', id est concedat fieri complexionem, id est vere ut unum et convenienter praedicari coniunctim, et quoniam inconvenientia contingunt, nunc determinabimus, quemadmodum sit ponendum, id est de quibus concedendum sit et de quibus non. A causa. *Eorum igitur.* Istud ‚igitur' inceptivum est, ac si dicat: dicendum nunc est, ergo dicamus. Et hoc est: quaecumque eorum quae praedicantur, id est de numero praedicabilium vocum, dicuntur secundum accidens, id est ita quod sint voces praedicabiles accidentia, a quibus sumpta sunt copulantes, praedicantur in quid de eodem subiecto. Vel etiam quasi ad maiorem affinitatem unitatis alterum praedicatur de altero. *Haec non erunt unum,* id est unum in significatione terminum non faciunt. *De quibus.* Quod est dicere: et similiter quaecumque eorum, de quibus ista praedicantur, secundum accidens dicuntur, ut expositum est. *Haec,* scilicet subiecta, *non erunt unum,* ac si diceret: sive subiecto in praedicato sive in subiecto, diversa accidentalia nomina non faciunt unum in significatione terminum. Praedicabilia determinat per ‚legere bene', ‚legere librum', quae unum sunt, sed ‚bene' et ‚librum' praedicabiliter non ponuntur. Nota etiam, quod bene determinat multiplicitatem, cum dicit: dicuntur secundum accidens, id est subiciuntur vel praedicantur secundum vim formae, non formati, quia, ut supra[1] meminimus, tractantes de unis et multiplicibus propositionibus, fortasse ‚citharoedus albus', subiectum est, quando ‚citharoedus' in vi fundamenti ponitur. *Ut homo.* Ostendit praedicata de uno, quae tamen ideo unum praedicatum non faciunt. *Non est idem,* id est non est unum ‚musicum album'. Et quare non sint unum, supponit, quia scilicet utraque sunt accidentia, id est adiectiva vocabula. *Nec si.* Dixit superius, quod adiectiva, sive de eodem subiecto praedicarentur sive etiam alterum eorum praedicaretur de altero, non ideo erant unum. Ac ⟨de⟩ primo iam ostendit, de secundo modo ponit dicens: *Nec si.* Quamvis adeo affinia sint, quod alterum praedicatur de altero, id est quod alterum

27 per] pp (*propter*) *A*

[1] *Cf. supra* p. 384 14.

sit musicum etc., et eandem supponit causam quam prius. *Secundum enim,* id est proferuntur in constructione ita quod utrumque est secundum accidens, id est adiectivum vocabulum, sicut si dicam ‚homo albus', ‚homo musicus'. *Quare,* scilicet adiectiva. A causa vel ab oppositis. *Quocirca.* Quandoquidem musicum et album non ponuntur ut unum, quia sunt accidentalia nomina, quare nec citharoedus et bonus, in hoc scilicet sensu: ‚citharoedus habens quamcumque bonitatem', non tamen ‚bonus in citharizando', sed quocumque modo bonus. Et hoc est quod determinat. *Bonus simpliciter.* Si enim bonus citharizando dicatur, una est positio in hoc sensu: sciens citharizare bene, et tunc quidem ‚bonus' non in vi praedicabilis vocis ponitur, sed in vi adverbii pro ‚bene' accipitur, sicut superius ostendimus. Locus a simili.

Sed animal. Ostensis omnibus quae coniuncte unum non sunt, assignat quae unum sunt, et causam supponit, quare unum sint, removens ab eis illud quod impediebat unitatem in praemissis, quod videlicet secundum accidens, ut expositum est, accipiebantur. *Amplius.* Ostendit per ‚album musicum' et per ‚citharoedus bonus' simpliciter quaedam praedicata per se non praedicari coniunctim ut unum, ostendit et alia non esse praedicanda coniunctim maxime propter superfluitatem, Continuatio. Illa praedicta in uno praedicato iungenda non sunt, quia unum non possunt esse, sed nec ista sunt iungenda aliis, in uno scilicet termino, quaecunque insunt in illis, id est quorum sensus includuntur in illis, ut hoc nomen ‚bipes' secundum sententiam suam in hoc nomine quod est homo. *Quare.* Quandoquidem bipes in eodem termino non est supponendum homini, quia intelligitur in ipso, quare neque ‚albus' est geminandum post album. A simili vel a maiori, quia melius in se ipso idem vocabulum continetur quam in alio, quippe a se nec significatione ulla differt nec voce. Et hic plane pro superfluitate iudicat repetitionem quoque eiusdem vocis, quando videlicet sit in eadem parte orationis, ut si utraque sint in praedicato vel utraque in subiecto. Si enim interposito verbo dividantur in praedicatum et subiectum, nil est superfluum. *Insunt enim.* Causam superfluitatis assignat, cum post hominem animal vel bipes ponuntur, quia videlicet quantum ad se ipsum ipsa sunt in hoc nomine quod est homo. Nota autem, quod si dicatur ‚corvus niger' vel ‚homo risibilis', non est huiusmodi superfluitas quantum ad vim vocum, cum videlicet praemissum non contineat sententiam sequentis, sed quantum ad determinationem non valet, cum vel omnis corvus sit niger vel omnis homo risibilis. Nota hic Aristotelem non dare tertiam regulam, quae per se vere praedicata coniunctim ut unum vere et congrue praedicantur et quae non, sed fortasse ex appositis exemplis certas regulas

14 omnibus] nobis *A* 40 hic a. non darē tertiam regulam *A*

colligere possumus, ut videlicet unum nomen substantivum non sumptum et unum adiectivum nomen vere praedicabilia singillatim et coniunctim quoque continue vere praedicentur ut unum et sine vitio, sicut res alba, homo pulcher, animal rationale; alia vero nomina quaecumque talia non sunt, illud non habent, veluti si duo sumpta in vi formae ponuntur vel duo substantiva vel unum substantivum cum multis adiectivis vel unum adiectivum cum uno substantivo, in quo intelligitur, vel quaecunque continue proferuntur.

Boeth. p. 370[8] *Verum est autem.* Determinato quae per se vere praedicata coniunctim vere et congrue unum praedicentur et quae non, e converso determinat, quae voces praedicabiles coniunctim vere praedicatae praedicentur singillatim et quae non. Hic mentionem veram facit de veritate praedicationis, non de unitate vel multiplicitate praedicationis et de his quidem vocibus praedicabilibus quae coniunctim praedicatae vere et singillatim praedicantur, certam dat regulam dicens: omnia illa hoc habere, in quibus non est oppositio in adiecto vel accidentalis praedicatio; ubi vero est oppositio [est] in adiecto, dicit nulla coniunctim praedicata singillatim praedicari, ubi vero est accidentalis praedicato, generaliter id non negat.

Nunc autem quid oppositio in adiecto sit, deinde quid accidentalis praedicatio persequamur. Oppositio quidem in adiecto dicitur esse, quotiens oratione constante ex oppositis nominibus intransitive iunctis tanquam nomine utimur, ut si pro vocabulo humani cadaveris dicamus ‚homo mortuus'. Quippe in ‚homo' nomine mortuum, quod adicitur illi nomini, quod est ‚homo', oppositio est respectu illius, quia ‚homo' ‹secundum› propriam inventionem tamdiu tantum rebus concessum est, quamdiu viverent, mortuum vero ea tantum continet quae vixerunt et iam non vivunt. Sed cum ‚homo' secundum propriam inventionem sit oppositum ‚mortuo', ‚homo' tamen per ‚mortuum', cui adiungitur, ad significationem cadaveris transfertur et cadaver significat per translationem secundum hoc quod fuit homo, ut sit talis ‚homo mortuus', ac si diceretur ‚mortuum quod homo' et ‚homo' ex ‚mortuum', cui adiungitur, ad significationem aliquam quam ex propria inventione non habet, transfertur, ut et cadaver contineat et tamen praeteritum determinet, sicut et cum dicimus ‚homo nascetur', ‚homo' ex adiunctione ‚nascetur' ad nascituros significandos transfertur, ac si dicatur: ‚is qui homo futurus est'. Et cum dicitur ‚prata rident' ridere, quod secundum propriam inventionem oppositum est pratis, ad significationem pratorum transfertur et per adiunctionem pratorum, quibus certum est nunquam risum convenire, in significatione ‚florere' transfertur. Quia tamen translatio est, quae nullius est proprietatis, non minus ridere oppositum est ad prata, licet per translationem

17 est *deleri*

quandoque prata significet. Nulla enim oppositio vocis nisi secundum propriam inventionem est accipienda. Unde et ‚homo' ex propria inventione semper iudicamus .mortuo' oppositum etiam ibi, ubi ex adiunctione mortui cadaver significat non nominando, sed per translationem secundum id quod homo fuit. Non enim significatio ad tempus ex adiuncto oppositionem impedit, si propria vocis inventio eam exigit.

Sunt autem, qui ‚homo mortuus' non solum in vi nominis accipi volunt, cum de cadavere praedicatur, verum etiam unum nomen compositum, non orationem. Nos, vero orationem esse volumus et quod utrumque vocabulum significationem ibi quoque retineat, ‚mortuum' quod omnino propriam inventionem retinet, ‚homo' vero quodammodo abusive ponitur ex adiunctione mortui, vel in eo scilicet quod cadaver quasi personaliter significat et tempus praeteritum determinat. Quodammodo etiam propriae inventionis intellectum tenet, quia ipsum cadaver quod per .mortuum' accipimus ut iam defunctum, per .homo' attendimus in praeterito tanquam vivum et tanquam animal rationale mortale. Si quis autem dicat figurative ‚homo' reduci ad significandum cadaver ex adiunctione mortui, cum ex propria inventione idem non habeat, verum videtur ‚homo mortuus' magis oratio figurativa quam nomen compositum. Si enim propria esset orationis coniunctio ex substantivo et adiectivo, cum dicitur .homo mortuus', sicut cum dicitur ‚corpus mortuum est homo albus', semper falsam redderet praedicationem, cum hic esset sensus in ‚homo mortuus', ac si dicatur: ‚animal rationale mortale quod defunctum est', quia tunc simul et hominis naturam et mortui proprietatem in eodem retinemus. Quod si unum nomen sit compositum et totaliter, non per partes significet, non videtur regula posse salvari, quae ait: quaecumque praedicantur coniunctim et disiunctim, nisi sit oppositio vel accidentalis praedicatio. Tum enim coniunctim oportet nos accipere large sive per compositionem sive per appositionem. Quod si est, fallit regula in multis nominibus, ut cum sit primum turpis infans quidam iuvenis, qui ⟨in⟩ infantia primitus turpis, postea pulcher factus est, sic hoc nomen compositum de eo vere dicitur, ut non solum utrumque, sed neutrum de eo dici non valeat, nec turpis infans ex oppositis constat nec accidentalem reddit praedicationem, id est figurativam enuntiationem, quia nulla est figura locutionis, cum dicitur: .iste est turpis infans', si ‚turpis infans' unum sit proprium nomen magis, quam si diceretur: ‚iste est Socrates'. Unde coniunctim per appositionem tantum, non per compositionem accipimus, ut magis oratio composita.

Nunc accidentalem praedicationem inspiciamus. Accidentaliter autem illud praedicari dicimus, quod figurative praedicatur

32 primum] proprium *A* turpis] pris *A* cuiusdam *A*

et ex adiuncto sibi in eodem praedicato, quod scilicet adiunctum ei est accidens, id est adiunctum per cohaerentiam, non oppositum, veram praedicationem reddit. Duobus enim modis voces appositae aliis in eodem praedicato figurative praedicantur, cum videlicet ad veritatem praedicationis ducuntur ex adiuncto sibi, vel ita quod adiunctum
f. 69r eis sit ipsis prorsus | oppositum, sicut in oppositione in adiecto, vel sit accidens, id est cohaerens in aliquo, veluti cum dicitur: ‚Homerus est poeta' et de poemate ipsius id intelligamus figurative, ac si diceremus: ‚poema eius existit et est poeta', quae in eadem parte orationis, scilicet in praedicato, sibi sociantur, ex propria inventione nullam ad invicem oppositionem habent; quippe poeta non potest esse, nisi sit ‹poema›. Veram autem praedicationem per figuram reddit ‚est' ex poeta sibi adiuncto, veluti si defuncto aliquo tyranno et filiis eius exercentibus tyrannidem patris diceretur ‚ille tyrannus vivit in filiis', per determinationem istam ‚in filiis', quae supponitur, figura orationis ad verum sensum accomodatur, hunc scilicet: hi quos ille genuit, malitiam quam ex illo contraxerunt, exercent. Quibus in verbis non vita tyranno copulatur, sed imitatio malitiae haeredibus. Unde si determinatio illa in filiis subtrahatur et dicatur ‚ille tyrannus vivit', falsus est solummodo sensus, quia cum non sit nomen positum, quod filios significet, figura perit, quae ad sensum de filiis habitum accomodabatur. Similiter cum dicitur ‚Homerus est poeta', figurative in sensu ‚poema Homeri exsistit' ‚poeta' quodammodo ad significationem poematis habet se, quia poetas vocamus ex poematibus quae significant. Unde dum poeta retinetur, quod ad significationem poematis habet se, in vero sensu de poemate potest servari figura orationis. Si vero subtrahatur ‚poeta' et dicatur ‚Homerus est', figura perit et falsus est solummodo sensus. Itaque ‚est' verbum gratia poetae quod ei supponitur, veram praedicationem per figuram reddit. Ne quis autem sensum figurativae locutionis per singulas partes scrutari velit et ex eis colligere, sciat id non esse faciendum, alioquin non figurativa, id est impropria, locutio esset, sed recta. Possumus tamen hic et per ‚Homerus' resolvendum in genetivum eum qui mortuus est, per translationem vel aequivocationem significare et per poema dictamen, quippe hic est sensus: ‚poema ipsius exsistit', magis tamen tota significativa oratio, quasi ad unum sensum totaliter sit instituta, pensanda est, quam ut partes aliquid significent, de quo in oratione supra[1] tractavimus. Sunt autem, qui velint omnem figurativam praedicationem accidentalem dicere, id est impropriam et extraneam a propria inventione orationis, ut iam omnis oppositio

8 est et *A* 37 quam] tū *A*

[1] *Cf.* ***supra*** p. 364[27].

in adiecto accidentalem faciat praedicationem. Nec esset fortasse incongruum, si ‚omnis' remota parte totum removeret, id est remota oppositione in adiecto removeret accidentalem praedicationem.

Continuatio. Non solum quaedam quae praedicantur disiunctim, vere praedicantur et coniunctim, quaedam non, sed etiam e converso. Et hoc est: Sed verum est, dicere id est enuntiare, de aliquo etiam simpliciter, illa scilicet quae coniunctim praedicantur. *Ut quendam hominem* verum est dicere per se hominem esse et quendam hominem verum est dicere album per se, quae videlicet duo ‚hominem' et ‚album' verum erat coniunctim praedicari. Cum autem deberet ponere ‚quendam hominem verum est dicere album esse', significat hic in parte, cum dicit quendam hominem album esse ‹hominem› album. Bene etiam cum subiecto coniunxit ‚hominem album', ut ex coniuncta subiectione et coniunctam praedicationem repraesentaret, quam supra posuerat. *Non autem.* Ostensis quae coniunctim praedicata per se praedicentur, ostendit, quae non, dicens: Non semper verum esse quae coniunctim praedicantur, praedicari per se, quod statim aperit. *Sed quando* etc., id est quando vox adiuncta alteri voci in praedicato est aliquid de oppositis eius, secundum propriam inventionem non est verum, sed falsum, scilicet ea quae praedicantur coniunctim, praedicari per se. *Quae consequitur.* Assignat, qualiter ipsa opposita vocis adiunctae cognoscimus, dicens: *quae,* scilicet opposita illius vocis, sequitur contradictio ipsius vocis, id est comitatur infinitum vocis, quod secundum negationem est voci illi oppositum, veluti non-homo, quod est infinitum hominis, sequitur, id est comitatur, ubique mortuum et omnia hominis opposita, quia cuicumque convenit ‚mortuum', convenit et ‚non-homo'. Bene autem hoc modo determinat opposita, quia non omnia opposita sequitur contradictio, sed ea quae in praedicatione sunt opposita. Nam et relativa opposita sunt in respectu quidem, non in praedicatione, de qua hic agitur et quae coniunctim, id est praedicata, per se praedicari impedit. Ut falsum dicere hominem mortuum esse hominem, cum tamen verum sit dicere hominem mortuum esse hominem mortuum, et est exemplum de oppositione in adiecto, quae impedit alterum praedicari. *Quando enim.* Continuatio. Ubi est oppositio, non verum utrumque praedicari, sed ubi non est, verum est.

Vel etiam. Duo dixit, quod scilicet ubi est oppositio in adiecto, non praedicantur per se et ubi non est, praedicantur, et utrumque dixit indefinite. Unde ne vel utrumque dictum videretur intelligendum esse universaliter vel neutrum, determinat primum intelligendum esse universaliter, secundum indefinite, quia scilicet verum est ubicumque oppositio in adiecto, non praedicari utrumque per se, sed non est

---

23 sequitur] super *A*

verum ubicumque ipsa non est, per se praedicari. quia quandoque et ex accidentali praedicatione id fallit.

Continuatio. Dixi indefinite, quod ubi est oppositio, falsum est praedicari per se. Vel etiam possumus dicere universaliter, quod quando inest, oppositio scilicet, semper falsum est utrumque praedicari. Et statim aliam partem ostendit non esse universaliter accipiendam dicens: *Quando vero non inest,* oppositio videlicet, *non semper verum* est, scilicet praedicari per se, ut hic: *Homerus est aliquid ut poeta,* hoc est: ‚Homerus est poeta, ergo Homerus est' non consequitur, ‹et quare› non posset inferri vera: ‚Homerus est', causam assignat dicens: ‚Est' verbum praedicari de hoc nomine ‚Homerus' secundum accidens. Vel veram propositionem de ipso facere ‹possumus› per aliud cohaerens ei suppositum, quod est poeta. Et hoc est: Quoniam est poeta, hoc est quia poeta, hoc nomen, subiungitur ipsi verbo ‚est'. Sed non ideo ‚est' praedicatur secundum se, id est per se, de hoc nomine ‚Homerus', quoniam scilicet Homerus est.

Quare. Infert a contrariis sic: quia ibi, ‚tantum' subaudis, ubi est oppositio in adiecto vel accidentalis praedicatio, praedicata coniunctim non praedicantur per se, ergo ubicumque neutrum horum est, praedicantur per se. Et hoc est: Quare in quibuscumque praedicatis, hoc est in quacumque collectione praedicabilium vocum, non est contrarietas aliqua aut nulla ex toto oppositio nec est accidentalis praedicatio, quod est dicere: et secundum se praedicantur et non secundum accidens, neutrum per alterum, sed etiam ex se praedicabile est. *In his,* id est in talibus praedicatis verum dicere et simpliciter, id est vere praedicantur non tantum coniunctim, sed etiam singillatim. Quod interponit: *Si definitiones pro nominibus reddantur* patens est, ubi est, et ostensio, qualiter oppositionem possumus discernere, si videlicet pro concipienda significatione nominum definitiones ipsorum inducamus. *Quod autem.* Si ‚opinabile' nomen sit non exsistentium, tantum exemplum est aliud de oppositione in adiecto; quod si ‚opinabile' large sumatur, ut sit nomen omnium quae excogitantur, tam exsistentium scilicet quam non exsistentium, accidentalis est praedicatio. Et nota, quod cum dicitur id quod non est, est opinabile, duobus modis figurative potest accipi, ut videlicet ‚est' in nuncupativum resolvatur verbum, ac si dicatur: ‚vocatur opinabile', id est, ‚opinabile est nomen ipsius', vel ita ut intelligamus quod oppositio de eo quod nomen est, haberi potest, quod magis litera videtur velle, cum supponit: *Opinio enim eius est, non quoniam est, sed quoniam non* est, causam videlicet reddens, quare non sit verum id quod non est dicere esse, cum sit verum dicere opinabile, quia videlicet opinio de eo habetur non ita quod sit, sed ita quod non sit. Quare de quibusdam

13 inest pc. po. *A* 17 ubi' est] t' *A* 27 patens est] patentes *A*

coniunctim praedicatis et non per se singillatim ⟨quaeritur⟩, utrum sit in eis oppositio in adiecto vel accidentalis praedicatio, quae oportet esse secundum praemissam regulam, veluti cum dicitur: ‚iste fit pulcher' vel ‚videtur pulcher' vel ‚est visus pulcher', cum tamen non sit, vel ‚domus est paries, tectum, fundamentum', vel ‚solus homo est risibilis', cum non sit verum, quod solus sit. Sed dicendum videtur, quod in hac oratione praedicatum ‚fit pulcher' accidentalis est praedicatio, quia pulcher turpis fieri potest, similiter ‚videtur pulcher' vel ‚est visus'. Ubi vero dicitur ‚domus est paries, tectum, fundamentum', oppositio est in adiecto, licet talia sint, quod nullum per se praedicetur de domo. Ubi vero dicitur ‚solus homo est risibilis', hoc nomen ‚homo' tantum subicitur, non hoc totum ‚homo solus' et de homine utrumque per se praedicatur, sed non cum ipsa determinatione. Quod autem ‚homo' tantum subicitur et non etiam ‚solus' cum eo, ex ipso sensu dinoscitur, in quo ‚solus' non ad subiectum refertur, ut dicatur ‚homo solus permanens est risibilis'. Tunc enim singula possent praedicari, sed magis ‚solus' ad praedicationem apponitur risibilis removendam ab omnibus non-hominibus, ac si dicatur: homo est risibilis ita, quod nil aliud est risibile.

Sunt autem qui velint, cum dicitur ‚iste fit pulcher', quod ‚fit' tantum praedicetur et ‚pulcher' ipsum determinet, sicut cum dicitur: iste videt hominem, videtur ⟨videt⟩ tantum praedicari et ‚hominem' esse determinationem, in quo nec Boethius nec ratio consentit. Cum enim dicitur: ‚Socrates cum Platone ut discipulo de possibili ratione pertractat', oratio de oratione praedicatur, sicut in Topicis docet. Praeterea cum dicimus: ‚iste fit pulcher, ergo non est pulcher', inter opposita praedicata locus est assignandus, quae scilicet opposita sunt ‚fieri pulcher' et ‚pulcher', quippe ‚fieri' simpliciter et ‚pulcher' opposita non sunt.

His vero determinatis. Post simplices enuntiationes, quae scilicet fiunt de puro inesse, agit de modalibus pro eo videlicet, quod in quibusdam modalibus maxima erat dubitatio de assignandis negationibus et inferentiis earum, quam vult auctor removere. Propositionum autem categoricarum aliae sunt de puro inesse et sine modo aliquid inesse enuntiant, ut ‚Socrates disputat', aliae sunt quae non simpliciter, sed cum modo aliquid enuntiant, ut ‚Socrates bene disputat vel necessario'. Modi autem, unde modales dicuntur propositiones, proprie adverbia sunt, quaecumque in quomodo responderi ⟨possunt⟩. Ut si quaeratur: ‚quomodo legit', licet responderi, quantum ad vim interrogationis pertinet: ‚bene, male, celeriter'. Haec itaque adverbia quae | verbi inhaerentiam modum significando determinant, proprie modi *f. 69v*

---

5 paries tectum fundamentum *A* 6 Sed] Si *A* 8 turpis] g *A*
24 poī *A* 38 possunt *addidi, cf.* 484[5] 41 modi *A*

sunt. Nam sicut omnes modi determinationes sunt, ita e converso ⟨non⟩ quaelibet determinationes sunt modi. Cum enim dico: ‚legi heri' vel ‚legi Lucanum' vel ‚homo albus', suppositae voces determinationes sunt praecedentium, sed non sunt modi, cum in quomodo non possint reddi, quae videlicet interrogatio generalis est ad omnes dictiones, quae proprie modi sunt, sicut bene, male, celeriter, necessario. Nam ‚possibiliter, vel ‚falso', cum dicimus Socrate sedente ‚Socrates currit possibiliter vel falso', modi in sensu non sunt. Si enim modi in sensu essent, oporteret, ut inhaerentiam verbi quasi prius propositam et constitutam modificarent. Si enim non proponeretur prius inhaerentia, quomodo ipsa modificabitur? Ut si quis ostendat aliquem currere celeriter vel aliquo modo, profecto oportet, ut eum currere proponat. Unde etiam Boethius in Topicis[1], cum est modus in sensu, vult ex aliquo modificato ipsum simpliciter inferri, ut si anima moveretur irascibiliter vel aliquo alio modo, utique et simpliciter movetur, quippe modus appositus, qui verbum determinat, quasi partem in modo facit, ut sit ‚irascibiliter moveri' quasi pars ‚moveri', quae videlicet ipsum ponat, sed ab ipso non ponatur. Quod etiam ceteros modos habere convenit, si in sensu modificent inhaerentiam praemissam. At vero ‚possibiliter' vel ‚falso' id non habent. Cum enim dicimus: ‚Socrates currit possibiliter' id est ‚Socrates potest currere', non in eo cursum ullo modo constituimus, ut quomodo insit, ostendamus, sed id solum monstrare intendimus, quod possit currere, sed et cum dicimus: ‚Socrates currit falso', ‚falso' pro ‚non' accipimus, ac si dicamus: ‚non currit'. Unde inhaerentiam cursus, quoniam omnino destruimus, nullo modo modificamus, unde nec procedit, quod si quis possibiliter vel falso currit, currat. At vero si sensum acciperem in vi modorum, ut scilicet inhaerentiam prius positam modificaret, ac si ita diceretur: iste currit et ita currit, quod potest currere vel currit et ita currit, quod falsum est eum currere, profecto, qualiscumque esset determinatio, sequeretur eum currere, quod sic in Topicis dicitur: si quid aliquo modo convenit, et simpliciter convenit. At vero cum inhaerentiam cursus primum non constituamus, ut ipsam modificemus, non procedit, ut currat. Unde nec possibiliter nec falso proprie modos quantum ad sensum appellamus. Nec fortasse ‚vere', adverbium, proprie modus est in sensu, licet in uno Hypotheticorum[2] Boethius dicat in hac propositione ‚Socrates vere philosoplus est', vere, id est indubitanter vel multum improbabiliter abundans. Si autem apponatur ‚vere' simpliciter pro rei veritate, nulla est in sensu modificatio vel determinatio, quod idem

10 proponentur *A* 22 nullo *A*

[1] Boeth., *De diff. top. PL* 64,1189 B.

[2] Boeth., *De syll. hyp., PL* 64,839 C.

est esse philosophum, quod est in veritate esse philosophum. Cum autem nec ‚vere' nec ‚possibiliter' quantum ad sensum modi sint, secundum tamen positionem constructionis Aristoteles modos eos appellat, quia eundem locum in constructione possident verbo adiecto, quem obtinent proprii modi, quia sicut dicimus ‚currit celeriter vel necessario', ita etiam dicimus ‚currit possibiliter vel vere', nil tamen in sensu modificantes, ut ostendimus. Sicut autem Aristoteles adverbia modos appellat quaedam secundum sensum, ut celeriter, necessario, quaedam secundum positionem constructionis, sicut possibiliter vel vere, ita etiam nomina quae in sensum adverbii resolvantur, modos appellat, ‚necesse', scilicet, ‚possibile', ‚verum', cum dicitur ‚necesse est currere' vel ‚possibile est vel verum est', id est necessario currit vel possibiliter vel vere, ita habemus quosdam modos adverbiales, quosdam casuales, et de utrisque quosdam proprie modos, secundum sensum scilicet, ⟨quosdam⟩ quantum ad constructionem solam. Nam ‚necesse' vel ‚necessario' proprie modi sunt, ‚possibile' vel ‚verum' sive eorum adverbia non ita. Cum autem multi tam adverbiales quam casuales modi sint, hic Aristoteles circa duos tantum, possibile scilicet et necesse, quae ad se aequipollentiam habent, maxime versatur. Cum enim et contingens et impossibile ponat, utrique modi ad sensum possibilis reducuntur, quippe contingens idem est quod possibile, quia contingens hoc loco accipitur non quod actualiter contingit, sed quod potest contingere. Impossibile vero possibilis est abnegativum tantundem valens quantum possibile remotum, id est non possibile.

Attende etiam, quod cum et adverbiales sint et casuales modi, hic tantum propositiones de casualibus modis, non de adverbialibus prosequitur, tum quia de casualibus modis plures propositiones sunt, tum quia natura propositionum, ubi sunt casuales modi, magis est incerta, quam ubi sunt adverbiales, quorum utrumque ostendamus. Cum adverbialem modum ponimus discrete ‚Socrates currit necessario', una tantum fit affirmatio et negatio, sicut in simplicibus. Sicut enim dicimus ‚Socrates currit et non currit', ita ‚currit necessario vel non currit necessario'. At vero ubi casualem ponimus modum, de unoquoque modo sunt quattuor propositiones, duae, scilicet affirmatio et eius negatio, de esse et rursus duae de non-esse, veluti istae: necesse est Socratem currere, non est necesse Socratem currere, et rursus: necesse est Socratem non currere, non est necesse non currere. Et hae quidem de non-esse non habent propositiones de adverbialibus modis, in quas congrue resolvantur. Si enim pro ‚necesse est Socratem non currere' dicam ‚Socrates necessario non currit', non est satis congrua constructio ad sensum affirmationis. Quippe cum ‚necessario' modus sit verbi, post verbum oportet ipsum poni, ut ipsum determinet.

Unde et ipsum cum verbo removeri convenit, ut tantundem valeat ‚necessario non currit' quantum ‚non currit necessario', et tantum negationi de esse aequipolleat eius affirmatio de non-esse.

Bene itaque elegit casuales modos, quia et plures enuntiationes faciunt quam adverbiales, nec non etiam ideo bene casuales elegit, non adverbiales, quia maxime dubitabatur de negationibus casualium modorum et eorum constructionibus, in quibus alii sunt termini secundum constructionem, alii secundum sensum. Quippe cum dicitur ‚necesse est Socratem currere' haec quae proprie modalis est in sensu, idem in sensu praedicatum habet et subiectum quod habet illa de puro inesse, a qua descendit ‚Socrates currit', quia ‚Socrates' subicitur et ‚currit' praedicatur et ‚necesse' in sensu determinatio est praedicati, sicut in eius aequipollente de adverbiali modo, quae ait ‚Socrates currit necessario', aliud vero praedicatum et subiectum secundum constructionem habet, quia infinitivus modus, ‚currere' scilicet, subicitur et ‚Socrates' quasi determinatio subiecti ponitur, modus vere ipse, id est ‚necesse', praedicatur. ‚Est' enim verbum ‚Socratem' qui obliquus est, regere non potest ideoque currere secundum constructionem subiectum loco nominativi ponitur, cui ‚est' verbum societur, ut sit in talibus quae casuales habent modos, duplex praedicatum et duplex subiectum, unum quidem secundum constructionem, aliud secundum sensum, ex quo magis differt a propositionibus de puro inesse, quod et ipse Boethius in primo hypotheticorum[1] aperit dicens: ‚Socrates vere philosophus est. Hic enim ‚vere' modus est propositionis, sed maximas syllogismorum faciunt differentias hae propositiones cum modo enuntiatae, quibus necessitatis aut possibilitatis nomen adiungitur', id est hoc nomen ‚necessarium' vel ‚possibile', non ipsa adverbia ‚necessario' vel ‚possibiliter'. Si enim dicam: ‚nullum corpus necesse est esse album, sed omnis cygnus est corpus, ergo nullum cygnum necesse est esse album', non est servata figura, secundum terminos constructionis, sicut fieret, si adverbialis poneretur modus, hoc modo: ‚nullum corpus est necessario album, sed omnis cygnus est corpus, quare nullus cygnus est necessario albus.' Modales itaque propositiones casualium modorum magis a propositionibus de puro inesse dividuntur quam modales adverbialium modorum, quarum numerum tam secundum terminos quam enuntiationes excedunt, cum in eis enuntiationes et termini duplicentur, enuntiationes quidem, quia affirmationes tam de esse quam de non-esse sunt et similiter negationes. Termini quoque duplicantur, quia alii secundum sensum, alii secundum constructionem considerantur, ut cum dicimus ‚possibile est currere vel necesse', ‚currere' subiectum est et ‚necesse' vel

3 affirmationi *A*

[1] *Cf. supra* p. 484 [2].

‚possibiliter' praedicantur secundum constructionem; ‚Socrates' vero in sensu subicitur et ‚currit necessario' vel ‚potest currere' secundum sensum praedicantur. Subiectum autem vel praedicatum constructionis Aristoteles assignat, cum dicit ‚esse et non esse' subici, modos vero praedicari, id est possibile vel necessarium. Si quis autem ad subiectum constructionis respiciat, secundum ipsum nec universales nec particulares nec indefinitae nec finitae huiusmodi enuntiationes iudicabit, quippe subiectum constructionis nec universaliter nec particulariter enuntiatur, sed nec indefinitam facit propositionem, quae particularem non habet aequipollentem nec singularem facit, cum ipsum vox singularis non sit. Si quis autem ad subiectum sensum respiciat, poterit has quoque per universales et particulares et indefinitas et finitas variare hoc modo: omnem hominem possibile est currere vel quendam hominem vel hominem vel Socratem. Unde Boethius in primo hypotheticorum syllogismorum, cum de modalibus huiusmodi ageret, eas quoque per universales et particulares et indefinitas et finitas statim sicut simplices propositiones variavit dicens[1]: ‚Sed quoniam omnis propositio aut universalis est aut particularis' etc. ‚Si haec eadem ratio ad contingentes vel necessarias propositiones referatur, idem in necessariis et contingentibus invenitur, ut si quis dicat omnem a terminum esse necesse' etc. Et rursus[2]: Longe, inquit, multiplex propositionum numerus existeret, | si *fol. 70r* inesse significantes et necessarias et contingentes affirmativas et negativas propositiones per universales ac particulares vel oppositas vel subalternas variaremus. Ipse etiam Aristoteles in Analeticis[3] syllogismos de modalibus huiusmodi et simplicibus propositionibus componit, quos incisos vocat propter diversa genera propositionum, modalium scilicet et simplicium, per primam figuram, si sic dicatur: Omne animal possibile est moveri, sed omnis homo est animal, quare omnem hominem possibile est moveri. Per secundam figuram ita: Nullum lapidem possibile est vivere, sed omnem hominem possibile est vivere, quare nullus homo est lapis. Per tertiam sic: Omne animal possibile est vivere, sed omne animal est corpus, quare quoddam corpus possibile est vivere. Cum itaque Aristoteles figuras in his quoque syllogismis servet et ipse primam figuram diffiniat, in qua medius terminus subicitur et praedicatur, secundam, in qua tantum praedicatur, tertiam, in qua tantum subicitur, oportet nos ad subiectum sensus respicere, non constructionis, alioquin nulla esset figura. Secundum quod etiam subiectum ipsae modales simplicium propositionum naturas in conversionibus quoque custodiunt tam in simplicibus quam

16 ageret] ac'o et *A* 26 et] + g. *A*.

[1] Boeth., *De syll. hyp.*, *PL* 64, 841 B.

[2] Boeth., *l. c.* 842 D, 843 *A*. [3] *Cf. Dialect.* ed. Cousin 319.

conversionibus per contrapositionem. Sicut enim ‚omnis homo vivit' per contrapositionem convertitur hoc modo: ‚omne quod non vivit, est non homo', ita ‚omnem hominem possibile est vivere' hoc modo ‚omne quod non est possibile vivere, est non homo', conversa tamen modalis non est, sed erat recta. Nam si dicatur: ‚quidam homo currit celeriter' modalis est, quia praedicatum modificatur, si vero convertatur ‚quidam currens celeriter est homo' non est modalis, quod simplex est praedicatio. At vero si modus in subiecto poneretur, sicut in praedicato, modalem quoque praedicationem haberet conversa hoc modo: ‚qui cito currit, celeriter movetur; quod celeriter movetur, cito currit; quod necesse esse, possibile est esse; [possibile est esse] quod possibile est esse, necesse est esse' nec minus ‚omnem hominem possibile est currere' per accidens convertitur sic: ‚quiddam quod possibile est currere, est homo'; vel quoque negativa ‚nullum corpus necesse est esse hominum' hanc habet propriam conversam ‚nullum quod necesse est esse hominem, est corpus' vel istam per accidens ‚non omne quod necesse est esse hominem, est corpus'. Quippe tantundem valet ‚omnem hominem possibile est currere' quantum ‚omnis homo potest currere' et ‚nullum corpus necesse est esse hominem' quantum ‚nullum corpus est necessario homo'. Unde istae quoque sicut illae converti possunt et cum in praedicatis sint secundum sensum ‚posse vivere' vel ‚esse hominem necessario', haec tota in subiectis secundum conversionem poni convenit.

Sunt autem qui male convertentes dicant in huiusmodi modalibus conversionem deficere tam per contrapositionem quam simplicem. Dicunt enim verum esse quod possibile est omnem non-lapidem esse non-hominem. Quod ostenditur per partes, quia scilicet omnem non-hominem possibile est esse non-hominem et omnem hominem quidem possibile est mori et ita non omnem non-lapidem possibile esse non-hominem, non tamen conversio per contrapositionem vera est ‚omnem ⟨hominem⟩ possibile est esse lapidem', sed profecto non recte convertitur, immo ita dicendum fuit ‚omne quod non possibile est esse non-hominem, est lapis. Quam et si quis dicat falsam esse, verum dicit. Sed haec fallacia conversionis eadem de causa contingit in propositionibus simplicibus quam contingentibus, ut si dicam destructa rosa ‚omnis non-homo est non-rosa', ‚non-rosa' omnia continet nec potest ideo servari conversio. Similiter cum dicitur ‚esse non-lapidem possibile est esse non-hominem', ac si diceretur ‚omnis non-lapis potest esse non-homo', ‚posse esse non-homo' quod in sensu praedicatur, singulas res continet ideoque perit conversio. Ex quo apparet conversionem in modalibus non minus teneri quam in simplicibus, si quis diligenter sensus earum diudicet.

---

5 sed] sū *A* 28 quidem] quem *A*

Videntur autem duobus modis exponi posse, veluti si dicam ‚possibibile est stantem sedere'. Ut enim docet Aristoteles in sophisticis elenchis[1], alius est sensus per divisionem, alius per compositionem; per compositionem vero si stare et sedere simul in eodem subiecto coniungatur, ac si dicatur possibile est stantem sedere manentem stantem, id est sedere simul et stare, ac si dicamus: ‚possibile est ita contingere, ut haec propositio dicit: stans sedet', quae omnino falsa est, quia iam duo opposita simul inesse eidem possent, et tunc quidem possibile quasi ad integrum sensum propositionis applicatur, ac si dicatur posse evenire ut haec propositio dicit: ‚stans sedet.' Si vero ita accipiatur, quod is qui stat, possit sedere quandocumque, non iungimus sibi opposita et ad rem ipsam, non ad propositionem ‚possibile' referimus dicentes: rem quae stat, posse quandocumque sedere, ⟨sed⟩ non posse contingere, ut dicit propositio ‚stans sedet'. Similiter si dicam quandam rem impossibile est currere, diversos habet sensus, de sensu et de re. Si enim de sensu exponatur sic: .impossibile est quod quaedam res currat', falsa est; si vero de re hoc modo: ‚quaedam res non potest currere', vera est. Sed et si dicam: ‚necesse est non sedere stantem', de sensu verum est, quia necesse, ut non sit ita, quod stans sedet. Si vero de re ita accipiam, quod is qui stat ex necessitate, caret sessione, falsum est. Et ita de re et de sensu expositae huiusmodi modales diversos habent sensus. At vero cum de sensu propositionis exponitur, proprie modales non sunt nec universales vel particulares vel indefinitae vel finitae nec ideo simplicium conversiones retinent. Tunc enim quasi totius propositionis sensus subiectum est et modus simpliciter praedicatur nec est personalis enuntiatio ullo modo, sed impersonalis ideoque conversione caret proprietas constructionis, sicut si dicatur: evenit currere Socratem vel non currere Socratem, impersonalis huiusmodi conversionem omnino non patitur etiam secundum sensum, quia nullo modo haec impersonalitas de sensu propositionis in enuntiationem personalem resolvi potest, sicut potest impersonalitas enuntiationis de rebus accepta, veluti ista: ‚necesse est Socratem sedere', id est sedet necessario vel ‚currit a Socrate', id est ‚Socrates currit' vel ‚taedet Socratem vivere', id est ‚Socrates fert taedium vitae'. Hae quippe omnes conversionem habent in sensu, quia etsi impersonalia verba habeant, personales sunt in sensu et verba ista impersonalia aliunde impersonalia non dicuntur, nisi quia omnibus aeque personis sociantur ideoque nullius sunt propria, quod est ea impersonalia esse. Sicut ergo ‚Socrates currit' quae ex personali verbo personalis est enuntiatio, secun-

2 in] his *A* 5 coniungat *A* 12 sibi] tibi *A* 25 quas *A* 29 conversio *A*

[1] *PL* 64, 1010 D.

dum sensum convertitur sic: ‚quiddam quod currit, est Socrates', ita etiam ‚curritur a Socrate' hoc modo: ‚quiddam a quo curritur, est Socrates', licet conversa non habeant impersonale praedicatum, sicut habent recta. Nec mirum conversionem servari, cum ‚curritur' loco personalis verbi fungitur in sensu et ipsi Socrati cursum copulet, sicut et ‚currit' faceret. At vero cum ad personam vim enuntiationis non referimus, sed quasi ad propositionis dictum, conversionem constructio non patitur, ut cum dicimus: ‚necesse est chimaeram non esse qualitatem' vel ‚necesse est chimaeram esse vel non esse' vel ‚oportet Socratem legere'. Sed si quis personaliter accipiat hoc, ac si diceret: ‚Socrates est oportunus ad legendum', poterit esse conversio, talis scilicet: ‚quiddam oportunum ad legendum est Socrates', et similiter ‚bonum est nos hic esse vel utile vel honestum, iustum', si qui personaliter resolvunt sic: ‚boni sunt hi ad manendum hic vel utiles vel honesti vel iusti', possint conversiones servare, sed profecto has personales resolutiones constructio non requirit nec ullus est sensus, si dicatur ‚iusti sumus ad manendum hic', quia iusti sicut nec albi ad aliquid non dicuntur.

Praeterea cum de aliquo, quoniam est, dicimus, quia oportet ipsum non esse, in affirmationem personalem veram labi non possumus, sicut nec cum dicimus, quod necesse est chimaeram non esse qualitatem sive esse vel non esse. Hae itaque impersonales quae nullam personalem resolutionem habent, conversione carent omnino, quia cum et praedicatum et subiectum omnino impersonaliter ponantur, non rem aliquam personaliter continentia, huius insuper naturae est modus praedicatus, ut nunquam subici possit, si impersonaliter ponatur. Nam fortasse secundum hoc quod Priscianus[1] resolvit ‚bonum est legere' per ‚lectio est bona', potest servari conversio, quia tunc et legere personaliter accipitur pro hoc nomine ‚lectio' et ‚bonum' nomen est omnium bonorum, ut sit conversa: ‚quoddam bonum est legere, id est lectio'. Sed non si impersonaliter ponantur hoc modo: ‚bonum est me legere vel non legere vel legisse vel non', id est ‚bonum est ut legam vel quod lego vel quod legi vel non'. De personalibus autem quaeritur, qualiter categoricae propositiones esse queant, quae in sensu fiant impersonales. Omnis namque categorica inhaerentiam intendit, quia omnis praedicativa quaestio teste Boethio[2] de inhaerentia. At vero ubi inhaerentia ponitur, oportet quandam in animo rerum cohaerentiam fieri, ut compositiones sint intellectus, qui est affirmationis. Praeterea utile, bonum et similia sumpta sunt et ideo formam ut adiacentem determinant. Sed cum dicimus ‚bonum est nos hic esse vel non esse', circa quid formae intelligantur, non apparet. Nec non

17 iusti *bis ponit A*

33 Personalibus de ā quaeritur *A*

[1] *Cf. supra* p. 391[22].

[2] Boeth., *De syll. hyp. PL* 64, 839 C sqq.

Aristoteles[1] cum ait: ‚Est enuntiare et quod est esse et quod est non esse' etc., omnes simplices enuntiationes includere videtur, cum tamen in personalibus nil esse aliquid dicatur, unde nec sub definitionem affirmationis vel negationis, quam praemisit, videntur cadere.

Sed nunc obiectis singulis respondeamus. Quod dicitur | omnis *f. 70v* categorica propositio de inhaerentia esse, verum est fortasse, sed tunc inhaerentia non solum personalis enuntiationis est, verum et impersonalis. Tantum enim est inhaerentiam proponere, quantum categoricae propositionis sensum habere, etsi nil proponatur esse aliquid vel non esse, hoc est, etiam si nulla sit essentialiter coniunctio aliquorum vel disiunctio, veluti si dicamus: ‚possibile est id quod non est, esse vel non esse'. Hic enim nullorum essentialiter coniunctionem facimus ita, ut vera possit esse propositio. Quod si quis dicat ‚possibile' sumptum esse a proprietate, quando impersonalem facit enuntiationem, fallitur, immo ‚possibile' et ‚necessarium' et ‚verum' et ‚falsum', quando impersonaliter cum infinitivo construuntur, nullam vim nominationis habent nec similiter ‚bonum' vel ‚utile', si, inquam, sensum impersonalem obtinent, quem quandoque non habent. Unde Priscianus in secundo constructionum[2]: ‚Cum dicitur, inquit, bonum est legere nihil vel aliud significatio nisi ‚bona est lectio'. Itaque apud Graecos etiam articulus adiungitur infinitus more nominum.' Ex quo aperte Priscianus ostendit ‚legere' in vi nominis transire et sic personalem enuntiationem reddere, sicut si ponatur ‚lectio', quod quidem necesse est fieri, cum infinitivus medius sine actione ponitur loco nominis acceptus. Si vero actio iungatur sic: ‚bonum est Socratem legere', ad impersonalem sensum maxime vergit, quia praedicatum, quod est ‚bonum', subiecto, quod est ‚legere Socratem', per ‚est' verbum personaliter copulatur, cum scilicet subiectis terminis res praedicati esse non ponatur, sicut neque cum dicitur: ‚verum est vel falsum vel possibile Socratem legere vel non legere'. Itaque nec ‚est' verbum personaliter sumitur ut transitive terminos coniungat, sed impersonaliter quoque ponitur sicut et termini et figuratam praedicationem reddere videtur, cum per se praedicari non valeat, sicut coniunctum praedicatur, ut cum aliquam rem possibile sit legere vel impossibile, dicatur ideo, quoniam ‹possibile› est ipsam legere. Sed nec etiam huiusmodi praedicatio impersonalis in sensu universalem vocem proprie facit, sed ea tantum quae personalis est in sensu et conversionem saltem in sensu suscipit, quod est in quibusdam, ac si dicatur: ubi verba impersonalia praedicantur, quorum praedicatio in enuntiationem per-

3 aliud *A* definitionem] fonem *A* 9 etsi] et *A* 10 sit] si *A* 19 dicitur] dici *A* 24 actione] actō *A* 27-28 personaliter] + ē *A* subiectis termini *A* 32 figuratim *A* 37 est] et *A* 38 ac si d. *A*

[1] Boeth., *In Arist. libr. Περὶ ἑρμ.* I 6[14]. [2] *Cf. supra* p. 490[27].

sonalem resolvitur, velut istae: paenitet Socratem, id est Socrates est paenitens vel curritur a Socrate, id est Socrates currit. At vero, ubi impersonalia nomina ponuntur impersonaliter, nulla, ut dictum est, conversio fit nec ipsa, cum aliquid personaliter non contineant, universalia proprie dici possunt nec universaliter nec particulariter proferri possunt, sed semper ad infinitivum modum construuntur. Unde si quis dicat: ‚quoddam verum est verum' vel ‚quoddam falsum est falsum', nullam facit constructionem, nisi verum et falsum personaliter sumat tanquam videlicet nominans propositiones vel intellectus vel dicta earum. Unde nec procedit quasi a parte, ut quidam putant: Quod si verum est currere, quoddam falsum est verum, quippe ‚verum' quod impersonaliter prius dicebatur, personaliter cum falso construi non potest.

Quod autem quaeritur de significatione nominum impersonaliter positorum et maxime eorum quae sumpta sunt, non est praetermittendum, et prius de sumptis solvamus. Sed quia personaliter non sumuntur, formas nullo modo praedicant, significant tamen eas. Cum enim dicitur: ‚bonum est vel utile est nos hic esse vel non esse', quocumque modo resolvamus hanc praedicationem figurativam, significationes qualitatum servabimus. Sive enim dicamus ‚bene vel utiliter hic sumus vel bonum aliquid vel utile eveniet per hoc quod sumus hic vel non sumus', bonitatis vel utilitatis significatio non evanescit. At vero cum ‚possibile' vel ‚necessarium' sumpta non sint nec res aliquas nominando contineant nec formas determinent, formas aliquas in rebus accipiamus. Dicimus itaque necessarium sive possibile in huiusmodi enuntiationibus magis consignificare quam per se significationem habere. Nihil quippe in eis est intelligendum nisi subiectae orationi applicetur et tunc modum concipiendi faciunt circa res subiectae orationis, sicut facit verbum interpositum vel coniunctio, si quae ad necessitatem copulat, ac sicut in istis nulla imagine nititur intellectus, sed ‹secundum› quendam concipiendi modum omnia capit per verba, vel per iunctionem circa res earum vocum quibus adiunguntur, ita per ‚possibile' et ‚necessarium', et est hoc loco necessarium pro inevitabili, possibile quasi non repugans naturae.

Solet etiam quaeri de materia subiectae orationis, cum dicitur ‚possibile est Socratem esse vel sedere', a quo videlicet accusativus ille regatur. Nullus quippe modus casum regit, nisi quem regit indicativus, a quo noscitur. ‚Sedeo' vero sive ‚sum' accusativum non regit, quare nec sedere vel esse. Sed profecto sciendum est illam regulam esse de casibus transitive iunctis, non intransitive, ut si dicamus: ‚do tibi librum', ‚do' transitive subiunctis casibus coniungitur ideoque ceteri omnes modi iisdem copulantur. At vero ‚esse' vel ‚sedere' cum

3 impersonale nomina] *A* 9 nominatio *A* 38 Sedeo] Sedo *A*

Socrate intransitive iunguntur ideoque nil ad regulam. Haec de impersonalitate enuntiationis dicta sufficiant.

Cum autem multi sint modi tam adverbiales quam casuales hic tantum Aristoteles quattuor modorum propositiones diligenter exsequitur, contingentis scilicet, possibilis, impossibilis, necessarii, quae ad invicem maxime sunt affines et per omnes modos aequipollentes sive de sensu sive de rebus expositae.

Et notandum, quod si de sensu propositionis fiant, ut videlicet modus applicatur ad notandum propositionem, non habemus de uno subiecto per singulos modos nisi duas propositiones, affirmationem scilicet et negationem. Ut si dicamus: ‚possibile est Socratem currere', id est ita evenire ut haec propositio dicit, non est impossibile idem. Si vero apponam ‚non currere', subiectum vario apponens aliam propositionem. Ubi autem de uno subiecto duae tantum sunt propositiones, et duo sunt ordines, cum videlicet ad totam propositionem applicatur modus. Et sunt tales regulae aequipollentiae: quod si possibile est quod una dividentium dicit, non est necesse quod altera proponit, et si non est possibile, est necesse, ut sic disponantur duo ordines:

Possibile est Socratem currere, id est ita evenire, ut dicit: Socrates currit.	Impossibile est idem
Non est possibile Socratem currere, id est ita evenire ut dicit haec affirmatio: Socrates currit.	Impossibile est idem
Non est necesse ⟨non⟩ currere Socratem, id est ita evenire, ut dicit haec negatio: non currit Socrates.	
Non est necesse Socratem currere, id est ita evenire ut dicit: Socrates currit.	

Si vero de rebus exponuntur modales, ut idem subiectum habeant in sensu cum simplicibus, quattuor sunt enuntiationes de singulis modis subiecto per signa non variato, duae scilicet de esse, affirmatio et negatio, et duae similiter de non esse hoc modo: possibile est Socratem currere, non est possibile Socratem currere, possibile est Socratem non currere, non est possibile Socratem non currere. Et de singulis modis similiter quattuor, secundum quod quattuor ordines modalium propositionum Aristoteles ponit hoc modo:

Possibile est esse, contingit esse, non impossibile est esse, non necessarium est non esse.

Possibile est non esse, contingit non esse, non impossibile est non esse, non necesse est esse.

---

23 affirmatio] v̊ *A*.

Non possibile est esse, non contingit esse, impossibile est esse, necesse est non esse.

Non possibile est non esse, non contingit non esse, impossibile est non esse, necesse est esse.

De quibus quidem ordinibus considerandum est, qualiter propositiones cuiuslibet ordinis ⟨ad⟩ invicem se habeant et rursus qualiter unius ordinis propositiones ⟨ad⟩ alterius ordinis se habeant. Omnes itaque propositiones cuiuslibet ordinis aequipollentes sunt invicem ita, quod quaecunque propositio infert unam earum, infert omnes et a quocumque infertur una, inferuntur omnes. Quorum aequipollentia tales habet regulas: propositiones de possibili et impossibili aequipollent ad eandem quantitatem et ad idem subiectum et diversam qualitatem. Quantitatem vero in eo accipimus, quod vel utraque est universalis vel utraque particularis vel indefinita vel finita, quae, videlicet quantitas, semper servanda est in aequipollentibus. Subiectum vero est vel esse vel non esse, quod tunc idem est, quando in utraque esse subicitur vel in utraque non esse, tunc vero diversum, quando in altera esse est, in altera non esse. Qualitatem vero secundum affirmationem et negationem iudicamus. Possibile vero et necesse aequipollent ad eandem quantitatem et diversum subiectum et diversam qualitatem. Impossibile vero et necessarium ad eandem quantitatem et diversum subiectum et eandem qualitatem, quod in singulis ordinibus invenis. Contingens vero idem penitus est quod possibile. Diversi vero ordines ita ad invicem se habent, quod propositiones primi ordinis dividentes cum propositionibus tertii et propositiones secundi cum propositionibus quarti, propositiones vero tertii et quarti quasi contrariae sunt invicem, quia simul falsae esse possunt, sed nunquam verae, primi vero et secundi quasi subcontrariae, quia simul verae esse possunt, sed nunquam falsae. Et rursus quam inferentiam habent contrariae propositiones ad suppositas sibi subcontrarias, habent duo posteriores ordines ad duos priores, quippe unaquaeque propositio quarti ordinis infert unamquamque primi, sed ⟨non⟩ convertitur et unaquaeque tertii unamquamque secundi, sed non convertitur. Inferentiam autem ubique accipimus in naturali comitatione, quia scilicet ita adiunctae sunt propositiones, ut non possit evenire ita ut una dicit, quin etiam contingat ita, ut alia proponit. Si enim secundum consequens inferentias pensaremus, fortassis fallerent, cum videlicet una propositio alterius in se sententiam non contineat, ut ‚necesse est', cum inferat ‚possibile est esse' sensum eius non videtur continere. Praeterea negativae saepe affirmativis aequipollent, ex negativis minime affirmativae sequi concedi solet, nisi forte altera in sensu alterius accipiatur, quod et

6, 7 ad *addidi* 10 aequipollentiam *A*. *Cf.* v. 24.

quidam volunt in aequipollentia modalium custodire, ut mutuam inferentiam consequentis valeant custodire. Et dicunt, quod ‚possibile est esse' et ‚necesse est non esse' etiam eodem penitus | sensu accipienda *f. 71r* sunt, similiter earum dividentes. Nos vero alios sensus existimamus esse tam ex vi modorum praedicatorum quam ex vi subiectorum, ideoque inferentiam naturalem comitationis, non consequentiae accipimus. Si quis autem modales per signa quantitatis variet, duplicantur tam propositiones quam ordines et de unoquoque modo quinque fiunt propositiones, duae universales, affirmativae scilicet et negativae, de esse et duae de non-esse et rursus duae particulares, affirmativa scilicet et negativa, de esse et duae de non esse hoc modo: omnem hominem possibile est currere, nullum possibile est currere, omnem hominem possibile est non currere, nullum possibile est non currere, quendam possibile est currere, quendam non est possibile curere, quendam possibile est non currere, quendam non est possibile non currere. Similiter et de singulis modis octo fiunt propositiones variatae per signa, de quibus octo disponamus ordines secundum suprapositas aequipollentiae regulas.

Omnem hominem possibile est currere. Nullum necesse est non c.
Omnem hominem possibile est non c. Nullum possibile est non c. Nullum necesse est c.
Nullum possibile est c. Omnem impossibile est c. Omnem necesse est c.
Nullum possibile est non c. Omnem impossibile est non c. Omnem necesse est c.
Quendam hominem possibile est c. Quendam non impossibile est c. Quendam non necesse est non c.
Quendam hominem possibile est non c. Quendam hominem non impossibile est non c. Quendam hominem non necesse c.
Quendam hominem non possibile est c. Quendam impossibile c. Quendam hominem necesse est non c.
Quendam hominem non est possibile non currere. Quendam hominem impossibile est non c. Quendam hominem necesse est non c.

In his autem octo ordinibus ex signis appositis sicut in simplicibus propositionibus facile est dinoscere contrarias, subcontrarias, contradictorias. Et nota, quod quattuor primi ordines, qui sunt de propositionibus universalibus, sic se habent ad invicem sicut quattuor, quos supra posuimus, et rursus quattuor posteriores inter se, qui sunt ex particularibus propositionibus quantum videlicet ad inferentias suas. Nota quoque in huiusmodi modalibus, ubi signa ponuntur, multa sophismatum genera incidere, nisi diligenter earum sensus determinentur, quando scilicet de rebus, quando de sensu subiectae propositionis accipiuntur. Nusquam regula superius assignata fallit neque loci a

42 regula| infra *A*

toto vel a parte vel a ceteris habitudinibus in his fallunt magis quam in simplicibus propositionibus, cum tamen quidam soleant calumniari locos simplicium in istis, sicut et conversiones. Aiunt enim quod impossibile est omnem rem esse hominem et ita fallit locus a toto; rursus cum impossibile sit albedinem esse hominem, non tamen impossibile est quandam rem esse hominem, immo possibile est, cum quaedam res sit homo; et ita etiam locum a parte fallere dicunt. Nec non etiam universales affirmativas volunt in talibus habere contradictorias, nisi eas solas quae signum universalitatis retinent exstinctum, ut ista: ‚omnem rem possibile est esse hominem', istam habet ‚non omnem possibile est esse hominem', non istam ‚quandam rem non est possibile esse hominem'. Haec enim secundum eos falsa est, sicut et illa, quia haec est eorum expositio de sensu, non de rebus, quod non est possibile, quod quaedam res sit homo. At vero si diligenter sensum de rebus attenderent, sicut oportet, possent de istis quoque sicut de simplicibus indicare et inferentias et contradictorias in qualibet materia. Nam ‚quandam ‹rem› non est possibile esse hominem' de rebus accepta particularis est vera, in hoc scilicet sensu, quod quaedam res non potest esse homo, et secundum hoc contradictoria universali. Sed nec inferentiae fallunt, si de rebus exponatur. Cum enim dicitur: ‚impossibile est omnem rem esse hominem', si de rebus exponatur, falsum est in hoc sensu ‚unamquamque rem impossibile est esse hominem', id est uniuscuiusque rei natura repugnat homini. Quippe ‚impossibile' in hoc sensu abnegativum est ‚possibilis', et tale est, ac si dicatur ‚nullius rei natura patitur, ut homo sit', et tunc bene procedit, quia omnem hominem impossibile est esse hominem a toto. Si vero ‚impossibile' ad totam propositionem subiectam referam, ac si dicam: impossibile esse ita evenire, ut haec propositio dicit: ‚omnis res est homo', nil procedit secundum vim totius vel aliam. Sed cum dicitur: ‚quandam rem impossibile est esse homo', vera est propositio de re accepta, quia scilicet cuiusdam rei natura repugnat homini, et tunc particularis est et recte infertur ex ista propositione ‚albedinem impossibile est esse hominem' secundum vim partis. Si vero impossibile ad totam particularem propositionem reducam, ac si dicam impossibile esse evenire, ut dicit haec propositio ‚quaedam res est homo', non procedit, quippe haec quasi universalis est, sicut et si diceretur falsum esse quod quaedam res sit homo.

Diligenter itaque sensus talium propositionum distingui convenit, quando videlicet de rebus vel sensu accipiantur, et si recte de rebus exponantur, nusquam inferentia suprapositorum ordinum vacillat. Sic autem de rebus in singulis modis exponantur omnes: Omnem rem possibile est esse hominem, id est unaquaeque res potest esse homo

40 Sic] Sicut *A*

vel potest non esse, id est unicuique permittit natura sua esse homo vel non esse, vel nulla potest esse vel potest non esse vel quaedam potest esse vel potest non esse vel quaedam non potest esse vel non potest non esse. ‚Impossibile' vero abnegativum est ‚possibilis' et tantundem valet ‚omnem rem impossibile est esse' quantum ‚nulla potest esse' et ‚quaedam impossibile est esse' quantum ‚quaedam non potest esse'. Cum autem dicitur ‚omnem rem necesse est esse homo vel necesse est non esse', tale est: ‚unaquaeque res est homo necessario', id est ita quod non potest non esse homo vel unaquaeque res caret homine necessario. Similiter in particularibus expone necessarium.

Notandum quoque, quod cum propositiones de sensu dicimus accipi, non ita tamen quod de sensu propositionis habeamus intellectum, sed de rebus tantum, sicut et in illa quae de rebus est. Et in utraque ‚est' et modus praedicatus impersonaliter coniunguntur infinitivo modo, qui subicitur, ut cum dicitur ‚possibile est stantem sedere', hoc est: aliqua per compositionem et divisionem, ut determinavimus, differentia, ut videlicet dicamus stantem posse sedere ita, ut simul stet et simul posset sedere.

Solet quaeri, qualiter expositae de rebus ad expositas de sensu secundum inferentiam sese habeant. Modalis propositio ex modo dicitur. Modus est adverbialis determinatio, quae ad interrogationem per ‚qualiter' factam verbum modificare habet, ut ‚bene, prudenter'. Modalis propositio proprie dicitur quae ad principalem copulam modum habet additum, ut ista: ‚Socrates bene legit.' Si enim ad aliud addatur verbum, non ideo erit modalis, ut ista: ‚Socrates qui bene legit, est homo.' Modus alius proprie dicitur, modus alius improprie. Ille proprie dicitur modus, ex quo materialiter posito in propositione, simplex potest inferri, ut ex ista ‚Socrates celeriter currit' potest inferri ‚ergo Socrates currit'. Sunt autem alii qui hoc non habent, ut ‚falso, possibiliter, forsitan', qui improprie et per solam constructionem modi dicuntur. Modorum alii adverbiales, sicut illi qui praedicti sunt, alii casuales, scilicet qui per casus inflecti habent, sive sint nomina, sicut possibile, necessario, utile et similia, sive verba, sicut contingit, evenit, accidit, quae pro constructione modi dicuntur vel quia in adverbiales modos resolvuntur. Casualium etiam alii quidam dicuntur modi pro solo sensu, ut materia, cum dico ‚animal est materia hominis'. Sciendum est tamen, quod non agitur hic de omnibus modalibus propositionibus, nisi tantum de illis quae modificantur per possibile vel impossibile vel necesse vel contingens, quia in illis dubitabatur de dividentia et aequipollentia. In illis autem quae habent adverbiales modos, non dubitabatur, quia in eis fit dividentia ad modum simplicium. *Consequentiae* et cetera. **Boeth. p. 414** 25

14 et] ei *A* 17—18 simul] simpliciter *A* 18 posset] posse *A*

Sciendum est, quod unaquaeque istarum propositionum quae fiunt de possibili et impossibili et necessario et contingenti, potest variari quattuor modis, scilicet de subiecto affirmato et negato et praedicato affirmato et negato. Ponamus ergo eam quae est de possibili, quattuor modis variatam in capitibus quattuor ordinum et post eas alias ordinemus iuxta has tres regulas: De possibili et impossibili talis est regula: Propositiones de possibili et impossibili de eadem quantitate et eodem subiecto et diversa qualitate aequipollent. De impossibili et necessario talis est regula: Propositiones de impossibili et necessario de eadem quantitate et eadem qualitate et diverso subiecto aequipollent. De possibili et necessario talis: Propositiones de possibili et necessario de eadem quantitate et diverso subiecto et diversa qualitate aequipollent.

Tales igitur sunt ordines: possibile est esse, non possibile est esse, non necesse est non esse, possibile est non esse, non impossibile est non esse, non necesse est esse, non possibile est esse, impossibile est esse, necesse est non esse, non possibile est non esse, impossibile est non esse, necesse est esse.

Notandum est, quod istorum ordinum primus et secundus habent se ad modum subcontrariarum, tertius et quartus ad modum contrariarum, primus et tertius, secundus et quartus sunt dividentes, quartus et primus habent se ad modum subalternarum, quia si verae
f. 71v sunt illae de quarto, verae sunt | illae de primo, et si falsae sunt illae de primo, falsae sunt illae de quarto. Similiter se habent illae de tertio et secundo, quia si verae sunt illae de tertio, verae sunt illae de secundo, et si falsae sunt illae de secundo, falsae sunt illae de tertio. Hoc ubique invenitur, si de singularibus fiant. Possunt etiam fieri universales et particulares, et tunc universales de primo erunt dividentes cum particularibus de tertio et e converso, similiter de secundo et quarto universales cum particularibus et e converso.

Boeth. p. 444 26 *Dubitabit* et cetera. Nunc de sensu modalium videndum est et de terminis earum et de conversis et de aequipollentia. De sensu: Modi isti diversos habent sensus, possibile tantum valet quantum ‚natura patitur', impossibile ‚natura repugnat', ‚necesse' ‚natura exigit'. Natura autem dicitur prima rerum creatio. Possunt itaque modales istae exponi per coniunctionem et per divisionem, sicut ista: ‚possibile est stantem sedere'; si de sensu exponatur sic: ‚posibile est quod ista dicit: stans sedet', falsa est; si autem de rebus sic: ‚stans potest sedere', vera est. Sic etiam ista ‚possibile est omne animal esse hominem' exponi potest, sed e contra de sensu vera est, de rebus falsa. Sic et ista quae sensu modalis est, exponi potest; ‚substantia est susceptibilis contrariorum' et haec: ‚possibile est phoenicem praedicari de pluribus' et ista: ‚possibile est infinita esse.'

Quaeritur, quid dicatur esse possibile vel necesse in huiusmodi propositionibus, utrum res vel voces vel intellectus. Dicimus quod nec hoc nec illud dicitur esse possibile vel necesse, sed hoc proponitur per istam ‚possibile est Socratem legere', quoniam ita contingere potest, quod Socrates legat; sic et ista: ‚necesse est Deum vivere' hoc proponit, quoniam ita est, quod Deus vivit et aliter esse non potest.

De terminis. Quid sit subiectum et quid praedicatum in modalibus, Aristoteles[1] aperte ostendit his verbis: Esse quidem subiectum fit, contingere vero et possibile appositiones, hoc est praedicata. Ex his verbis habemus verba subiecta esse et modos praedicata. Sunt tamen quidam, qui eas alia praedicata et alia subiecta habere dicant, scilicet secundaria, sicut istam: ‚Socratem esse hominem est possibile', ‚esse' dicunt habere principale subiectum, ‚possibile' vero principale praedicatum et ‚Socratem' et ‚hominem' secundarium subiectum et secundarium praedicatum. Et hoc dicunt se habere a Boethio in Hypotheticis[2], qui ostenso numero propositionum dicit: Longe autem multiplex propositionum numerus exsisteret, si et inesse significantes et necessarias et contingentes affirmativas negativasque propositiones per universales ac particulares vel oppositas ac subalternas variaremus. Dicunt ergo cum universales et particulares possint fieri, signum universalitatis et particularitatis ad aliud subiectum oportere addi, cum ad ‚esse' poni non possit, et ita alia subiecta dicunt ibi esse. Aliunde etiam hoc confirmant, ex divisionibus scilicet quae ab Aristotele fiunt, sicut ‚possibile est hominem esse animal, possibile est animal esse hominem'. Aristoteles etiam facit incisos syllogismos ita: ‚possibile est omnem hominem esse animal et Socrates est homo, ergo possibile est Socratem esse animal', quos dicunt non posse esse alicuius figurae, nisi sint ibi alia subiecta et alia praedicata quam ‚esse' et ‚possibile', cum ‚possibile' et alii modi non possint subici.

Nos autem dicimus, quod non sunt ibi alia subiecta vel praedicata, nisi verba et modi. Quod autem dicit Boethius, quod possunt fieri universales et particulares, sic intelligimus universales et particulares, non quod habeant signum universalitatis et particularitatis additum ad subiecta, sed quod agunt de quantitate omnium vel nonnullorum. De conversionibus, quas facit Aristoteles, dicimus, quod non dicit eas proprie conversas, ita scilicet quod de praedicato fiat subiectum et e converso, sed quia ibi quodammodo voces transponuntur. De incisis syllogismis, dicimus quod nullius figurae sunt

---

7 *post* potest *lacuna plurium versuum in A, sed nil deest*

[1] Boeth. *l. c.*, I 20$^{9-11}$. [2] Boeth., *De syll. hyp. PL* 64, 842D, 843A.

et tam firmae complexionis. De conversionibus nemo dubitat in huiusmodi propositionibus non posse esse conversas, ita scilicet quod de praedicato fiat subiectum et e converso, cum modi non possunt subici, sed nec aliae conversae possunt ibi esse in eadem veritae vel falsitate, ut apparet in his exemplis: ‚Nullum iuvenem possibile est esse senem' falsa est, ‚nullum senem possibile est esse iuvenem' vera est, ‚nullum hominem possibile est esse mortuum' falsa est, ‚nullum mortuum possibile est esse hominem' vera est. In particularibus similiter: ‚quendam iuvenem possibile est esse senem', vera est, conversa eius falsa. Similiter ‚quendam caecum possibile est esse videntem'. conversa eius vera. Eadem ratio est in conversa per contrapositionem: ‚omnem non-lapidem possibile est esse non-hominem' vera est, quia omnem hominem et omnem non-hominem possibile est esse non-hominem, conversa eius falsa est ‚omnem hominem possibile esse lapidem'.

De inferentia et aequipollentia. Propositiones modales aliae simplices, aliae cum determinatione[1]; simplices ut ista ‚possibile est Socratem legere', cum determinatione, aliae cum determinatione intrasumpta, ut ‚possibile est Socratem legere, dum legit', aliae cum extrasumpta, ut ‚possibile est Socratem legere, dum Plato disputat'. Et nota, quod ad hoc quod determinatio sit intrasumpta, oportet remanere idem subiectum et idem praedicatum et copulam eodem modo, affirmative scilicet vel negative, sicut in modali posita sunt vel si relativum pronomen pro subiecto ponatur in determinatione, non impedit, ut in his exemplis: ‚Possibile est Socratem legere, dum solus ipse legit; possibile est hominem currere, dum homo vel ipse currit.' Si autem subiectum vel praedicatum aliud ponatur vel copula aliter fiat, non erit intrasumpta determinatio.

Sciendum etiam, quod cuicumque apponatur determinatio, vel praedicato scilicet vel subiecto, semper hypothetica est, sicut ista ‚Socrates legens, si est homo, est animal', quoquomodo pronuntietur, hypothetica est. Et nota, quod huiusmodi propositiones et temporales possunt esse, si scilicet determinatio pro solo tempore ponitur, et modalis, si non ponatur pro solo tempore. Quae vero sit inter eas diversitas, verbis Aristotelis et Boethii cognoscere possumus, Dicit enim Aristoteles in Peri ermenias[2]: omne quod est, quando est, necesse est esse, sed non omne quod est, necesse est esse simpliciter, modalem faciens et per coniunctionem. Boethius[3] vero dicit: neque quando Socrates legit, necessitate legit neque quando non legit, aliqua, ne legat, ex necessitate constringitur, temporalem scilicet faciens. Et est notandum, quod ex modalibus cum determinatione

14 *post* lapidem *lacuna plurium versuum in A, sed nil deesse videtur*

[1] Boeth., *In libr. Περὶ ἑρμ.* II 241.

[2] Boeth., *l. c.* I 12[3]. [3] *Cf.* Boeth. *l. c.* II 245.

sive intrasumpta sive extrasumpta, sive affirmativa sive negativa, si habuerint praedicatum et subiectum utrumque affirmativum, determinatio potest inferri, sicut ibi posita est, sive modales sint de possibili sive de necesse, ut patet in his exemplis: Si possibile est Socratem legere, dum Socrates legit vel dum Socrates non legit, tunc Socrates legit aliquando vel Socrates non legit aliquando, et si possibile est Socratem legere, dum Plato disputat vel non disputat, tunc Plato disputat aliquando vel non disputat aliquando. Similiter est de necessario. Nota etiam, quod et in modali propositione affirmativa, sive sit de possibili, sive de necessario, si fuerit determinatio intrasumpta, inferentia est de modali ad determinationem, sicut posita est determinatio, et de determinatione ad modalem, ut in his exemplis: Si possibile legere, dum legit, tunc legit aliquando, et si legit, possibile est legere, dum legit. Similiter de necessario.

Sciendum est, quod multa sensuum diversitas potest esse in modalibus per ‚solum' appositum sine negativa particula vel per negativam particulam sine ‚solum' semel vel bis vel ter appositam vel etiam per ‚solum' cum negativa particula, et de singulis | exempla *f. 72r* ponamus. Et prius de ‚solum' sine negativa particula: ‚Possibile est solum Socratem esse album', ‚solum' appositum potest removere diversa definitione ab albo, ut talis sit sensus: ‚possibile est, ut sit solum album, ita quod non sit diversum definitione ab albo'. Potest etiam determinare esse, ut talis sit sensus: ‚possibile est, quod solus sit albus et nullus alius' et talis: ‚solus potest esse albus' vel etiam talis: ‚hoc solum est possibile quod Socrates sit albus et nil aliud'. Totidem sensus potest habere ista: ‚necesse est solum Deum esse substantiam'. Similiter sensus variatur, si non semel ponatur sine solum, ut in hoc exemplo: ‚nullum hominem possibile est esse album' potest esse dubitatio qualitatis, quia potest hic esse sensus: ‚nullus potest esse albus' vel talis: ‚possibile est, quod nullus sit'. Sic etiam hoc exemplo potest esse dubitatio quantitatis et qualitatis: ‚non possibile est quendam hominem esse album'. Potest enim hic esse sensus: ‚non quendam,' hoc est ‚nullum, possibile esse album' et tunc est universalis et negativa, vel talis: ‚non possibile est quendam, hoc est, non omnem est possibile esse album', et tunc est particularis et affirmativa. Eodem modo ista: ‚non possibile est omnem hominem esse album' universalis potest esse et negativa et particularis et affirmativa. Similiter si duo ‚non' ponantur, potest esse dubitatio quantitatis et qualitatis, ut in hoc exemplo: ‚non possibile est quendam hominem non esse album'. Potest enim talis esse sensus: ‚quendam non possibile est non esse', hoc est ‚quendam necesse est esse album' vel talis: ‚non quendam, hoc est nullum, possibile est carere, sicut etiam si tria ‚non' ponantur,

14 *post* necessario *lacuna in A.*

potest esse dubitatio quantitatis et qualitatis, ut in ista: non possibile est nullam contrariam ⟨non⟩ esse contrariam. Potest enim talis esse sensus: non possibile est nullam, hoc est aliquam esse contrariam et tunc est universalis negativa, et talis potest esse sensus: ‚non possibile est nullam non esse', hoc est non possibile est omnem esse, ⟨et⟩ tunc est particularis negativa. Talem etiam potest habere sensum: nonnullam, hoc est aliquam, possibile est non esse, et tunc est particularis affirmativa et talem potest habere: ‚nullam non possibile est non esse', hoc est ‚omnem possibile est non esse' et tunc est universalis affirmativa. Similiter si apponatur ‚solum', cum non sunt ibi plures sensus, ut in hoc exemplo: ‚non possibile est solum Socratem non esse hominem, dum est homo'. Potest enim talis esse sensus: ‚solus non potest non esse', hoc est ‚solus ex necessitate est homo, dum est homo' vel talis: ‚non solus potest carere homine, dum est homo, quin alius possit' vel talis: ‚non possibile est solum carere homine, dum est homo' vel talis ‚non possibile est ipsum solum non habere hominem cum homine', ita scilicet quod per ‚non' quod est ad ‚esse', totum exstinguatur.

Nunc videndum est de aequipollentia, quia videtur fallere in modalibus propositionibus cum determinatione, ut in hoc exemplo: ‚possibile est Socratem non esse hominem, dum est lapis' falsa est et debet esse vera eius dividens: ‚non possibile est non esse hominem, dum est lapis' et aequipollens eius de necessario scilicet: ‚necesse est Socratem esse hominem, dum est lapis', sed haec falsa est. Dicimus, quod haec de necessario non est aequipollens eius de non possibili, sed ista: ‚necesse est [non], dum est lapis, non esse hominem, illius autem de necesse scilicet, ‚necesse est esse hominem, dum est lapis', ista: ‚ita est lapis, quod non potest non esse homo, dum est lapis'. Similiter videtur fallere, ubi ponitur aliquid impossibile, ut in hoc exemplo: ‚possibile est Socratem qui est lapis, non esse hominem', falsa est et dividens eius debet esse vera: ‚non possibile est Socratem qui est lapis, non esse hominem' et aequipollens eius: ‚necesse est Socratem qui est lapis, non esse hominem' et aequipollens eius: ‚necesse est Socratem qui est lapis, esse hominem', sed haec falsa est.

Dicimus ergo, quod haec de necessario scilicet, ‚necesse est Socratem qui est lapis, esse hominem' non est aequipollens eius de non possibili, sed ista: ‚necesse est non Socratem qui est lapis, non esse hominem'. Illius autem quae est ‚necesse est Socratem, qui est lapis, esse hominem', ista: ‚Socrates ita est lapis, quod non possibile Socratem qui est lapis, non esse hominem'. Similiter videtur fallere, si ‚solum' ponatur sine determinatione, ut in hoc exemplo: ‚necesse est solum Deum esse substantiam' haec est vera in hoc sensu ‚solus Deus ex necessitate est substantia', tunc debet esse vera aequipollens

eius ‚non possibile est non solum Deum esse substantiam', quae falsa est, quia vera est dividens eius ‚possibile est non solum Deum esse substantiam'. Dicimus, quod haec ‚non possibile est non solum Deum esse substantiam' non est aequipollens eius quam diximus de necessario, nisi solum ponatur in hoc sensu: ‚solus non potest non esse substantia' et alterius scilicet ‚non possibile est non solum esse' ista de necessario: ‚necesse est solum esse' in hoc sensu: ‚necesse est quod solus sit'. Similiter videtur fallere, si ponatur ‚solum' cum determinatione, ut in hoc exemplo: ‚necesse est solum Socratem esse hominem, dum est homo' vera est in hoc sensu ‚solus ex necessitate est homo, dum est homo', tunc vera debet esse aequipollens eius: ‚non possibile est non solum Socratem esse hominem, dum est homo', sed haec falsa est, quia dividens eius est vera ‚possibile est non solum'. Dicimus, quod eius de necessario aequipollens est, solum non possibile est non esse, sed alterius, scilicet ‚non possibile est non solum esse' aequipollens est ‚necesse est quod solus sit homo, dum est homo'. Sed etiam videtur fallere, ubi sine ‚solum' ponitur determinatio et exstinguitur, ut hic: ‚possibile est Socratem non esse hominem, dum est homo' vera est, si exstinguatur determinatio, aequipollens eius falsa est, scilicet ‚non necesse est Socratem esse hominem, dum est homo' quia dividens eius vera est ‚necesse est'. Dicimus quod haec scilicet ‚necesse est Socratem esse hominem, dum est homo', si accipiatur dividens aequipollentis illius de possibili, scilicet per divisionem, falsa est et aliae duae verae. Si autem per coniunctionem accipiatur et aliae per coniunctionem, ipsa vera est et aliae falsae, si in illa de possibili non extinguatur determinatio.

Expliciunt G.⟨lossae⟩ M.⟨agistri⟩ petri abaelardi super librum pery arm.⟨enias⟩.

---

27 *Explicit in margine*

Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, Münster in Westf.

Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters.

Texte und Untersuchungen, begründet v. Clemens Baeumker. In Verbindung mit Franz Kardinal Ehrle S. J., Matthias Baumgartner, Ludwig Baur, Joseph Geyser und Franz Pelster S. J. herausgegeben von Univ.-Prof. Dr. **Martin Grabmann**-München.

Band I. 1. **Paul Correns:** Die dem Boethius fälschlich zugeschriebene Abhandlung des Dominicus Gundisalvi de unitate. IV u. 56 S. 2,40
2–4. **Clem. Baeumker:** Avencebrolis (Ibn Gebirol) Fons Vitae. Ex arabico in latinum translatus ab Johanne Hispano et Dominico Gundissalino. Fascicul. I—III. XXVIII u. 558 S. 22,—

Band II. 1. **Matth. Baumgartner:** Die Erkenntnislehre des Wilh. v. Auvergne. VIII u. 102 S. 4,20
2. **Max Doctor:** Die Philosophie des Josef (Ibn) Zaddik. VIII u. 52 S. 2,40
3. **Georg Bülow:** Des Dominicus Gundissalinus Schrift Von der Unsterblichkeit der Seele. Nebst einem Anhange, enthaltend die Abhandlung des Wilhelm von Paris De immortalitate animae. VIII u. 144 S. 6,—
4. **Matth. Baumgartner:** Die Philosophie des Alanus de Insulis. XII u. 148 S. 6,—
5. **Albino Nagy:** Die philosoph. Abhandlungen des Ja'qūb ben Ishāq al-Kindī. XXXIV u. 84 S. 5,40
6. **Clem. Baeumker:** Die Impossibilia des Siger von Brabant. VIII u. 200 S. 7,80

Band III. 1. **B Domański:** Die Psychologie des Nemesius. XX u. 168 S. 7,20
2. **Clem. Baeumker:** Witelo, ein Philosoph und Naturforscher des XII. Jhd. XXII u. 686 S. 26,40
3. **Mich. Wittmann:** Die Stellung des hl. Thomas von Aquin zu Avencebrol. VIII u. 79 S. 3,30
4. **M. Worms:** Die Lehre v. d. Anfangslosigkeit der Welt bei den mittelalt. arab. Philosophen d. Orients u. ihre Bekämpfung durch die arab. Theologen (Mutakallimûn). VIII u. 72 S. 3,—
5. **J. N. Espenberger:** Die Philosophie d. Petrus Lombardus u. ihre Stell. i. 12. Jhd. XII u. 140 S. 5,70
6. **B. W. Switalski:** Des Chalcidius Kommentar zu Platos Timaeus. VIII u. 116 S. 4,80

Band IV. 1. **Hans Willner:** Des Adelard v. Bath Traktat De eodem et diverso. VIII u. 112 S. 4,50
2–3. **Ludw. Baur:** Gundissalinus, De divisione philosophiae. XII u. 408 S. 15,60
4. **Wilh. Engelkemper:** Die relph. Lehre Saadja Gaons über die Hl. Schrift. VIII u. 76 S. 3,15
5–6. **Artur Schneider:** Beiträge zur Psychologie Alberts des Großen. XVI u. 292 S. u. VIII u. 293-560 S. 21,60

Band V. 1. **Mich. Wittmann:** Zur Stellung Avencebrols im Entwicklungsgange der arabischen Philosophie. VIII u. 80 S. 3,30
2. **Seb. Hahn:** Thomas Bradwardinus u. s. Lehre v. d. menschl. Willensfreiheit. IV u. 56 S. 2,30
3. **M. Horten:** Das Buch der Ringsteine Fârâbis. Mit dem Kommentar des Emir Ismâ'il el-Hoseini el-Fârâni. XXVIII u. 515 S. 20,40
4. **P. Parthenius Minges** O. F. M.: Ist Duns Scotus Indeterminist? XII u. 140 S. 5,50
5–6. **Engelb. Krebs:** Meister Dietrich, sein Leben, s. Werke, s. Wissenschaft. XII u. 232 S. 15,—

Band VI. 1. **Heinrich Ostler:** Die Psychologie des Hugo von St. Viktor. VIII u. 184 S. 7,20
2. **Jos. Lappe:** Nicolaus v. Autrecourt. Sein Leben, s. Philosophie, s. Schriften. XXXI u. 48 S. 3,30
3. **G. Grunwald:** Geschichte d. Gottesbeweise i. M A bis z. Ausgang d. Hochscholastik. X u. 164 6,60
4–5. **Ed. Lutz:** Die Psychologie Bonaventuras. VIII u. 220 S. 8,40
6. **Pierre Rousselot:** Pour l'histoire du problème de l'amour au Moyen Age. II u. 104 S. 2. Auflage in Vorbereitung.

Band VII. 1. P. **Parth. Minges** O.F.M.: Der angebl. exz. Realismus d. Duns Scotus. X u. 108 S. 4,50
2–3. **B. Geyer:** Die Sententiae divinitatis, ein Sentenzenbuch d. Gilbertsch. Schule. VI u. 208 S. 10,50
4–5. P. **O. Keicher** O. F. M.: Raymundus Lullus u. s. Stell. z. arab. Philosophie. VIII u. 224 S. 8,70
6. **Arnold Grünfeld:** Die Lehre vom göttlichen Willen bei den jüdischen Religionsphilosophen des Mittelalters von Saadja bis Maimûni. VIII u. 80 S. 3,30

Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters. (Fortsetzung.)

Band VIII. 1—2. P. **Augustin Daniels** O. S. B.: Quellenbeiträge und Untersuchungen zur Geschichte der Gottesbeweise im dreizehnten Jahrhundert mit besonderer Berücksichtigung des Arguments im Proslogion des hl. Anselm. XII u. 168 S. 6,75
3. **Jos. Ant. Endres:** Petrus Damiani und die weltliche Wissenschaft. 36 S. 1,35
4. P. **Petr. Blanco Soto** O. E. S. A.: Petri Compostellani De consol. rat. libri duo. IV u. 152 S. 6,20
5. **Jos. Reiners:** Der Nominalismus in der Frühscholastik. VIII u. 80 S. 3,30
6. **E. Vansteenberghe:** Le „De Ignota Litteratura" de Jean Wenck de Herrenberg. 43 S. 1,80
7. **Georg Graf:** Die Philosophie u. Gotteslehre des Jahjâ ibn 'Adi u. spät. Autoren. VIII u. 80 S. 3,30

Band IX. **Ludwig Baur:** Die philosophischen Werke des Robert Grosseteste, Bischofs von Lincoln. Zum erstenmal vollständig in kritischer Ausgabe. XIV 184* u. 780 S. 36,75

Band X. 1—2. **Oskar Renz:** Die Synteresis nach dem hl. Thomas von Aquin. VIII u. 240 S. 9,30
3. **Jos. Fischer:** Die Erkenntnislehre Anselms von Canterbury. VIII u. 88 S. 3,60
4. **Jak. Guttmann:** Die philosophischen Lehren des Isaak ben Salomon Israeli. VIII u. 72 S. 3,—
5. **Hans Bauer:** Die Psychologie Alhazens. VIII u. 76 S. 3,15
6. **Fr. Baeumker:** Die Lehre Anselms v. Canterbury ü. d. Willen u. s. Wahlfreiheit. VIII u. 80 S. 3,30

Band XI. 1. **Th. Steinbüchel:** Der Zweckgedanke i. d. Philosophie d. Thomas v. A. XVI u. 156 S. 6,45
2. **Matthias Meier:** Die Lehre d. Thomas v. Aquino „de passionibus animae". XVI u. 160 S. 6,60
3—4. **Engelbert Krebs:** Theologie und Wissenschaft nach der Lehre der Hochscholastik. An der Hand der Defensa Doctrinae D. Thomae des Hervaeus Natalis. XII u. 80, 116 S. 7,80
5. P. **Anselm Rohner** O. Pr.: Das Schöpfungsproblem bei Moses Maimonides, Alb. Magnus und Thomas von Aquin. XII u. 140 S. 5,70
6. P. **Raymundus Dreiling** O. F. M.: Der Konzeptualismus in der Universalienlehre des Franziskanererzbischofs Petrus Aureoli (Pierre d'Auriole). XI u. 224 S. 8,8c

Supplementband I. Studien zur Geschichte der Philosophie. Festgabe zum 60. Geburtstag Clemens Baeumkers. VIII u. 492 S. 18,75

Band XII. 1. **Leopold Gaul:** Alberts des Großen Verhältnis zu Plato. X u. 160 S. 6,45
2—4. **Jos. Kroll:** Die Lehren des Hermes Trismegistos. XII u. 441 S. 2. Aufl. in Vorbereitung.
5—6. **J. Würschmidt:** Theodoricus Teutonicus de Vriberg De iride et radialibus impressionibus Dietr. v. Freiberg, Über d. Regenbogen u. d. durch Strahlen erzeugten Eindrücke. XV u. 208 S. 8,40

Band XIII. 1. **M. Schedler:** Die Philosophie des Macrobius und ihr Einfluß auf die Wissenschaft des christlichen Mittelalters. XII u. 162 S. 6,60
2—3. **J. H. Probst:** La Mystique de Ramon Lull et l'Art de Contemplació. VIII u. 126 S. 5,10
4. **Hans Leisegang:** Die Begriffe d. Zeit u. Ewigkeit im späteren Platonismus. IV u. 60 S. 2,40
5. **G. Schulemann:** Das Kausalprinzip i. d. Philosophie d. hl. Thomas v. Aquino. XVIII u. 116 S. 5,10
6. **Franz Baeumker:** Das Inevitabile des Honorius Augustodunensis. VII u. 94 S. 3,90

Band XIV. 1. **Georg Graf:** Des Theodor Abû Kurra Traktat über den Schöpfer und die wahre Religion. 68 S. 2,55
2—4. **E. Vansteenberghe:** Autour de la „Docte Ignorance". Une controverse sur la Théologie mystique au XVe siècle. XII u. 222 S. 8,85
5—6. **G. v. Hertling:** Albertus Magnus, Beiträge zu seiner Würdigung. 2. Aufl. VIII u. 183 S. 7,20

Band XV. **H. J. Stadler:** Albertus Magnus de animalibus libri XXVI. Nach der Kölner Urschrift. Erster Band, Buch I—XII enthaltend. XXVI u. 892 S. 34,50

Band XVI. **H. J. Stadler:** Albertus Magnus de animalibus libri XXVI. Nach der Kölner Urschrift. Zweiter Band, Buch XIII—XXVI enthaltend. XXI u. 893 S. 30,—

Band XVII. 1. **Friedr. Beemelmans:** Zeit u. Ewigkeit n. Thomas v. Aquino. V u. 64 S. 2,70
2—3. **J. A. Endres:** Forschungen z. Geschichte der frühmittelalt. Philosophie. VII u. 152 S. 6,20
4. **Artur Schneider:** Die abendländische Spekulation des zwölften Jahrhunderts in ihrem Verhältnis zur aristotelischen und jüdisch-arabischen Philosophie. VIII u. 76 S. 3,15
5—6. **Martin Grabmann:** Forschungen über die lateinischen Aristotelesübersetzungen des XIII. Jahrhunderts. XXVIII 270 u. IV. 12,—

Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters. (Fortsetzung).

Band XVIII. 1. P. Karl Michel S. V. D.: Der „Liber de consonancia nature et gracie" des Raphael de Pornaxio. X u. 62 S. 2,70
2—3. Pl. Bliemetzrieder, Anselms v. Laon systematische Sentenzen. XXV u. 37 u. 167 S. 8,70
4—6. Ludwig Baur: Die Philosophie d. Robert Grosseteste, Bischofs v. Lincoln. XVI u. 298 S. 12,—

Band XIX. 1. W. Müller: Der Staat in seinen Beziehungen zur sittlichen Ordnung bei Thomas von Aquin. XII u. 100 S. 4,—
2. Joh. Hessen: Die Begründung der Erkenntnis nach dem hl. Augustinus. XII u. 118 S. 5,—
3. Clemens Baeumker: Alfarabi, Über den Ursprung der Wissenschaften. 32 S. 1,20
4. Joseph Ebner: Die Erkenntnislehre Richards von St. Viktor. VIII u. 126 S. 5,10
5—6. P. Hieronymus Spettmann O. F. M.: Johannis Pechami Quaestiones. 224 S. 9,90

Band XX. 1. Jos. Würsdörfer: Erkennen u. Wissen n. Gregor v. Rimini. VIII u. 140 S. 5,50
2. Martin Grabmann: Die Philosophia Pauperum u. ihr Verfasser Albert v. Orlamünde. 56 S. 2,40
3—4. H. F. Müller: Dionysios. Proklos. Plotinos. 2. Aufl. VIII u. 112 S. 4,50
5. Alexander Birkenmajer: Vermischte Untersuchungen zur Geschichte der mittelalterlichen Philosophie. VIII u. 248 S. 9,60
6. P. Hieronymus Spettmann O. F. M.: Die Psychologie des Joh. Pecham. X u. 102 S. 4,20

Band XXI. Bernh. Geyer, Peter Abaelards philosoph. Schriften. I. Die Logica „Ingredientibus".
1. —„— Die Glossen zu Porphyrius. XII u. 110 S. 4,50
2. —„— Die Glossen zu den Kategorien. S. 111—305 7,20
*3. —„— Die Glossen über Peri ermenias. S. 307—503

Band XXII. 1—2. Martin Grabmann: Die echten Schriften des hl. Thomas v. A. 2. Aufl. i. Vorb
3—4. Georg Heidingsfelder: Albert von Sachsen. Sein Lebensgang und sein Kommentar zur Nikomachischen Ethik des Aristoteles. 2. Aufl. XVI u. 148 S. 7,20

Band XXIII. Clem. Baeumker: 1—2. Des Alfred von Sareshel (Alfredus Anglicus) Schrift De motu cordis. XX u. 114 S. 5,—
3—4. P. Bonifaz Luyckx O. P.: Die Erkenntnislehre Bonaventuras. XXIV u. 308 S. 12,45
5. †P. Aug. Daniels O. S. B.: Eine lat. Rechtfertigungsschrift d. Meister Eckhart. XX u. 68 S. 3,60

Supplementband II. Studien zur Geschichte der Philosophie. Festgabe zum 70. Geburtstag Clemens Baeumkers. VIII u. 272 S. 10,45

Band XXIV. 1. Clem. Baeumker und Bodo Sartorius Freih. von Waltershausen: Frühmittelalterliche Glossen des angebl. Jepa zur Isagoge des Porphyrius. 60 S. 2,40
2. P. Alois Schubert: Augustins Lex-Aeterna-Lehre. VIII u. 64 S. 2,70
3. Georg Bülow: Des Dominicus Gundissalinus Schrift „Von dem Hervorgange der Welt" *(De processione mundi).* *XXVIII u. 60 S. 3,50
†4. P. Edelbert Kurz O. F. M.: Das Verhältnis von Individuum und Gemeinschaft beim heil. Thomas v. Aquin.
5/6. Clemens Baeumker: Contra Amaurianos. Ein anonymer, wahrscheinlich dem Garnerius von Rochefort zugehöriger Traktat gegen die Amalrikaner aus dem Anfang des XII. Jahrhunderts. Mit Nachrichten über die übrigen unedierten Werke des Garnerius. LX u. 52 S. 5,25

Band XXV. † 1/2. Clem. Baeumker: Gesammelte Aufsätze. Nebst einem Lebensbilde Baeumkers. Von M. Grabmann.
3/4. Bern. Rosenmöller: Die religiöse Erkenntnis nach Bonaventura. XVI u. 224 S. 9,—
†5/6. Martin Grabmann, Geschichte der ältesten Thomistenschule.

Band XXVI. Halbbd. Koch: Durandus de S. Porciano. Forschungen z. Streit um Thomas v. Aquin zu Beginn des 14. Jahrh. I. Teil. Literaturgeschichtl. Grundlegung. XVI u. 436 S. 19,80

Die unter der Presse befindlichen Hefte sind mit *, die im Manuskripte vorliegenden mit † bezeichnet.